Roman

№: 968654-23

Sevmenin Zamanı

1942

Liz Behmoaras

DK

Liz Behmoaras İstanbul doğumlu. 1975'ten beri çeşitli yayınevlerinde danışman ve edebi eser çevirmeni, çeşitli yerli ve yabancı kuruluşlarda serbest gazeteci olarak çalıştı. Yayımlanmış altı kitabı var: *Türkiye'de Aydınların Gözüyle Yahudiler* (Gözlem Yayın A.Ş., 1992), *Kimsin Jak Samanon?* (Sel Yayınları, 1997), *Yüzyıl Sonu Tanıklıkları* (Sel Yayınları, 1998), *Mazhar Osman-Kapalı Kutudaki Fırtına,* (Remzi Kitabevi, 2001), *Bir Kimlik Arayışı Hikâyesi,* (Remzi Kitabevi, 2005), *Suat Derviş-Efsane Bir Kadın ve Dönemi* (Remzi Kitabevi, 2008).

Sevmenin Zamanı

Bu romanda yer alan kişiler ve karakterler tamamen kurgudur, gerçek kişilerle ve karakterlerle bir ayniyeti ve ilgisi bulunmamaktadır.

SEVMENİN ZAMANI

Yazan: Liz Behmoaras

1. baskı / Kasım 2011 / ISBN 978-605-09-0412-3
Sertifika No: 11940

Kapak tasarımı: Geray Gençer
Baskı: Şefik Basım / Turgut Özal Cad.
No: 137 İkitelli - İSTANBUL
Tel. (212) 549 62 62
Sertifika No: 16119

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Sevmenin Zamanı

Liz Behmoaras

DK
DOĞAN
KİTAP

Artık hayatta olmayan sana,
yıllar önce verdiğim sözün anısına...

Her şeyin zamanı,
ve gökler altında her işin vakti var...
Vaiz 3:1

Yaşanacak şeyler yaşanmalıdır, zaman savururken altındakileri.

Sevinç içinde olduğumuzda gözyaşlarını aklımıza getirmemiz zordur, keza dans ederken matemi göze almak ya da etrafımızda her şey yıkılırken her şeyin yeniden inşa edilebileceğini hayal etmek... Yine de bütün bunları aynı devinim içine dahil edebilmeli insan, kadercilik ve keyfiyetin var olmadığını, en zor anlarda bile, bezgin olması için bir neden bulunmadığını hatırlayıp da...

Zaman insanoğluna armağanlar sunan bir hazine değildir. Hiçbir dakikasının içinde bir şey yoktur. Her dakikası, insanoğlu onu ne yapacaksa sadece odur. Ve böylece içkindir zaman, her var olanın zerresinde.

Zaman bize hediye edilmiş boş bir defter gibidir, ne yazılırsa o okunur.

Yas tutmanın zamanı

Aralık 1990
Ulus

"Mezar taşını yıkamamı, temizlememi ister misiniz doktor bey?" diye sordu mezarlığın bekçisi.

"Sonra" dedi, hitap ettiği adam.

Babasının mezarının başından ayrılıp çıkış kapısına doğru yönelmekteydi yazar, yanından geçerken adımlarını yavaşlatarak, göz ucuyla yeni gelene baktı. Bekçinin, "doktor bey" diye hitap ettiği kişinin siması, kendisine hiç yabancı gelmiyordu. Uzun boylu, zayıf, yaşlıca biri... Elinde, herhalde mezarlığın kapısında satın almış olduğu bir buket kış sümbülü vardı. Mezarlık ziyaretine gelenlerin çoğu gibi, koyu güneş gözlüğü takmıştı. Başı açık, beyaz saçları yaşına rağmen gür ve kıvırcıktı. Herhalde Yahudi değildi.

Yazar önce adımlarını yavaşlatıp sonra olduğu yerde durarak ona bir süre daha baktı. Densizlikti, biliyordu, ama adamın hareketlerini izlemekten kendini alamıyordu. Tarifi zor nedenlerden dolayı, girdiği yerde hemen dikkatleri üzerine çeken insanlardan olmalıydı.

O ise izlendiğinin farkında olmaksızın bir mezar taşının önünde durmuştu. Eğilip çiçeklerini taşın üstüne bıraktı. Aralık ayıydı ve parlayan güneşe rağmen hava oldukça soğuktu. Üstündeki uzun siyah paltoya sıkıca sarındı. Boynuna dolanmış fuları eliyle düzeltti... Bunları yaparken, fısıltı ha-

linde kendi kendine konuşuyor gibiydi. Belki de Yahudi'ydi ve dua okuyordu, ama öyle olsaydı başını mutlaka örtmesi gerekirdi.

Kısa bir süre ayakta durduktan sonra çömeldi, mezar taşını iki eliyle tuttu ve fısıldamaya devam etti.

Bekçi bu arada yazarın yanına yaklaşmıştı, kulağına eğilip "Doktor İsmail Bey buraya sık sık gelir, bana bir kere, hanımıyla hasret giderdiğini söylemişti..." diye izahat verme ihtiyacını duydu.

Demek oydu! İsmail Bosnalı. Ünlü cerrah!

Bir zamanlar insanlar onun tarafından ameliyat edilmek için sıraya giriyorlardı. Alanında hep ilklere imza atmıştı. Siyasete de girmişti. 12 Eylül'den sonra siyasete bulaştığını yazmıştı dönemin medyası... Daha sonraları hakkında dedikodular da işitilmişti; çok içki içtiği, ellerinin titrediği, artık mesleğini icra edemediği söyleniyordu.

Karısıyla hasret gidermeye gelmiş demek...

Yazar, karısının adını da hatırlayıverdi birden: Frida. Frida Şulman... Galiba babasının çocukluk arkadaşıydı ya da Tünel semtinde bir apartmanda komşusu, belki de uzak akrabası, tam olarak bilemiyordu. Ama Frida'nın bir Müslüman'la evlenme kararının, ailesinde nerdeyse bir trajediye yol açtığını duymuştu. İkisinin çok büyük bir aşk yaşadıklarını da...

İsmail Bosnalı bu arada ayağa kalkmıştı; eliyle paltosundaki toz zerreciklerini silkeleyip fularını yeniden düzelttikten sonra, demir parmaklıklı büyük kapıya doğru yürüdü. Bütün fotoğraflarında bir geçit törenindeymiş gibi hep dimdik durduğunu hatırladı yazar; oysa şimdi sırtı iyice kamburlaşmış, yüz hatları gerginleşmiş, teni grileşmişti; donuk, bıkkın, karamsar bir ifadesi vardı. Sanki o an, o mezarlıkta, ölüm aniden gelip onu da yoklamıştı.

Dışarı çıkmadan, etrafında pervane olan bekçiye bahşiş verdikten sonra ona, "Çocuğu hastaneye getir, bir şeyler yap-

maya çalışırım elbette" diye bir vaatte bulundu.

Ünlü cerrah gittikten sonra, yazar dayanamayıp onun başında durmuş olduğu mezar taşına yaklaştı. Yazılanları okudu:

"Frida Bosnalı, 1921-1965"

Demek, karısı nispeten genç yaşta ölmüştü. O ise yirmi beş yıl sonra, hâlâ mezarının başında "hasret gidermeye" geliyordu. Nasıl bir sadakatti bu!

Bekçi tekrar yanına geldi.

"Buranın benden önceki görevlisi anlatmıştı; sizinkiler Müslüman biriyle evlendi diye kadıncağızı mezarlığınıza gömmeyi kabul etmemişlermiş önce, çünkü bu yaptığı sizde büyük günah sayılırmış" dedi, adeta suçlayıcı bir edayla.

"Öyle mi? E, sonunda ne oldu da kabul ettiler?" diye sordu yazar.

"Ne olacak! Doktor beyin dünya kadar önemli tanıdığı var. İstanbul'un altını üstüne getirmiş, vali mali, bakan falan derken, sonunda hanımını buraya aldırtmayı başarmış. Genç de sayılırmış kadıncağız vefat ettiğinde... Yazık! Toprağı bol olsun, dinince dinlensin!"

"Âmin!"

"Kansermiş, diye duydum. Menhus hastalık onu birkaç ayda götürmüş. Hayat işte! Bir varsın, bir yoksun..."

Frida artık yoktu ve İsmail için yas tutmanın zamanıydı.

Frida ile İsmail'in yaşadıkları büyük aşkı anlatma fikrinin yazarda yer etmesi, galiba o güne rastlar; aradan yıllar geçip İsmail de öldükten sonra nihayet yazmaya koyulduğunda, kitabına mezarlıkta geçen, pembe roman tadındaki sahneyle başlaması ondandır. Ardından da, 1940 yılının güneşli bir Eylül sabahına doğru yol almıştı... İki tıp talebesinin, o zamanki halleriyle, ufak tefek esmer genç kız ile uzun boylu mavi gözlü delikanlının tanıştıkları sabaha...

İnsanın, insanlığın ve tüm dünyanın çıldırmış olduğu,

bağnazlığın ve ötekileştirmenin erdem sayıldığı bir dönemdi...

Yazar bu kitapta, böyle bir dönemde filizlenen aşkları uğruna Frida ile İsmail'in yaşadıkları acıları, karşılaştıkları zorlukları, verdikleri mücadeleleri onların sesiyle anlatmak... Aynı devinim içinde aşkı, nefreti, sevinci, matemi, savaşı, barışı, yıkmayı ve inşa etmeyi nasıl yaşadıklarını, zaman denen o boş deftere neler yazdıklarını aktarmak ve... Hâlâ hayattaymışlar gibi, birbirlerine âşık, geleceğe gülümseyen, el ele görüntülerini yansıtmak istedi.

Sevmenin zamanı

Eylül 1940
Beyazıt

“Dua ediniz ki savaş vardır. Yoksa hepinizi bırakırdım. Kimsenin yaşlı gözlerine bakmazdım!”

Geniş amfide yankılanan ağır Alman aksanlı ses, Ordinaryüs Profesör Doktor Peter Schultz’un sesiydi. Öğrencilerden gülüşme sesleri yükseldi. Frida da güldü. “Bak sen!” diye geçirdi aklından, “O inanılmaz aksanıyla, yarım yamalak Türkçe deyimler bile söylemeye kalkışıyor Peter Hoca!” Frida Şulman, hocanın öfkesinin kendisine yönelik olmadığını biliyordu. Kendisi gibi dikkatli ve ilgi dolu öğrencilere, Schultz’un hoşgörüsü sonsuzdu. Üstelik Frida Almanca bildiği için, tercümana gerek duymaksızın, “doğrudan” faydalanırdı onun öğrettiklerinden. Ayrıca hoca ile öğrencinin, Yahudi ve mülteci olmak gibi iki müşterek özelliği daha vardı.

Schultz yine gürlüyordu. Bu kez dersini Almancadan Türkçeye tercüme eden asistana öfkelenmişti:

“Ah, ben böyle söylemedim ki çucuğum, yanlış anlatıyorsun çok şey!”

Öğrenciler arasında yeniden bir gülüşme dalgası kabarıp yayıldı. Schultz, Almanya’daki yeni hükümetle başları dertte olup Türkiye’ye sığınan hocalar arasında, kuşkusuz en renklisiydi. Derslerinde sıkılmak mümkün değildi.

Frida göz ucuyla saatine baktı. Birazdan anatomi dersine

gireceklerdi. Yanı başındaki dar pencerenin bir hafta kadar önce kırılan camının yerine, parasızlıktan olacak, hâlâ yenisi konmamıştı. Oradan gelen güzel bir eylül gününün esintisi, onu hafifçe ürpertiyor, içini kıpır kıpır ediyordu.

Az sonra, morga girdiğinde, burnu yoğun formol ve çürümüşlük karışımı kokuyu solurken, gözleri demonstratör görevini üstlenen beşinci sınıf öğrencisini aradı. Geçen gün onun, hocanın yanı başında, kollarını kavuşturmuş, geniş omuzlu bir heykeli andıran duruşu, hem etkilemiş hem de nedense biraz sinirlendirmişti Frida'yı. Ne sanıyordu bu adam kendini! Tamam, çok yakışıklıydı... Ama derste, fotoğrafçıya poz verir gibi durmasına ne gerek vardı! Anlaşılan ortalıkta yoktu bugün. Silkindi. Hem olsaydı ne fark ederdi! Kendi dininden değildi o. Onunla kendisi arasında hissi bir bağ oluşması asla mümkün değildi. En iyisi onu zihninden silip atmak ve kendini derse vermekti.

Anatomiye başlamışlardı bu yıl. İnsan vücudunun lif lif, hücre hücre bütün coğrafyasını öğrenmek Frida'nın müthiş ilgisini çekiyordu; o kadar ki, kadavrayla ilk karşılaşması korktuğundan çok daha kolay geçmişti. Ne baş dönmesi ne de mide bulantısı. Sadece, hızla üstesinden geldiği hafiften bir irkilme...

O gün de hep yaptıkları gibi aletlerini hazırlayıp eldivenlerini giydiler ve on iki-on beş kişi aynı kadavra üzerinde çalışmaya koyuldular. Baş-boyun, üst taraf-alt taraf... Taraf, yani uçlar, el ve ayaklar. Öğrenciler adeta burun buruna diseksiyon yapıyorlardı. Frida'nın içinde bulunduğu grup önce alt, sonra üst tarafta çalışmış, baş ve boyna kadar ilerlemişti.

Sıra kendisine gelince Frida bir an için durdu. Kendisi gibi beyaz tenli ve genç bir kadın olan cesedin, burnuyla yanağının birleştiği kıvrıma ilk bisturi darbesini atmak nedense çok zor geldi. Bir türlü başlayamıyordu; eli felce uğramış gibiydi.

"Varsın ölü olsun, yine de müsaadesi olmadan yüzüne müdahale etmek çok korkunç... Hayattayken saadeti, hüznü, he-

yecanı, öfkeyi yansıtmış yüzüne!" diye geçirdi aklından. Şahsiyetine dokunmak gibi bir şeydi bu. Üstelik kuvvetli ışığın altında daha da soluk görünen bu bedeni sahiplenecek bir ailesi, yakın dostları olsaydı, ona asla dokunmazlardı. Yoksul ve sahipsiz olduğu için onu istedikleri şekilde kesip biçebileceklerini düşünmek Frida'yı daha da çok rahatsız ediyor, onda kadına haksızlık ve saygısızlık edildiği hissini uyandırıyordu.

"Olmadı şimdi! İşi hissiyata dökmeyeceksin. Hem baksana, bu kadar kişi seni bekliyor. Ayıp değil mi sence onlara?"

Hemen arkasında duran kişinin biraz sert bir ses tonuyla söylediği bu sözler, bulunduğu gergin ruh hali içinde Frida'nın korkuyla sıçramasına neden oldu. Az kalsın çığlık atacaktı. Kendini zor tuttu ve yüzü kıpkırmızı olmuş halde arkasına döndü. Geçen günkü demonstratör öğrenci, mavi gözlerinde biraz alaycı bir ifadeyle bakıyordu ona.

"Affedersiniz. Haklısınız tabii!" diye mırıldandı ve derhal işe koyuldu. Görevini zamanında yerine getirmediği bir anda yakalanmak çok ağır gelmişti. Hele, ilk gördüğü günden beri ilgisini çeken ve bugün zihninden geçenleri adeta okumuş olan bu genç adam tarafından...

Adı İsmail'di. İsmail Bosnalı. Parlak bir öğrenci olarak biliniyordu. Bu nedenle, üniversite reformuyla birlikte Avrupa'dan "ithal" edilen hocalardan biri olan Profesör Pierre Lavasse tarafından, bizzat onun tabiriyle "çaylaklara neyi, nasıl kesip biçeceklerini göstermek", yani uygulamalı anatomi dersi vermek için seçilmişti.

O gün de Frida'yı "azarladıktan" sonra, elinde bisturiyle bir kadavranın başına geçti ve ikinci sınıf öğrencilerini, bir hoca edasıyla bilgilendirmeye başladı:

"... saçlı deri birleştirilip öne ve arkaya devrilmekte, kafatası takke şeklinde kesilerek çıkarılmakta, dura çepeçevre kesilmekte..."

Masaya doğru öyle bir şekilde eğilmişti ki herkesten daha

öndeydi ve zayıf olmasına rağmen, herkesten daha çok yer işgal ediyordu. Etrafındakiler ise, yapılan işlemi görebilmek için nerdeyse birbirlerinin üzerine çıkmışlardı.

Frida artık kendini toplamıştı. İsmail'in açıklamalarını dikkatle dinliyor, hareketlerini daha da büyük bir dikkatle takip ediyordu. Ama bunun için boynunu canı yanacak kadar uzatması ve ayaklarının ucunda iyice yükselmesi gerekmişti. Birkaç soru da sordu. İsmail onları gülümseyerek cevapladı. Sanki az önce genç kıza sert çıkan o değildi.

"*Bon!*[1] Umarım bu dersi dikkatli dinleyip iyi anladınız! Unutmayın, hayat beşikten mezara gider, tıp tahsili ise kadavradan diplomaya..."

Ders, Profesör Lavasse'ın gülüşmelere yol açan bu sözleriyle son buldu.

Ertesi gün öğle vakti, kaldığı pansiyondan getirdiği peynir ekmeği yemek için üniversitenin geniş bahçesinin bir köşesine çekilen Frida, biraz ötede İsmail'i gördü. Onun da bir elinde yarım ekmek, diğer elinde bir kesekâğıdı vardı. Frida'yla göz göze geldiklerinde gülümsedi ve ona doğru birkaç adım attı:

"Zeytin alır mısın?"

"Almayayım, teşekkür ederim."

Bahçenin, o sabah yağan yağmurun çamura buladığı anayolunda, ıslanmış tahta sıraların arasında karşılıklı dikilmiş bir halde bakıştılar; İsmail'in gülümsemesi bu kez sanki biraz utangaçça idi. Onun her an, her durumda rahat ve kendinden emin olmadığını görmek, Frida'yı duygulandırdı.

"Emin Efendi'de pilav üstü kuru fasulye, yanına da bir porsiyon köfte, şöyle iyi pişmiş..."

Üç öğrenci, aralarında yüksek sesle konuşup gülüşerek onlara doğru geliyordu.

"Bizim İlhan her cumartesi Komedi ve Dram'da mekân tu-

1. Fransızca, "iyi; tamam" anlamında da söylenir.

tuyor, ismi lazım değil, orada sahne alan sarışın hatuna abayı yakmış! Hatun da dünden razıymış."

"Hadi ya, kocası yok muydu bunun?"

Yanlarından geçtiler...

"Kocası sıkıysa ağzını açsın! Onun sayesinde itfaiye şoförlüğünden tiyatro oyunculuğuna terfi etmiş, kadın bunu her kavgada yüzüne vuruyormuş."

"Tiyatroya yokum ben. Galatasaray'da kürek yarışım... Ooo... İsmail! Ne haber?"

"Sen bilirsin! İsmail, Emin Efendi'ye gelsene, hâlâ hakiki kahve veriyorlarmış!"

"Hakiki nohut desene şuna..."

"İşim var. Sizlere afiyet olsun."

Frida, İsmail'in bu sözleri zoraki bir neşeyle ve yüzü hafifçe bulutlanarak söylediğini fark etti. Konuşa konuşa uzaklaşan gençleri bir süre izlediler. Üçünün de son moda dar kenarlı kumaş şapkaları, iliklemedikleri siyah pelerinlerinin altından gözüken yüksek yakalı gömlekleri, büyük cepli bol ceketleri vardı...

"Maşallah, bobstillerin[2] keyfine diyecek yok..." diye mırıldandı İsmail.

Ardından kısa bir süre için yerleşen sessizliği biraz bezgin bir sesle bozdu:

"Şişli'den geliyorum, Etfal'den... Fakültenin bu dağınık haliyle hayat yollarda geçiyor. Kadın doğum için Haseki, cerrahi için Haseki ile Gureba, akliye için taa Bakırköy... Olacak iş değil! Bir günlük seyyah olup çıktık her birimiz. Bu durumda öğleyin, çaresiz zeytin ekmekle idare ediyoruz ayaküstü."

Bakışıyla elindekileri işaret ediyordu.

Hocalardan, derslerden söz ettiler birkaç dakika daha.

"Vakit geç oldu, gitmem lazım!" diyerek görüşmeye son veren yine İsmail oldu.

2. Bobstil: 1940'larda ortaya çıkan züppe moda akımı.

Ancak Frida'nın yanından ayrılıp birkaç adım uzaklaştıktan sonra geri döndü:

"Kütüphanede ders çalıştığın olur mu hiç?" diye sordu.

Hayır, Frida kütüphaneye pek uğramazdı, akşamüstü ders çıkışı doğruca kaldığı pansiyona gitmeyi tercih ediyordu. Nasıl olsa tek başına kaldığı, ders çalışmaya gayet uygun, rahat bir odası vardı.

İsmail konuşmaya devam ediyordu:

"Aslında orası çok kalabalık, mutlaka yer ayırmak lazım. Bunun için ya geceden oturduğun sandalyeye eski bir müsvedde defteri bırakacaksın, hademe hiç uğramadığından ertesi sabaha kadar kalır, ya da..." Bir an durdu, Frida'ya, gizlemediği bir ilgiyle bakarak, "Ya da güzel bir kız olacaksın! Anlayacağın, her zaman için emrine amade bir yer bulursun sen!" diye ekledi.

Dolaylı bir iltifatla biten dolaylı bir davet...

Frida öğleden sonraki derslere dikkatini vermekte epey zorlandı. İsmail'den ne yapıp edip uzak durması gerektiğini biliyordu. Ondan fazlasıyla hoşlanıyor, onun da kendisine karşı ilgisiz olmadığını sezinliyordu. Görüşmeye devam ettikleri takdirde, ilişkilerinin dostluk sınırları içinde kalması mümkün olmayacaktı. Korkuyordu Frida, hem de çok... Tıpkı, çocukken kendisine "cıs dokunma" denmesine rağmen, elini yasak bir nesneye uzattığında hissettiği korkuyla karışık heyecana kapılıyordu. "İsmail cıs! İsmail sana yasak, İsmail senin için tehlikeli! Ona, diğerlerine davrandığın gibi davran. Sakın, daha uzun ve sık konuşma onunla, konuşsan da sakın tebessüm edip durma, ciddi ol ki seni yanlış anlamasın, kendine âşık falan zannetmesin... Aman dikkat! Aman!"

Hemen o akşam kütüphanenin yolunu tuttu.

Orada her şey İsmail'in anlattığı gibiydi, ancak İsmail nedense yoktu. Pes etmedi, peş peşe iki akşam daha kütüphanede çalışmaya gitti; çalışma faslı bittikten sonra, bir süre oyala-

nıyor, mermer koridorun ortasına açılan camlı kapının arkasındaki muazzam "hayvanat bahçesi"ne göz atıyordu. Bahçeyi dolduran, kobayından tavşanına, koyunundan kedisine kadar envai çeşit hayvanın sürekli olarak yaydığı ağır koku kütüphanedeyken dikkatini çekmişti; hatta zaman zaman meleme ve miyavlama seslerinin, eğik başlardan yükselen konuşma uğultusunu, kâğıt üzerinde hızla gidip gelen dolmakalemlerin gıcırtısını, buruşturulan defter sayfalarının hışırtısını, kapanan kitapların boğuk şaklayışını bastırdığı da oluyordu.

Hayvanları bir süre seyrettikten, bu kadar dar bir alanda tutulduklarına da hayıflandıktan sonra, son bir kere etrafına bakıyordu; kendine açıkça itiraf etmese de beklediği, bir yerlerden çıkagelmesini umduğu sadece İsmail'di; sonra içinde tarifsiz bir sıkıntıyla, kaldığı pansiyonun yolunu tutuyordu.

Cuma son dersten sonra, bahçenin çıkış kapısına doğru ilerlerken aksi istikamette yürüyen İsmail'le nerdeyse burun buruna geldi. Kalbi delicesine çarpmaya başladıysa da ilgisiz görünmeye kararlıydı; başıyla selamlayıp ilerlemeye devam edecekken, genç adam gülerek yolunu kesti:

"Dur bakalım küçükhanım, nereye böyle koşa koşa?"

Cevabını beklemeden, elinde tuttuğu bir kitabı salladı. Kitap bir arkadaştan ödünçtü, ona iade edip hemen dönecekti.

"Sakın bir yere ayrılma! Tamam mı?" diyerek, hızlı adımlarla uzaklaştı.

Her zamanki gibi olayların idaresini ele almıştı. Frida çelişkili duygu ve düşünceler içinde –üç gün yok ol, sonra karşıma çık, beni beklet, sakın bir yere ayrılma de! Kendini ne zannediyor? Kuklası mıyım ben onun? Çok şükür nihayet rastlaşabildik, keşke bir yere gitmeyi teklif etse, hayır etmez, hem bunun ne önemi var, daha ne kadar bekleyeceğim...– bekledi.

Genç adam döndüğünde elini hafifçe omzuna değdirdi:

"Günlerdir işi başından aşkın bir zavallıya ayıracak azıcık vaktin var mı?"

“Aslında pek yok. Karaköy’den beş buçukta kalkan Kadıköy vapuruna yetişmem lazım” dedi Frida.

Ancak İsmail’in pes etmeye niyeti yoktu.

“Henüz erken... Hızlı yürürsen yetişirsin. Hava da müsait! Sana refakat etmemi ister misin?”

Frida kabul etti. Bir yandan da İsmail’in, kalbinin hızla attığını, sesinin boğuk çıktığını fark etmemesini diliyordu.

Güzel bir akşamüstüydü. Beyazıt’taki merkez binadan yola çıkarak, güvercinlerin uçuştuğu Süleymaniye’den geçtiler, buram buram baharat kokuları içindeki Mısır Çarşısı’nın arkasından dolaşıp Mercan Yokuşu’ndan aşağı, hızla Karaköy İskelesi’ne doğru indiler.

Biraz havadan sudan söz ettikten sonra İsmail, Frida’ya ertesi gün sinemaya gitmeyi teklif etti.

“Maalesef mümkün değil” dedi genç kız. “Pazartesiye kadar Moda’da olacağım.”

“Hatta önceden Beyoğlu’nda köfte ya da sosisli sandviç yeriz, diye düşünmüştüm. Ama ne yapalım, mademki bu hafta sonu müsait değilsin, haftaya gideriz” diye üsteledi İsmail.

“Haftaya da olamaz. Ben her cuma akşamı Kadıköy vapuruna binip hafta sonlarını Moda’da oturan ailemle geçiriyorum. Babam bu konuda hiçbir mazeret kabul etmez!”

Verdiği kesin ret cevabından pişmanlık duyan Frida, hemen ardından konuşmaya devam etti. Sinemaya belki hafta arası bir akşam gidebilirlerdi ama dışarıda et yemesi mümkün olamazdı zira yemeklerini kaldığı pansiyonda bizzat hazırlıyor, fakülteye getiriyordu.

“Velhasıl biz Musevilerin çok katı beslenme kurallarımız vardır... Onlara *kaşerut*[3] kuralları deriz.”

Bir an sustu, söylediklerini belki anlamaz endişesiyle İsmail’e baktı ve hızla devam etti:

“Ne olduğunu anlatayım. Bizler, etle sütü...”

3. Yahudi dinine göre beslenme kurallarının tümü.

İsmail sözünü kesti:

"Biraz biliyorum. Çocukluğum İzmir'in Yahu... Pardon Musevi mahallesinde geçti; İkiçeşmelik'te. Senin dininden olan komşularımız vardı. Eti sütü falan bilmem de Müslümanlar gibi domuz eti yemezlerdi, daha başka şeyler de yemezlerdi... Üstelik cuma akşamları, cumartesi günleri ateş yakmazlar, ateş tutmazlardı. Biz, mahallenin Türk çocukları, mangallarını, ocaklarını birkaç kuruş karşılığında onlar için yakardık, hatta çağırmazlarsa da kapılarının önünde dikilip 'Ateş yaktıran!' diye bağırırdık."

Ardından omuz silkti:

"Demek dindarsın. Ben değilim. Babamın hatırına iki üç kere camiye gitmişliğim, ramazanda da oruç tutmuşluğum vardır. Hepsi bu kadar..."

Konuşa konuşa yola devam edip hafta arası bir gün birlikte sinemaya gitmeye karar verdiler.

"İstersen önce simit yeriz" dedi Frida, "simit yememin bir mahzuru yok." İsmail bunun nedenini sormadı. Yahudiliğin karmaşık beslenme kurallarını daha derinlemesine öğrenmek ilgisini pek çekmiyor olmalıydı. Yine tıpla ilgili konulara dönüldü. İsmail anatomide çalışmanın kendisinde cerrahiye karşı büyük bir ilgi uyandırdığını, ihtisasını mümkünse cerrahi üzerine yapmak istediğini anlattı; bundan bahsederken heyecanlanıyordu:

"Düşünsene, hastanın göğsünü, karnını açıyorsun, hasta organı buluyorsun, bir nevi tamir ediyorsun, sonra kapayıp dikiyorsun, iş bitiyor! Her şey senin elinde, senin hâkimiyetinde" diye anlattı coşkuyla.

Kendisine ilerde nasıl bir ihtisas düşündüğünü sorduğunda, hiç düşünmeden, "Çocuk doktorluğu" diye cevap verdi, genç adam da belli belirsiz bir üstünlük ifadesiyle gülümsedi:

"Tabii, tabii, kızların çoğunluğu gibi!"

Frida ise İsmail gülümsediğinde yanaklarındaki gamzele-

re bakıyor ve hayatında onun kadar çekici birine rastlamadığını düşünüyordu.

Karaköy İskelesi'ne yaklaşırlarken genç adam Frida'nın elini sımsıkı tuttu ve bilet gişesinin önüne gelene kadar bırakmadı. Ayrılırken, pazartesi görüşmek üzere sözleştiler.

Frida vapura binerken avucunda hâlâ İsmail'in elinin sıcaklığını hissediyordu. İlgisine cevap vermekle, elini tutmayı kabul etmekle çok önemli, kendisi için tehlikeli sayılabilecek bir adım attığının farkındaydı ve yine çok korkuyordu. Ancak şimdilik ilerisini düşünmek istemiyordu.

Vapurun yumuşak sallantısı, yaz kış burnuna dolan deniz kokusu, hep aynı yerlerde oturan aynı insanların tanıdık simaları, bildik konuşmaları heyecanını biraz olsun yatıştırdı. Ellerinden ders kitaplarını düşürmeyen ve aralarında şakalaşan talebeler, gazete okuyup haberleri aralarında yorumlayan monokl takmış beyler, bozuk, yapmacık Türkçeleriyle "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyasına zar zor uymaya çalışan azınlık aileleri, hepsi alışılagelmiş dekorda alışılagelmiş rollerini eksiksiz oynayan tiyatro oyuncuları gibiydiler...

Yolculuk boyunca, İsmail ile konuştuklarını tekrar tekrar aklına getirdi.

İsmail haftada bir ya da iki akşam Zeynep Hanım Konağı'nda verilen yabancı lisan kurslarına katıldığını söylemiş, bu kursların çok geç bittiğinden yakınmıştı.

Bunun üzerine Frida cesaretini toplayıp atılmıştı:

"İstersen sana ecnebi lisan mevzuunda yardım edebilirim. Fransızca ve Almancayı iyi bilirim ben."

Bunu der demez de kulaklarına kadar kızardığını hissetmişti. İsmail onu bilgisiyle övünüp üstünlük taslamaya çalışan o kendini beğenmiş kızlardan zannedebilirdi.

Ancak İsmail tam aksine çok ilgilenmiş görünmüştü:

"Çok çok iyi olur. Sağ ol. Vakit kazanırım. Bu iki dile de aşinalığım var zaten. Bazı akşamlar kütüphanede ya da

Beyazıt'ta bir kahvede otururuz, bana dilbilgisi öğretirsin..." demişti büyük bir hevesle. Hemen ardından da, "Senin de derslerinde herhangi bir yardıma ihtiyacın olursa, benden başkasına danışma lütfen..." diye eklemişti.

İsmail sadece kendinden değil, ailesinden de bahsetmişti. Balkan göçmeni bir asker ailesinden geldiğini, babasının yüzbaşılıktan emekli olup artık çalışmadığını, biri öğretmen, diğeri banka memuru olan ablaları, emniyet görevlisi bir ağabeyi ve lisede okuyan bir erkek kardeşi olduğunu, bu kadar kalabalık bir ailede bir an önce geçimini sağlamak zorunda kaldığını, "bazı ufak tefek" işlerle bunu ta lise yıllarından beri yaptığını anlatmıştı.

"Biz, annem, babam, ablalarım, ağabeyim, kardeşim, hep iç içe yaşadık... Herkes ötekinin işine hep fazlasıyla karıştı. Mesela, İsmigül Ablam babamın baskısıyla hukuk fakültesine girmişti, ama başarılı olamadı, benimse hekim olmayı seçmem büyük ablamın teşvikiyle oldu" diye itiraf etmişti bir ara.

Haziran 1935
Kadırga

Lise son sınıfta olan İsmail, o sabah her zamankinden boğucu olan ev ortamından bir an önce kurtulup okula gitmek için sabırsızlanıyordu. Ancak sokağa çıkması imkânsızdı. Üstünde sadece bir fanila ve bir donla, annesinin elindeki dikişi bitirmesini bekliyordu. Bu, ölçülerine uydurmaya çalıştığı, babasının eski bir asker pantolonuydu.

"İşte hazır oğulcuğum. Sağlıcakla giy."

İsmail bir teşekkür mırıldanarak, haki renkteki sert ve pütürlü kumaştan pantolonu aceleyle giydi. Kendisi uzun boylu ve zayıf, babası da oldukça tıknaz olduğundan, annesinin uğraşlarına rağmen pantolon bol, paçalarıysa kısaydı. Girişte asılı küçük ayna karşısında zapturapta girmeyen kıvırcık kumral saçlarına bir şekil vermeyi umarak, onları eliyle bir iki kere bastırdı. Pantolonunun arka cebine küçük bir defterle bir kalem koydu. Hazırdı.

Kapıdan çıkmadan önce göz ucuyla babasına baktı. Genelde bu saatte, sedirin üstünde bağdaş kurmuş, taş kesilmiş gibi otururdu, bir elinde tespihi, dizlerinin üstünde açılmış gazetesiyle. İsmail'in ondan miras aldığı mavi gözleri de hep biraz boş ama hoşgörüyle bakardı. Sadece beş vakit namazın ve ev alışverişinin böldüğü, bitmek bilmez bir ataletti Asım Bey'inki.

Ancak keyifli olduğu ender zamanlarda konuşur, bazen de

çocuklarının dinlemeye doyamadığı "önceki" hayat hikâyesini anlatırdı: Balkanlar'dan sürgün, sonra orduya yazılma, Birinci Dünya Savaşı, vazifeli olarak Suudi Arabistan'a yolculuk, ardından Kurtuluş Savaşı...

İsmail kendini bildi bileli, babası hep işsiz ve parasızdı; "Savaştan sonra binlerce insan gibi..." derdi bazen. Bu son yıllarda sanki onu hayata bağlayan, harekete geçiren nerdeyse tek konu, çocuklarına iyi bir eğitim sağlama çabasıydı. İsmail'in okuma yazma dahi bilmeyen annesi, bu konuda kocasının en büyük destekçisiydi; her ikisi de çocuklarına sürekli olarak okumanın erdemlerini sayar, bunun için her türlü fedakârlığa hazır olduklarını tekrarlarlardı.

Nitekim İsmail'in ablarından daha genç olanı İsmigül, İzmir Kız Lisesi'ni pekiyi dereceyle bitirdiğinde, sırf hukuk okuyabilmesi için İzmir'den İstanbul'a göç edilmişti. Bu arada öğretmen olan büyük ablası da kocasından boşanıp İstanbul'a tayinini istemiş, yanlarına gelmişti. İsmigül, hukuk fakültesine girmişti girmesine, ama iki sene okuduktan sonra, iktisat dersinden kaldığı haberini getirmişti ailesine. Tam da o yıl hukuk tahsili üç seneden dörde yükselmişti; bir değil, üç koca yıl daha okumak zorunda kalacaktı. Kadırga semtinde kiralanan iki odaya zar zor sığışan aile bundan dolayı altüst olmuştu.

"Yandık. İki sene bekleyecek halimiz yok. Bu kızı artık okutamayız. Bir an önce bir işe girmesi lazım" diye söylenip duruyordu öfke ve endişeyle o sabah Asım Bey. Uzun zamandan beri ilk defa bu saatte ayaktaydı, daracık odada kafese hapsolmuş bir aslan misali gidip geliyor, bakışları büyük bir düş kırıklığını yansıtıyordu.

İsmigül boynu bükük dinliyordu babasını.

Fahriye Hanım ise oğluna pantolonunu uzattıktan sonra, elinde kova ve yer beziyle vakit kaybetmeden temizliğe başlamıştı.

İsmail eğilip sokak kapısının önündeki ayakkabı kalabalığı arasında altı kabaralı, pençe üstüne pençe eklenmiş ayakkabılarını bulup giydi. Kendini nihayet sokağa atabildi. Sağlı sollu çiçeğe durmuş kestane ağaçlarının gölgelediği Liman Caddesi'nden Vefa'ya doğru hızla yürüdü. İki yıl önce, İstanbul'a gelir gelmez, Baise Ablası onu Vefa Lisesi'ne kaydettirmişti. Bugün mezun oluyordu. Bir meslek düşünmenin, ona göre bir fakülte seçmenin zamanı gelmiş de geçiyordu.

Birkaç saat sonra arkadaşlarıyla birlikte elindeki karneyi incelemekle meşguldü: Fizik, kimya, cebir, kozmografya, hepsi dokuz ya da ondu... En düşük notu altıydı, o da ezbere dayalı bir ders olan coğrafyadandı.

Okulun bu son günü, hep olduğu gibi, yakın arkadaşların vedalaşmaları, ilerde mutlaka görüşme vaatleri ve istikbale yönelik planlarla geçmişti. Kimi memur olmak istiyordu, kimi serbest meslek sahibi... Heyecanlı konuşmalara katılan İsmail hiçbir arkadaşının, tam olarak istediği mesleği seçme hürriyetine sahip olmadığını fark etti. Ailenin tesiri büyüktü. Mesela bir memuriyete girmeye heveslenenlerin çoğunu nedense babaları caydırmaya çalışıyordu. Maddi durum da göz önüne alınmalıydı, eğitimi uzun süren tıbbiyeye karşı bundan dolayı herkes biraz çekimserdi.

İsmail'in akşam eve dönerken cebinde defteri ve karnesiyle birlikte, her ihtimale karşı o gün çektirdiği vesikalık fotoğrafları vardı. Ancak nereye, hangi fakülteye kaydını yaptıracağına henüz karar vermemişti.

Eve vardığında ablasının sınıfta kalma meselesinin hâlâ hararetle konuşuluyor olması canını sıktı.

Ona ve karnesine pek dikkat eden olmadı. Bir tek Baise Ablası yanaklarından öpüp sırtını sıvazladı, sonra da, “Nereye yazılacağına karar verdin mi?” diye sordu.

“Söyledim ya sana, bir türlü karar veremiyorum abla, kaç

zamandır düşünüp duruyorum" diye cevap verdi biraz sabırsızca, zira arkadan ne geleceğini biliyordu.

Baise hiç tereddüt etmeden aklındaki konuyu bir kez daha açtı:

"Öyle düşün düşün nereye kadar İsmail? Fakülteler seni beklemez. Daha önce söylediklerimi hatırla, tıbbiyeyi yabana atma. Bence hekimlik, mesleklerin en şereflisi! Okula, vazifeye giderken, Cağaloğlu'ndan her geçtiğimde, o güzel evlerin kapılarındaki tabelalarda ünlü doktorlarımızın adlarını görüyorum ve emin ol göğsüm gururla kabarıyor. Neşet Ömer'ler, Mazhar Osman'lar, Tevfik Salim'ler; bunların hepsi şifa dağıtan, insanlığa hizmet eden yüce insanlar. Herkesin onlara büyük saygısı, sevgisi vardır. Tanrı onları başımızdan eksik etmesin!"

"Âmin, âmin!"

Küçük kardeşi İsmet'in sesiydi bu. İsmail gülmemek için kendini zor tuttu. Baise ise öfkeyle çocuğa döndü:

"Sen sus bakalım küçükbey! Senin ders ve not bahsine hiç girmesek daha iyi olur!"

İki kardeş bakıştılar. Öğretmen bir ablaya sahip olmak, hele hele onunla aynı evde yaşamak hiç de kolay iş değildi.

İsmail'in kararsızlığı sürerken, annesi yer sofrasını kurmuş, mercimek çorbasını ve ekmeği getirmişti. Yemeye başladılar. Birden çöken sessizliği, o ana kadar İsmail'in seçeceği fakülte hakkında hiç fikir yürütmemiş olan Yüzbaşı Asım'ın sigaradan kısılmış, boğuklaşmış sesi bozdu:

"Duydum ki, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ne borçlanıp okunabiliyormuş tıbbiyede. Altı yıl boyunca vekâlet senin her şeyini temin ediyor. Üst baş, yiyecek... Sana yurtta yatacak bir yer de veriyor. Zannederim yanına da ufaktan bir harçlık. Buna karşılık, mezun olduktan sonra dört sene mecburi hizmetin oluyor Anadolu'da."

Baise hemen söze girdi:

"Ne âlâ! Hem bedava okuyorsun hem de vatanına, vatandaşına hizmet ediyorsun."

Baba sakin ama kesin bir tavırla cümleyi tamamladı:

"Baise'nin dediği doğru, doğru da en mühimi, hekim olunca insana hizmet ediyorsun oğlum, insana..."

İki savaşa katılmış olmasına rağmen, çocuklarına, insanoğluna saygının ve sevginin, her türlü milliyetçi hissin üstünde olması gerektiğini söylerdi hep Asım Bey. Birkaç yıldan beri İsmail'in, sıkça tekrarlanan bu öğütler üzerinde ciddi ciddi düşündüğü oluyordu. Belki genç yaşta Balkanlar'dan göç etmeye, doğup büyüdüğü toprakları terk etmeye zorlanmış olmasıydı babasının bu görüşlerine sebep. Belki de ülke denen toprak parçasının sınırlarının ne kadar hızlı ve sıkça değişebildiğini görmüş olmasıydı...

Suskundu İsmail. Sıvaları dökülmüş duvarlara, yırtık muşambayla kaplı yere, solmuş basmayla örtülü sedire, köşede gece açılmayı bekleyen üst üste yığılı yer yataklarına göz gezdirdi. Altı kişi sığışacaklardı yine bu gece, ağır soğanlı çorba kokusunun bulut gibi çöktüğü odalara. Babasının kesik kesik öksürüğü yine herkesin uykusunu bölecekti. İsmigül iş aramaktan bahsediyordu. Acaba hemen bulabilecek miydi? İsmail'in hâlâ karnı doymamıştı, ekmek almak için uzandığında kalaylı kabın boş olduğunu gördü. Tencerenin dibinde çok az çorba kalmıştı, o da altı kişiye bölüştürüldükten sonra, akşam yemeği bitmiş sayılacaktı.

Tıbbiyeye girip babasının söylediği gibi yurtta kalsa her akşam eve dönmek zorunda olmayacak, babasından artık para istemeyecekti. Mademki tıbbiye ona böyle bir fırsat tanıyordu, bu fırsatı değerlendirmeliydi.

Baise yeniden söz aldı:

"Anadolu'nun ne kadar çok hekime ihtiyacı olduğu malumumuz. Bilhassa verem ve sıtma mücadelelerinde!"

Doğruydu! Türkiye'nin hekime her şeyden çok ihtiyacı var-

dı. Ablasının daha önce söyledikleri de kulağa çok hoş geliyordu. İnsana itibar kazandıran şerefli bir meslek sahibi olacaktı, babasının vurguladığı gibi insanlara yardım edebilecekti! O da çok önemliydi. Nedenler birbirine karışıyor, hangisinin ağır bastığını pek seçemiyordu, ancak artık iyice ikna olmuştu.

Gülümsedi:

"Tamam. Yarın gidip yazılacağım."

Eylül 1940
Moda

Parke taşlarla düzensizce döşenmiş sokağın bitimindeki iki katlı ahşap ev, Frida'ya hep güven ve huzuru çağrıştırmıştı. O akşamüstü de öyle oldu. Kapının önündeki üç taş basamağı hızla tırmanıp anahtarını kilitte çevirirken bütün endişelerinin bir an için dağıldığını hissetti. İçeri girer girmez, cuma akşamları balık kokusunun da karıştığı, alışılagelmiş hafif rutubet ve küf kokusu burnuna doldu. Muşambayla kaplı loş girişte annesinin irice silueti belirdi. Önlüğü hâlâ üstündeydi.

"Kışın böyle olamayacak tabii, ama bugün tam zamanında gelmişsin. Mutfakta işim yeni bitti. Emma ile baban da birazdan burada olurlar."

Bronia Şulman bu sözlerin hemen arkasından, saat kaç olursa olsun, eve geldikleri zaman sevdiklerine yıllardır yönelttiği cümleyi tekrarladı:

"Acıktın mı? Şabat[4] yemeğini beklerken sana hafif bir şeyler hazırlamamı ister misin?"

Frida kendini bildi bileli, Şabat'ın biraz büyülü atmosferini mutluluk ve can sıkıntısının iç içe olduğu hislerle solumuştu. Sofradaki beyaz saten örtü, gümüş şamdanlar, üstle-

4. Yahudilerin cuma günbatımıyla başlayıp cumartesi günbatımıyla son bulan, kutsal sayılan dinlenme günü.

ri işlemeli keten peçeteyle örtülü evde pişmiş özel ekmekler, gümüş bir kâseye doldurulmuş iç bayıltacak kadar tatlı şarap, yabani turp sosunda pişirilmiş *gefilte fish*[5]... Bütün bunları hazırlamak için nerdeyse gün boyu mutfaktan çıkmamış olan annesini, günbatımında hep aynı telaş sarardı: "Aman geç kalmayalım, ışıkları zamanında yakalım, güneş batmadan yemeğimizi yiyip ortalığı toplayalım..."

"Aman geç kalmayalım, ışıkları zamanında yakalım. Emma ile baban daha fazla gecikmeseler de güneş batmadan yemeğimizi yiyebilsek... Cevap vermedin, önden hafif bir şeyler..."

"Sağ ol anneciğim, pek aç değilim, bekleyebilirim!"

Annesinin yakmış olduğu mumların hareli ışığında sofraya nihayet oturduklarında, babası hep yaptığı gibi geleneksel duayı okudu, sonra büyük gümüş kadehten birkaç yudum şarap içti, diğer aile fertlerine de içmeleri için sırayla uzattı; ardından da bir lokma ekmeğe biraz tuz serpip ağzına attı.

Tavuk suyuna erişte çorbasından içmeye başlayabileceklerinin işaretiydi bu... Ardından sıra, masanın orta yerinde bütün ihtişamıyla duran balığa gelecekti.

"Ateşin mi var senin kızım? Geldiğinden beri sesin soluğun çıkmıyor. Üstelik ağzına bir lokma dahi koymadın!"

Frida o akşam sorulan soruları yarım yamalak cevaplıyor, kendisiyle konuşulmadığında söz almıyor, tabağındaki yiyeceklere ise pek dokunmuyordu. Tuhaf davrandığının kendi de farkındaydı ama elinde değildi. Akşamüstü İsmail ile geçirdiği zamanın etkisinden bir türlü kurtulamıyordu.

Sonunda annesi dayanamayıp endişeli bir ifadeyle elini alnına değdirdi.

Frida alnında hissettiği o eli itip sabırsızca cevap vermemek için kendini zor tuttu.

5. Doğu Avrupa Yahudilerinin geleneksel cuma akşamı yemeklerinden. Genelde, yabani turp sosuyla sunulan içi doldurulmuş sazan ya da uskumrudan oluşur.

“Hiç olmazsa bir iyi yanı vardı, o da evden uzak yaşayıp rahatça nefes alabilmemdi” demişti İsmail, yurtta geçirdiği dönem için.

Ne kadar da haklıydı!

Şulmanlarda evin can noktası, “piyano odası”ydı.

Odaya bu biraz tantanalı adı kazandıran, camlı kapının hemen karşısındaki siyah Blüthner marka piyano, duvara, daha doğrusu duvardaki koyu renk Azeri halısına dayalıydı. Tepesinde tığ işi beyaz küçük bir örtü, örtünün üstünde boy boy aile fotoğrafları ile bir metronom vardı. Piyanonun hemen yanında ise abanoz ağacından bir etajerin her rafında, bazıları kullanıla kullanıla eskimiş, sararıp sayfaları kopmuş, bazıları ise yepyeni notalar yer alıyordu.

Yemek sonrası ailece o odaya oturduklarında Frida, Şabat’a has âdetlerin kendisine her zamankinden sıkıcı geldiğini hissetti. Acaba sadece o muydu bu sıkıcılığı, boğuculuğu hisseden? Odadaki diğer aile fertlerine göz gezdirdi. Babası bir din kitabının sayfalarını çeviriyor, Emma kendisinin aksine konuştukça konuşuyor, annesi onu dinliyordu. Genç kız Hachette Kitabevi’ndeki işinde başından geçen ufak tefek olayları anlatıyordu. Gelen müşteriler arasında kardeşinin hocasına rastlamıştı.

“Şu patoloji hocanız ne hoş adammış! Adını verip ablan olduğunu söyledim. Benzeştiğimizi söyledi. Bana niye tıp okumadığımı sordu. Benden bir kitap istedi...”

Ben, ben, ben... Bu kız ne zaman her şeyi kendiyle ilişkilendirmekten vazgeçecekti? Alaycı bir şekilde sözünü kesti Frida:

“Aferin sana! Hocama iyi tesir ettiğine çok sevindim. En büyük endişem senden hoşlanmamasıydı.”

Emma omuz silkti:

“Seninle konuşmak gittikçe zor oluyor. Okudukça huysuzlaşıyorsun! Böyle devam edersen asık suratlı, gözlüklü, evde

kalmış bir doktor hanım olup çıkacaksın."

Sonra annesine dönüp onunla diktirecekleri kışlıklar hakkında hararetli bir sohbete daldı. Bronia Şulman kumaşları Oliondor'dan almak istiyordu. Emma bunun çok pahalıya mal olacağını savunuyor, Hachette'teki iş arkadaşlarından daha ucuza alabilecekleri birkaç adres öğreneceğini söylüyordu. Dikecek olan kişide de anlaşamıyorlardı. Bu kez Bronia tasarruftan yana olup kızının mantosunu aynı sokağın karşı kaldırımında oturan *Kirya*[6] Olga'ya diktirmekten yana oluyordu. Emma buna karşı çıkıyordu:

"Hayır, o manto dikemez. Beyoğlu'nda eskiden gittiğin terziye verelim kumaşı. Neydi adı onun? Hani provalarına bizi de beraberinde götürürdün, sıkıntıdan patlardık..."

Frida kendini pek çok kez olduğu gibi bu ikili tarafından biraz dışlanmış hissetti. Kadınlar arasındaki sohbetlerin daha havadan sudan olduğunu, ister istemez seviyenin biraz düştüğünü düşünmeden edemedi.

Yine sıkça olduğu gibi yardımına babası yetişti:

"Alman hocalarının Scurla Raporu ile başı epey ağrıyor olmalı, öyle değil mi?" diye sordu kızına.

"Evet, Ziraat Fakültesi'ne şimdi Nazi rejimi yanlısı hocalar alıyorlarmış ama bunu ben de senin gibi gazetelerden öğrendim. Bizim hocalar siyaset konusunda son derece ketum davranıyorlar. Zaten talebelerle hiçbir mevzuda fazla konuştukları yok. Dersler tercüman aracılığıyla veriliyor, biliyorsun!"

"Şu *Yekke*'ler[7] o kadar burunları havada gezmeselerdi, civarda oturan Alman profesörleri bizim eve davet ederdik" diye araya girdi Bronia. "Müziğe çok meraklılarmış! Birlikte keman ya da piyano düoları yapabilirdik ama bunlar herkes gibi Yahudi değil ki mübarek! Adeta farklı bir çeşit!"

Frida için için güldü. Annesi ailelerinin müzikseverliğini

6. Rumca: Bayan.

7. Almanya'da doğmuş Yahudi.

dünyaya ilan etmekten büyük bir gurur duyardı. Şulmanların maddi durumları iyiye gitmeye başladığında, yaptıkları ilk işlerden biri piyano satın alıp kızlarına İstanbul'un en ünlü piyano hocası Ferdi Statzer'i tutmak olmuştu. Ancak Frida on sekiz yaşına geldiğinde isyan etmiş, klasik müziğin tadına varmak için plak veya radyo dinlemenin ya da konsere gitmenin ona yeteceğini söylemişti. Emma ise bu konuda belki daha hırslı ya da daha yetenekli olduğundan hâlâ piyano çalardı. Bronia Şulman da, sadece kocası ve kızları için Mozart'ın *Türk Marşı*, Chopin'in valsleri gibi kolay dinlenen, kolay hatırlanan parçalar yorumlardı duygusal ve teknikten oldukça yoksun bir şekilde. Emma ile Frida bu çalış tarzını, "Odessa'da çay saati tarzı" diye adlandırmışlardı.

Bu arada karısının *Yekke* profesörlerle piyano ya da keman düosu yapma hayallerini duyunca Bay Şulman'ın yüzüne endişeli bir ifade yerleşmişti:

"Bronia misafirperverlik iyi güzel ama bir yere kadar! Baksana, şimdilik harbe girmediysek de ekonomik durum giderek kötüleşiyor. Belli başlı yiyecek maddeleri karneye bağlanacak diyorlar. Sırası mı şimdi şunu bunu davet etmenin? Otel mi burası, yoksa lokanta mı? Hem kimsenin eğlenecek hali yok!"

Bir süredir her hafta sonu, birkaç değişikliğe uğrasa da, aynı konuşmalar tekrarlanıyordu. Türkiye'nin savaşa girme ihtimali, piyasanın durgunluğu, yeni kurulan "fiyat murakabe encümenleri"[8] ve vergilerin artmasıyla oluşan ekonomik darboğaz, her an radyodan duyurulması beklenen "örfi idare"... Frida gözlerini yumdu. Kendi içine dönüp İsmail'i düşünmek istiyordu, ancak Emma bahçe kapısını ardına kadar açmış, içeri giren soğuk havaya aldırış etmeden bas bas bağırıyordu:

"Valentino!.. Valentino!.. Nereye gider bu kedi? Sabahtan beri kayıp!"

8. Fiyat kontrol komisyonları.

O konuşurken kuyruğunun ucu beyaz, sarman bir kedi, sitem dolu miyavlamalarla kapıdan içeri girip doğruca mutfağın bir köşesinde duran süt dolu kabına koştu.

“Gitmedi” diye söylendi Frida. “Dışarıda unutuldu.”

Ablası, kedi evlerine geldiğinden beri, ona kimin daha iyi baktığına dair aralarındaki küçük çekişmeyi yeniden başlattı:

“Kedi dediğin, istediği gibi gidip gelmeli, sen ona muhallebi çocuğu muamelesi yapıyorsun!”

Frida ablasına baktı. Valentino’nun evlerine ilk geldiği günlere paralel olarak Emma’nın yaşadığı acı artık yok olmuşa benziyordu.

Temmuz 1935
Moda

Frida, denizden dönerken kaldırım kenarında titrer halde bulduğu küçük yaratığı alıp plaj çantasına koydu. Bunu yapana kadar kendisiyle epey mücadele etmişti. Kediciğin evde kabul görüp görmeyeceği bir soru işaretiydi. Annesi çok titizdi, etrafa tüy ya da pire bulaşmasından hoşlanmayabilirdi; babası, kim bilir hangi din kuralı adına, Emma ise huzuru bozulacak diye hayvancığı kabul etmeyebilirdi; bu yaşadığı zor günlerde Emma'nın her şeyden fazla huzura ihtiyacı vardı.

Çantadan çıkan yarı yumuk gözlü, uzun bıyıklı minik sarı kafayı hafifçe okşadı. Bu kediyi evdekilere kabul ettirme yolunu mutlaka bulmalıydı, zira çocukluğundan beri bir ev hayvanına sahip olmak istiyor, "apartmanda olmaz" cevabıyla karşılaşıyordu; ancak birkaç yıldır yazları oturdukları bu bahçeli evde pekâlâ olabilirdi...

Anahtarıyla içeri girdiğinde ortalıkta kimseleri görmedi. Annesi ve ablasının sesleri girişin sağındaki küçük oturma odasından yükseliyordu; tartışıyor gibiydiler.

"Tamam kızım, tamam, şiir çok güzel de gözünü seveyim bu kadar yüksek sesle okuma! Başımıza iş açacaksın durup dururken!"

Bayan Şulman, Frida'nın geldiğini duyunca telaşla başını kapı aralığından dışarı uzatıp ona seslendi:

"Sokak kapısını iyice çektin mi? Bak bakalım diğer odalarda açık kalmış pencere var mı? Ablan tutturmuş, şu Nâzım Hikmet denen şairin şiirlerini yüksek sesle okuyor. Oysa adam için komünist diyorlar. Mahkemede bile yargılamışlar."

Komünist kelimesini sesini iyice alçaltarak telaffuz etmişti. Ancak Emma inadına nerdeyse bağırarak karşılık verdi:

"Ne olacak yani komünistse? İşçiden, emekten yanaysa, daha iyi, daha adaletli bir dünya için mücadele veriyorsa? Hırsız, katil der gibi komünist diyorsun!"

"Rusya'da öyleydiler kızım. Her şeyimizi elimizden aldılar. Küçüktün, hatırlamazsın sen. Bolşevikler evimizin bütün odalarını işgal edip bizi bir tek odaya tıkmışlardı. Yataklarımızı almışlar, biz de biraz uyuyabilmek için sandalyeleri yan yana dizip üstlerine uzanmaya mecbur kalmıştık. Onlardan olmayana da sokaklarda ateş ediyorlardı..."

Annesinin sözleri Emma'yı susturacağına iyice öfkelendirip daha da yüksek perdeden konuşmaya itti:

"Sokaklarda ateş edenlerin sadece Bolşevikler olmadığını sen de biliyorsun anne. Beyaz Ruslar vardı, Odessa'da Merkez *Rada*'yı[9] tutanlar da vardı. Savaş dönemiydi. Anlattıklarınızla yetinmedim. Okudum, araştırdım. Bolşevik ihtilalinde Yahudilerin ne kadar önemli bir rol oynadığını öğrendim. İhtilalin, antisemitizm ile pogromların[10] sonunu getirdiğini de..."

Bronia Şulman artık ona cevap yetiştirmeye çalışmaktan ziyade, gözleriyle etrafı tarıyor, kızının sözlerinin dışarıdan duyulup duyulmadığını kestirmeye çalışıyordu.

"Neyse" diye mırıldandı sonunda, "bu sıcakta ve bu saatte sokaktan kimseler geçmez... Duyan olmamıştır çok şükür!"

Frida biraz alaycı bir ifadeyle gülümsedi. Hemen her gün benzer sahnelere şahit oluyordu; ablası aklına estikçe Nâzım'in şiirlerini odada bir gidip bir gelerek yüksek sesle

9. Konsey.

10. Pogrom: Rusça, katliam.

okuyor ve coşkusunu evdekilerle paylaşmak istiyordu. Annesi ise başlarına bir iş açılacak diye telaşlanıyordu.

Ancak şiirler okumakla kalmıyordu Emma. Üniversiteye girip Bizans tarihi eğitimi aldığından bu yana, annesiyle babasının "sakıncalı" dedikleri eserler okumaya ve onları yakınlarına anlatmaya vermişti kendini. Aralarında Karl Marx'ın *Das Kapital*'i, Marx ve Engels'in yazılarının yer aldığı *Edebiyat ve Sanat Üzerine* gibi, Frida'nın adlarını o güne kadar hiç duymadığı, ancak ailede müthiş bir telaş rüzgârı estiren kitaplar vardı. Bu kitapları nereden bulduğu, yaydıkları fikirleri daha önce kimlerden duymuş olduğu da bir muammaydı.

Anneleri bütün bunların üniversitedeki arkadaşlarından kaynaklandığına inanıyordu. Neyse ki Emma kitaplar ve fikirlerle yetiniyor, bir de "Türk" nişanlı getirmiyordu eve; zira "Beyazıt'lara falan" okumaya yollanırsa, böyle güzel bir kızın, sadece solcu olup çıkması değil, bir "Türk"e varması da beklenebilirdi Bronia'ya göre.

"Mutlaka yaşadığı büyük hayal kırıklığıdır Emma'yı böyle insanlara, fikirlere ve konuşmalara sevk eden. Aslında onun kadar rahatına, süse, gösterişe düşkün biri zor bulunur" diye tekrar edip duruyordu ayrıca kocasına. Frida bu son konuda annesine hak verme eğilimindeydi.

Doğruydu, ablası aniden son bulan bir aşkın yaralarını sarmaktaydı.

Ruben Goldstein, bir kalem şirketinin İstanbul'daki temsilcisinin oğluydu. Emma onu, lisede sınıf arkadaşı olan kız kardeşi vasıtasıyla tanımıştı. Frida'ya anlattıklarına göre, önce diğer arkadaşlarla, sonra baş başa sinemaya, tiyatroya, konserlere gitmişler, tenis oynamışlar ve birlikte geçirdikleri bir yılbaşı gecesinde birbirlerine aşklarını itiraf edip evlenmeye karar vermişlerdi.

Ancak Samuel Şulman'ın, evlendiklerinde kızlarına draho-

ma verebilmesi söz konusu değildi. Bunu kendilerine de açıkça söyler, "Tek drahomanız diplomalarınız olacak. Ona göre çalışıp meslek sahibi olun..." diye tembihte bulunurdu. Goldstein ailesi bunu öğrenmiş ve Ruben'in kulağını çekmiş olmalıydı ki genç adam bir süre sonra Emma'yı daha az arar olmuştu.

Bir akşam Emma eve solgun bir yüz ve kıpkırmızı gözlerle gelmiş, sofraya oturmayı reddederek odasına kapanmıştı.

Frida paylaştıkları odaya girdiğinde, onu gözyaşları içinde bulmuştu.

"Bitti! Anladın mı? Ruben ile aramızda her şey bitti" diyebilmişti ancak ablası.

"Niye? Ne oldu? Hani ideal bir çifttiniz, asla ayrılmayacaktınız?"

"Öyle olduğumuzu zannediyordum ama... Bugün Ruben'le bir pastanede buluştuk. Bana henüz askerliğini bile yapmamış, kendi işini kurmamış biri olarak, evliliğe, hatta nişana dahi hazır olmadığını, beklemem gerektiğini söyledi... Ailesi de bu mevzuda kendisine baskı yapıyormuş, her şeyden önce istikbalini düşünmesini istiyormuş... Zaten bir süredir biliyorsun, soğuk davranıyordu."

"Erkekler bu gibi mühim kararları vermeden önce heyecana kapılıp bir an için her şeyden vazgeçmek isterlermiş. Üstlerine varmayıp bir süre sabretmek lazımmış" demişti Frida büyük bir ciddiyetle. Boş zamanlarında, annesinden gizli okumuş olduğu aşk romanları sayesinde, kadın erkek ilişkileri hakkında bayağı tecrübe kazandığına inanıyordu.

"Kim! Ben mi sabredeceğim, ben mi bekleyeceğim? Hem neyi? Ruben'in büyüyüp ailesinin tesirinden kurtulmasını mı? Hadi canım sen de! Bu iş bitti diyorum, anla artık!"

Gözyaşlarını hırsla silmiş, iki yatağın arasındaki tuvalet masasına doğru yürümüş ve aynanın karşısında yanaklarına ve burnuna aynı hırsla pudra sürmüştü.

"Artık bu mesele hakkında tek kelime dahi duymak istemiyorum" demişti kararlı bir şekilde Frida'ya.

Ancak Frida, bir süre daha ablasının geceleyin hıçkırıklarını duymuş ve çok üzülmüştü; sonunda Emma üç dört gece yatağında ağladıktan, iç çektikten ve kaderini lanetledikten sonra, tamamıyla toparlanmış gibi görünmüştü. "Mesele hakkında konuşma" yasağına rağmen, ona umut aşılamaya çalışan, bu ilişkiye aniden son vermekle belki biraz hata ettiğini, zaman içinde Goldstein'ların düşüncesinin mutlaka değişeceğini söyleyen kız kardeşine, "Ruben'e dargın değilim, o benim için daima çok değerli biri olacak, ama paraya tapan bu burjuva ailesine yalvarsalar da artık gelin olmam! Sen, umdelerin bazı durumlarda her şeyin üstünde olabileceğini bir türlü anlayamıyorsun galiba" demişti küçümseyici bir edayla.

Bir süre sonra Ruben'in adını ağzına almaz oldu. Nişantaşı-Taksim-Şişli üçgeni içinde yaşayan Yahudi gençlerden kopup fakültede ve yazlığa gittikleri Moda'da yeni arkadaşlar edinmeye başladı... Nâzım'ın şiirlerini de yüksek sesle okumaya.

"Aa bu ne şirin, ne komik şey böyle! Yarasaya benziyor."

Emma ile annesi, minik kedinin çantadan çıkan koca sivri kulaklı kafasını görünce, söz düellolarından nihayet vazgeçerek, nerdeyse bir ağızdan söylemişlerdi bu sözleri.

"Evde yaşamasına izin verirsen, ben bakarım ona. Sana fazla bir iş düşmez" dedi Frida annesine yalvaran bir ses tonuyla.

"Bahçede bir sürü sokak köpeğiyle kediyi beslediğin, kenelerini ayıkladığın yetmiyormuş gibi... Hiç itiraz etme, sesimi çıkarmadığım için görmedim sanıyorsun herhalde. Peki, kışlık evimize taşındığımızda, senin de okulun başladığında ne olacak? Tabii ki bütün işi bana kalacak!"

Nâzım'a ve komünizme övgülerini bir an için unutmuşa benzeyen Emma'nın elini uzatıp minik sarı kafasını okşamasıyla, kedi zümrüt yeşili kocaman gözlerini yumarak belli belirsiz mırıldamaya başlamıştı.

"Gözleri müthiş. Tıpkı Rudolf Valentino'nun gözleri... Adını Valentino koymaya ne dersiniz?" diye sordu Emma. Sonra annesine dönüp, "Benim vaktim var, sana yardım ederim" teminatında bulundu. Ardından da kız kardeşine muzip bir bakış yönelterek, "Emin ol, senden daha iyi bakarım müstakbel doktor hanım; hem kedi dediğin fanus içinde büyütülmez, serbestçe gidip gelebilmeli!" diye konuyu noktaladı.

Kendini bildi bileli, herkes Frida'ya "müstakbel doktor" gözüyle bakardı. Bunu ilk kim, ne zaman ortaya atmıştı, tam olarak hatırlamıyordu, ancak çocukluğu boyunca sık sık, "Bu kadar yardımsever ve mesuliyet sahibi bir çocuk başka ne olabilir...", "Üstelik çok çalışkan ve hafızası kuvvetli...", "Zaten tıp okumak için, zekâdan ziyade lazım olan da bu hasletlerdir..." sözlerini duymuş, kendi de doktorluk mesleğinin kendisi için biçilmiş kaftan olduğuna inanır olmuştu.

Eylül 1940
Moda-Beyazıt

"Friduşka hadi uyan artık. Saat yediye çeyrek var!"

Frida sıçradı, gözlerini açtı. Ablası onu omzundan tutmuş sarsıyordu.

"Ne var, ne oldu?" diye mırıldandı mahmur bir sesle; ama Emma çevik adımlarla odadan çıkmıştı bile...

"Sabah sabah bu enerjiyi nereden buluyor?" diye düşündü Frida. Sonra yatağında doğruldu, gözlerini ovuşturdu. Aklına İsmail geldi ve içini yine o heyecanla korku karışımı his kapladı. Kalkıp küçük arka bahçeye bakan pencereye yöneldi. İncir ağacı sararmış yapraklarıyla önünü yarı yarıya örtüyordu. Camı araladı. Gece yağmurunun ardında bıraktığı ıslak toprak kokusunu derin derin içine çekti. Sonra o gün giyeceği beyaz bluz ile koyu lacivert eteği dolabından çıkarıp duvar ile yatak arasında sıkışmış ütü masasına serdi. Emma ütüyü önceden ısıtmıştı. Eteğinin üzerine kola döktü. Toprak kokusundan sonra, üstüne kızgın ütü basılan kolalı kumaş kokusunu soludu, bir de alt kattan yükselen kızartılmış ekmekle demli çayınkini... Sabahın kokuları!

Emma ve babasıyla birlikte sokağa çıktıklarında saat yedi buçuktu. Bir elinde hâlâ bitiremediği bir parça ekmek, diğerinde hafta sonları gidip gelirken kitap ve eşyalarını taşıdığı büyükçe bir çanta vardı.

Ablası ve babasıyla pazartesi sabahları tramvayla Kadıköy İskelesi'ne, oradan vapurla Karaköy'e yapılan bu yolculukları severdi Frida.. Sanki ev ortamının dışında, üçü de farklı kişiliklere bürünüyor, baba-kız, abla-kardeş olmaktan çıkıyor, birbirleriyle üç yetişkin dost gibi pek çok konuda sohbet edebiliyorlardı: *Tan, Tasvir-i Efkar* ve *Haber* gazeteleri yedişer günlüğüne kapatılmıştı... Şimdi de sıranın *Le Journal d'Orient*'a geldiği söyleniyordu. Bütün bu gazeteler resmi dış siyasete aykırı yazılar yayımlamışlarmış, ne idiyse artık bu resmi dış siyaset! İki kız kardeş kalemlerden şikâyetçiydiler. Faber markalılar tarih olmuştu. Yerli Nur marka kalemler ise kâğıdı çivi gibi çiziyordu. Çivi lafını duyunca, tamirat işlerine eli yatkın olan Samuel Şulman hem piyasada artık çivi bulamamaktan şikâyet etti hem de daha başka endişelerini dile getirdi: "Evde bir yere çivi çakmak istediğimde eski meyve sandıklarından çivileri söküp söküp kullanıyorum. Bunlar daha bir şey değil. Asıl istikbaldir beni endişelendiren... Aman çocuklarım, aman her şeyi idareli kullanmaya bakın, aman israftan kaçının, bizi bu günlerden çok daha zor günler bekliyor. 'Biz' deyince bilhassa ekalliyeti kastediyorum..."

İlk ders anatomiydi, Frida diğer arkadaşlarıyla birlikte morgun yolunu tuttu. Vapurda soluduğu deniz esintisinden sonra, kapıdan içeri girer girmez adeta üstüne çöken antiseptik ve çürük kokusu daha yoğun, daha ağır, tahammül edilmesi daha zordu...

Her grup "kendi" kadavrasına yöneldi.

İsmail oradaydı. Gruptan gruba, kadavradan kadavraya gidiyor, yol gösteriyor, izahat veriyordu. Frida ile göz göze geldiklerinde onu da diğerleri gibi başıyla selamladı, ama genç kız bakışlarında, şefkat ve neşe dolu bir pırıltı yakaladı; içi ısındı. İşine daha büyük bir şevkle sarıldı.

Her dersin başında, kadavrayı sarıp sarmaladıkları bez-

leri tek tek açmak lazımdı, zira zamanla sertleşmesini önlemek amacıyla, incelenen bölgeye her defasında sıvılaştırılmış fenollü gliserine batırılan bir fırça sürülüyor, sonra ıslak bir bez ve su geçirmez bir kumaşla örtülüyordu. Frida bazen sağa sola savurdukları bu bez parçalarını, hayali bir hastane koğuşunda, hayali hastalara kullanılan hayali pansumanlar gibi görürdü.

Etrafında arkadaşları ıslık çala çala neşterlerini bilemekteydiler; ortamın griliğine ve soğuğa rağmen, konuşmaları ve gülüşmeleriyle, masa ayaklarını tornadan geçirmeye ya da kilitleri törpülemeye hazırlanan marangoz çıraklarını andırıyorlardı nerdeyse. Kendisi de işinden memnundu. Kadavranın yüz ve omuz kısmından eline kadar gelmişti. Kendini öylesine kaptırmıştı ki İsmail'in, arkasına geçip kulağına doğru eğildiğinin farkına bile varmadı.

"Aferin sana, bayağı ustalaşmışsın!" diye fısıldadı genç adam.

Frida biraz mahcup bir tebessümle teşekkür edip çalışmaya devam etti. Artık parmak ucundan koltukaltı oyuğuna değin, dokuları sabırla ayıklanmış olan her sinir ağını, her atardamarı takip edebiliyordu; ama buna karşılık, üstünde bunca zamandır çalıştığı genç kadının boynu, kolları ve bacakları kurumuş, delik deşik olmuş, korkunç bir hal almıştı.

"Bu yaptığın ilmi açıdan muvaffakiyet olsa da sanat eseri olarak tam bir facia!" diye devam etti İsmail gülerek, sonra tekrar kulağına eğilip, "Çıkışta bahçeye gel, akşama nerede buluşacağımızı, hangi sinemaya gideceğimizi kararlaştıralım" diye devam etti.

Frida bu sözleri duyunca, önce içini büyük bir sevinç kapladı; yoğun fenol kokusunun genzi yaktığı o yüksek tavanlı soğuk ve gri odayı nerdeyse güzel ve iç açıcı buldu. İsmail ile ilk karşılaşmaları, ilk konuşmaları da burada olmamış mıydı? Sonra toparlanmaya çalıştı. Ne buluşması, ne kararlaş-

tırması? Neye doğru yol alıyorlardı öyle? İsmail ile vapur iskelesine kadar birlikte yürüyüp tatlı tatlı sohbet etmek, kısa bir süre için elini tutmasına müsaade etmek başka, gece vakti onunla baş başa sinemaya gitmek ise çok daha başkaydı. Yahudi değildi o. "Kendilerinden" değildi. Aralarında ciddi hiçbir bağ meydana gelemezdi. Gelmemeliydi... En iyisi yol yakınken...

"Tamam bahçede görüşürüz!" diyen kendi sesini bir tür şaşkınlıkla duydu.

Ders yılının başından bu yana sinemaya ilk defa gidiyor, ilk defa geceleyin çıkıyordu; hayatında ilk defa da kendisine ailesinden olmayan bir erkek eşlik ediyordu. Bu ilklerin gecesi için odasında hazırlanırken, heyecanı doruktaydı Frida'nın. Bahçede buluştuklarında İsmail onu saat tam yedide Lale Sineması'nın kapısında bekleyeceğini söylemişti.

"Bir boy aynası için neler vermezdim!" diye geçirdi aklından. Ama boy aynası sadece, o gün o saatte bir mucize eseri evde bulunmayan Madam Lorenzo'nun yatak odasında vardı; Frida'yı şeytan dürttü. Hızla ev sahibesinin alt kattaki odasına indi, kapalı kapının tokmağını çevirdi. Nafile! Kapıya kilit vurulmuştu. Hem kadın kendisine güvenmediğinden hem de kendisi bu güven eksikliğini haklı çıkardığından dolayı bir an için çok utandı. Birileri kovalıyormuş gibi merdivenleri üçer üçer çıkarak odasına döndü. Oradaki ayna parçasıyla yetinecekti çaresiz. Kendini uzun uzun seyretti. Evet, saçları dümdüzdü ve hiçbir maşa ya da bigudi buna kalıcı bir çare getiremiyordu ama aynı zamanda ipeksi ve parlaktılar. Keşke yanakları bu kadar yuvarlak değil de, Greta Garbo'nunkiler gibi çukur olsaydı. Ünlü oyuncunun bu görüntüyü elde etmek için çenesinin iki tarafındaki dişleri çektirdiği söyleniyordu. Belki bir gün o da, kim bilir... Ama o gün gelene kadar eldekileri değerlendirmeliydi. Aynadaki görüntüsüne niha-

yet gülümsedi. Kendisini gitgide beğenmeye başlıyordu. Saçını topuz yapacak, yana yatırdığı bir bereyle örtecek, üstüne geniş vatkalı "liberty" desenli bir elbise giyecekti; pardösüsünü de modaya uygun şekilde omuzlarına attıktan sonra, kendini bir aynada bütünüyle göremese de bayağı şık olduğunu hissetti.

Yediye on kala sinema kapısının önündeydi, annesinden ve hele ablasından bunun ne kadar yanlış bir davranış olduğunu defalarca duymuş olmasına rağmen...

"Bir erkeğe ondan çok hoşlandığını belli etmeyeceksin. Fazla üstüne düşersen kaçar!"

Oysa bir iki dakika sonra gelen İsmail'in hiç de kaçmak ister gibi bir hali yoktu, aksine en az kendisi kadar mutlu görünüyordu. Bu defa hiç beklemeden kolunu tuttu. Frida bir rüyadaymış gibi geniş kapıdan içeri girdi. İçerde sağlı sollu camekânlarda siyah-beyaz ya da renkli afişler... En büyüğünde de yakışıklı bir subayla öpüşen güzel bir sarışın... Karşıda bir gişe... Kolunu hafifçe ama sahiplenici bir şekilde tutan İsmail'in eli... Rüya devam ediyordu.

Sıraya girdiler, İsmail cebinden çıkardığı bir avuç bozuk parayı biraz çekingen bir edayla gişe memurunun önüne koydu.

"Bakın bakalım, eksiği var mı?"

Frida bir an için rüyasından uyanıp en kısa zamanda İsmail'e "herkes kendi payını ödesin" diye teklif etmesi gerektiğini düşündü. İsmail'in maddi durumunu, anlattıklarından az çok tahmin ediyordu. Yanındaki kızın kendi payını ödemesi erkekliğe yakışmaz fikriyle, onu her gittikleri yere davet etmeye kalkışırsa, bir süre sonra üniversite bahçesinin dışına bile çıkmaları mümkün olmazdı.

Karanlıkta, bir el fenerinin peşine düştüler. Sıraların arkasından geçirilip ortalarda iki koltuğa oturtuldular.

Film yeni başlamıştı. Ara sıra kopup karanlık bir perdeye yerini bırakan Türkçe dublajlı bir aşk filmiydi; başrolde afiş-

teki güzel sarışın Isa Miranda'yla *Otel Emperyal*... Frida, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Galiçya bölgesinin küçük bir kasabasında geçen, intikam hırsı ve aşk üzerine kurulu hikâyeyi dalgınca seyrediyor, yanındaki genç adamla ellerinin sıcacık temasına doyamıyor, onun, ablak suratlı başoyuncu Ray Milland'dan çok daha yakışıklı olduğunu düşünüyordu. Çıktıklarında ikisi de fazla konuşmadı; ancak bir ara boş sokakta yürürlerken, İsmail kolunu beline doladı. O da İsmail'in omzuna başını bıraktı... Vücutlarının temasıyla ürperdi. Hemen ardından, İsmail eliyle çenesini tutup başını kendisine doğru çevirdi. Frida kendisini öpeceğini anladı; bir saniye için aklından, "Çok erken, henüz yeni tanıştık!" diye düşündüyse de karşı koymadı. Hazırdı. Az önce seyrettiği filmdeki güzel Anna gibi, başını geriye atıp gözlerini yumdu. İsmail'in dudakları dudaklarına değdi. Daha da çok ürperdi. İsmail'in dili usulca dudaklarının arasına girdi. Ağzı yarı açık, kendini bırakıverdi... Sokağın ortasında, sarmaş dolaş nerdeyse kıpırtısız vaziyette kaldılar bir süre; Frida vücudunun her noktasını ateş bastığını hissediyordu şimdi. Bir köpeğin havlaması ve yaklaşan ayak sesleriyle kendilerine gelip yeniden yürümeye başladılar, fakat bu kez sarmaş dolaş... İsmail onu kaldığı evin kapısının önünde yeniden ve daha da ateşli bir şekilde öptü, o da bu kez aynı şekilde karşılık verdi. Öpüşmeleri bu defa gecenin karanlığını delen bir inzibatın düdüğüyle son buldu. İsmail hızla geri çekildi, aceleyle kapının anahtarını çeviren Frida'ya alçak sesle, "Senden çok hoşlanıyorum" diyebildi.

Bir ilk daha... "Bir erkekle ilk defa öpüştüm" diye düşündü Frida eve girdiğinde. Çok şükür, giriş holü ve diğer odalar karanlık, ortalık sessizdi. Ev sahibesi yatıp uyumuş olmalıydı. Yatmadan önce, odasındaki lekeli küçük aynaya tekrar baktığında, saçları dağınık, gözlerinin altı hafifçe kararmış, yanakları alev alev olmuş, gözleri baygın bakan bu kızı bir an için tanımakta güçlük çekti.

"Çılgınsın sen Frida... Hakiki bir çılgın! Bu işin sonunun hiçbir yere varmayacağını görmüyor musun?"

Nereye varacaksa varsın, nasıl bitecekse bitsin, Frida artık tuttuğu yolun geri dönüşünün olmadığını hissediyordu, dahası kesinlikle biliyordu.

***

O günden sonra, Frida ile İsmail her müşterek boş vakit kırıntısını birlikte geçirmeye çalıştılar. Güzel havalarda fakültenin bahçesinde zeytin, ekmek ve helvadan ibaret öğle yemeklerini yiyorlardı; bazen de yağmurlu günlerde üniversitede yeni açılmış lokantamsı bir mekânda çorba içiyorlardı. İsmail öğle yemeğine yetişemediğinde, akşamları Frida onu Küllük'te bekliyor, orada beş-on dakikalığına dahi olsa ayaküstü sohbet ediyorlardı; oturup "lisan" çalıştıkları ya da sinemaya gittikleri de oluyordu. Fakat genç kızı en çok mutlu eden, ilk günlerdekinden de çok konuşmalarıydı. Dersleri, hocaları, hastaları, hastalıkları, okudukları kitapları, ama aynı zamanda aile yaşantılarını, gündelik hayatlarını olduğu kadar geçmişlerindeki hemen her şeyi paylaşıyorlardı...

İsmail özellikle yurtta geçirdiği yılların maddi manevi zorluğundan bahsetmişti; istikbalini vekâlete bağlama korkusundan... Kurtuluşu bir yıl önce ayrılmakta bulmuştu, tabii okuduğu yılların borcunu ilerde faiziyle ödemeyi taahhüt ederek.

Frida, "Nasıl yani?" diye sormuştu.

"Bu zamanlarda biraz maddi imkânı olan, fakülte hastanesinde kalıp ihtisas yapmak istemiyor..." diye açıklamıştı İsmail. "Çünkü ihtisas yapmak en az üç dört yıl daha sürünmek demek. Nöbet tutacaksın, hocanın çantasını taşıyacaksın ve sadece devlet memuru maaşı alacaksın. Oysa bir yer bulup hem hükümet tabipliği yaparak hem muayenehane açarak, rahat, konforlu yaşamak mümkün. Bu yüzden hocalar, ilgili ve çalışkan gördükleri talebeye beşinci sınıftan

itibaren iş veriyorlar, fiilen asistan gibi çalıştırıyorlar. Dolayısıyla beşinci ve altıncı sınıf stajlarını yapıp okula devam ederken, boş zamanlarda, geceleri ve yazları fiili çömez asistanlık yapabilmek mümkün. Maaş da alınıyor bir miktar... İşte benim şimdiki durumum bu!" diye noktalamıştı açıklamasını, geniş, samimi bir gülümsemeyle. "Daha sonra okul bitince, askerlikten sonra inşallah, resmi, kadrolu asistanlığa geçebileceğim, ama bunun için çok, pek çok çalışmak lazım. Sadece çalışmak da yeterli değil, hocanın vazgeçilmez sağ kolu olacaksın ki diğer açıklarını kapatabilesin..."

"Ne açığı?"

"Ne olacak! Parasızlık, nüfuzlu akraba ya da dost eksikliği... Velhasıl, istediğim yere gelebilmek için, herkesten beş on misli fazla çaba harcamam lazım."

Frida baştan haberdar edilmiş olduğunu hissetti. Tahsil ve kariyer, her şeyin önündeydi İsmail için. Öyle olmalıydı. Buna mecburdu...

Gelecek planlarından söz ettiği o gün, bakışlarını Frida'dan sanki biraz kaçırarak, kendisiyle ilgili bir bilgi daha vermişti ona: "Sadece fahri asistanlık yapmak tabii ki karın doyurmuyor, eve de bir katkım olsun istediğimden, yurttan ayrıldığımda Park Otel'de geceleri bir nevi kapıcılık, komilik gibi işler yaptım. Hani Amerikalıların belboyluk dedikleri... Orada çalışanların fazladan yardıma ihtiyacı olunca, hâlâ da yapıyorum zaman zaman." Yine onunla göz göze gelmemeye özen göstererek, "Kimseden sakladığım yok ama nedense bunu bir iki kişi dışında, etraf pek bilmez" diye eklemişti. Frida, İsmail'in bu konuda oldukça hassas ve kırılgan olduğunu fark etmiş ve şefkate boğulmuştu. Aklından, "Ne var ki zaten bunda saklayacak?" ya da "Ne iyi ediyorsun. Keşke bütün talebeler senin gibi yapsa!" gibi cümleler söylemek geçse de sonunda bunlardan vazgeçip, "Anlıyorum" demekle yetinmişti.

İlk defa İsmail'in bir arkadaşı kendisine "yenge" dediğinde şaşkın şaşkın bakmıştı Frida. Nereden çıkmıştı şimdi bu tuhaf hitap tarzı! Ancak kısa bir süre içinde gündelik hayatında başka ufak değişiklikler de baş gösterdi. Artık hoşuna gitse de gitmese de "sahipli" olmuştu. İsmail'in yakın arkadaşları onu "yengeleri" ilan ederken, kendi sınıf arkadaşlarının da tavırlarında belirgin bazı değişiklikler fark etti. Genç kıza karşı nedense daha mesafeli olmuşlardı. Herhalde onu artık, biraz çekindikleri İsmail'e "ait" gördüklerinden, onunla eskisi gibi rahatça şakalaşmıyorlar, birlikte kahve ya da çay içip sohbet etmeye daha az çağırıyorlardı.

Kadın-erkek arkadaşlığına çok önem veren Frida'yı etrafın bu yeni ve farklı davranış tarzı hem biraz öfkelendiriyor hem kendine itiraf etmese de bazen hoşuna gidiyordu.

İsmail, cuma akşamı vapura yetişecek diye Frida'yı saran heyecanı ve telaşı anlayışla karşılamaya çalışıyor, çok önemli bir işi yoksa, ona Karaköy İskelesi'ne kadar eşlik ediyor, sahiplenen bir tavırla camdan bakıp yolcu salonunda iyi yerleşip yerleşmediğini kontrol ediyor, çoğu zaman vapur gidene kadar iskelede duruyordu.

"Bir mendil sallamadığın kaldı" demişti bir gün Frida gülerek.

İsmail'in kaşlarının çatıldığını, gözlerinde bir öfke pırıltısı belirdiğini görünce aceleyle cümlesinin hafif alaycı yönünü değiştirmeye çalışarak, "Aslında seni orda görmesem, hafta sonunu huzurlu geçiremem" diye eklemişti.

İsmail'le mizah anlayışlarının bazen farklı olabileceğini zaman geçtikçe daha iyi anlıyordu. Kendisi, fertleri her zaman, her şeye, en başta da kendilerine gülmeye hazır bir aileden geliyordu. Oysa İsmail'in hayatta tabu saydığı pek çok konu vardı. Mesela bundan böyle Frida'yı kollamak ve her türlü kötülükten korumakla yükümlü oluşu, bunlardan biriydi. Tabularla da asla eğlenilmezdi!

Ekim 1940
Moda

Frida o cuma akşamı vapurdan indiğinde, Kadıköy İskelesi'nde müvezzi çocuklar çığlık çığlığa akşam gazetelerini satıyorlardı: "Akşam! Son saat, en son dakika! Haydi, korkunç cinayeti yazıyor!"

Hava kararmaya yüz tutuyor, ince ama buz gibi keskin bir yağmur yağıyordu. Ürperip mantosunun yakasını kaldırdı, eşarbını daha sıkı bağladı, diğer felaket haberlerine kulak vermeyi reddederek tramvaya doğru adımlarını iyice hızlandırdı. Bir an önce evine varmak, ailesiyle birlikte olmak, bildik sözleri söylemek, bildik yiyecekleri yemek istiyordu. Belki de, ancak bunlar sayesinde kendini güvende hissedecekti...

O akşam, günlerin kısalması nedeniyle, ister istemez gecikerek katıldığı mutat Şabat sofrasında bir fevkaladelik olduğunu fark etti. Emma yemek boyunca en az iki üç kez, kız kardeşinin daha önce de adını duyduğu birinden bahsetti durdu. Sık sık Hachette Kitabevi'ne gidip kitaplara bakan bu adamla arkadaş olmuşlardı. Fazla para harcamasın diye, beğendiği kitapları bir köşede okumasına göz yumuyordu Emma. Konuştukça yanakları pembeleşiyor, gözleri ışıl ışıl oluyordu.

Sözünü ettiği Ferenc Sardi adındaki bu genç, Macar asıllıydı. İstanbul'da radyo ampulü ithal eden büyük bir firmada

teknik müdür olarak çalışıyordu.

"Ferenc sizleri mutlaka tanımak ister. Burada çok yalnız, ailesi Macaristan'da kalmış. Bir pazar günü davet etsek diyorum... Mesela bu pazara ne dersiniz?"

Samuel Şulman kalın kaşları çatık, bir süre düşündü, sonra biraz isteksizce, "İyi, gelsin bakalım!" diye onayını verdi.

"Mükemmel! Şey... Ben zaten onu çağırmıştım. Müsait olmadığınız takdirde haber verecektim... Dolayısıyla gelecek! Davete çok sevindi."

"Sevinecek tabii" diye homurdandı babası. "Bugünlerde pek sık rastlanmıyor böyle davetlere. Hem gördüğüm kadarıyla, her şeyi bize sormadan pek güzel planlamışsın."

"Babacığım... Eminim sizler de çok seveceksiniz!"

"Yarın gökyüzünde yıldızlar belirince[11] bizim kasaba gidelim, bize bu hafta sonuna tavuk saklayacağını söylemişti" diye konuyu değiştirdi Bronia.

Ertesi sabah Samuel her cumartesi sabahı olduğu gibi evinden Yeldeğirmeni Sinagogu'na kadar yürüdü. Öğlene kadar orada ibadet edecekti. Sinagog dönüşü, hafif bir kahvaltının ardından piyano odasına, salamandranın yanındaki koltuğuna yerleşti. Ardından odaya giren Frida, yanağına bir öpücük kondurduktan sonra elindeki ders kitabıyla ona en uzak olan köşeye yöneldi:

"Yemeği beklerken biraz kitap okuyacağım babacığım" diye mırıldandı.

Samuel Aronoviç Şulman'ın evinde cumartesi günleri hiçbir iş yapılamazdı, dolayısıyla ders de çalışılmazdı.

Şu an kızının kaybedecek vakti olmadığı için ders çalışmakta olduğunu pekâlâ tahmin ediyor, dahası kesin biliyor olmalıydı ve ondan yana bakmıyordu. Baksaydı, kitabın kapağındaki kocaman "Anatomi" başlığını mutlaka görürdü.

11. Yahudi inancına göre Şabat günü, cuma akşamı güneşin batışından 18 dakika önce başlar ve cumartesi akşam üç küçük yıldızın gözükmesine kadar sürer. Dolayısıyla Şabat'ın başlangıç ve bitiş saatleri mevsimlere göre değişir.

Frida ise babasının bildiğini biliyor, ancak ortada hiçbir şey yokmuş gibi hareket ediyordu.

"Baba-kız aramızda konuşmadan, hiçbirimizin aldanmadığı bir oyuna başvurmaya karar vermişiz sanki..." diye geçirdi aklından, kitabının sayfalarını çevirirken.

Bronia Şulman ise elindeki moda mecmuasıyla kocasının hemen yanına oturmuştu; fakat besbelli aklı, gözü kulağı kurulacak olan sofrada, misafir için akşama doğru yapılacak hazırlıklardaydı... Emma ise ortalıkta yoktu. "Odasında kitap okuyor olmalı, belki de Ferenc'le birlikte yenecek aile yemeğini şimdiden hayalinde canlandırıyor..." diye düşündü Frida. Kendi de bu genç adamı çok merak ediyordu.

Birden telefon çaldı. Samuel oturduğu koltuktan, zır zır çalan küçük siyah nesneye sertçe baktı, sanki böylece onu susturacaktı. Frida ile annesi aynı anda yerlerinden kalktılar. Daha yakın olan annesi ahizeyi alırken, babası başını kızgınlıkla sallayarak her hafta söylediği cümlesini tekrarladı:

"Eşe dosta söyleyiniz lütfen, cumartesi günü bizim evi aramasınlar! Cumartesileri telefonla konuşmayız..."

"Alo, alo..." diyordu Bronia Şulman. Anlaşılan karşı taraftan cevap yoktu. Gittikçe sabırsızlanarak birkaç "Alo" daha tekrarladı, sonunda ahizeye öfkeli bir ses tonuyla, "Konuşacaksan konuş artık, seni *nahal!*[12]" diye bağırdı.

Annesinin giderek yükselen sesiyle dikkati iyice dağılan Frida kitabını kapattı. Kalbi birdenbire çok hızlı atmaya başlamıştı. Acaba... Acaba, bu arayan İsmail olabilir miydi? Babasının, cumartesi günleri telefonu asla kendi açmadığını daha bir gün önce söylemişti ona.

Sofraya oturup cumadan beri küçük bir ispirto ocağının üstünde pişmekte olan geleneksel nohutlu yahniyi yemeye başladılar. Frida yemeğine isteksizce çatalını tam daldırıyordu ki telefon yeniden çaldı.

12. Rusça: Salak.

Bu sefer bizzat kalktı ve piyano odasına nerdeyse koştu. Annesinin bakışını sırtında hissediyordu. Odaya girerken kapıyı arkasından örttü. Ahizeyi kaldırıp “Alo” dedi ve hattın öbür ucunda beklediği gibi İsmail’in sesi duyuldu:

“Dünden bugüne sana hasret kalmışım...”

Bundan dolayı kendisi de şaşırmış gibiydi...

“Ben de öyle...” diye karşılık verdi Frida, sonra da sesini içerdekilerin duyamayacağı şekilde ayarlamaya çalışarak, “Az önce telefon edip de konuşmayan sendin, değil mi?” diye sordu.

“Evet! Birdenbire annenin sesini duyunca nutkum tutuldu. Ne diyeceğimi şaşırdım. Babam açmaz demiştin ya, anneni hesaba katmamışım. Yoksa seni zor durumda mı bıraktım? Bir şeylerden mi şüphelendiler?”

“Hayır... Telefon etmekle çok iyi ettin. Neyse, yemekteyiz, fazla konuşamayacağım...”

İçeriden babasının sitem dolu sesi, onu haklı çıkarırcasına gürledi:

“Frida, bitmedi mi hâlâ konuşman? Seni bekliyoruz kızım!”

“Tamam babacığım, hemen geliyorum” diye cevap verdi. Sonra hem evdekiler duysun hem de İsmail durumu anlasın diye ahizeye sesini iyice yükseltip konuştu:

“Pazartesi fakültede görüşürüz, umarım anlattıklarım biraz işine yarar. İyi pazarlar...”

Ardından neşe içinde yemek odasına döndü.

“Fakülteden bir arkadaştı. Yeterince hızlı not tutamamış, dersi iyi anlamamış, ben de anlattım biraz, artık işine yarayabildi mi bilmiyorum.”

“Peki, söylememiş miydin ona cumartesi günleri bize telefon edilmeyeceğini?” diye sordu babası.

“O çocuk böyle şeylerden ne anlasın! Sınıfta Yahudi olan sadece iki kişiyiz. Din kurallarına riayet eden de, bir tek ben varım.”

İsmail ile o kısa konuşmadan sonra herkese karşı sonsuz bir sabır ve hoşgörüyle dolup taştığını hisseden Frida, bunları söylerken en sevimli gülümseyişini yöneltmişti babasına.

Cumartesi gününün değişmez tatlısı olan elmalı pastayı Bronia şeker yerine pekmezle pişirmiş, kuru üzümleri ve tarçını da her zamankinden bol tutmuştu. Doğrusu, savaş öncekilerini hiç aratmayacak lezzetteydi. Ancak Frida bir iki lokmadan fazla yiyemedi. İsmail'e olan aşkının bir başka neticesi de onu zayıflatıp incecik hale getirmesiydi. Daha önce yemeğe oldukça düşkünken, şimdi tıpkı sevdiği adam gibi sadece hayatta kalmak için besleniyordu.

Yemek bittiğinde, annesinin yerinden kalkmasına izin vermeyip sofrayı hızlıca topladı ve bulaşıkları yıkadı. Hâlâ içi içine sığmıyordu.

Bronia ortalık kararır kararmaz kızlarına seslendi:

"Henüz kapanmamıştır, vaktimiz var. Hadi kızlar, kasaba gidiyoruz!"

Onlara en yakın *kaşer* et satan Yeldeğirmeni'ndeki kasaba gitmek için çıktılar. "İş"siz geçen koca bir günün yarattığı baskıdan kurtulmanın keyfiyle, soğuk havayı soluyarak, caddedeki istasyona doğru hızla yürüyüp kalkmak üzere olan tramvaya aceleyle bindiler. Oyalanmaya gelmezdi. Eğer biraz daha geç kalırlarsa, adam dükkânına kilit vurup çıkabilirdi. Bronia hafifçe iç çekti. Frida bunun nedenini biliyordu: Moda Caddesi üstündeki kasabın daha lezzetli eti daha ucuza satmasına rağmen, babasının sofuluğu yüzünden bunca yol tepmek zorunda kaldığına içerliyordu annesi; Samuel, din kurallarına göre kesilmemiş eti dünyada evine sokmazdı.

Yolda Bronia kocasının yokluğunu fırsat bilip Emma'yı sorguya çekmeye başladı. Kimdi bu delikanlı? Ciddi, güvenilir bir çocuk muydu? Onunla ne sıklıkta görüşüyordu?

Emma biraz sinirli bir tavırla omuz silkti:

"Her görüştüğüm erkeğe müstakbel kocam gözüyle bakma-

san olmaz mı? O sadece iyi anlaştığım bir insan, birlikte iyi vakit geçirdiğim biri... Ayrıca çok yalnız... Bir pazar günü, bir aile ortamında sıcak bir ev yemeği yesin istedim, hepsi bu!"

"Burada kimi kimsesi yok mu bu oğlanın?"

"Annesi ve babası Budapeşte'de kalmışlar dedim ya! Burada birkaç iş arkadaşından ve benden başka sürekli görüştüğü kimse yok! O kadar yalnız ki bir köpek almayı düşünüyor."

Ertesi gün evi sabahtan kaplayan hoş telaşa Frida da önce coşkuyla katıldı. Ablası ne kadar inkâr etse de gelecek misafirin onun için çok önemli olduğundan adı gibi emindi. Belki de İsmail'e bu kadar âşık olmaktı, kendisini başkalarına karşı çok daha duyarlı, anlayışlı hale getiren...

Ferenc'in şerefine alınan tavuğu bir gece teldolapta dinlendirdikten sonra, önemli günlerde ev işlerine yardıma gelen Nedime'yle birlikte, sıcak suya batırmış, tütsülemiş, temizlemişlerdi evin kadınları... Bronia misafir için tavuk suyuna erişte çorbası ve içi tavuk eti, yağ, ekmek ve kuru üzümle doldurulmuş tavuk boynu gibi geleneksel yemekler hazırlayacaktı. Ekmek ve şeker fiyatlarının giderek yükseldiği o günlerde, bütün bu hazırlıkların, annesinin de delikanlıya verdiği önemi gösterdiğini düşündü Frida; aniden içini belli belirsiz bir kıskançlık duygusu yokladı: "E tabii, Emma ile alakalı her şey daima mühim sayılır annemin gözünde..."

Karısıyla kızlarının koşuşturmalarını nedense asık bir suratla izleyen babasına bir an için nerdeyse hak verecek gibi oldu. Ne vardı yani o kadar heyecanlanacak!

Saat bir sularında kapı çalındı. Emma açmaya gitti, Frida da her şeye rağmen merakla peşinden seğirtti.

Eşikte, mevsim için oldukça ince bej rengi bir pardösü giymiş, atletik yapılı, uzun boylu bir genç adam duruyordu. Biraz kaba ama çekici yüz hatları, bol briyantinle geriye doğru taranmış kestane rengi saçları vardı. Emma'ya merhaba

dedikten ve ona pardösüsünü verdikten sonra Frida'ya döndü, "Oo... Siz Frida olmalısınız, çok memnun oldum" dedi. Sevimli bir gülümseyişi, kelimeleri yaya yaya, sakin, hatta biraz gevşek ve kayıtsız bir konuşma tarzı vardı. Hareketleri de öyleydi. Daha geride, holde duran ve merakını zor gizleyen ev sahibesine acele etmeden yönelerek bir kutu lokum uzattı ve eline doğru eğildi. Onu *Ich Küsse Di Hände*[13] diye Almanca selamlaması, besbelli Bronia'yı çok etkiledi.

Emma onu içerde, yemek odasında bekleyen babasıyla da tanıştırdıktan sonra Ferenc son imtihanı da başarıyla geçti: Şefkatle dolup taşan kedi Valentino bacaklarına sürtündüğünde, eğilip onu iki eliyle nazikçe kavradı ve omzuna yerleştirdi. Hayvan motor gibi mırıldamaya başladı.

"Kedileri seviyorsunuz anlaşılan" dedi Bronia gülümseyerek.

Misafir, Valentino'yu omzundan indirip ellerini yıkadıktan sonra sofraya oturdular.

"Zayıflığına bakılırsa, pek iyi beslenmiyor olmalı..." diye geçirdi aklından Frida. Annesi butların birini kocasına ayırırken diğerini genç adama ikram etti. Bu oldukça anlamlı bir ikramdı. Misafir de durumdan memnun gözüküyor, konuşmalara hiç çekingenlik duymadan katılıyordu. Türkiye'nin savaş öncesi ve sonrası siyaseti, Ankara'nın Almanlar ile İngilizler arasında oynamak zorunda kaldığı denge oyununun zorluğu, Avrupa'nın muhtelif ülkelerinde baş gösteren Yahudilere karşı yaptırımlar, Türkiye'de bazı aşırı sağcı dergilerde çıkan antisemitist nitelikteki karikatür ve fıkralar... Mutat konular birbirini doğuruyordu. Yemek ilerledikçe, siyasetten müzik ve edebiyata kayıldı.

Ferenc de müzik seviyordu. Onların da Budapeşte'deki evlerinde annesinin çaldığı bir piyanoları vardı ve küçükken annesi ona keman dersleri aldırmıştı.

"Ancak" diye ekledi gülerek, "hocam çok kısa zamanda ne

13. Ellerinizden öperim.

kadar istidatlı olduğum hakkında kesin bir fikir edindi ve anneme derslere son vermenin iyi olacağını dürüstçe söyledi."

Yeni açılan Saray Sineması'na, Eminönü'ndeki Halkevi'ne bir iki konsere gittiğini söylerken Emma'ya bakıyordu, besbelli birlikte gitmişlerdi. Aslında en sevdiği müzik türü operaydı, özellikle de Wagner'ın operaları. Ayrıca, zaman buldukça Hachette Kitabevi'ne uğrayıp kitap bakıyor –Emma'ya yeni bir bakış atmayı ihmal etmemişti–, bazen de satın alıyordu. Galiba kitapları müzikten çok seviyordu. Sándor Márai, Mihály Babits gibi Macar edebiyatının devleri değildi sadece okudukları, Rus klasikleri, özellikle de Tolstoy ve Dostoyevski, yeni Fransız yazarlardan Romain Rolland, Henri Barbusse... Edebiyattan bahsederken Ferenc susmak bilmiyor, gözleri parıldıyordu. Şulmanların o güne kadar adlarını hiç duymadıkları birkaç Macar şairden söz etti. Nâzım Hikmet'i çok beğendiğini söyledi...

Nâzım adını duyduğunda Bronia hızla konuyu değiştirip ne zamandan beri İstanbul'da yaşadığını sordu. İki kız kardeş muzipçe bakıştılar. Yoksa anneleri Ferenc'in de Nâzım'ın şiirlerini bağıra bağıra okumasından mı korkmuştu?

Söylediklerine bakılırsa, otuzlu yılların başında Macaristan'da başlayan Yahudi karşıtı hareketlerden kaçmış, İstanbul'a sığınmış, muhtelif işlerde çalışmıştı. Hepsini saymadıysa da kısa bir süreliğine Balkan Haber Bürosu sorumlusu olarak çalıştığını, sonra da radyo ampulü ithal eden büyük bir firmaya teknisyen olarak girdiğini anlattı. Bir yıldır oradaydı. Fotoğrafçılığa da meraklı olduğunu ekledi:

"Bizde Macaristan'da hemen hemen her erkek çocuğa, Bar-Mitzvah'ında[14] bir ya da iki fotoğraf makinesi hediye gelir. Ta o zamandan beri meraklıyım fotoğraf çekmeye; şu aralar İstanbul'un her köşesini görüntülüyorum."

14. Yahudi erkek çocukların 13 yaşına basmasıyla dini görevlerini ve sorumluluklarını alacak yaşa gelmesini kutlamak için yapılan dini törenin adı.

Annesi ve babasından pek sık haber alamıyordu, Budapeşte'deydiler, şimdilik rahat sayılırlardı ama Avrupa'daki herkes gibi savaştan etkileniyorlardı. Dahası, Macaristan başından beri Almanya'nın müttefiki olduğundan endişe içinde yaşıyorlardı. Bu son konuya değinirken Ferenc'in yüzü bulutlanmış, ses tonu değişmişti.

Şulmanlarla biraz Türkçe, biraz Almanca ya da Fransızca konuşuyordu genç adam, Yiddiş'i[15] ise çok yetersizdi, besbelli bu lehçeyi kullanmaya alışık değildi.

Yemekten sonra Emma piyano başına geçip onun için Brahms'ın *Macar Dansları*'nın piyano için kolaylaştırılmış bir uyarlamasını çaldı. "Memleket hasretini biraz olsun gidermen için!" dedi şefkatle gülümseyerek. "Ben bunu çalarken, gözümün önüne Tuna Nehri'nin yemyeşil kıyılarında dans eden, işlemeli Macar giysileri içinde sarışın gençler hayal ediyorum!" diye ekledi, Frida'nın kıs kıs gülmesine aldırış etmeden.

Bronia kızlarına müzik zevkini bu şekilde aşılamıştı: Dinlenen parçaya yorumlar katarak, onu dinlerken hayalinde canlandırdığı tabloları tasvir ederek veya onunla ilgili hikâyeler anlatarak. Chopin'in meşhur prelüdünde, Mayorka Adası'ndaki manastırda cama vuran yağmur damlalarının sesi duyulur gibiydi, bestekârın, o yağmurda adayı gezen sevgilisi George Sand'ı beklerken duyduğu endişe bütün esere sirayet ediyordu, Çaykovski'nin *Altıncı Senfoni*'sinin ilk bölümünde, kader kapıyı çalıyordu, son bölümü ise bir elvedaydı... Ablası da tıpkı annesi gibi, çaldığını ya da dinlediğini yorumlamaya bayılırdı; Frida ise müziği sadece müzik olarak dinlemeyi...

Ardından şurup gibi akan bir Strauss valsi ve *Çardaş Fürstin* operetinden kıvrak bir parçayla devam etti Emma. Diğer-

15. Doğu Avrupalı ve Rus Yahudilerinin konuştukları, temelde Almancadan türemiş, ancak içine Lehçe, Rusça ve İbraniceden kelimelerin de karıştığı dil.

leri de neşelenmiş, ona kâh el ve ayakla tempo tutarak kâh sesleriyle eşlik ediyorlardı. Sadece Samuel Şulman sönmüş piposunu ısrarla ısırıyor ve onlara katılmıyordu. Saat beş sularında genç adamın önüne Rus usulü koyu bir çay kondu. "Bunu beğeneceksiniz" dedi Bronia Şulman bir kere daha, gence verdiği değeri göstermek istercesine. "Biz Ruslar, bildiğiniz gibi çaya çok meraklıyızdır. Halis Darjeeling bu! Samuel iş seyahatlerinden getirir sık sık. Çayın bizim için makbulü, kopkoyu ve bol şekerli olanıdır. Ya siz nasıl içersiniz?" Çayın yanına da bir gün önceden kalma elmalı pastanın tamamını ikram etti. İki kız kardeş yeniden gözlerinde aynı muzipçe ifadeyle bakıştılar. Anlaşılan Ferenc tam annelerine göre biriydi. Her önüne konanı iştahla yiyen... Zira kadıncağızın, şişmanlamamaya özen gösteren iki kızı ve artık yaşlandığı için yediklerine daha çok dikkat eden kocasıyla, etrafındakileri iyi besleme hevesi kursağında kalıyordu.

Şimdi de savaşın yarattığı sıkıntılardı gündeme gelen...

"Duydunuz mu? Bazı gıda maddelerini beyannameye tabi tutuyorlar..." dedi birden Bronia. Nerdeyse kendisine yapılmış bir haksızlıktan söz ediyor gibiydi.

"Evet" diye onayladı Ferenc, "hiç şüpheniz olmasın, bunun ardından vesikaya bağlanmak da gelecek."

O günler gelmeden, Bronia'nın takdir dolu bakışları altında pastanın tabağında kalan son parçasını silip süpürdü.

"Bir çay daha?"

"Çok teşekkür ederim, müsaadenizle artık kalkayım! Epey geç oldu."

Bronia derin bir iç geçirdi:

"Afiyet olsun! Tam da rahata kavuşmuşken şimdi her şey yine tepetaklak olacak. Oysa geçmişte de büyük zorluklar çektik biz! Odessa'dan İstanbul'a göç ettiğimizde beş parasızdık."

Emma ile Frida tekrar bakıştılar. Arkadan nelerin geleceğini aşağı yukarı biliyorlardı.

"Kışları buz kırar, öyle yıkardım Frida'nın bezlerini. Ellerim kıpkırmızı olur, derileri soyulurdu, parmaklarım şişerdi."

Bronia hafifçe şekli bozulmuş, boğumları şişmiş, ancak şimdi bakımlı parmaklarını havada salladı ve devam etti:

"Açtık! Frida da hep zayıftı! Kibrit çöpü gibi kol ve bacakları vardı. Hiç yemek yemez, ha bire hastalanırdı. Bir doktor vardı kaldığımız handa. Bizim gibi Rus olduğu için bedava bakıyordu ona. Yoksa doktora verecek para mı vardı? O bana, 'Kızına mutlaka her gün bir çorba kaşığı balıkyağı içireceksin' dedi. Ben de çocuğum daha da zayıf düşmesin, hastalanmasın, ölmesin diye komşudan balıkyağı çalmıştım! Evet, mutfak müşterekti, basbayağı çaldım! Hem de bir kere değil, üç dört kere onun şişesinden bendeki boş küçük bir şişeye huniyle aktardım. Şimdi hatırladıkça utanıyorum."

Frida'nın çocukluğuyla ilgili kendisine anlatılan başlıca hatıralardı bunlar: Buz kırarak yıkanan bezler, yıpranan eller, Rus olup acıdığı için bedava muayene eden doktor ve kendisi için komşudan çalınan balıkyağı.

"*Nu!*[16] Fasulye tanesi gibi kocaman gözyaşları dökerdim geceleri, kimseler görmeden, ama gündüzleri aileme hep güler yüz göstermeye çalışırdım" diye anlatıyordu Bronia şimdi.

16. Yiddiş dilinde, "İşte, yani" anlamında.

Mayıs 1924
Yüksekkaldırım

Emma, Frida'yı çılgın bir vals temposuyla döndürüyordu. Frida bir yandan bu tempoya ayak uydurmak için küçük bacaklarını zorluyor, bir yandan ablasının söylediği şarkının anlaşılmaz sözlerini onun ardından tekrarlamaya çalışıyordu:

"Tumbala, tumbala, tumbalalaika tumbala, tumbala, tumbalalaika..."

Sonunda ablası öylesine hızlandı ki Frida'nın başı döndü, oturma odasının muşambayla kaplı zeminine düştü, canı yandı ve ağlamaya başladı.

"Oy vey ist mir![17] Çok mu canın acıdı Friduşka? Vah bebeğim! Bak sana ne vereceğim, ağlama canım. Geçti bitti."

Bu sözler, üstünde beyaz önlüğüyle, yıldırım gibi odaya dalan annesinin dudaklarından dökülmüştü. Annesi önce eğilip onu yerden kaldırdı, sonra öfkeyle Emma'ya döndü:

"Ben sana dememiş miydim, öyle deli deli dönüp durmayın, Friduşka'yı yere düşüreceksin diye! Böyle oyun mu olur?"

"Yapma anne, çok eğleniyorduk. Duymadın mı? Benden fazla gülüyordu."

"Olsun, bebek o daha. Üstelik bir deri bir kemik! Boyu da bir türlü uzamıyor."

Frida burnunu küçük elinin tersiyle siliyordu şimdi. Abla-

17. Yiddiş dilinde, "vah başıma gelenler!"

sının azar işittiğini duyunca diğer elini ona doğru uzattı.

"Hadi Emuşka, ne olursun, yeniden dans edelim" dedi.

Emma annesine zafer dolu bir ifadeyle baktı:

"Gördün mü!"

Aslında Frida'nın bu kadar çok dönmekten midesi bulanmıştı. Bir köşede oturup tek bebeğini kollarında sallayıp uyutarak vakit geçirmeyi tercih ederdi, ancak ablasının azarlanıp üzülmesine tahammülü yoktu; aslında hiçbir zaman kimsenin üzülmesini istemezdi.

Annesi derin bir iç çekti. Frida kendini bildi bileli annesi bunu sürekli yapardı, ama galiba bu son zamanlarda iç çekişleri daha da sıklaşmıştı.

Geceleri Frida, dördünün paylaştıkları büyük odada, annesinin babasıyla alçak sesle konuşmalarını duyardı; hep bir şeylerden şikâyet eder gibiydi...

"Parasızlık, dilini bilmediğim ülke, yalnızlık, Frida bir deri bir kemik..." en çok tekrarladığı sözlerdi. Hele hele parasızlıkdilinibilmediğimülke...

Yaşadıkları büyük handa, hemen herkes aynı dili, daha doğrusu dilleri konuşurdu: Rusça, Yiddiş, bazen biraz Almanca ve Fransızca. Dışarı çıkıldığında ise bambaşka bir dil işitilirdi, onun adı da Türkçeydi. Annesinin bilmediği dildi bu ama babası az çok öğrenmişti ve kızlarının da öğrenmesini istiyordu.

Geceleyin bazen hıçkırıklara boğulurdu annesi, babası da her zamanki ciddi ses tonuyla, "Ağlama, sakin ol, Odessa'da kalsaydık daha mı iyi olurdu? Tanrı'nın yardımıyla her şey yoluna girecek, iyi bir işe gireceğim. Sağ olsunlar, cemaatten de çok yardım ediyorlar hepimize..." diye teselli etmeye çalışırdı onu.

Frida'nın annesi, babası ve ablası, Odessa adında bir yerden geliyorlardı. Bu Odessa, iki yanı akasya ağaçlı geniş caddeleri ve denize inen merdivenleriyle önce çok iyi, çok gü-

zel bir yermiş, sonra Frida'nın anlamadığı bir sebepten dolayı kötü ve korkutucu olmuş; Emma daha ufacık bir bebekken, üçü de karanlık bir gecede, kendilerini silahla kovalayan adamlardan kaçarak, gizlice bir vapura binip kuşaklarında sakladıkları altınlarıyla birlikte buraya gelmişler, galiba Yüksekkaldırım denen sokağa... Frida ise Odessalı değildi, burada doğmuştu; başka insanlarla paylaştıkları bu çok odalı, çok katlı evde ya da önceden oturdukları benzer bir sokağın benzer evinde veya bir "han"da derdi bazen annesi üzgün bir ses tonuyla, tam olarak bilmiyordu ama kesinlikle Türkiye'de... Annesi evi paylaşan diğer insanlara Odessa'dan kaçışlarını, karanlıkta vapura binişlerini anlatırdı, sonra da "Fakat Frida Odessalı değil, o Türkiye'de doğdu" diye tekrarlar dururdu.

Evde, gece gündüz, o diğer insanların sesleri, öksürük nöbetleri, gülüşleri, ağlamaları, bağırış ya da fısıldayışları duyulurdu.

Emma bu yıl okula gidiyordu. Evdeki bütün çocukların gittiği, Yüksekkaldırım Sokağı'nı geçtikten sonra Kumbaracı Yokuşu'nda yer alan bir okuldu bu. Emma'nın anlattığına göre kocaman bir giriş kapısı, üç kapıcısı, Doktor Markus adında uzun sakallı bir müdürü vardı okulun. Her gün, üstünde siyah bir önlük, başında annelerinin her sabah saçlarını çekeleyerek bağladığı kocaman beyaz bir kurdele, elinde bir çantayla evdeki diğer büyük çocuklarla birlikte güle oynaya oraya gidiyor, geldiğinde de yemek masasının bir köşesinde bir deftere yazılar yazıyordu. Frida'nın tek başınayken canı çok sıkılıyordu. Ablası geldiğinde, onunla birlikte midesi bulanıncaya kadar dönmeye, hatta takla ve perende atmaya da razıydı. Okulun yakında biteceğini, yazın çocukları bir kampa yollayacaklarını söylüyordu annesi. Belki orada Frida biraz şişmanlardı. O da annesini üzmemek için daha çok yemek yiyip şişmanlayabilmek isterdi, ancak müşterek mut-

fakta pişen yemeklerin ağır kokuları midesini kaldırır, lokmalar ağzında büyür, tabağındakini bir türlü bitiremezdi. O zaman da annesi daha çok üzülür, daha çok söylenirdi. Acımasızlaşırdı da bazen; gözlerini kocaman, korkutucu bir şekilde açar, Frida'nın kolunu morartana kadar çimdikleyerek, iyice kenetlenmiş dişlerini kaşığıyla zorlar, ona kâh balıkyağı kâh yutar tutmaz çıkardığı iğrenç bir ekmek çorbası içirmeye çalışırdı.

Ekim 1940
Moda

“Neyse ki uzun süre sefalet çekmedik!” diye ekledi Bronia ve kocasına takdirle bakarak sözüne devam etti:

“Samuel, cemaatin birçok işyerine tercümeler yapıyordu. Gece boyunca sayfalarca tercüme yapmaktan şikâyet etmiyordu ama amacı bir gün daha iyi bir iş bulmaktı. O da oldu. Türkçeyi oldukça çabuk söktü. Yağ üretimi ve ticaretinde komisyonculuk yapmaya başladı. Ben de piyano ve Fransızca dersleri vermeye... Tünel’e, bir apartman katına taşındık. Daha sonra bu küçük sayfiye evini satın aldık... Derslerden kazandıklarımın tasarrufuyla ‘aldım’ desem daha doğru olur, savaş başladığından beri de yaz kış burada yaşıyoruz, daha idareli oluyor” diye noktaladı gururla.

“Bizler de yollarda perişan oluyoruz!” diye karşılık verdi, nerdeyse bir ağızdan Emma ile Frida.

“Asıl, her sabah ve her akşam vapurla gidip gelen babamızla benim, perişan olan! Sen tıbbiyeye girdiğinden beri pansiyonunda hür ve rahat yaşıyorsun. Hiç karışanın yok. Senin yaşındaki her kıza böylesine bir hürriyet ve rahatlık nasip olmaz. Şikâyet etmemeni tavsiye ederim.” Emma’nın şakacı bir edayla söylediği bu sözlerde, Frida nedense hafif bir saldırganlık sezmişti.

“Yanılıyorsun, karışanım var: Ev sahibem İvon Lorenzo.

Telefon alıcısını her elime aldığımda, yemeğimi ısıtmak için havagazı ocağını her yaktığımda, sıcak suyla yıkanmak için sobaya her kömür attığımda adeta görünmez bir yerden çıkıp karşıma dikiliyor ve bana suçlayan gözlerle bakıyor" diye cevap verdi. Sonra gülerek, "Aslında fazlaca da şikâyet ettiğim yok. Şanslı olduğumun farkındayım" diye ekledi. Ailesi, bu sözleri ne kadar inanarak söylediğini elbette tahmin edemezdi...

Ferenc saatine bakıp tekrar müsaade istedi.

O gittikten sonra, hakkında ilk konuşan Frida oldu:

"Arkadaşını çok beğendim. Ne istediğini bilen, zeki birine benziyor. Üstelik sağlam bir genel kültür sahibi" dedi.

Annesi de aynı fikirdeydi:

"Gerçekten öyle. Bence çok da kibar, aynı zamanda rahat, sakin, sanki dünya umurunda değilmiş gibi bir hali var!"

"Arkadaş seçtim mi iyi seçerim ben!"

Emma bu! Ferenc'in hasletlerinden kendine bir paye çıkarmazsa olmazdı... Gülüştüler.

Samuel Şulman kadınların konuşmalarına hiç katılmamış, "sabahtan beri süren bu telaş yüzünden" bir göz dahi atamadığını söylediği gazetesini, oturma odasına çekilip okumaya koyulmuştu. Ortalık toplandıktan sonra yanına geldiler.

"Sen ne diyorsun, beğendin mi Ferenc'i?" diye sordu merakla karısı. "Gittiğinden beri ağzını nedense bıçak açmıyor. Zaten o buradayken de hemen hemen hiç konuşmadın."

Samuel düşünceli bir şekilde, yeniden yakmış olduğu piposundan bir nefes çekip dumanlarını salıverdi, sonra da, "Bu adam gerçekten Yahudi mi? Macaristan'da çok sayıda Çingene var, onlardan olmasın?" diye bir soru attı ortaya.

"Babacığım, nerden çıkardın şimdi Ferenc'in Çingene olduğunu?" diye sordu Emma tedirgin bir edayla. Frida da şaşırmıştı. Babasının delikanlıyı beğenmediğini başından beri sezmişti ama doğrusu böyle tuhaf bir yakıştırmayı beklemiyordu.

"Ne bileyim kızım, olur da olmaz da! Nerden geldiği, kim olduğu belli değil bunun. Baksana Yiddiş'i doğru düzgün konuşamıyor. Hem adı da tuhaf! Ben, Sardi diye bir Yahudi adına rastlamadım bugüne kadar."

"Dedi ya bir ara, esasen adlarının Steiner olduğunu!"

"Öyle mi demiş? Hayret, demek ben duymamışım. Hem ismiyle kalmıyor. Bu adamın her şeyi uydurma gibi geldi bana. Kaç yıldır İstanbul'da, bunca zaman nerede, kimlerin yanında çalıştığını bir türlü söylemedi."

"Bir daha gördüğünde sorarsın..."

"Sus... Sözümü kesme. Basın kartı sahibi olduğunu söylüyor ama kimsenin adını duymadığı kıytırık bir büroda birkaç ay çalışmaktan başka, hiçbir gazetecilik faaliyeti göstermemiş. Üniversite de okumamış! Şimdi yaptığı iş de pek belli değil. Doğru anladıysam o bahsettiği firmada radyo tamirciliği gibi bir şey!"

"Teknisyenliği baba, teknisyenliği..." diye düzeltti Emma öfkeden titreyen bir sesle.

"Tamam işte, doğru anlamışım, ikisinin arasında pek bir fark yok. Ne diyeyim kızım! Ayağını denk al ki bu sefer daha da büyük bir hayal kırıklığına uğramayasın!"

Piposunu tablaya boşaltırken, kızına son darbeyi indiriverdi Samuel Şulman:

"Ayrıca, aileme, kızıma bir daha laf gelsin istemem. Türklerden daha açık görüşlüyümdür tamam da bir yere kadar!"

Emma, bu sözler karşısında kızardı, dudaklarını hırsla ısırıp başını öne eğdi.

Üstesinden gelmiş gibi görünse de, Ruben'le yaşanan olayın Emma'nın kalbinde ne denli büyük bir yara açtığının, Ferenc'e nasıl da derinden bağlanmaya hazır olduğunun, o zaman farkına vardı Frida.

İlk defa ona acıyordu. Gururlu, neşeli, zeki ablasına basbayağı acıyordu.

Emma, Ruben'den ayrıldıktan sonra belli ki kendine bir yol çizmeye çalışıyor, birilerine tutunmak istiyordu. Önce ailesine komünist olduğunu ilan etmişti. "Salon komünisti dense daha doğru olur" diye düşünüyordu Frida. Şimdi de Ferenc Sardi'nin yaşam tarzını, dünya görüşünü, zevklerini fazla sorgulamadan benimsemeye hazır gibiydi.

"Frida boynum tutuldu. Biraz ovar mısın?"

Frida yerinden kalkıp annesinin yanına gitti. Alışıktı bu tür isteklere, seve seve yerine getirirdi. Aile fertlerinin tutulan boyunlarını ya da bellerini ovmada üstüne yoktu. Daha tıp fakültesine girmeden kanayan bir dize tentürdiyot sürüp üflemesi, basit pansumanlar yapması, kendisinden daha küçük çocuklara göz kulak olması için de hep ona başvurulurdu.

"Sağ ol kızım, ellerin dert görmesin, az önce boynumu hareket ettiremiyordum, şimdi çok daha iyiyim... Yorulmadıysan biraz daha devam et lütfen."

Frida bir yandan ovmaya devam ediyor, öte yandan da hâlâ ablasını düşünüyordu. Evet, Emma sonuçta Ruben tarafından terk edilmişti, oysa kendisi, fakültenin en parlak talebelerinden birini seviyor ve onun tarafından seviliyordu.

"Bu adam Çingene olmasın?" Birdenbire babasının Ferenc hakkında söyledikleri aklına geldi ve hafifçe ürperdi. Samuel Şulman, Yahudiliğinden az da olsa kuşku duyduğu, kızının arkadaşı bir gence böyle yaklaşıyorsa, öteki kızının İsmail adında bir Müslüman'ı sevdiğini öğrendiği takdirde tepkisi kim bilir ne olurdu?

"Frida dikkat etsene kızım! Canımı yakıyorsun... Boynumu ovmanı istemiştim senden, beni boğmanı değil."

Düşüncelere dalınca hareketlerini farkına varmadan sertleştirmiş olmalıydı. Annesinden gülerek özür diledi; az sonra da odasına çekildi.

Gelecek için endişelenmenin kendisine hiçbir faydası olamazdı. Şimdilik sadece yarını, Beyoğlu'ndaki bir sinema sa-

lonunun küf ve izmarit kokan loşluğunda İsmail ile kendisini düşünmek; elini sımsıkı tutan İsmail'in elinin, omuzlarına dolanmış kolunun, dudaklarına değen dudaklarının hayaliyle uykuya dalmak istiyordu.

Henüz yirmi yaşındaydı ve her şeye rağmen hayatı çok güzel buluyordu.

Nerdeyse uykuya dalmıştı ki, kapıyı usulca açıp içeri giren Emma tarafından uyandırıldı. Ablası yaklaşıp yatağının ayakucuna oturdu:

"Çok mutluyum Friduşka. Bil bakalım, Ferenc bana kapıda ne söyledi?"

"Nereden bileyim?" dedi Frida uzun uzun esneyerek. "Bundan böyle annemin *strudel*'leri olmaksızın yaşayamayacağını mı?"

Emma yataktaki yastıklardan birini alıp kardeşinin yüzüne bastıracakmış gibi yaptı.

"Tamam buldum: Yalnızlığından kurtulmak için Valentino'yu evlat edinmek istediğini!"

Ablası saçından bir tutam yakalayıp çekmeye başladı.

"Dur yapma, canımı acıtıyorsun! Anladım, anlamamak mümkün mü? Seninle evlenmek istediğini söyledi."

"Doğru bildin. Haftaya beni babamızdan istemeye gelecek" dedi Emma ve eğilip kardeşini yanağından öptü.

"Şimdi her ikimiz için sevmenin zamanı..." diye düşündü mutlulukla Frida, uykuya dalmadan önce.

Savaşın zamanı

Ekim 1940
Beyazıt

28 Ekim günü sabaha karşı İtalya'nın Yunanistan'a toprak taleplerini içeren bir ültimatom vermesi, bu ültimatoma General Metaksas'ın cevabının, kesin bir *"Ohi"*[18] olması, bunun üzerine de İtalya'nın Yunanistan'a saldırmasıyla savaş, Türkiye'nin yanı başına gelmişti.

Pazartesi günü, fakültenin büyük kapısından girer girmez, sokaklardaki, kahvelerdeki heyecanın oraya da taştığını fark etti Frida.

Merkez binanın mermer merdivenlerinde alışılagelmişin dışında bir kaynaşma vardı. Ellerinde *Tan, Cumhuriyet, Tasvir-i Efkar* gazeteleriyle tıbbiyelilerin katından hukukçuların, iktisatçıların katına çıkanlar, oradan tıbbiyelilere inenler, gazetelerini değiştirenler, yüksek sesle etrafa okuyanlar, şimdilik sadece sözlü ama yine de sertçe münakaşa edenler ortalığı almıştı. Olup bitenler hakkındaki yorumlar, görüşlere, hislere, anlayışlara göre değişiyordu. İki ana grup, iyimserler ve kötümserlerden oluşuyordu... Bazı öğrenciler de tamamen ilgisiz kalarak arkadaşlarının bu heyecanına tepeden bakıyorlardı. Frida kötümserler grubuna dahildi, ancak fikirlerini kendine saklıyor, tartışmalara pek katılmıyordu.

18. Yunanca: Hayır.

İlk iki derste, Almanca bildiğinden, Alman Yahudisi hocaların ağzından laf almakla görevlendirildi; ama bunu yapmak pek kolay değildi. Bu, savaşın başından beri böyleydi, ancak sığındıkları ülkenin de savaş tehlikesiyle burun buruna gelmiş olması, onları iyice ketum yapmıştı sanki. Politikacı olmadıklarını söyleyip konuyu değiştiriyorlardı.

Üçüncü ders, öğrencilerin oflaya puflaya girmeye hazırlandıkları ders histoloji, yani dokubilimiydi. Nedense sevilen ve başarılı olunan bir ders değildi. Frida yine de, Ferenc gibi Macar olan, kıpkırmızı burnundan dolayı çok içki içtiği söylenen hocanın Fransızca verdiği derse de, mikroskop başında yaptırdığı pratiğe de ilgi duyardı. Tam amfiye giriyordu ki, sınıfındaki Kemal adlı diğer Yahudi öğrenci yanına geldi; hafifçe kolundan çekerek kulağına eğildi:

"Biraz kenara gelir misin?"

Frida şaşırdı. Delikanlıyla fazla bir samimiyeti yoktu. Galata Kulesi yakınlarında, sinagogun sokağında bir yerlerde oturduğunu biliyordu. Zeki, ama çok çalışkan biri olmadığını fark etmişti. Geçen dersin notları gibi bir şey sormak istediğini düşündü. O ağzını açmadan neşeyle söze girdi:

"Hoca bu kadar güzel anlatmasaydı, Refik Bey de bu kadar iyi demonstrasyon yapmasaydı, bu histoloji derslerine zor tahammül edilirdi değil mi? Not mu isteyecektin?"

"Hayır, bir şey istediğim yok senden" dedi Kemal soğuk bir edayla. "Niyetim sana ufak bir uyarıda bulunmaktı sadece."

Durdu. Derin bir nefes alıp yutkundu. Belli ki biraz sonra söyleyeceklerinden hiç de hoşnut değildi:

"Şu, beşinci sınıf talebesi İsmail ile alakalı. Hani, anatomi dersinde demonstratörlük yaptığı için burnu Kafdağı'nda olan... Aralarda hep berabersiniz. Bir akşam sizi Alemdar'da da gördüm. Konuşuyorsunuz değil mi?"

"Evet, öyle" dedi Frida ve böyle bir cevap verdiği için anında kendine kızdı. Ne vardı sanki hesap verecek!

“Karışmak istemem ama ateşle oynuyorsun!” diye devam etti öteki.

Frida şimdi kulaklarına kadar kızarmıştı. Bu kez hiddetle karşılık verdi:

“Karışıyorsun ama! Hem ne hakla? Hangi sıfatla?”

“Dindaş sıfatıyla kızım. Bu aralar birbirimize kenetlenmemiz, dışarıya hiç açık vermememiz lazım. Görmüyor musun sanki bu ırkçı Turancıların ne kadar azıttıklarını, derste hocaları nasıl sıkıştırdıklarını? *Bozkurt* mecmuasının kapağında da ‘Her Irkın Üstünde Türk Irkı’ yazıyor... Ya *Akbaba*’da çıkan iğrenç karikatürler? Hepsi Nazi dergilerinden kopya... Bunları okuyanların, bizleri tanımasalar bile bizden nefret etmemesi imkânsız! Sahiden hiç farkında değil misin bütün bunların?”

“Farkındayım elbette ama ‘bütün bunların’ İsmail ile ne ilgisi var? Pek anlayamadım.”

“Sen bir Türk erkeğiyle konuşmak bir genç kızın başına nasıl belalar getirir, bilmiyorsun galiba. Elza Niyego hakkında da bir şey duymamışsındır!”

Frida öfkeden bağırmamak, karşısındakine hakaret etmemek için kendini zor tutuyordu. Çareyi alay etmekte, küçümsemekte buldu:

“Kusuruma bakma, ben kimden bahsettiğini, ne demek istediğini bir türlü anlayamıyorum... Hem şimdi derse de gireceğiz. Kafanı derslerine daha çok verseydin, benim kiminle konuştuğum, ne yaptığım seni o kadar alakadar etmezdi, senin için de çok daha iyi olurdu.”

Kemal omuz silkti:

“Benden söylemesi. Ben vazifemi yaptım, söyleyeceğimi söyledim. Dinlemek ya da dinlememek sana kalmış” diyerek uzaklaştı.

Frida, gün boyu İsmail ile buluşmayı iple çekti. Kemal’in sözlerinin yarattığı öfkeyi ve tedirginliği bir türlü üstünden

atamıyor, bunun için İsmail'le birlikte olma, sesini duyma, ona dokunma ihtiyacını her zamankinden fazla duyuyordu.

Saat beşte fakülteden çıkıp iki üç gündür ince ince yağan yağmurun altında hızla Beyazıt Meydanı'na doğru yürüdü. Etraftaki güvercinlerin hepsi saçaklara, caminin ve kütüphanenin duvarlarındaki yuvalara sinmiş, sanki yağmurun dinmesini bekliyorlardı. Genç kız okumaktan yorulan gözlerini ıslak meydanda gezdirdi: Bu yağmurun altında bomboş ve hüzünlüydü. Zaman zaman Çarşıkapı'dan meydana giren bir tramvay, büyük havuzun etrafını dolanıp gider, Aksaray'a ya da Fatih'e doğru yol alırdı. Kütüphaneye yöneldi. Henüz kapısına varmadan, İsmail'in karşı yönden kendisine doğru ilerlediğini gördü. Gülümseyişi uzaktan dahi fark ediliyor, yüzünü aydınlatıyordu.

Yanına gelince koruyucu bir tavırla kolunu genç kızın omzuna doladı. "İki saatim var. Hava buz gibi! Burada dolanacağımıza, gel seni Küllük'e götüreyim!"

Küllük'ün vagon şeklindeki kışlık salaş bölümü her zamanki gibi sigara dumanıyla yüklü ve kalabalıktı: Briç, dama ya da tavla oynayanlar, kitaplarını açmış ders çalışanlar, bir kâğıda bir şeyler çiziktirenler, çaylarını yudumlayıp önlerine boş boş bakanlar... Ve bütün bu masalardan yükselip uğultu halinde birbirine karışan konuşmalar...

"İtalyanlar Yunanlıları yenerse, Türkiye'nin vaziyeti zor..."

"Mussolini'nin orduları Batı Trakya'yı işgal edip hududa dayandığı takdirde..."

"Baksana oğlum buraya, çay istemiştik..."

"İngilizler Yunanlıları korumaya mecbur... Garanti vermişler!"

"Desenize, Mussolini yarınki Cumhuriyet Bayramı'nın tadını kaçırdı..."

Oturdular. İsmail bir sigara yaktı, uzanıp masanın üstünden Frida'nın elini tuttu.

“Biz bari savaştan bahsetmeyelim, ne dersin?” diye sordu gülerek.

“Çok iyi olur derim! Bugünkü patoloji dersinde anlamadığım bir nokta oldu, hocaya sordum ama onun da kafası karışıktı galiba, tatmin edici bir cevap alamadım. Sen izah etsen?”

“Dur, kâğıt kalem alayım.”

Anlatmaya başladı. Genellikle bir şeyler izah edeceğinde uzun ince parmakları derhal kalem kâğıda uzanır, kâğıt üzerinde çizerek anlatırdı. Kahvede dinlediği dersler Frida’nın daha sonra aklına geldiğinde, hem İsmail’in sesini yeniden duyar hem de yontula yontula minicik olmuş kurşunkalemin kâğıdın üzerinde gidip geldiğini görür gibi olurdu.

Hemen arkalarında diğerlerini bastıran bir ses yükseldi:

“Yakında hususi arabalar seferden kaldırılacakmış... Sadece doktorlarınki...”

Frida gayriihtiyari dönüp devamını dinleyecek gibi oldu.

“Sana ne şimdilik hususi arabalardan? Doktor olup bir araba edinene kadar savaş çoktan bitmiş olur... Aklını anlattıklarıma versene!” diye azarladı İsmail onu, yarı ciddi yarı şaka ve anlatmaya devam etti.

Konu tıp olunca kendini kaybediyordu.

Kesin kararını vermişti. İlerde cerrah olacaktı. Profesör Bedii Tacer’in yanına Cerrahpaşa 1. Cerrahi Kliniği’ne asistan olarak girebilmeyi umuyordu.

“Klinik birkaç yıl önce kuruldu. O zamanlar başında olan hoca, hani şu ünlü Rupert Müller, şu an tedavi için Amerika’da. Ama çok şükür onun klinik derslerinde birkaç ay bulunabildim...”

Hatta bir kere mide fıtığını ameliyat etmek için icat ettiği ve adını taşıyan yöntemi uygularken bir köşeden izleme şansına sahip olmuştu. Patoloji dersini bitirmiş, şimdi bu yöntemi izah ediyordu Frida’ya.

"Yemek borusunun etrafını hazırlıyorsun, arkada bulunan iki adaleyi birleştirip iki üç dikiş atıyorsun, ondan sonra midenin üst kısmını, yani *fundus* denen kısmını..."

Ameliyatı bütün ayrıntılarıyla anlatıyor, sonra da coşkuyla soruyordu:

"Müthiş değil mi?"

"Sahiden olağanüstü!"

Son aylarda iyice zayıflayan İsmail'in avurtları çökmüş, hafifçe şehla olan sağ gözü zayıflıktan daha da kaymış, yanağının her iki tarafında virgüller çizen gamzeleri daha da derinleşmişti. Sigarasını yakıp mümkün olduğunca söndürmemeye çalışıyor, içeceğini yudumluyordu. Frida'ya, girdiği başka ameliyatları önündeki kâğıda bir şeyler çizerek heyecanla anlatmaya devam etti:

"Düşünebiliyor musun Frida? Artık apandisit ameliyatında batın sadece birkaç santim açılıyor... Kocaman guatrlar sadece lokal anesteziyle, tereyağından kıl çeker gibi boyundan alınıyor... Bana öyle geliyor ki, şimdi tam bir dönemeçteyiz, o dönemeçten sonra tıp hiç olmadığı kadar süratli ilerleyecek!"

Genç kızın aklına, tanışmalarının ilk günlerinde cerrahiyle ilgili söyledikleri geliyordu: "Bir nevi tamir ediyorsun, sonra kapayıp dikiyorsun, iş bitiyor! Her şey senin elinde, senin hâkimiyetinde." Kendisine bu kadar uygun, bu kadar başarılı olacağı bir ihtisas dalı seçtiği için onun adına çok mutluydu. Tam, apandisit ve guatr ameliyatlarının bu kadar geliştirilmesine çok sevindiğini söyleyecekti ki İsmail aniden konuyu değiştirdi:

"Burası serin... E tabii, sobanın doğru dürüst yanması için kâfi miktarda kömür nerede! Al şunu omuzlarına da üşütüp hasta olma. Suratın bembeyaz olmuş." İtiraz kabul etmeyen bir ifadeyle üstündeki pardösüyü çıkarıp ona uzattı.

"Sen de üşüyeceksin ama!"

"Bana hiçbir şey olmaz."

Şimdi gömleğinin kollarını kıvırmış, sandalyenin arkasına yaslanarak Frida'ya derin derin bakıyordu. Genç kız bu sevgi dolu ama bir o kadar da sahiplenici ve hükmedici bakış altında hafifçe kızardığını hissetti. Gözlerini etraftaki masalarda oturanlara, onlardan medet umuyormuş gibi çevirdi. Az uzakta, burnunda kalın camlı miyop gözlüğü, ağzında kısalmış sigarasıyla gazete okuyan kısa boylu, zayıf, esmer bir delikanlı, onun bakışlarını hissetmiş gibi başını kaldırdı, onlara neşeyle el salladı. İsmail'in en yakın arkadaşı Sadık'tı.

"Merhaba Frida... Damaya var mısın İsmail? Rövanşımı söke söke alacağım, haberin olsun!"

"Vay Sadık, sen buralarda mıydın! Geç karşıma bakalım. İnsan âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar, der üstat Yahya Kemal..."

Başka bir masadan biraz alaycı bir ses yükseldi:

"Boşuna çaba! İsmail kardeşimizi yenmek mümkün mü hiç! O tatlı tebessümünün ardında öyle müthiş bir hırs gizli ki, ne yaparsan yap, kazanan hep o olur!"

İsmail, bir başka sınıf arkadaşından gelen ve pek sevecen sayılmayan bu cümleye, sadece söz konusu "tatlı tebessümüyle" cevap verip dama taşlarını dizmeye başladı.

Frida, başlayan dama partisini izlemek üzere arkasına yaslandı.

Mutluluk tam da böyle bir şey olmalıydı: Yağmurlu bir ekim akşamı, dışarıda esen kuvvetli rüzgâr çıplak dalları savurup parklardaki ağaçları devirecekmiş gibi sallarken; sokaktakiler şemsiyelerinin altında iki büklüm, hızlı hızlı yürürken; yel su birikintilerini dalgalandırırken; dost simalarla dolup taşan Küllük'ün vagona benzeyen o salaş kış bölümünde, tavana doğru yükselen gri-mavi sigara dumanlarının ardından, sevdiği erkeğin dama oynayışını izlemek ve sıcak çayını yudumlamak.

Kasım 1940
Moda

Hafta sonu geldiğinde Frida pundunu bulup annesine, "Elza Niyego kimdir, başına neler gelmiş biliyor musun?" diye sordu.

Annesinden gelen cevap onu hafifçe ürpertti:

"Türk âşığının, ondan ayrılmak istediği için öldürdüğü zavallı bir genç kız. Çok sene oldu. Sen daha küçücüktün. Nereden geldi şimdi aklına bu isim? Kimden duydun?"

Bronia Şulman bir yandan konuşuyor, bir yandan da mutfakta büyük bir dikkatle balık temizliyordu. Sorusuna cevap alamayınca başını kaldırıp kızına dik dik baktı. Bakışlarında şüpheye benzer bir şey mi belirmişti, yoksa Frida'ya mı öyle geliyordu?

"Onun hikâyesini, Türk erkekleriyle gezip tozmaya hevesli bütün Yahudi kızlara anlatmak lazım aslında!" diye ekledi annesi.

Frida cevap vermeden başını salladı. Elza Niyego'nun başına gelenleri dinlerken, bütün vücuduna yayılan ürpertiyi annesinin fark etmemesini diledi.

O hafta sonu pazar günü Ferenc, üstünde aynı ince pardösü, elinde ilkinden daha büyük ve bu kez çikolatalarla dolu bir kutuyla beş sularında evin kapısını çaldı. Heyecandan ya-

nakları al al olmuş Emma, onu bütün ailenin toplanmış olduğu küçük oturma odasına aldı. Ziyaret sebebinden daha önce haberdar edilen Frida ve annesi en az müstakbel nişanlılar kadar heyecanlıydılar. Samuel Şulman ise Ferenc'i kuru bir baş hareketiyle selamlamış, ona eliyle yer göstermişti.

Frida, Ferenc'ten gözlerini bir türlü ayıramıyordu; genç adam o günün şerefine kostümünün içine kolalı beyaz bir gömlek giymiş, oldukça gösterişli bir kravat takmıştı. Frida ona daha dikkatli bakınca, sinekkaydı tıraş ettiği yanaklarının epey kızarmış olduğunu fark etti; geçen seferki rahatlığından, kayıtsızlığından sanki eser kalmamıştı; gösterilen koltuğun en kenarına ilişmişti ve ince belli çay bardağını düşürmekten korkuyormuş gibi sımsıkı tutuyordu. Anlaşılan durum çok ciddiydi.

Önce dışarıdaki soğuk havadan, savaşın gidişatından, Yunanlıların yaman direnişi karşısında İtalyanların kofluğundan, Frida'nın derslerinden, Bay Şulman'ın durağan işlerinden bahsettiler... Esas konuya bir türlü girilmeyince, Emma her zamanki tez canlılığı ve patavatsızlığıyla hafifçe öksürdü, saatine baktı, bütün bakışların ona çevrildiğini görünce de biraz sinirli bir biçimde güldü. Bunun üzerine Ferenc ondan güç almışçasına boğazını temizleyip lafı dolandırmadan konuştu:

"Bay Şulman bugün buraya tek başıma gelmemin sebebi, ailemin bildiğiniz gibi Budapeşte'de kalmış olmasıdır. İstanbul'da herhangi bir akrabam, hatta bir aile dostum da olmadığına göre, kızınız Emma'yı sizden bizzat istemek durumundayım. Hakkımda fazla bir şey bilmediğinizin farkındayım, ama emin olun kızınızı çok seviyorum, onunla aynı fikirlere, aynı ideallere sahibiz ve izdivacımız iyi bir izdivaç olacaktır. "

Hep yaptığı gibi acele etmeden konuşan Ferenc'in sözleri, hiç bitmeyecekmiş gibi geldi Frida'ya. Sadece o değil, Emma

dahi sabırsızlık işaretleri gösteriyordu.

Söylenenleri ifadesiz bir yüzle dinlemiş olan Samuel Şulman, Ferenc nihayet sustuğunda, onun gibi sakin bir tavırla söze başladı:

"Bakınız Bay Ferenc, benim içim dışım birdir..."

Bunu duyunca Frida içinden, "Eyvah, zavallının işi zor olacak!" diye geçirdi ve ablasıyla annesine kaygılı bir bakış attı; onların da kendisi gibi düşündüklerinden emindi. O an, iki adam arasında bir düello başlayacak gibiydi.

"Önce size açıkça söylemeliyim ki, ben oldubittilerden nefret ederim" diye devam etti Samuel. "Haydi, siz bunu bilmiyor olabilirsiniz, ama kızım Emma bu huyumu iyi bildiğine göre, beni daha önce sebeb-i ziyaretinizden haberdar etmeliydi. Neyse! Bunu kendisiyle bilahare görüşeceğim. Gelelim şimdi bu izdivaç meselesine, ben..."

Bir an durdu, "Ama babacığım..." diye kendini savunacak olan Emma'yı kararlı bir el hareketiyle susturdu ve aynı sakin, soğuk ses tonuyla devam etti:

"Ben buna karşıyım. Siz çok değerli bir genç olabilirsiniz ama benim kızım ancak has bir Yahudi'yle evlenebilir. Oysa ben, kızımla evlenebilmek için Yahudi olduğunuzu söylediğiniz, ama aslında bizden olmadığınız intibaındayım."

"Yani yalan söylediğimi mi ima ediyorsunuz Bay Şulman?" diye sözünü kesti Ferenc. Sesi birden sertleşmiş ve yükselmişti. Emma'nın elinin hafifçe koluna değmesiyle yutkunup öfkesine hâkim olmayı başardı. Ancak bütün bedenini saran gerilim gözle görülür türdendi.

Samuel Şulman onun tepkisinden pek etkilenmişe benzemiyordu:

"Evet, kızım uğruna öyle yapmış olabilirsiniz. Lütfen mazur görün beni. Dedim ya açık sözlü bir adamım, dolambaçlı yollardan, sahtelik dolu sözlerden hiç hoşlanmam. Benim için dinim de, ailem de aynı şekilde kutsaldır. Siz bana Yahudiliğini-

zi ispat ediniz, ben de kızımla evlenmenize müsaade edeyim."

"Nasıl, anlamadım efendim! Nasıl ispat edebilirim ki?" Ferenc'in yüzü kıpkırmızı olmuştu ve ilk defa sükûnetini tamamıyla kaybetmiş görünüyordu.

Ailenin üç kadınının da akıllarına aynı düşünce gelmiş olmalıydı ki, üçünün de gözleri fal taşı gibi açıldı. Emma oturduğu sandalyeden hızla kalktı; şiddetli bir gülme kriziyle öfkelenme arasında gidip geliyor gibi bir hali vardı. Frida da iyice şaşırmıştı; hayır, bu kadarı da olamazdı, babası Ferenc'ten böyle bir şey istemeyecekti herhalde!

"Sünnetli olmanız benim için fazla bir şey ifade etmez" dedi aile reisi, diğerlerinin ortak düşüncesini okumuşçasına. "Bazı Hıristiyanların da sünnetli olduğunu biliyorum. Ben sizden, Budapeşte'deki Baş Hahamlıktan Yahudi olduğunuza dair imzalı bir kâğıt istiyorum. Hepsi bu kadar! Siz bana bu belgeyi temin edin, ben de size kızımı vereyim. Belge yoksa kız da yok. Son sözüm budur Bay Ferenc."

Frida bu aşağılayıcı sözleri aşkı uğruna dinlemek zorunda kalan genç adamdan yana bakmaya cesaret edemiyordu artık. Sadece sesini duydu.

"Peki efendim. Bu savaş zamanında çok zor da olsa, size böyle bir belge sağlamaya çalışacağım."

Bronia ile Emma ağlıyorlardı. Frida'nın da gözleri dolmuştu. Ferenc ayağa kalktı, yüzü bembeyazdı şimdi ve dudaklarını hırsla ısırıyordu.

"Ben sizleri daha fazla rahatsız etmeyeyim. Müsaadenizle..." deyip başıyla odadakileri selamladı ve çıkış kapısına doğru yürüdü. Hepsi oldukları yerde kaldılar. Bir tek Emma peşinden gitti. Kapı eşiğinde fısıldaşmalar duyuldu. Sonra Emma yüzü allak bulak olmuş, kirpiklerindeki rimel gözyaşlarıyla yanaklarında siyah izler bırakmış bir halde içeri girdi. Yemek yemeyeceğini söyleyip odasına çıktı. Frida ablasıyla konuşup onu teselli edebilecek güçte hissetmiyordu ken-

dini; annesine yardım etmek için mutfağa girmeyi tercih etti. Bronia akşam yemeğini hazırlarken bir yandan da söylenip duruyordu:

"Nasıl bir inat bu, nasıl bir buyurganlık! Baban iyice Doğulu oldu. Yakında bak gör, üçümüzü de hareme kapatacak."

Annesinin Doğulu erkeklerin buyurganlığı ve kadınlarını hareme kapatmaya eğilimleri hakkındaki düşünceleri, Frida için ilerde büyük bir tehlike arz edebilirdi. Tedirginliğini belli etmemek için cevap vermedi. Üzerine tabakları ve bardakları yerleştirdiği bir tepsiyle mutfaktan çıkıp yemek odasına yöneldi ve sofrayı kurmaya koyuldu.

Akşam yemeğinde hiç kimse Emma ile Ferenc'e dair tek kelime konuşmadı. Dahası, genel olarak da pek az konuşuldu. Samuel Şulman kendi inadı içinde hapsolmuş gibiydi. Bronia Şulman kocasını bu ödünsüz tutumundan dolayı eleştirmeyi, yatak odalarında baş başa kaldıkları bir zamana bırakıyordu anlaşılan. Frida'ya gelince, daldığı düşünceler onu allak bullak etmişti. Valentino bile gergin havadan etkilenmiş, bu durumlarda hep yaptığı gibi ortalıktan kaybolmuştu.

Sıkıntılı havayı dağıtmak için bir ara radyo açıldı.

Ciddi bir erkek sesi bol parazitler arasında, İstanbul dahil altı vilayette, bir haftadır ilan edilmiş olan "örfi idare" kanunlarından bahsediyordu.

"Tanrı bizi korusun! Durum gittikçe vahimleşiyor!" dedi Bronia derin derin içini çekerek... Ardından endişeli bir ifadeyle kızına döndü... Sokağa çıkma yasağı konursa acaba bu saat kaçtan itibaren olacaktı, bu durumda Frida ne yapacak, nasıl gidip gelecekti?

"Anneciğim, benim gibi ailesinden uzakta yaşayan o kadar genç üniversiteli var ki! Herkes ne yapacaksa ben de onu yapacağım, artık zaman, savaş zamanı..."

"Doğru ya kızım, herkes ne yapıyorsa sen de onu yapacaksın! Ancak gözünü seveyim, oralarda tek başına faz-

la dolaşma. Üniversiteden çıkar çıkmaz, vakitlice Madam Lorenzo'nun evine git."

Gece vaktiydi. Frida, Emma ve sevdikleri, daracık ve tenha bir sokakta, uzun sakallı, siyah şapkalı, siyah kaftanlı, genizden bir sesle İbranice ilahiler söyleyen hahamlar tarafından kovalanıyorlardı. Hahamların ellerinde karanlıkta parıldayan keskin aletler vardı... Galiba sünnet bıçaklarıydı! Emma, "Eyvah, bunlar delirmiş galiba!" diye bağırıyor, Frida ise, "Lütfen durun, yapmayın, bizi rahat bırakın!" diye yalvarıyordu. Ama boşuna. Kovalayanlardan birinin soluğunu nerdeyse ensesinde hissettiği an sıçrayarak uyandı Frida.

Saat altıydı ve etraf hâlâ karanlıktı.

"Ah baba, senin yüzünden ne hallere düşüyorum!" diye geçirdi aklından. Sonra sevinçle şaşkınlık arası bir duygu kapladı içini. "İlk defa Türkçe rüya gördüm..."

Yataktan kalkıp gözlerini ovuşturarak sahanlığa çıktı, çiçekli basma bir perdenin gizlediği bölmedeki lavaboya yöneldi. Muşamba çıplak ayaklarının altında buz gibiydi. Diğer iki odadan çıt çıkmıyordu. Daha iyi ya! Bu sabah kimseyi görmeden evden çıkmak en büyük arzusuydu. Annesinin uykuda oluşunu fırsat bilerek –Friduşka bir lokma bile yemeden olur mu? Bu soğukta bir bardak sıcak süt içseydin bari– kahvaltı etmeden sokağa çıktı.

O sabah evden çok erken çıktığına göre, Moda İskelesi'nden kalkan yandan çarklı vapura yetişebileceğine kanaat getirdi. Eşiği geçtiğinde şafak sökmüştü, ancak havanın kasvetli griliği dağılmak bilmiyordu. Hızlı ama dikkatli yürüyordu Frida, zira sokakların parke taşları son derece düzensiz döşenmiş, farklı boylarda ama çoğu iri taşlardı ve insan önüne bakmadığında, ayak bileğinin burkulması işten bile değildi.

Köşeyi dönüp iskeleye doğru adımlarını daha da hızlandırdı. Uzaktan zar zor seçilen vapurun martı beyazı görüntü-

sü Moda'ya doğru sessizce süzülüyordu. Birazdan iskele memuru düdüğünü öttürecekti. Frida, işadamı ve öğrencilerden oluşan bir avuç yolcuyla birlikte iskeleye yanaştığında, kocaman kurşuni bulutlarla yüklü gökyüzü önce şimşeklerin yanıp sönen yalazıyla aydınlandı, sonra da boşaldı. Frida şiddetli yağmurun altında koşmaya başladı. "Bütün dertleri, sıkıntıları da silip süpürse bari bu yağmur" diye düşündü, çımacının attığı iskeleye adımını atarken.

Ailesinin yaşamakta olduğu sorunları uygun bir zamanda İsmail ile paylaşacağını düşündü. Bu konuda ne fikir yürüteceğini çok merak ediyordu.

Aralık 1940
Beyazıt

Sadık büyük bir ciddiyetle, "tıp talebesi kızlar" ya da genel olarak "talebe kızlar" hakkında düşündüklerini açıklıyordu:

"Önce anlaşalım, en güzelleri burada tıpta değil, en güzelleri yukarıda hukukta. Yakından inceledim, kabili kıyas değil dostum. Orası Beyoğlu, burası da Kasımpaşa! O kadar fark var yani!"

İsmail arkadaşının bir an kendisine bakıp yutkunduğunu görünce için için güldü. Sadık konuşadursun, Frida'yı herhangi biriyle kıyaslamak aklının köşesinden bile geçmiyordu; o... Frida'ydı işte. Sadece Frida. Onu ilk defa anatomi dersinde sınıf arkadaşlarıyla birlikte içeri girerken görmüştü. Parlak kestane rengi düz saçları, beyaz önlüğünün kusursuzca kolalanmış yakasına dökülüyordu. Biraz utangaç, ihtiyatlı, ama candan bir gülüşü vardı; öylesine narindi ki üstünde hastane önlüğü olmasa, onu arkadan, uzun boylu bir kız çocuğu sanabilirlerdi. Daha sonra bahçede, kapıda, sokakta tramvay beklerken, birkaç kere rastlamıştı ona. Giyim tarzı, konuşması, erkek arkadaşlarına karşı rahat davranışlarıyla, daha önce tanıdığı kızlardan farklıydı sanki. Park Otel'deki turistleri gözlemleyerek edindiği tecrübeyle Frida'yı "Türkiye'ye henüz yeni yerleşmiş bir ecnebi"ye benzetmişti ilk gün. Daha sonra, öyle de sayılabileceğini öğren-

mişti. Yahudi'ydi, ama İzmir'den, İkiçeşmelik'ten hatırladığı, sokakta oynayan çocuklarına İspanyolca bozması tuhaf bir dilde seslenen, *boyos*[19] pişiren kadınlardan değildi. Evde İspanyolca değil, Rusça konuştuğunu anlatmıştı İsmail'e; bazen de Almancadan türemiş olduğunu söylediği, Yiddiş dilinde... Türkçesi de kusursuz sayılırdı.

Sadık kırdığı potu düzeltmek istercesine, "Tabii sözüm meclisten dışarı" gibi bir şeyler mırıldanıyordu, sonra herhalde daha da battığını düşünerek hafifçe kızardı, ancak geri adım atacak adam değildi, açıklamalarına cesurca devam etti:

"Tıp talebeleri arasında hasbelkader güzel olanı varsa da ona kadın gözüyle bakmayı reddediyorum. Bunun için de onu mikroskop başında, yüzünü buruşturup şekilden şekile sokarken veya daha beteri, fenol kokuları içinde, kadavra başında diseksiyon yaparken düşünmem kâfi... Benim ilerde evleneceğim kız, uslu bir ev kızı olacak arkadaş. Vaktini evi çekip çevirmek, güzel yemekler pişirmek ve çocuklarımızı iyi eğitmekle değerlendirecek, bana hayatta bu şekilde destek olacak... Ha bir de öyle namazında niyazında değilse de dinimize, milletimize, örf ve âdetlerimize bağlı, helal süt emmiş biri isterim."

Dinimize, milletimize bağlı... Dinimize! Ne oluyordu böyle buna? Pot üstüne pot kırıyordu bugün. Oysa genelde duyarlıydı, incelikliydi ve iyi bir dosttu. Yorgunluktan olmalıydı. İsmail üstünde durmamayı seçti.

Zaten aklı artık bambaşka bir yere, babasına gitmişti. Babası kaç zamandır hastaydı, sürekli öksürüyordu ve evine geceden geceye uğrayabilen İsmail, onunla hâlâ doğru dürüst ilgilenememişti.

"Hadi bu kadar gevezelik yetti! Gel amfiye gidelim" dedi Sadık'a, yine de biraz mesafeli bir ses tonuyla. "Hocanın dersine geç kalmasak iyi olur."

19. Ay şeklinde küçük peynirli börek.

İki genç, adımlarını hızlandırarak sessizce amfiye girdiler, ön sıralara kadar ilerleyip hocaya yakın bir yerde ayakta durdular. Hoca derslerinde bazı vakaları tedavi amaçlı orada teşhir eder, sorular sorup cevaplara göre açıklamalar getirirdi. O anda yanında, başı öne eğik duran küçücük bir erkek çocuk vardı. Başasistan, elinde isim listesiyle yoklamaya yeni başlamıştı:

"5918?"

"Burada!"

"5919?"

"Burada!"

"5920?"

"Yokum!"

Yoklamayı yapmakta olan asistan, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıp amfideki kalabalığa hafiften tehditkâr bir bakış yöneltti. Ardından devam etti:

"5921?"

"Burada!"

"Burada!"

İki ses birden yükselmişti.

Asistan şimdi iyice öfkelenmişti; yukarıya, seslerin geldiği tarafa baktı. Aynı anda, cevap verenlerin birinin diğerine, "Allah iyiliğini versin birader, geleceğini niye haber vermedin ki?" diye güya alçak sesle çıkıştığı duyuldu.

Yoklama devam ediyordu:

"5922?"

"..."

"5922!"

Kalın bir ses yükseldi:

"Burada."

Asistan bir sesin geldiği yere, bir de elindeki kâğıda bakıp yeniden öfkelenerek, "Ama bu bir bayandır!" deyince, aynı kalın ses, diğerlerinin gülüşmeleri arasında, "Evet, ama bu-

gün sesim biraz kısık!" diye kendini savundu.

Ancak hoca devreye girmişti:

"Siz, centilmen bey, lütfen aşağı teşrif eder misiniz?" dedi en sakin sesiyle... Sonra İsmail'e, "Sen de gel, muayene sırasında çocuğu tutacaksın" diye buyurdu.

İsmail, gel muayenede çocuğu tut. Git, dün ameliyat olan 22 numaralı yataktaki teyzenin pansumanını değiştir. 25 numaranın kalçadan kalsiyum iğnesini yap. Koş...

İsmail gidiyor, geliyor, koşuyor, her söyleneni yapıyordu, hem de eksiksiz; ancak bu koşuşturma içinde bazen çok önemli meseleleri ihmal ettiğinin farkındaydı. Şu an babasının hastalığı gibi...

Amfiye girerken çıkardığı not defterini ve kalemini önlüğünün cebine tekrar sokup çocuğun yanına geldi. Bu arada asistan, hastanın tabelasını almış, hızlı hızlı okumaya başlamıştı:

"Ali oğlu Cevdet, beş yaşında, İstanbullu..."

Arkadan, "Daha yavaş, anlaşılmıyor..." diye protesto sesleri yükselince, bu kez de nerdeyse her kelimenin üzerinde birer dakika durarak okumaya koyuldu:

"Ali... oğlu... Cevdet..."

Bunun üzerine hoca en alaycı haliyle, "Aman *monşer*, yavaş dedik, sen de Anadolu Ajansı'nın radyodaki yazdırma servisine döndün" diye uyarıp vakayı bizzat anlatmaya başladı.

"Bu küçük, bir sene evvel sokakta oynarken düşmüş. O günden beri *articulatio coxae*'de bir ağrı başlamış ve sol *regio inguinalis*'te bir şişlik peyda olmuş."

Talebeye döndü:

"Neymiş beyim?"

Talebe, ne diyeceğini bilemiyor gibiydi. Hoca onunla ilgilenmeyi bırakıp İsmail'e, "Çocuğun kasığını aç!" dedi.

Önce feryat figan, "Olmaz... açtırmamm!" diye bağıran çocuk, İsmail'in cebinden çıkardığı şekerler ve kulağına fısılda-

dığı vaatlerden sonra soyunmayı kabul etti.

Dersin bitiminde, İsmail amfi dağılmadan koşarak Sadık'ın yanına gitti.

"Cebinde bir iki şeker kaldıysa veriver, ufaklığa sözüm var..."

"Unutmuştur bile..."

"Olsun, söz verdim dedim ya... Tutmamak olmaz!"

Öteki söylenerek ceplerini yokladı:

"İlahi İsmail, duyan da noter nezdinde kontrat imzaladın sanacak. Kalmış ama taş gibi olmuş mübarek, çocuğun *coxae*'sinden sonra dişi de kırılmasın!"

"Sen yine de ver, yavaş çiğnemesini söylerim."

Çocuğa tembihle şekerleri verdikten ve başını okşadıktan sonra, ameliyathaneye uğradı. Belki uzun süren ilgi çekici bir ameliyatın sonuna yetişebilirdi.

Ameliyathane sessiz ve sakindi bu saatte. İsmail, odanın tam ortasındaki üstü parlak ve boş ameliyat masasına baktı... Şimdi bu kadar huzur bulduğu bu mekânda bir yıl önce baygınlık geçirmesine ramak kaldığını hatırladı birden.

Müller henüz Amerika'ya gitmemişti. Asistanlarıyla birlikte... Sahi neyi kesiyordu? Kol... bacak... Evet, galiba kangrenli bir bacağı kesiyordu. O gün İsmail, diğer stajyerlerle birlikte iyice geride, sessizce izliyordu yapılanları; şahit olduğu ilk ameliyattı; beyaz çarşafların arasındaki o küçük alanda usta ellerin aletleri nasıl hareket ettirdiğini görmek için parmak uçları üzerine yükseliyor, boynunu iyice uzatıyordu. Hemşire, bacağı dize kadar pamuktan bir "çizme"yle sarıp sarmalamıştı; sabahleyin ya telaştan ya da parasızlıktan kahvaltı etmemiş olan İsmail uylukkemiğine kadar açılan kocaman, yuvarlak yarığa büyülenmiş gibi bakıyordu. Birden alnından soğuk ter boşanmış, kulakları uğuldamaya başlamıştı. O sırada Müller küçük bir testereyi kemiğin üzerinde hareket ettirmeye başlamıştı. Gidip gelen testere, kemiği ufak parçacıklara bölüyordu; sonunda kemik tozu, kan ve ilikten oluşan

bir bulamaca gömülüp artık gıcırdamaz olmuştu; bacak aniden kuru bir çatırtıyla vücuttan ayrılmış, adamın bir uzvu eksilmişti. Artık hayatının sonuna kadar eksik biri olacaktı. Şahit olduğu sahne kadar, bu düşünceden de dolayı başı iyice dönmeye başlayan İsmail baygınlık geçireceğini hissetmiş, elini umutsuzca boşluğa uzatıp tutunacak bir şey aramıştı. Sonunda çırpınmalı hareketlerini fark eden hemşire onu dışarı, açık havaya doğru hızla itmişti; yine de durumunu gören asistanın sert ve biraz da alaycı bir tonla, "Oğlum sen şimdiden çürüğe ayrılmışsın" diye bağırdığını duyacak kadar vakti olmuştu.

Açık havayı soluyup toparlandığında, "bu bir daha asla olmaz" demişti İsmail kendi kendine, "asla!"

"İster inan ister inanma, beni en başta kan tutuyordu" diye anlatmıştı ona bir gün Sadık. "Bu zaafımı yenmek için, evde odamdayken birkaç kere koluma, bacağıma jiletle kesikler attım, kanattım ve... akan kana bütün gücümü toplayıp baktım. Korkumu, tiksintimi yenene kadar baktım. Yendim de!"

Tuhaf çocuktu Sadık. Cin gibi zeki, bir o kadar duyarlı ve muzip. Ancak anlattığına bakılırsa tıbbiyeye Birinci Dünya Savaşı'nda kahramanlığıyla ün yapmış bir babanın hatırına, belki de onun zoruyla ve isteksizce girmişti. Şimdi de babasına ya da belki kendisine, zoru başarabileceğini ispatlamak için çabalıyordu. Doğrusu çok da başarılıydı.

İsmail'e gelince durum farklıydı, baştan beri cerrah olmak istiyordu, ötesi yoktu. Vücudun içinde gizlenen bir hastalığı teşhis etmeye çalışmak ona göre değildi. İçgüdüsünden çok, ellerine güveniyordu. İstediği, açmak, bakmak, dokunmak, çıkarmak, kapatmak ve dikmekti. Ve... evet, aynen Frida'ya söylediği gibi, hükmetmekti!

Aralık 1940
Beyazıt-Beyoğlu

Nihayet çıkıp, bahçedeki tahta sıraların birinde oturmuş bekleyen Frida'nın yanına gidebildi. Ona pansiyonuna kadar eşlik edecek, bu vesileyle birbirlerini görmüş, biraz sohbet etmiş olacaklardı. Aslında doğruca evine gitmesinde fayda vardı, ama Frida'yla yaptıkları bu akşam yürüyüşleri ve sohbetlerinden de vazgeçmek istemiyordu.

Beyazıt-Taksim hattındaki tramvaydan indikten sonra, karartma nedeniyle dipsiz bir uçurum karanlığına gömülen İstiklal Caddesi'nde yürümeye başladılar. Birden Frida, İsmail'in koluna sıkıca yapıştı. Bir şeylerden ürkmüş gibi bir hali vardı.

"Ne oluyor sana? Bu heyecan da neyin nesi?"

"Körleri biraz olsun anlayabiliyorum şimdi. Ne kadar feci bir his olmalı bu!" diye cevap verdi Frida korkuyla.

"Niye öyle bağırıyorsun ki? Körleri mi anlamaktan bahsediyorsun, sağırları mı?"

Frida'nın sesi gayriihtiyari çok yüksek perdeden ve oldukça titrek çıkmıştı.

"Haklısın. Galiba bu sonsuz karanlıkta, insanın her türlü hissi altüst oluyor. İstikamet de kayboluyor. Bak şimdi Tünel'e doğru mu gidiyoruz, yoksa Taksim'e mi, büsbütün şaşırdım."

"Sakin ol. Tramvayların, otomobillerin sesine kulak ver..."

İsmail Frida'nın elini sımsıkı tutuyor ve genç kızı bırakacağı Kallavi Sokak'a doğru adeta sürüklüyordu. Onu sakinleştirmek için konuyu değiştirdi:

"Eh! Söyle bakalım... Sizinkilerden yana değişiklik var mı?"

"Henüz yok!"

"Demek baban, o adamın Yahudiliğinden şüphe ettiği için ablanı ona vermemekte ısrar ediyor."

"Biraz öyle evet, ama mesele sadece bundan ibaret değil..."

"Bana kalırsa esas mesele tam da bu. Gerisi, yani üniversite okumamışmış, iyi bir meslek sahibi değilmiş, sadece bahane... Hay Allah! Nasıl bir iştir, sizler için din ne kadar da önemliymiş!"

İsmail bu son cümleyi söyler söylemez Frida'nın irkildiğini hissetti. Doğru ya, gayriihtiyari "siz, sizler, sizinkiler" demesi genç kızın sinirine dokunuyordu. Birkaç kere sitem de etmişti hafiften, "Ne o, yeni keşfettiğin bir Afrika kabilesinden mi bahsediyorsun?" diye. Tamam da, Frida'nın bazen, kendisi farklıymış gibi "Türkler" demesi değil miydi, İsmail'i böyle konuşmaya iten?

Sözlerine soğuk bir ses tonuyla devam ediyordu şimdi genç kız:

"Müsaade et de lafımı bitireyim. Mesele sadece din değil, mesele beş bin yıllık bir zincirin kendi evladı yüzünden kırılması... İşte ona üzülüyor babam."

İsmail'in, Baise Ablasını hatırlatan bu "öğretmen" tavrından canı sıkılmıştı şimdi. Kendini olduğundan da duyarsız göstermek istercesine omuz silkti:

"Ne zinciri, ne kırılması Allah aşkına? Üstelik bu adamcağızın Yahudi olmadığına dair herhangi bir kanıt yok, sadece şüphe var... İşte asıl budur, böyle bir zihniyettir, dünyadaki bütün felaketlere davetiye çıkaran!"

"Yani sen şimdi, şu anda Almanya'da Yahudilerin yaşadığı

aşağılanmalardan, yasaklardan, baskılardan ya da daha önce Rusya'daki pogromlardan, bizzat onları mı mesul tutuyorsun? Sence tutucu zihniyetleri mi başlarına bu felaketleri getiren?"

Frida'nın sesi yine yükselmiş ve titrek çıkmıştı, ama bu kez zifiri karanlıktan dolayı değildi.

Ciddi bir kavganın eşiğine vardıklarının farkına vardı İsmail, hiç huyu olmamasına rağmen alttan aldı:

"Hâşâ! Hiç öyle bir şey söyler miyim? Ben sadece böyle bir zihniyetin fazla katı olduğunu ve insanları ancak bedbaht edebileceğini söylemek istedim... Hitler'e ve çıkardığı ırkçı yasalara ne kadar karşı olduğumu sen herkesten iyi biliyorsun."

Hitler adı, iki gencin savaşın seyri hakkında konuşmalarına yol açarak tartışmanın yönünü değiştirdi.

"Şimdilik" diye düşünmeden edemedi İsmail, bir kavganın kenarından dönmüş olmanın sevinciyle. Kallavi Sokak'a sapıp Frida'nın pansiyonunun önüne geldiler.

"Dinimize, milletimize, örf ve âdetlerimize bağlı olmalı..." demişti Sadık ilerde evleneceği kız hakkında.

Kapı önünde Frida'nın dudaklarına ateşli bir öpücük kondurdu o derin karanlıktan faydalanırcasına, her zamankinden daha da güçlü sarıldı Frida'ya, belki biraz da hoyratça.

Frida aceleyle geri çekildi. Telaşlı hareketlerle, daha önceden çantasından çıkardığı anahtarı deliğe sokmaya çalışıyordu. Nihayet kapıyı açmayı başardı. "İyi geceler" diye fısıldayıp kapıyı usulca ama kararlı bir şekilde nerdeyse İsmail'in yüzüne kapadı.

Aralık 1940
Sultanahmet

İsmail birkaç dakika önceki sarılmanın heyecanıyla farkında olmadan adımlarını iyice hızlandırdı, Taksim Meydanı'na geri dönüp ışıkları "maskelenmiş" bir halde ilerleyen tramvaya, araç daha durmadan atladı.

Düşünceleri az önce pansiyonun kapısında bıraktığı Frida'daydı hâlâ. Hiç alışık olmamasına karşın, kendini ve ilişkisini sorgulamadan edemiyordu o akşam. Kendisi için neydi bu beraberlik? Neler ifade ediyordu? Nasıl sonuçlanabilirdi?

Cevaplar kafasında ve yüreğinde henüz çok belirgin değildi, ancak kesin olarak bildiği şuydu: Frida'yı tanımadan önce, bu kadar kısa sürede birine bu kadar bağlanacağına inanmazdı. Hayatını artık onsuz düşünemiyor, ondan önce geçirdiği yılları, nerdeyse "eksik" gibi görüyordu. Sadece Frida değildi bu kadar önemsediği... Frida bunca farklı âdet ve gelenekleriyle, birinden diğerine umursamadan geçtiği yabancı dilleriyle, tutkuyla dinlediği klasik müziğiyle, Türkçeye tercüme edip kâğıt parçacıklarına yazdığı ve gömleğinin cebine koyduğu Puşkin'in aşk şiirleriyle, kendisine bambaşka bir dünyanın kapılarını aralamıştı... Rengârenk, biraz tuhaf ama her daim cazip bu dünyadan artık vazgeçemeyeceğini gayet iyi biliyordu İsmail; şimdilik sadece onun vasıtasıyla ulaşabildiğinin de farkındaydı o dünyaya...

“Frida, Park Otel gibi...” diye geçirdi bir an aklından ve tuhaf benzetmesine için için güldü.

Peki ama Sadık’ın söylediği din, örf ve âdetlerle alakalı, bugün olduğu gibi ilerde de açılabilecek uçurumlar, yabancılaşmalar? Soğuk ve sitemkâr bir ses tonuyla anlattığı o saçma sapan pogrom ve kırılan zincir hikâyelerinden dolayı, Frida’yı kendisine öyle yabancı hissetmişti ki bir an için!

Silkindi birden.

Aman ya, gevezenin tekiydi bu Sadık! Hayatıyla alakalı alacağı kararlar için onun tavsiyelerine hiç mi hiç ihtiyacı yoktu! Üstelik Frida’yla gelecekleri konusunda nihai bir karara varmak için vakit henüz çok erkendi. Uzun yıllara sığdırması gereken daha çok iş vardı. İstekleri, idealleri doğrultusunda inşa edilecek bir kariyeri vardı.

Sultanahmet durağında inip meydana açılan sokakların birine girdi. Hemen sağda, bakımsız bahçesi içinde yükselen, yeni taşındıkları beyaz boyalı, büyükçe ahşap konağın önünde durdu.

“Dışarıdan ne kadar da görkemli gözüküyor, oysa içinin nasıl döküldüğünü bize sormalı” diye düşündü. Cebinden anahtarını çıkarıp tahta oymalı, pirinç tokmaklı cümle kapısının kilidinde döndürdü. Önlerinde ayakkabılar duran birçok kapının açıldığı sahanlığa girdi, sahanlıktaki kuyrukyağı, kızartma ve paspas kokularının binanın güzelim dış cephesiyle bu kadar çelişmesine bir kez daha hayıflandı. Önünde durduğu kapıya yumruğuyla birkaç kere sert bir şekilde vurdu. Fazla beklemesine gerek kalmadan, kapıyı annesi açtı.

“Hoş geldin oğlum!”

İsmail kapının önündeki ayakkabı kalabalığına kendininkileri ekleyip içeri girdi, annesine doğru eğilip yanaklarından şefkatle öptü.

“Hoş bulduk anneciğim! Babam nasıl? Bugün çok öksürdü mü?”

Bir yandan konuşurken bir yandan da annesinin peşi sıra, kısa ve daracık koridordan geçip yüksek tavanlı, iki penceresi sokağa bakan, geniş oturma odasına girdi.

Konağın bu selamlık bölümüne yerleştirilmiş birkaç eski ve yıpranmış eşyanın, göz alıcı tavan süsleri, sağda yükselen merdiven tırabzanının oymaları, yerdeki meşe parkenin desenleriyle, tuhaf ve hüzün verici bir tenakuz yarattığını düşündü yeniden ve bir an önce taşınmak gerektiğini...

"İmkânlar elverince apartmana geçmeli... Eski bir konağın selamlığında yaşamak hayatı zorlaştırmaktan başka işe yaramıyor!"

Pencerelerin önünde boydan boya uzanan, çiçekli bir basma örtülmüş sedirde babası ve büyük ablası oturuyordu. Kardeşi İsmet ise yere bağdaş kurmuş bir şeyler okuyordu. Odanın ortasında mangal yanıyordu; sıcaklığı delikanlının yüzünü okşadı. Ancak o zaman paltosunu çıkarabildi.

"Biraz çorba ısıtayım" dedi annesi.

"İstemem, sağ ol anne, yolda karnımı doyurdum" diye cevap verdi İsmail; sedirde oturan babasına bir bakış yöneltti. Sabah evden çıkarken de onu orada görmüştü. Dün akşam da, hatta önceki gün de. Yine aynı yerde görünce, içini büyük bir sıkıntı kapladı. Sanki babası o sedirden hiç kalkmamış, hep öyle, bir elinde tespihi, diğerinde Bafra sigarasıyla kalakalmıştı.

Oğlunun bakışını üstünde hisseden Asım Bey bir şey söylemek ister gibi doğrulunca şiddetli bir öksürük nöbetine tutuldu. Sert, kuru, ciğerlerini adeta parçalayan, hırıltılı bir öksürüktü bu. Bir yandan da boğulacakmış gibi çırpınıyordu.

"Dur baba, Allah aşkına telaşlanma, çırpınıp durma öyle! Nefes almanı daha da zorlaştırıyorsun. Dur hele! İsmet su getir, çabuk!"

İsmail kendisinin de bir an için nerdeyse babası kadar telaşlandığını, elinin ayağının dolaştığını fark edip kendine

kızdı; toparlandı. Babasına doğru eğilerek ellerini kaburgalarına koydu ve sırtını ovarak onu rahatlatmaya çalıştı. Bu arada ne kadar zayıflamış olduğunu da fark etti. Kemikleri sayılıyordu.

Nöbet nihayet son buldu. Asım Bey'in yüzü kıpkırmızı olmuş, yuvalarından fırlayan gözleri kanlanmıştı. İsmet'in getirdiği sudan, yeni bir nöbeti başlatma korkusuyla, sakınarak birkaç yudum içti.

"Bu sene böyle, bir türlü düzelemiyorum" diyebildi sonunda soluk soluğa. İsmail bir şeyler söyleyecekken yutkundu. Biraz ötede, sedirin dört bir tarafına yayılmış imtihan kâğıtlarını toparlayıp yerinden kalkmaya çalışan Baise Ablasının yanına gitti; havanın gerginliğini dağıtmak amacıyla ablasının kalın çerçeveli gözlüğünü burnunun üstünden çekip çıkardı.

"Kolay gelsin hoca'nım! Dur kalkma, kâğıtları saçacaksın!"

"Gelişini dört gözle bekliyordum. Konuşmamız lazım" diye fısıldadı ablası.

Hangi konuda konuşmaları gerektiğini tahmin ediyordu. "Olur" anlamında başını salladı.

"Öksürüğü hiç dinmiyor... Şimdiki nöbet bir şey değil, bugün bir ara öksürmekten bayılacak zannettim, ağzından da kan geldi. Yarın hastaneye giderken, onu da beraberinde götür... Hocaların bir baksın" diye devam etti ablası yine fısıldayarak.

Bu arada İsmail'in çorba istememesini dikkate almadan mutfağa girmiş olan annesi, oradan bir tepsiye yerleştirdiği ekmek ve bir kâse tarhana çorbasıyla çıkıp tepsiyi mangalın yanındaki siniye bıraktı.

"Sıcak sıcak iç oğlum. Bu havada iyi gelir, için ısınır. Ne o öyle, abla kardeş fısır fısır? Baise, kızım, bırak da kardeşin çorba soğumadan içsin!" diye seslendi biraz sabırsızca.

"Tamam anne, içiyorum çorbayı!" diyen İsmail, ablasına dönerek, "Tamam ablacığım, endişelenme, ben hallederim"

diye ekledi. Ardından ablasının sevgi ve minnet dolu bakışları altında çorbayı yudumlamaya başladı.

"Ben hallederim!"

Sadece ablasına değil, tüm aile fertlerine ve arkadaşlarına zor durumlarda verdiği sözdü bu. Hem de nerdeyse çocukluğundan beri. Her ne kadar bu sözünde durmak bazen ağır gelse de...

Yine de hiçbir şey söylemeden olup bitenlere seyirci kalmaktan iyiydi.

Mayıs 1928
İzmir

İkiçeşmelik semtindeki ilkokulun son sınıf öğrencileri, Asım oğlu İsmail ile Mehmet oğlu Emin Efendiler, öğle tatilinde sefertaslarının içlerini çarçabuk silip süpürmüşler, bahçeye çıkmışlardı. Çıkmalarının sebebi sadece havanın güzel olması değildi; herkes yemekhanedeyken, rahatça sigara içebileceklerdi. Bahçede görünürde kimseler olmamasına rağmen, yine de büyük çınarın dallarına tırmanmışlar, ağacın yeni yeşermiş iri yapraklarının ardına saklanıp babalarından aşırdıkları Yenice'leri tüttürmüşlerdi. Fikir İsmail'indi. Tıpkı babası gibi sigara içmeyi çok seviyordu ve bunu her fırsatta, yasak olduğunu bile bile yapıyordu. O gün de, keyif ve suçluluğun iç içe olduğu bir ruh hali içinde dumanı içine çekip burun deliklerinden çıkarmaya çalışıyor, bir yandan da bulunduğu yerden okula girip çıkanları gözetliyordu; bir iki nefesten sonra, tıraş edilmiş başını dalların arasından uzatıp gözlerini iyice kıstı:

"Baksana, misafirler var; heyet halindeler. Çok mühim insanlar olmalı. Hademe uzaktan görünce koşup onları karşılamaya geldi, şimdi de sanki bir şeyler konuşuyorlar... Bizimki önlerinde süklüm püklüm!"

"Müdür, valinin bugünlerde mektebin resim ve el işleri sergisini gezeceğini söylemişti. O olmasın?"

"Bence ta kendisi! Şimdi de hademe, onu ve maiyetindekileri öylece ortada bırakıp galiba müdüre haber vermeye gidiyor! Ayıp oluyor vallahi..."

Bir an düşündü İsmail, sonra kararını verdi:

"Haydi yürü, iniyoruz. Müdür gelene kadar, vali beye sergiyi biz gezdiririz, sorularını cevaplarız, ne olacak sanki?"

"Gezdirmek tamam da, soru sorduğu takdirde ne diyeceğiz, ne anlatacağız ona? İşin ucunda rezil olmak da var!"

"Sen işi bana bırak, ben hallederim."

Sigaralarını alelacele dallara bastırıp söndürdükten sonra hızla ağaçtan indiler. Önce üstlerini başlarını telaşla silkelediler, sonra İsmail önde, Emin arkada, okulun giriş kapısına doğru yürüdüler. İsmail, maiyetiyle birlikte kapıda sabırsızlanmış, hatta öfkeli bir ifadeyle duran kişiyi gazetelerde gördüğü fotoğraflarından tanıdı. Gerçekten de valiydi. Önce ürktü. Ama geriye dönüp tekrar ağaca tırmanarak saklanmak için artık çok geçti. İyice yanına yaklaşıp sesinin titremesini zar zor engelleyerek adını ve arkadaşınınkini söyledi, kendilerinin dışında herkesin yemekhanede olduğunu ama yakında geleceklerini, beklerken de sergiyi vali beyefendiye gezdirebileceklerini, dilinin döndüğünce izah etti.

Valinin öfkeli ifadesinin yerini geniş bir gülümseme almıştı.

"Aferin oğlum sana, güzel izahat verdin. Hadi gezdir bakalım şu resim sergisini. Mektep hakkında malumat da isterim ha! Verebilecek misin?"

"Veririm tabii efendim."

Mektep ne zaman kurulmuştu, müdürün ve başlıca öğretmenlerinin isimleri neydi, neler öğreniyorlardı? Soru yağmuruna tutulan İsmail, hepsini eksiksiz cevapladı. Ardından vali sergide onun çizdiği bir resim olup olmadığını da merak etti.

"Var efendim, şurada" dedi İsmail, eserini göstererek. Sonra da biraz gölgede kalmış arkadaşı üzülmesin diye onun da resmini işaret etti:

"Bunu da Emin arkadaşım çizdi efendim."

"Arkadaşın pek başarılı çizmiş, ilerde mimar olursa şaşmam. Sana gelince, anlaşılan senin de el becerin fena değilmiş, çok da akıllıca cevaplar verdin. Söyle bakalım, ilerde ne olmak istersin?"

İsmail, karşısındaki heybetli görünümlü adama ve maiyetinde el pençe divan duranlara kaçamak bir bakış attı. İtibar gören, aynı zamanda memlekete faydalı, mühim bir insan, mağrur değilse de kendinden emin, dahası yaptıklarıyla gurur duyan biriydi vali bey.

"Sizin gibi vali olabilirim efendim" dedi, biraz utangaç bir edayla.

Güldü vali:

"Çalıştıktan, azmettikten sonra, ne istersen olursun. Bu hasletlerin sende fazlasıyla olduğunu tahmin ediyorum."

İsmail bu iltifatları, yüzünün kızarmaması için dua ederek dinliyordu. Birden, hademenin haberdar ettiği müdür ve yardımcısının yemekhaneden koşarak geldiklerini gördü. Artık vazifesi bitmiş sayılırdı. Teşekkür edip uzaklaşmak istedi, ancak müdür yanlarına gelip misafirinden bin bir özür diledikten sonra İsmail ile Emin'i, "En iyi talebelerim!" diye tanıttı. Ardından da, "Sağ olun evlatlarım, şimdi vali beyefendinin elini öpün ve sınıflarınıza gidin. Ders başlıyor" diyerek ikisini de azat etti.

İsmail'in giderek daha büyük bir hayranlık duyduğu bu mükemmel vali, iltifatlarına devam ediyordu:

"Şu çocukların öğretmenini de benim tarafımdan tebrik ediniz lütfen! İki tane pırıl pırıl talebe yetiştirmiş. Memleketimizin böyle çocuklara, böyle gençlere ihtiyacı var."

"Öğretmenleri Baise Hanım'dır efendim, kendisine güzel sözlerinizi aynen aktaracağım" diye cevap verdi müdür.

Müdürün, Baise Hanım'ın hem öğretmeni hem de özbeöz ablası olduğunu söylememesi için içinden dua etti İsmail. Bu

durumdan hep biraz tedirgin olmuş ve biraz utanmıştı. Neyse ki vali, müdüre daha fazla konuşma fırsatı vermeden elini sıktı, çocukların başlarını okşadı ve nihayet okuldan ayrıldı.

Bunca heyecanla geçen günün bitiminde, Baise Ablası kendisi gibi öğretmen olan kocasıyla okuldan çıkmadan, İsmail'e sımsıkı sarıldı.

"Vali beyefendi senin hakkında çok güzel şeyler söylemiş, bana da seni yetiştirdiğim için tebriklerini yollamış. Belki de sayende terfi ederim!" dedi şefkatli bir ses tonuyla.

Öğretmenliği kutsal bir vazife gibi görürdü ablası! İsmail, valinin sözlerinin onu ne kadar sevindirdiğini tahmin etti. Tek korkusu, genç kadının bu iltifatların yol açtığı coşkuyla hayatına daha çok karışmasıydı; İsmail'e kalırsa, zaten yeterince karışıyordu!

Şimdilik, onu öperken yüzünü fena halde buruşturdu Baise:

"Sen galiba yine sigara içmişsin bir yerlere saklanıp! Ayıp değil mi, bu yaşında?"

"Ablacığım bir daha içmem söz, ama sen de sayemde terfi edeceğini unutma, babamlara söyleme e mi?"

"Belki terfi ederim, dedim, belki... Daha ortada bir şey yok, kendi kendine gelin güvey olma. Neyse bizimkilere bir şey söylemem ama sen de ayağını denk al. On bir yaşında sigara tüttürmek de nereden çıktı, seni gidi yaramaz! Bir daha yakalamayayım seni!"

Ablasının ses tonundan fazla öfkeli olmadığını sezen İsmail rahat etti, boynuna sarıldı:

"Ablaların en güzeli! Biliyordum beni ele vermeyeceğini."

"Hadi oradan edepsiz! Doğru eve!"

İsmail konuşmalarının bitmesini sabırla bekleyen, o yıl birinci sınıfa başlamış olan küçük kardeşi İsmet'i annesinin tembihlediği gibi elinden sıkıca kavradı; çocuk ona hayranlıkla baktı:

"Ağabey, vali bey ile tanışmışsın, elini sıkmışsın, öyle diyorlar, doğru mu?"

"Doğru da, o kadar büyütülecek bir şey yok. Hadi gel, oyalanma!"

Çocuk, ağabeyinin cevabını duymamış gibi, İkiçeşmelik semtindeki evlerine doğru el ele yürürken sorularına devam ediyordu:

"Çok mu büyük, çok mu mühim bu adam? Yoksa sana bir madalya mı verecek?"

Ocak 1941
Moda

Frida odayı havalandırmak için pencereyi açtı. Panjurları aralayıp hafifçe dışarı sarktığında, soğuk hava uyku mahmuru yüzüne ve çıplak kollarına buz gibi çarptı. Ürperdi, aceleyle geri çekildi.

Moda'nın pazar sabahlarına has sessizliğini, Saint Paul Kilisesi'nin ıssız sokaklarda yankılanan çan sesleri bozuyordu.

İçini çekti. Birazdan alt kata kahvaltıya inecekti ve şu an tattığı derin huzur bir kez daha bitmek bilmez tartışmalarla bozulacaktı.

Nerdeyse bir aydan beri her hafta sonu, aşağı yukarı benzer şekilde geçiyordu.

Emma'nın evliliği konusu her açıldığında, babası damat adayı Ferenc hakkındaki olumsuz düşüncelerini o uzlaşmaz ses tonuyla sıralıyordu: Doğru dürüst okumamış basit bir teknisyen, şimdiye kadar dindaşlarında hiç rastlamadığı bir soyadı olan ve en basit din kurallarına riayet etmediği, Yiddiş bilmediği için Yahudiliğinden kuşku duyduğu bir adam. Ailesi uzaklarda olan, hakkında hiç kimsenin hiçbir şey bilmediği bir yabancı... Emma ise sevdiğini savunmak adına, babasına sert, bazen saygısızlığa, küstahlığa varan, onu çileden çıkaran cevaplar veriyordu. Bazen de gözyaşı döküyordu; o zaman annesi hem kızını teselli ediyor hem de kocasına laf an-

latmaya, Ferenc'in hiç kuşkusuz güvenilir biri olduğuna onu ikna etmeye çalışıyordu. Nafile. Samuel Şulman inatlaştıkça inatlaşıyordu. Frida ise bu hengâme içinde, elinden geldiğince ders çalışmaya gayret ediyordu. Bu da pek kolay değildi.

Kahvaltıya indiğinde, yeni nahoş gelişmelerin yaşandığını anlamakta gecikmedi. Emma, küstahlığın sınırına varan o tavırlarını terk etmiş, suçlu bir çocuk edasıyla babasına acı gerçeği itiraf etmekteydi. Ferenc'in, Budapeşte Baş Hahamlığından, has Yahudiliğini ispatlayacak belgeyi temin etmesi mümkün olamıyordu. Zira Samuel Şulman'la konuşmasından hemen sonra başvurduğu kurum, böyle bir belge karşılığında bağış olarak, ödeyemeyeceği kadar yüksek bir meblağ istemişti.

"Bu zamanlarda herkes Yahudi olmadığına dair belge alma peşinde; aksini isteyen biri çıkınca, herhalde işin içinde bir komplo, bir art niyet var diye düşünülmüş. Cemaatin bu savaş günlerinde içler acısı hali bahane edilmiş, belge karşılığında çok mühim bir bağış istenmiş. Ferenc'in bunu vermeye gücü yetmiyor. Tabii annesi ile babasının da..." diye açıklıyordu Emma.

İlk defa boynu büküktü.

"Ve sen hâlâ bu adama itimat ediyorsun, öyle mi?" diye bağırdı babası.

"Evet, ediyorum" diye diretti genç kız.

Kahvaltı, sadece çatal bıçak seslerinin ve Bronia Şulman'ın iç çekişlerinin bozduğu derin bir sessizlik içinde son buldu.

Öğle vakti merdivenin basamaklarını tahta topuklarıyla takırdatarak indiğinde, kahvaltıdan hemen sonra odasına kapanmış olan Emma'nın, vatkalı lacivert mantosu ve yana eğdiği lacivert şapkasıyla, sabahki ezikliğinden, boynu büküklüğünden eser kalmamış gibiydi. Uzun ve kıvrık kirpiklerine bol siyah rimel sürmüş, dudaklarını kalp şeklinde, koyu rujunu taşıra taşıra boyamıştı.

"Çıkıyorum. Hoşça kalın."

"Ferenc'le mi çıkıyorsun?" diye sordu babası buz gibi bir ses tonuyla.

"Ferenc ve başka arkadaşlarla birlikte. Avrupa yakasında Marmara'ya, *Mayerlink*'i seyretmeye gidiyoruz. Türkçe başlığını *Saltanat Kurbanları* diye vermişler... Başrollerde de John Lodge ile Edwige Feuillère var... Böyle bir film kaçırılmaz! Sonra belki bir muhallebicide oturur, bir şeyler yer, biraz sohbet ederiz. Kimsenin geç saatlere kalmaya niyeti yok. Bu karartma, herkesi kasvete boğuyor. Üstelik yarın hafta başı."

Tabii bir şekilde konuşup heyecanını, gerginliğini belli etmemek için olağanüstü çaba sarf ediyordu Emma; kapıdan çıkmadan önce kız kardeşinin saçlarına bir öpücük kondurdu.

"İyi çalış Friduşka."

Sonra kulağına eğilip, "Bir tek sana söylüyorum: Pes etmedik. Şu kör olası belgeyi almadan da nişanlanacağız, iş oldubittiye getirilirse, babam bir şey söyleyemez."

Samuel Şulman, yirmi dört yaşındaki kızına, arkadaşlarıyla sinemaya gitmesini men edemeyeceğini düşünmüş olmalıydı ki sesini çıkarmadı. Otoritesine halel getirebilecek bir tartışmaya girmemekte hep usta olmuştu. Piposunu her zamankinden ağır hareketlerle yakmaya koyuldu. Bütün dikkatini bu işe vermiş gibiydi. Bronia ise kiler odasından getirdiklerini yemek masasının üstüne yaymakla meşguldü: Koyu renk mukavva, makas, cetvel ve yapıştırıcıyla dolu bir kavanoz...

Yeni ilan edilen karartma için, siyaha çalan lacivert mukavva ruloları kesip ampullere ışık geçirmez külah, camlara da raptiyeyle tutturulacak kör perde yapacaktı.

Frida ona şefkatli bir bakış yöneltti... Dertlerini, sıkıntılarını bastırmanın yollarını iyi bilirdi annesi. "Bu uğraş onu en azından oyalar, bugünkü tatsız tartışmayı bir süre için unut-

turur" diye düşündü. Babasının ne kadar inatçı olduğu malumdu. Ablasının da... Ferenc'in ise o yumuşak ve kayıtsız tavırlarının altında, kararlı ve gözü pek bir mizaç gizlediğinden emindi. Hiçbiri kararından caymamakta direttiği takdirde, aile ciddi bir krizin eşiğine gelebilirdi. Evet, iyi ki güçlüydü annesi, iyi ki etrafına talebe topluyor, ders veriyor, perde dikiyor, karartmaya hazırlıklar yapıyor, en az ve ucuz malzemeyle en lezzetli yemekleri, pastaları pişiriyor, piyanoda temposuzca Mozart'ın *Türk Marşı*'nı çalıyor, böylece dimdik ayakta duruyor ve herkesin ayakta durmasını sağlıyordu.

"Frida, bu makas kör kızım, mutfakta daha iyi kesenleri olmalı, getirir misin?"

Frida makası getirdi. Samuel yerinden kalkıp karısının yanına geldi:

"Sen kes, ben yapıştırayım bari. İş daha çabuk biter!" dedi, beklenmedik bir barış çağrısı olarak.

"Bu sabah vapurda aralarında Fransızca konuşan bir çift sözle taciz edilmiş" dedi birden Bronia. "Bunu yapanlar, üniversiteli iki gençmiş" diye ekledi Frida'ya dönerek. "Karıkocayı nankörlükle suçlamışlar... Asırlar boyunca kovuldukları ülkenin, yani İspanya'nın dilini konuştuktan sonra, Türkçeyi öğreneceklerine Fransızcayı tercih ettikleri için... Ne dersin bu işe?"

Frida omuz silkti:

"Kızanlar kızmakta o kadar da haksız değiller aslında."

"İspanyollara göre biz şanslıyız" diye devam etti Bronia. "Vapurda, tramvayda, sokakta, babanla ya da arkadaşlarla Yiddiş ya da Rusça konuştuğumda, ecnebi zannedip laf etmiyorlar..."

"Konu tam olarak bu değil ki anne" diye söze başladı Frida, sonra annesine konunun tam olarak ne olduğunu anlatmanın boşuna olacağını düşünüp sustu... Yerinden kalkarak gramofona bir plak koydu. İsmail'in çok sevdiğini söylediği,

Çaykovski'nin *Patetik Senfoni*'sini...

Nerdeydi şu anda İsmail? Neler yapıyordu? Son görüşmelerinde endişeyle babasının hasta oluşundan, ona bir türlü vakit ayıramadığından bahsetmişti.

Senfoninin, coşkuların ve umutsuzlukların birbiri peşi sıra ifade edildiği birinci bölümüne kulak verirken içi titredi; bestecinin yaşamı boyunca kötü kaderine karşı verdiği mücadelenin ifadesi, ona göre bu eserde doruk noktasına ulaşıyordu. Allegro bölümü, en kalın sesli üflemeli çalgılardan fagotla işlenen temayla başladı, bunu daha lirik bir motif takip etti, ardından çok derin bir endişenin ifadesi olarak, Ortodoks dinsel tören müziğinden bir alıntı yükseldi: "O şimdi azizlerle gömülü yatıyor."

Hemen her zaman keyifli, neşeli gördüğü İsmail, acaba neden bu kadar seviyordu bu besteciyi ve özellikle de bestecinin, Mozart gibi, kendi *requiem*'ini[20] bestelediğini söylediği, bu dokunaklı, karamsar eserini? İç dünyası o kadar mı karmaşıktı, omuzlarındaki yük o kadar mı ağırdı?

Bu soruların cevaplarını bulmayı ileriki günlere bırakarak, ikinci bölümde zarafetine hafif bir hüzün karışan valsin temposu eşliğinde yeniden çalışmaya koyuldu.

20. Hıristiyanlıkta ölü ayini. Bu ayin için yazılmış müzik parçası.

Ocak 1941
Sultanahmet-Cerrahpaşa

İsmail bir gözünü açtı. Sulu kar dur durak demeden, hâlâ gecenin karanlığını yansıtan küçük cama çarpıyordu. Yanındaki yer yatağından İsmet'in sakin, ritimli horultusu yükseliyordu. İki kardeş geceleyin geç saatlere kadar sohbet etmişlerdi. Ancak her gün olduğu gibi bu sabah da İsmail saat tam sekizde Cerrahpaşa'da olmalıydı. Oysa şu an sıcak yorganın altında kalma isteği her şeyden güçlüydü; hele onu bekleyen o bitmek bilmez çalışma gününü aklına getirdiğinde...

Hastane, sabah vizitesi, hocanın, doçentin, asistanların peşi sıra diğer stajyerlerle gezilen yataklar, müşahedeler, "bir işe yaramıyorum" hissiyle bulunulan fakat ne pahasına olursa olsun bir şeyler öğrenmeye, bir şeyler kapmaya çalışılan ameliyatlar...

Ayrıca bugün onun için özellikle önemliydi. Babasını beraberinde götürecek ve hocalarına nihayet muayene ettirecekti. Ablasıyla konuştuğu o akşamdan sonra, Asım Bey epey bir süre doktora gitmeyi reddetmiş, karısının ot karışımları sayesinde iyileşeceğini iddia etmişti. Ancak bir önceki akşam, oğlunun ısrarı karşısında boyun eğmek zorunda kalmıştı.

"Eminim mühim bir şeyin yoktur, ancak bunu bizim hocanın ağzından duyalım istiyorum! Ondan sonra annem sana istediğin kadar ıhlamur ve hatmi çiçeği kaynatır, göğsü-

ne bolca Vicks sürer, tamamıyla iyileşene kadar bunlarla idare edersin."

"Bunca işinin gücünün arasında ayak bağı olacağım sana oralarda."

"Asıl şimdi oluyorsun. Aklım gün boyu sende, rahatça çalışamıyorum!"

İsmail'in galiba bu son cümlesi, giderek sıklaşan öksürük nöbetleri ile mendillerinde beliren kan lekelerine eklenmiş ve nihayet Asım Bey'i ikna etmişti. Yakında "doktor çıkacak olan" oğluna şefkatle karışık saygı dolu bir bakış yöneltmişti:

"E peki öyleyse oğulcuğum. Gidiverelim şu hastaneye de için rahat ediversin!"

Rumeli şivesiyle söylenmiş bu sözler, nedense İsmail'in yüreğini burkmuş, boğazında bir şeylerin düğümlenmesine sebep olmuştu.

O sabah yüzünü yıkamak için odasından çıktığında, oturma odasında oturmuş, kendisini bekleyen babasını gördü. Asım Bey yegâne takım elbisesini giymiş, beyaz gömleğinin üzerine de koyu renk bir kravat bağlamıştı. Bir elinde yeni yakmış olduğu günün ilk sigarası vardı. Diğer elini ise yumruk yapmış, aniden gelen öksürük nöbetini bastırmak için olacak, ağzının önünde tutuyordu. Hemen yanında, sedirin üstünde, katlanmış kalınca bir palto ve kalıbı iyice bozulmuş eski bir fötr şapka duruyordu.

"Birkaç parça eşya alsaydın yanına babacığım, bu akşam müşahede için alıkoyarlar belki!"

"Peki oğlum, alayım!"

Yine o aynı tevekkül... İsmail'in yüreği daha da çok burkuldu.

Baba-oğul, bir iki parça iç çamaşırıyla bir çift terliği küçük bir tahta bavula koydular, sonra da hâlâ uyku mahmuru olan ev halkıyla vedalaştılar. Tramvaya binip Cerrahpaşa'daki Cerrahi Kliniği'nin yolunu tuttuklarında, hava henüz ay-

dınlanmamıştı ve sulu kar tüm hızıyla devam ediyordu.

İsmail, denize nazır inşa edilmiş, iki kâgir binadan ibaret bu küçük hastanede cerrahi stajı yaptığı için kendini çok talihli addediyordu. Yurtdışında okumuş hekimler, Cerrahi Kliniği'nin, iç düzenlemesinin en iddialı Avrupa hastanelerini aratmayacak nitelikte olduğunu söylüyorlardı.

Hastalar kayıt yaptırıp numara almak ve muayene olabilmek için sabahın çok erken saatlerinden itibaren dışarıda soğuk havaya rağmen beklemeye başlamışlar, poliklinik kapılarının açılmasıyla içeriye adeta hücum etmişlerdi. Kucaktaki bebekler, bazıları yakınlarının kollarında, bazısı da sırtında yatalak yaşlılar kalın battaniyelere sarılmış ya da üzerleri örtülmüştü. Kimileri ayakta, kimileri tahta sıraların üzerinde oturmuş, kimileri yarı uzanmış, kimileri bezgin, kimileri tedirgin ve korkulu, kimileri de her an patlamaya hazır bir öfke içinde bekliyorlardı. Tramvaylarda da solunan, nemli elbiselere sinmiş ağır, ekşi kokuya, o inatçı yoksulluk kokusuna burada antiseptik, eter, lizol ve belli belirsiz bir çürük kokusu karışıyordu. Bekleyişi sık sık ağız dalaşları, tartışmalar bölüyordu.

Sıra! Herkes, en kıymetli hazinesi gibi, sırasını "çalmaya" yeltenenlere saldırıya hazır bir halde bekliyordu. Fakat ne yazık ki bu kalabalığın içinde sıranın kimde, kimlerde olduğunu adilce tespit etmek zordu. İsmail, kayıt alındıktan sonra Asım Bey'i, iki büklüm duran yaşlı bir adamın ve hangisinin muayeneye geldiği pek anlaşılmayan iki kadının yanına oturttu. Hepsi bakışıp hafif bir baş selamıyla, âdet gereği birbirlerine, "Geçmiş olsun!" dilediler zor duyulan bir sesle.

"Sen burada bekle babacığım, ben hocayla viziteye çıkacağım, viziteden sonra gelir seni alır, onun yanma götürürüm."

"Rahatsız etmeyelim hocayı!"

İsmail gülümsedi.

"En sevdiği, en işine yarayan talebesiyim! Sana bakmayacak da kime bakacak!"

Artık geç kalıyordu, lafını daha fazla uzatmadan basamakları ikişer üçer atlayarak merdivenleri çıktı, vestiyerden beyaz önlüğünü kaptığı gibi sırtına geçirdi ve hocanın viziteye çıktığı ilk koğuşa yıldırım hızıyla daldı.

"Hayrola, yarışa mı çıktın?"

Kalın kaşlarının altında, Profesör Doktor Bedii Tacer'in gözleri onu hafif alaycı bir şekilde süzüyordu:

"Geç kalmışsın bu sabah! Bir yaramazlık mı oldu?"

İşte tam zamanıydı babasından bahsetmenin:

"Öyle sayılır hocam! Babam kaç zamandır öksürüyor, nefesi kesiliyor, göğsünde hırıltı var. Kan geliyor bazen. Epey de kilo verdi. Bu sabah hastaneye getirdim. Mümkünse..."

"Evet yani, muayene etmemi mi istiyorsun? Olur. Viziteden sonra, ilk ameliyattan önce odama getir."

"Allah sizden razı olsun efendim!"

"Giresun'da kayıklar..." diye bir türkü tutturmuştu hasta. Besbelli ateşi çok yüksek olduğundan sayıklıyordu, yattığı yerden de feci bir koku yükseliyordu...

"Akciğer apsesi" dedi hoca. "Hayır yani on beş günde geçerse geçer, geçmezse kronik hale gelir ve sonunda öldürür. İsmail bunun sebeplerini say bakalım."

"Akciğer apselerinin büyük çoğunluğu üst solunum yollarında mevcut enfekte materyalin inhalasyonu ile oluşur. Solunum yollarında sinüsitis, diş çürükleri, cerrahi müdahaleler, tonsillektomi, diş çıkarılması, enfekte larenks, kronik bronşit, akciğer apsesinin meydana gelişini etkileyen enfeksiyon kaynaklarıdır. Ayrıca *diabetes mellitus*, yabancı cisim aspirasyonu, epilepsi, anestezi, akciğer apsesinin oluşunu kolaylaştırır."

Delikanlı soluk soluğa durdu. Aklı yine babasındaydı. Hastalığı kesinlikle apse değildi. Bu belirtilerin hiçbiri onda yok-

tu. Ne koku ne titreme ne de ateş... Apse Müller'de olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'ndan bir hatıra! Ameliyat sırasında birden yükselen bir ateşle titremeye başlamıştı, geçen seneydi, İsmail oradaydı, sahneyi dünmüş gibi hatırlıyordu. Peki babasında ne vardı? Verem mi? Ateşi yoktu tamam da, geceleri terleyip terlemediği sorulmalıydı... Ya da... En kötü ihtimali, ihtimalleri henüz düşünmek istemiyordu.

"Bir plevra aspirasyonu deneriz..." diyordu Bedii Tacer Hoca, sonraki yatağa yönelmeden önce.

Hoca önde, doçent, asistan ve stajyerler arkada, erkekler ve kadınlar koğuşunu dolaştılar.

İsmail viziteden sonra babasını, tıpkı evde olduğu gibi bıraktığı yerde buldu. Bir kişinin daha eklendiği bankta, ellerini karnının üzerinde kavuşturmuş, küçük tahta bavulu ayaklarının dibinde, oğlunu bekliyordu. Yeni bir öksürük nöbetine tutulmuş olduğu yanaklarının kızarıklığından, hırıltılı nefesinden anlaşılabiliyordu. İsmail'i görünce yüzü aydınlandı.

"Gel baba, hocanın yanına gidiyoruz."

Asım Bey, hocanın, kitap ve dosyalarını zar zor sığdırmış olduğu üst kattaki kırk metrekarelik odasında soyunduğunda, İsmail tıp talebeliğini unutup başını öte yana çevirmemek için kendini zor tuttu. Temiz ama iyice yıpranmış bir fanilayla uzun bir don, zayıflıktan dışarı fırlamış kaburgalar, içe doğru çökmüş bembeyaz tenli bir göğüs kafesinden fışkıran gri-sarı kıllar, muhtemelen o hafta içinde gidilmiş olan hamama rağmen, belirgin bir ter kokusu... Nikotinin iyice sararttığı parmaklar, dişler, hatta gri bıyıklar... Her şeyden beteri de babası emekli Yüzbaşı Asım Bey'e, "Sen" diye hitap eden hocası.

"Evet, nefes al, uzun, tut, öksür, iyi, şimdi tekrar nefes al, tut... Yani, ben bırak demeden bırakma!"

Muayenenin heyecanından mıydı, yoksa başka bir sebepten mi Asım Bey yeniden öksürmeye başlamıştı, hem de ciğerleri

parçalanırcasına... Her nöbet derin bir hırıltıyla son buluyordu. Sonunda oğlunun yetiştirdiği bir mendile tükürdüğü kanlı bir balgamla biraz rahatlayıp sakinleşti. Terli yüzünü sildi, hocaya dönerek, "İşte her gün böyle!" diyebildi zorlukla.

Bedii Tacer masasına döndü. Bir reçete kâğıdına bir şeyler karaladı.

"Film çektir, ondan sonra seni tekrar görürüm" dedi.

Ardından İsmail'e dönerek, "Bir toraks röntgeni istiyorum, tamam mı? Yani, evet derhal şimdi, sıraya girip kayıt yaptırın. Yani yapılacağı zaman sen de başlarında dur. Çıkar çıkmaz da bana gelin!" diye ekledi.

Hocanın olur olmaz "yani"li, "evet"li, "hayır"lı, ünlü mü ünlü konuşma tarzı İsmail'i hep için için güldürürdü; ancak bu defa garip bir şekilde kaygılandırıyor, dilinin ucundaki teşhisi bir türlü söyleyemediği için böyle tuhaf konuştuğu hissine kapılıyordu.

Tacer, filmi negatoskopa yerleştirip ışığı yaktı ve çok yakından baktı. Bir nokta üzerinde uzunca dururken gözlerini iyice kıstı, geniş alnı kırıştı...

İsmail'i iyi tanıyan röntgen mütehassısının onları kayırıp babasına mümkün olduğunca çabuk randevu vermesine rağmen, yine de iki hafta geçmişti ilk görüşmeden bu yana. Bu esnada Asım Bey'in durumu iyice kötüleşmişti. Öksürüğünün yanı sıra şiddetli sırt ve omuz ağrıları da çekiyor, hemen hemen hiç yemek yiyemiyordu. İsmail onu röntgene götürdüğü gün cerrahi koğuşuna yatmasını da sağlamıştı.

Şimdi de hocasını biraz geriden endişeyle seyrediyordu. Sınırları belirsiz bir nebülözü andıran röntgen filminde bir ipucu arayıp bulmanın ne kadar zor olabileceğini o da biliyordu artık.

"Yani opasite var. Bir bronkoskopi yapacağız. Ama şimdiden söyleyebilirim ki durum pek parlak değil" dedi sonunda.

"Bronkoskopi ile neyi arayacağız hocam?"

Soruyu sorar sormaz kendine kızdı İsmail. Hocanın ne düşündüğünü, neden şüphelendiğini artık anlamamak mümkün değildi. Söyleyeceğini söylemişti, gerisini belli ki İsmail'in kendi başına kavramasını umuyordu; ancak bu sorusuna, dolambaçsız bir cevap vermeyi seçti Tacer:

"Belki tahmin ettin, tümörden şüpheleniyorum, ama bronkoskopi bizi bu mevzuda daha iyi aydınlatır. Sonuç kesinleşirse, bir süre burada yatsın, sonra da eve çıksın."

"Evde bakılabilir mi?"

"Evet yani, fazla bakıma lüzum olmaz, zira düşündüğüm gibiyse, fazla uzun da sürmez!"

Evde fazla bakıma lüzum olmazmış, düşündüğü gibiyse fazla uzun da sürmezmiş... Gerçekten babasından mı söz ediliyordu? Hoca, İsmail'in yüzünün allak bullak olduğunu fark etmiş olmalıydı ki, "Evet, yani maalesef öyle görünüyor, ama tabii yine de umudu büsbütün kesmeyelim! Tıbbın kesin bir bilim olmadığını hepimiz biliyoruz" diye eklemek ihtiyacını hissetti.

"Peki hocam, alakanız için teşekkür ederim!" diye kısa kesti İsmail. Koğuşa, epeydir beklemekte olan babasının yanına bir an önce dönmek istiyordu artık. Kim bilir Asım Bey ne kadar endişeleniyor ve belli etmek istemediği bir merakla sonucu bekliyordu!

Oysa yaşlı adamın oğlunu görünce yattığı yerden hafifçe doğrularak ilk söylediği sözler, kendisi ve hastalığıyla ilgili olmadı:

"Oğlum henüz doktor değilsin ama şimdiden sana doktor muamelesi yapıyorlar, pek gururlandım."

İsmail'i çok uzun zamandan beri unutmuş olduğu bir his yokladı birden: Şiddetli bir ağlama isteği. Kendini kontrol edebileceğinden emin olana kadar konuşmadı, sadece yutkundu durdu. Ancak birkaç saniye sonra normale yakın bir ses tonuyla, "Estağfurullah babacığım. Hocanın angarya işlerine koştuğumuz için böyle muamele görüyoruz işte!" diyebildi.

Şubat 1941
Beyazıt-Cerrahpaşa

Altı. Altı çeyrek. Altı buçuk... Frida Küllük'te tek başına oturuyor ve gözlerini kol saatinden bir türlü ayıramıyordu. Bir saat kadar gecikmiş olan İsmail'i beklerken peş peşe iki adaçayı içmişti. Yarına imtihanı vardı, onunla buluşabilmek için pansiyonuna geç gidip sabaha kadar ders çalışmayı göze almıştı ama İsmail ortalarda yoktu. Oysa genç kız onun günlük programını en az kendininki kadar iyi biliyordu. Gelmemesi için hiçbir neden göremiyordu. Bekledikçe kafasına karamsar fikirler üşüşüyordu. Geçen hafta da az görüşmüşlerdi. İsmail babasının rahatsızlığını ileri sürmüştü. Yapılan tahlillerin sonuçlarını endişeyle bekliyordu. Hatta sonuçları Frida'ya bildirecekti. Hiçbir şey söylememişti oysa; bu da yetmezmiş gibi, şimdiki randevularına gelmiyordu.

Acaba, sadece babası mıydı buna sebep? Bilmediği başka bir şeylerden dolayı canı sıkkın olabilir miydi? Yoksa... Evet yoksa bu beraberlikten bıkkınlık mı gelmişti? Bir süredir sanki biraz soğuk ve mesafeli davranıyordu. Frida bunu işlerinin çokluğuna, yorgunluğuna yormuştu. Ancak şimdi oturmuş onu beklerken, son zamanlarda birkaç kere, İsmail'i bahçede ve koridorlarda kendi sınıfından bir kızla gördüğünü hatırlıyordu; hep aynı kızdı, uzun boylu, zayıf. Oldukça sıkı fıkı bir halde konuşup şakalaşıyorlardı.

Birden daha fazla bekleyemeyeceğini hissederek hızla ayağa kalktı. Adaçaylarının parasını masanın üstüne bırakıp çıktı. Dışarıda karla karışık, ince ince yağan yağmur yüzüne iğne gibi batıyor, aniden fışkıran gözyaşlarına karışarak yanaklarından aşağı akıyordu. Bu şubat ayının kasvetini, tramvayların ışıklarının örtülmüş olması daha da artırıyordu.

Endişeyle burkulan yüreğine söz geçirmesi imkânsızdı.

Pansiyona vardığında güçbela ders çalıştı ve çok geç yattı.

Sık sık gözyaşlarıyla uyandığı, karmakarışık kâbuslar gördüğü bir gecenin ertesinde, önce sabahleyin, sonra öğle vakti fakültenin koridorlarında, kantininde, bahçesinde gözleri İsmail'i boşuna aradı. Ağzına bir lokma dahi koymadan ve içinden tıbbiyenin bu dağınık haline lanet okuyarak derslere girdi çıktı. Kim bilir o neredeydi şimdi? Kimlerle?

Ya bir daha hiç aramazsa!

Yok, hayır, o kadar da değildi! Kendisinden ayrılmak istese, en azından bunu Frida'ya er geç söylerdi.

Akşamüstü ders bitiminde mermer merdivenlerden koşarak inip bahçeye çıktı, yağmurun altında, bastıran karanlıkta etrafına bir daha göz gezdirdi. Biraz ötede beyaz önlüklü, siyah pelerinli bir grup stajyer arasında, kendisine el sallayan Sadık'ı gördü. Genç adam onu özellikle arıyor olmalıydı ki, eli havada hemen yanına geldi.

"Sana kötü bir haberim var Frida. Yok dur, telaşlanma, İsmail'in bir şeyi yok, fakat babası çok hasta. Hoca bizzat muayene etmiş. Onu Cerrahpaşa'ya, 1. Cerrahi Kliniği'ne yatırmışlar. Son konuştuğumuzda akciğerde kötü huylu bir tümörden şüpheleniliyordu. Öğlene doğru bronkoskopi yapılacaktı. Şu anda müdahale bitmiş, sonuç alınmış olmalı... İsmail'in sana haber vermeye vakti olmamış, akşamüstü Cerrahpaşa'ya gelmeni istiyor" dedi. Ardından da bu son cümlenin buyurgan havasını düzeltmek istercesine, "Müsait olursan tabii" diye ekledi.

"Elbette giderim!" dedi Frida.

O gözyaşları ve kâbuslarla dolu geceyi, biraz önceki başarısız imtihanı sanki hiç yaşamamıştı. İsmail kendisini ne başka bir kız için terk etmiş ne de beraberliklerinden bıkmıştı. Arayamaması sadece telaşından, vakitsizliğinden ve tabii babasının hastalığına duyduğu üzüntüdendi; ancak yine de kendisini yanında istiyordu, sevgisine ihtiyacı olmalıydı. Az önce etrafındaki yapraksız ağaçlar tehditkâr insan iskeletlerini andırırken, birden zarif heykellere dönüşüvermişlerdi. Adımlarını hızlandırdı.

İkinci kâgir binanın üst katı, ameliyathanenin yanı... Yüzbaşı Asım Bosnalı'yı 1. Cerrahi Kliniği'nin erkek cerrahi koğuşunda bulmak zor olmadı. Yatağı koğuşun en başında, kalın duvarlarda açılmış dar pencerelerin henüz başlamadığı bölmedeydi ve başucunda İsmail'le birlikte oldukça kalabalık bir ziyaretçi grubu vardı. Frida bir an için ellerinin buz kestiğini hissetti. Kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Şimdi yanlarına gideceği insanlar alelade bir hasta ve hasta yakınları değillerdi. Onlar İsmail'in ailesinin fertleriydi.

Gözleri uykusuzluktan kan çanağına dönmüş olan İsmail'in yüzü, genç kızı görünce aydınlanır gibi oldu.

"Anne, abla, bu bayanın adı Frida, kendisi ikinci sınıf talebesidir; hani bana bazen lisan dersi veren bir talebeden bahsetmiştim ya bir kere, işte o!" diye tanıttı.

"Geçmiş olsun efendim!" diyerek önce kadınların en yaşlısının elini sıktı Frida. Beyaz başörtüsünün uçları omuzlarında olan, oldukça şişman kadın bir teşekkür mırıldanarak Frida'yla daha fazla ilgilenmedi. Ablaları, ağabeyi ve erkek kardeşi, İsmail'in etrafını sarmış, ondan bilgi alıyorlardı. İsmail de genç kızı ailesine tanıştırdıktan sonra varlığını tamamen unutmuş gibiydi. Frida kendini bir an için son derece lüzumsuz hissetti. Ne yapacağını şaşırdı. Bu aşamada çekip git-

mek olmazdı. Sonunda çaresiz, babanın yattığı yatağa yaklaştı. Asım Bosnalı besbelli takatsiz olduğundan ve zor nefes aldığından yatağında yarı oturmuş, sırtı üç dört yastıkla desteklenmiş vaziyetteydi. Bronkoskopi aletini boğazından geçirmek için iki ön dişini kırmak zorunda kalmışlardı. Avurtları çökük sapsarı olmuş yüzünde, oğlununkilere benzeyen mavi gözleri dalgın dalgın belirsiz bir noktaya bakar gibiydi.

"Geçmiş olsun" diye tekrarladı Frida, "herhangi bir şeye ihtiyacınız var mı? Bir yardımım dokunabilir mi?"

"Sağ olasın doktor hanım kızım, İsmail ilgileniyordur!"

Genç kız cevabını duymak için iyice eğilmek zorunda kalmıştı, zira Asım Bey'in sürekli soluğu kesiliyor, sesi hırıltılar içinde gidip geliyordu.

Aslında Frida çok ağır bir hastalığın pençesinde olan bu adama daha başka şeyler söylemek istiyor, nasıl söyleyeceğini bilemiyordu. Mesela oğlunu çok sevdiğini, onun için her türlü fedakârlığa hazır olduğunu kuru bir geçmiş olsun dileğiyle hissettirmek mümkün müydü? Hissetmiş olabilir miydi? Çünkü birden, o dalgın bakan gözlerini Frida'ya çevirdi ve uzun süre üzerinden ayırmadı. Dudaklarında tebessüme benzer bir şey mi belirmişti, yoksa Frida'ya mı öyle gelmişti?

Her ne idiyse, genç kız daha fazla kalmamaya karar verdi. "Allahaısmarladık, tekrar geçmiş olsun" diyerek hem hastanın hem de İsmail ile ailesinin yanından uzaklaştı. Tavandan sarkan çıplak ampullerin sarımtırak ışığında çıkış kapısına doğru yönelirken, sadece bir tek yatakla ilgili görünmemek için –ama kime?– diğer yataklara da göz atıyor, orada yatanlara gülümsüyor, hatırlarını soruyordu.

Hastabakıcıyla nöbetçi doktor, yatırılacak bir hasta hakkında konuşuyorlardı.

"Doktor Bey, 151'e gelen hasta yıkanmak istemiyor."

"Olmaz! Hiç kimsenin evindeki ve sokaktaki mikropları buraya taşımasına müsaade edemeyiz. Yatmak istiyorsa yıkanacak!"

Frida şimdiye kadar akşam vakti bir hastane koğuşunda bulunmamıştı; mekândaki kokuların, gölgelerin ve iniltilerin yoğunluğu onu bir an için şaşkına çevirdi. Yaşayan bir yoğunluktu bu, acı çeken, inleyen, içinde boğuk nefesler, iç çekişler, bazen de tiz bir çığlık barındıran...

Başta âdet yerini bulsun diye ilgilendiği bu insanlara, bir an önce daha yakın olmak, hastalıklarının adlarını ve tedavilerini öğrenmek, onlara az dahi olsa yardım edebilmek için birden sabırsızlandı... Ama şimdilik yapabilecekleri kısıtlıydı; yaşlı adam o koğuşta olduğu sürece onu ziyaret etmek, İsmail'e varlığıyla sessizce destek olmak, koğuştaki diğer hastalara da biraz zaman ayırmak... Elinden ancak bunlar gelebilirdi.

Ertesi akşam uğradığında, daha ilk dakikada düş kırıklığı yaşadı. İsmail onu başıyla selamlayıp hemen hemen hiç konuşmadı. Besbelli bütün dikkati babasına ve babasının hastalığına yönelikti. Asım Bey'e oksijen desteği verilmeye başlanmıştı. Oksijenle şişirilmiş tulum, yarı yarıya su doldurulmuş ve ağzı lastikle kapanmış şişesiyle birlikte, hastanın ağzını ve burnunu kaplayan maskeye bir plastik boruyla bağlıydı. Hastanın gözleri açıktı ama bir gün öncekinden de boş bakıyordu. Oğlu ise babasının hastalığı karşısında sanki bir türlü pes etmek istemiyor, nöbetçi doktorun peşinden gidip sorular soruyor, hastanın daha rahat nefes alabilmesi için çareler ürettirmeye, hatta tecrübesizliğine rağmen bizzat üretmeye çalışıyordu.

Sonraki günlerde, Frida bir insanın bunca uykusuzluğa ve açlığa bu kadar uzun süre nasıl dayanabildiğine iyice şaşırır oldu. Kolları hep kısa gelen önlüğü, İsmail'in üstünde iyice bollaşmıştı; galiba hiç uyumuyor, sanki sadece kantinden aldığı çaylar ve birini bitirmeden diğerini yaktığı sigaralarla besleniyordu. Frida'nın her defasında getirdiği simidi, çok sevdiği tahinhelvalı ekmeği dalgın bir teşekkürle alıyor, bir

iki ısırıktan sonra bir kenara koyup unutuyordu. Yarı koma halinde yatan babasının yanına belki onuncu kere uğruyor, ona dokunuyor, tansiyonunu ölçüyor, nabzını yokluyor, tepki almaya çalışıyor, oksijen tüpünü kontrol ediyor, sonunda birilerine bir şey sormak üzere kayboluyordu. Frida hep akşamları, oldukça geç bir saatte uğradığı için, gündüzleri kocasının başında bekleyen Fahriye Hanım'ı görmüyor, dönüşümlü olarak nöbeti devralan İsmail'in ağabeyi İskender Bey, erkek kardeşi ve ablalarıyla karşılaşıyordu.

Emniyet görevlisi olan İskender'in yüzü, şiş gözkapakları, yumuk gözleri ve kırılmış gibi duran basık burnuyla bir boksörünkini andırıyordu. Az konuşuyor, oturduğu yerden pek kalkmıyor, Frida'ya ise hiç bakmıyordu. Kardeşi İsmet, İsmail kadar hareketli, neşeli ve yakışıklıydı, fakat çok daha haylaz bir havası vardı. İskender'in aksine, kendisini zor gizlediği bir dikkat ve merakla incelediğini hissediyordu Frida her karşılaştıklarında. Ablalara gelince, öylesine üzgün görünüyorlardı ki yanlarına yaklaşmak dahi mümkün değildi. Öğretmen abla, sadece bir defa soğuk bir ses tonuyla, "Yarıyıl tatili öncesi dersleriniz iyice yoğunlaşmıştır sizin; her akşam zahmet etmeseniz keşke buralara kadar" demişti. Öbür abla da başıyla söylenenleri onaylamış, sinirli bir şekilde öksürür gibi gülmüştü.

Frida bunun üzerine iki ya da üç gün uğramadı Cerrahpaşa'daki koğuşa.

***

"... Bir de hahamın işi var ama ona vakit kalmadı. Gelecek ders devam ederiz."

Çapa amfisindeki derste, hoca bir hastanın müşahedesinde iki analiz arasında daima bir sentez yapmak gerektiğini örneklemek için bir iki hikâyecik anlatmıştı. Sokak kızının hikâyesi, ebenin hikâyesi... Bir de hahamın işi varmış ama ona vakit kalmamış...

"Aman anlatın hocam, anlatın, bekleriz" sesleri yükseldi. Önlerde bir yerde oturan Frida hafifçe gerildi.

"Efendim harpten evvel 600 lirayla birkaç ay dünyayı gezdiren vapurlar vardı. Bu vapurlardan birine bir İspanyol güzeli ile beş-on tane pis bıyıklı zampara binmiş. Bütün seyahat boyunca kadına kur yapıp gözüne girmeye çalışmışlar. Nihayet bir gün vapur bir limanda dururken İspanyol güzeli nasıl olduysa denize düşmüş. Herkes pis bıyıklı zamparaların denize atlamasını beklerken, onlarda hiç hareket yokmuş. Bu esnada denize siyah bir cisim düşmüş, kadınla sarmaş dolaş olmuş. Sandalcılar kadınla bu siyah cismi denizden alıp vapura vermişler. Bir de bakmışlar ki siyah cisim bir haham. Derhal zamparalar bir iskemle üzerine çıkıp beşer dakikalık nutuklarla, hahamın kahramanlığını tebarüz ettirmişler. Bu esnada haham da bir iskemleye çıkıp, 'Siz bırakın bu lafları yav, asil beni denize iten heryele kimdir, onu soyleyin bana!' demiş."

Kahkahalar koptu.

Frida bir an daha da çok gerildi. Neydi şimdi bu dam üstünde saksağan gibi duran hikâye? Ne lüzumu vardı bunu anlatmanın? Talebelerin bilgilerine, görüşlerine ne katmıştı?

Ardından da, "Hoca esprili görünmek istemiştir. Bunun için de her zaman güldüren, korkak Yahudi hikâyesine başvurmuş, anlatmak istediğine uydurmaya çalışmıştır, hadi büyütme!" diye kendi kendine telkinde bulundu.

Yine de gülmelere katılmamış, öylece put gibi durmuştu. Sevimsiz bir andı! Mantosunu giyip çıkmaya hazırlandı.

Büyük sınıflardan bir grup siyah pelerinli yanından geçerken, hararetle konuşuyorlardı:

"Aptalsın oğlum, aptal! Kurt meyvenin içine girdiğinde nerdeyse görünmez, minicik bir larvadır, girdikten sonra da onu bütünüyle kemirir. Bak gör, on sene sonra gelir seninkinin karşısında muayenehane açar, bütün hastalarını aşırır."

"Alman hocaların da iltimasıyla tabii..."

Frida'ya mı öyle gelmişti yoksa bahçeye çıkarken, bu yanından geçenlerden biri, önce ona ısrarla bakmış, sonra isteyerek mi çarpmıştı? Yok yok, mutlaka kendisine öyle gelmişti, niye bakıp bakıp çarpsın ki adam, ikinci sınıftan bir kız talebeye? Kendisi sinirliydi, yorgundu bu son zamanlarda... Gün boyu derslere gir çık, not tut, bunun yanı sıra İsmail'i ve babasını düşün. Akşam Cerrahpaşa'ya koş. Orda bir köşede durup hiçbir işe yaramamanın sıkıntısını, ezikliğini yaşa, pansiyona geç dön, ev sahibesi Madam Lorenzo'nun meraklı, biraz da kınayan bakışları altında yemeğini bu havagazı yokluğunda yarım yamalak ısıt, sonra geç saatlere kadar soğuk bir odada, yetersiz bir ışık altında çalış... Hafta sonlarını da Moda'da, Emma'nın bir türlü gerçekleşmeyen nişan meselesi yüzünden, gerginliğin doruğa vardığı bir ortamda geçir...

Hem Asım Bey'e ziyaretlerini hiç aksatmamak istiyor, bunu yapmadığında kendini suçlu hissediyordu hem de oraya gitmeye çekiniyordu. Bir insana lüzumsuz olduğu, nerdeyse varlığıyla rahatsızlık verdiği, bu kadar mı hissettirilirdi!

Bu akşam uğrayacaktı yine de... Tramvay durağına doğru hızla yürürken az önce yanından geçenlerin laflarını hatırlamaya çalışıyor, tuhaf bir rahatsızlık duyuyordu. "... Hastalarını aşırır..." Kim bilir hangi arkadaşlarına diş bilemişlerdi.

Geldiğinde babasının başucunda olan İsmail onu azarlar gibi bir ifadeyle karşıladı.

"Nerelerdeydin? Merak ettim. Babam birazcık daha iyi gibiydi dün, ama bugün maalesef yine kötüledi. Bakalım ilerde ne olacak!"

Ona şaşkınlıkla baktı Frida. Konuşan, beşinci sınıf talebesiydi. Hem de uzun zamandır, mezun olmuş bir asistan kadar sorumluluklar üstlenen biri. Zaten hocası ona gerçeği bütün çıplaklığıyla söylemiş olmalıydı. Dolayısıyla babasının hastalığına hiçbir çare olmadığını ve günlerinin sayılı olduğunu

herkesten iyi biliyor olmalıydı. Ama buna rağmen, umut varmış gibi konuşuyordu.

Genç adamın bazen gülerek söylediği bir cümle geldi aklına: "Pes etmek nedir bilmem ben!" Gerçekten de öyleydi galiba, hem de her konuda. Bu davranışında mantık aramamak lazımdı.

En iyisi cevap vermemek, evet anlamında başını sallamaktı... Zaten fazla kalmayacak, ailesiyle, muhtemelen yine tartışmalarla dolu, sıkıcı bir hafta sonu geçirmek üzere Kadıköy vapuruna yetişecekti.

Şubat 1941
Moda

Frida yataktan kalktığında hep yaptığı gibi pencereye yürüdü. Bir süre dışarısını seyretti. Küçük bahçe bembeyaz olmuştu. Pencereye uzanan incir ağacının dalları kar altında eziliyormuş gibi yere bakıyordu. Moda'da yeni bir pazar günü başlıyordu.

Kahvaltıdan sonra tekrar odasına çıkıp derslerine daldı. Ertesi güne önemli bir imtihanı vardı ve gün boyu kapanıp çalışmak niyetindeydi. Bir ara çınlayan Emma'nın neşeli sesi, çarpan sokak kapısı, radyodan yükselen asap bozucu cızırtılı savaş haberleri, kara rağmen sokağa çıkmak isteyen çapkın Valentino'nun miyavlamaları arasında öğleyi buldu. Çok acıktığının farkına varıp aşağıya bir şeyler atıştırmaya inecekti ki kapısına vuruldu. Annesi öğle yemeğini bir tepside getirmişti.

"Hiç bölme çalışmanı canım. Sana sevdiğin köftelerden getirdim, yanına da patates püresi."

Frida'nın bir an gözleri doldu. Yetişkin bir insandı ve hâlâ, elinde kocaman bir tepsiyle hiç üşenmeden merdivenleri çıkıp ona, "Sana sevdiğin köfteleri getirdim" diyecek birileri vardı bu dünyada. Heyecanını annesine belli etmemeye çalışarak teşekkür etti.

Öğleden sonra sesler tamamen kesildi ve kendini istediği

kadar patoloji dersine verebildi.

Ancak akşam yemeği için aşağıya indiğinde genel havanın yine çok huzursuz olduğunun farkına vardı. Annesinin ağzını bıçak açmıyor, babası ise öfkeli görünüyordu.

"Bu adamın Yahudiliğinin şüpheli olması yetmiyormuş gibi azılı bir komünist de!" dedi sofraya oturur oturmaz.

Belli ki Frida'nın da konudan haberdar olmasını istiyor, karısına daha önce anlattıklarını sırf bunun için yeniden anlatmaya hazırlanıyordu.

Frida sesine bezgin bir ton vermemeye çalışarak, "Yine ne yaptı Ferenc?" diye sordu.

Babasının anlattıklarını, hayretini ve kızgınlığını belli etmemeye çalışarak dinledi.

Meğerse Samuel Şulman geçen hafta içinde, ailenin kadınlarından gizli, Ferenc'i kızıyla evlenmekten caydırmak için son bir teşebbüste bulunmuştu. Genç adamı öğle yemeğine Liman Lokantası'na davet etmiş ve ona son derece açık bir teklif götürmüştü: Eğer Emma'yla evlenmekten vazgeçerse, şimdiki işinden çok daha kârlı iş imkânları sağlamak üzere onu bizzat çalıştığı firmaların müdürleriyle tanıştıracaktı. Dahası, yeni işine başlaması için ona yüklü miktarda borç vermeye hazırdı.

"Basbayağı bir rüşvet teklifi desene sen buna!" diye mırıldandı kızı.

Ferenc'in cevabı hayır olmuştu. Gerekçelerini de saygılı bir şekilde, ama bir o kadar da kararlılıkla Samuel Şulman'a bir bir sıralamıştı. Her şeyden önce Emma'ya âşıktı ve ondan ne olursa olsun vazgeçmek istemiyordu. Ayrıca Samuel Şulman'ın yaptığı komisyonculuk işi onu ilgilendirmiyordu; üstelik bildiği kadarıyla son yıllarda bu, kârlı bir iş olmaktan da çıkmıştı; kaldı ki çok daha fazla para kazanmak onun öncelikleri arasında asla yer almıyordu; o, ilerde herkesin eşit olacağı bir düzen içinde yaşamak istiyor, bunun mücadelesini veriyordu.

"Anladınız mı şimdi Emma'yı kime vereceğimizi? Bir komüniste! Gözü paramızda olan, mümkünse bütün elimizdekileri almayı tasarlayan birine! Bu illet yüzünden boşuna terk etmişiz yurdumuzu, Odessa'yı... Boşuna! Kızımız bir Nâzım Hikmet hayranı ve şimdi de bizi yok sayıp bir komünistle evlenecek!"

Bronia kocasına, Ferenc'in gözü parasında olsaydı, her şeyden önce teklifine evet diyeceğini anlatmaya çalıştıysa da Samuel onu dinlemedi. Genç adam ne derse desin, ne yaparsa yapsın, kocasının bu evliliğe karşı çıkacağı ortadaydı.

Tartışmalarını dinleyen Frida'nın kalbini bir el acımasızca sıkıyor gibiydi. Babasının huyunu iyi bildiğini sanırdı, fakat bağnazlıkta ve dar görüşlülükte bu derece ileri gidebileceğini hiç düşünmemişti.

Yoksa Ferenc'in, büyük kızıyla nişanlanmasına bu kadar menfi bir tutum takınmasının ardında, söylemek istemediği çok daha önemli başka sebepler mi vardı? Annelerinin, Emma'nın ve kendisinin bilmediği, göremediği...

Babası aklından geçenleri kısmen okumuş gibi bakışlarını ona yöneltti:

"Evlenmeye karar vereceğin zaman ablandan daha yerinde bir seçim yapacağını ümit ediyorum!" dedi buyurgan bir ifadeyle.

"Benim acelem yok" diyebildi ancak Frida.

"Eh, acelen yoksa hata ediyorsun kızım. Yaş ilerledikçe, seçmek de seçilmek de zorlaşır. "

"Aslında" diye söz aldı Bronia, "bu kızın tıp fakültesinde okumasıdır işleri zorlaştıran. Nerede bulsun, kendisine uygun kocayı?"

Frida yutkunup cevap vermedi. "Azılı komünist" Ferenc ile çıkmış olan ablasının dönüşünü sabırsızlıkla bekliyordu.

Ancak Emma'nın belli ki akşam yemeğine dönmeye niyeti yoktu. Oldukça gecikebilirdi.

Bronia ise belki konuyu Emma ve Ferenc'ten uzaklaştırmak istediğinden, belki de Frida hakkında ciddi endişeler duyduğundan, kızının geleceğine yönelik planlar yapmaya koyuldu:

"Aslında düşünüyorum da... Yok mu fakültede senin gibi doktor çıkacak bir Yahudi genç, kızım? Şöyle beğendiğin, anlaşıp evlenebileceğin? İlerde, ikiniz birlikte muayenehane açar, birlikte hasta bakarsınız. Fena mı olur?"

Frida oltaya takılmamak ve lafı değiştirmek için çareler ararken, annesi aniden hatırlamış gibi, "Ha tamam, Kemal adında biri vardı, değil mi? Neydi soyadı?" diye sordu.

Bir an düşündü Frida, tam da babası Ferenc yüzünden bunca öfkeliyken, "Aslında evet, bir doktor arkadaşım var, birbirimizi seviyoruz ama o bir Müslüman ve henüz aramızda evlilik lafı geçmiş değil" deseydi acaba ne olurdu?

Kaygısı doruk noktasına ulaştı, çatalını ve bıçağını hâlâ yarısı dolu tabağına usulca bıraktı. Çocukluğundan beri, tabağında yiyecek bırakmanın çok büyük bir günah olduğu fikriyle yetişmişti. Hele şimdi, bu darlık zamanlarında böyle bir "suç" işlemek istemezdi ama bu akşam lokmalar ağzında öylesine büyüyordu ki buna mecbur kaldı.

Ona göz ucuyla bakmakta olan annesi, muhtemelen artık söyleyecek bir laf bulamadığı için nihayet sustu.

O an kapı çaldı. Kaçmak için fırsat kollayan Frida sandalyesinden kalkıp girişe doğru adeta koştu. Gelen Emma'ydı. Kapının eşiğinden onunla birlikte buz gibi bir hava girdi içeriye. Genç kızın gözlerinde ışıltı, rujlu dudaklarında bir tebessüm, mantosunun yakasında kristal kırıntısı gibi kar tanecikleri vardı.

"Yoksa beni mi bekliyordunuz! Sinema çıkışı yemek yiyip de geldim" dedi. Bir yandan konuşuyor, bir yandan da kapıyı hızla örtüp mantosunu, şapkasını, eldivenlerini çıkarıyordu. Ellerini ovuşturarak içeri girdi, yemek odasına doğru yöneldi, oda-

nın kapısından hâlâ sofrada oturan annesiyle babasına yüksek ve aşırı neşeli bir sesle, "Size müthiş bir haberim var" dedi.

Birkaç adım daha ilerleyip yemek masasına dayandı, sol elini uzatıp onu tavan lambasının ışık halesinde bir süre tuttu.

"Bakın!"

Parmağında çok ince bir gümüş halkaya tutturulmuş bir firuze taşı parıldıyordu.

"Ferenc'in annesininmiş. Oğlu İstanbul'a gelmeden önce, 'Yanında bulunsun, paraya sıkışırsan satarsın' diye vermiş. Ferenc ona nişanlanacağı haberini verince, 'Yüzük hâlâ sendeyse nişanlına ver' demiş."

Emma tektaşların en değerlisini almış gibiydi. "Ne nişanı?" diye homurdanan babasını duymazlıktan gelip önce annesine, sonra da Frida'ya sarıldı:

"Biz bugün Ferenc ile... nihai kararımızı verdik. Çok mutluyum. Lütfen bana güvenin, bize güvenin! Her şey çok iyi olacak" diye tekrarlayıp duruyordu.

Babası kendini tüm ağırlıyla oturduğu sandalyeye bırakmış gibiydi. Sağ eliyle alabros kesilmiş saçındaki kel bölgeyi yokladı. Besbelli, direnişin son kademesine gelmiş ve artık pes etmişti.

"Ben hâlâ bu evliliği tasvip etmiyorum ama mademki dediğin gibi 'nihai kararınızı' vermişsiniz... Eh, o halde, şu radyocunla mı gazetecinle mi, neyse artık, mutlu olmanı dilemekten başka çarem yok. *Mazaltov!*[21]"

Bu kutsama kelimesini nerdeyse tükürür gibi söyledi.

"*Mazaltov*!" diye tekrarladı Bronia çok daha anlamlı bir şekilde. Nişan yüzüğünü gördüğü andan itibaren zaten yumuşamıştı.

Frida ise ablasının boynuna sımsıkı sarılmış, onu öpücüklere boğuyordu.

21. Yiddiş dilinde mutlu olaylarda söylenen, "iyi şanslar" anlamına yakın, kutsama ve kutlama kelimesi.

Bu tepeden inme nişanla birlikte ailesinin dikkati çok uzun bir süre kendisinden uzaklaşacaktı, bu da büyük bir rahatlama unsuruydu. Ayrıca ablası adına da çok seviniyordu. Onu uzun süredir bu kadar mutlu görmemişti.

Üç kadın şimdi nerdeyse bir ağızdan konuşuyorlardı:

"Bu sıkıyönetimle, karartmayla, nişan merasimi yapılmasa da olur."

"Demek Budapeşte'deki ailesine haber vermiş!"

"Düğünü nisanda yapsak mı, ne dersiniz?"

"Krem rengi gelinlik diktirmeli, beyaz bana yakışmaz!"

"Lazzaro Franko, Karlman Pasajı, Psalti Mefruşat..."

"Fazla paramız yok, çok idareli harcamalıyız."

"Yok yok, bence gelinlik hazır alınmalı!"

Samuel Şulman ise piposunu yakmış, onları mavi duman perdesinin ardından boş bakışlarla seyrediyordu.

Yeşil salamandra sobada alevler canlanmış, dışarıdaki kar tipiye dönüşmüştü.

O hafta Ferenc damat sıfatıyla eve akşam yemeğine davet edildi. Sofradan kalktıktan sonra Samuel Şulman'a, kendisiyle bir ara baş başa görüşmek istediğini söyledi. Sokağa bakan küçük odaya kapandılar. Bir süre konuştuktan sonra çıktıklarında ikisi de sakin ve nerdeyse birbirinden hoşnut görünüyordu.

Ferenc gittikten sonra karısı Samuel'e ne konuştuklarını sordu. Emma bunu zaten biliyormuş gibi gülümsüyor, Frida ise aşağı yukarı tahmin ediyordu. Yine de iki kız, babalarının söylediklerine merakla kulak verdiler:

"Bana ailemizden hiçbir maddi talepte bulunmayacağını söyledi. Ben de bunun isabet olduğunu, nitekim kızıma drahoma vermeye işlerimin şu aralar elvermediğini, ancak sana mütevazı bir çeyiz düzebileceğimi izah ettim" diye anlattı Samuel Şulman.

"Bir de yanıma Valentino'yu verebileceğini söyleseydin" dedi Emma ama şakasına kimse gülmedi. Yaşanan ciddi bir andı.

"Cevabı ne oldu?" diye sordu karısı.

"O da bana, bu gibi ayrıntılarla zaten hiç ilgilenmediğini, kızıma canım ne vermek isterse vermemi, ama hiçbir şey vermezsem de bunun umurunda olmayacağını söyledi."

Bu anlattıkları üzerine karısının ve büyük kızının yüzlerindeki mutlu ifadeye besbelli sinirlenen Samuel Şulman, boğazını gürültülü bir şekilde temizleyip, *"A loch in a bagel!*[22] Başka ne diyebilirdi ki!" diye ekledi.

22. Lüzumsuz konuşma, boş laf.

Ölmenin zamanı

Şubat 1941
Cerrahpaşa

Yatağın önündeki perdeyi çekmişlerdi. Fahriye Hanım eve dönmüş, kızları ve oğulları nöbeti henüz devralmaya gelmemişlerdi. Bir tek İsmail vardı babasının yanında. Frida usulca onlara yaklaştı. Hasta hep olduğu gibi yatağında yarı oturur vaziyetteydi; soluk soluğaydı ve her solukta, kocaman koğuşta bir yudum havayı umutsuz bir gayretle arıyor gibiydi. Ara sıra tamamıyla boğulacak gibi oluyor, mavimtırak tırnaklı ellerini boynuna götürüyor, gözleri yuvalarından nerdeyse fırlayacak gibi, tebeşir rengi dudaklarını boşuna açıp duruyordu... İsmail ise ara sıra ona oksijen veriyor, terini siliyor, yastıklarını düzeltiyordu.

Frida'yı görünce başıyla dalgın bir selam verdi; bu arada babasına damardan bir iğne yapmak için hazırlığa girişmişti.

"Bununla biraz olsun sakinleşmesi lazım" diye mırıldanıyordu, lastikle sıkılmış zayıf kolda damar ararken. Ardından başını kaldırdı, Frida'ya aynı alçak ses tonuyla, "Sen biraz başında duruver de gidip bir sigara içeyim" dedi ve iğneyi yaptıktan sonra hızla çıktı.

Asım Bey gerçekten de iğnenin tesiriyle şimdi daha sakin görünüyordu, başını yastıklara dayamış, gözlerini yummuştu. Frida çekingen adımlarla yanına biraz daha yaklaştı, yatağının üzerine eğilip, "Asım Bey, merhaba efendim" dedi alçak sesle. Yakından bakınca hastanın yine çok huzursuz oldu-

ğunu fark etti. Terden parlayan yüzünde hâlâ hafif kasılmalar baş gösteriyordu; göğsü kısa soluklarla inip yükseliyordu. Bir süre bu kesik kesik nefes alışını izledi Frida; kriz şimdilik atlatıldı diye rahat bir nefes alacakken Asım Bey ani bir harekette bulundu; ellerini boğazına götürüp soluğunu tıkayan görünmez engeli çekip koparmak ister gibi yaptı, dudaklarını tekrar bir hava arayışı içinde araladı; yüzünde çok farklı bir endişe, bir tür korku belirdi... Frida bir an için ne yapacağını şaşırıp başucu masasında duran yastığı sırtındakilere eklemek için aldı, sonra vazgeçti. Bu arada Asım Bey'in başı geriye gitmiş, yüzü bütünüyle mavimtırak bir renk almış, dudaklarının kenarında pembemsi bir köpük belirmiş, gözleri yana kaymıştı. Yüzünde önce bir anlık tereddüt, sonra bir tür kabullenme ifadesi belirdi, sonra son bir kasılma... "Ölüyor!" diye düşündü Frida dehşetle. Birden Asım Bey için ölmenin zamanı geldiğini anladı ve korktu. Hemen ardından İsmail'i çağırması gerektiğini düşündü ve "İsmail, yetiş!" diye bir çığlık attı. Aynı zamanda yatağın yanından uzaklaşma hakkını kendinde görmediği için olduğu yerden kıpırdamadı.

Her şey yirmi-otuz saniye içinde sonuçlandı. İsmail yıldırım hızıyla yatağın yanına geldiğinde, Asım Bey son nefesini vermişti; ancak hâlâ açık olan gözlerinde dehşet kalıntıları görülebiliyordu. İsmail'in arkasından herhalde Frida'nın çığlığını duymuş olan bir hemşire de geldi. İsmail sessizce başparmaklarını gözkapaklarına götürüp babasının gözlerini kaparken, hemşire de bir ölüye oturmak yasakmış gibi aceleyle, nerdeyse telaşla yastıkları kaldırdı, cansız vücudu dümdüz yatağa yatırdı.

"Her şey bir... bir an içinde olup bitti. Sana o an hemen seslendim! Hiçbir şey yapamadım. Çok üzgünüm!" Frida konuşurken sesinin titremesine engel olamıyordu. Sadece sesi değil, bütün vücudu hafifçe titriyordu. Geldiğinde İsmail'i babasının yanında tek başına gördüğünde onunla sakin bir

zaman dilimi paylaşabileceğini, ona destek olabileceğini sanmıştı. Ama heyhat, paylaştığı sadece babasının ölümü olmuştu; hayır onu dahi becerememişti... Acaba haber vermekte yeterince hızlı davranamamış mıydı? İsmail ilerde babasının son anında yanında olamayışından onu mesul tutar mıydı? Frida'nın titremesi bitmek bilmiyordu.

"Artık yapılacak bir şey yoktu. Bekleniyordu" dedi sadece İsmail. Onu hiç bu kadar ulaşılmaz görmemişti Frida. Yüzü bembeyaz olmuş, vücudu taş kesilmiş gibiydi. Profili, ifadesiz bir tunç heykeli andıran bu suskun adama değil sarılmak, ona herhangi bir teselli, taziye sözü dahi söylemeye çekindi. O kadar ki bir süre sonra her şeyden bihaber ablalarının gelişini nerdeyse bir kurtuluş gibi gördü. Kardeşleri acılarıyla baş başa bırakarak, az önce yaşamış olduğu sahnenin ağırlığı altında iyice ezilmiş şekilde oradan ayrıldı.

"Arkadaşlarından, babasının cenazesine gelen tek kızım" diye düşündü Frida biraz sıkıntıyla. Sadece bundan dolayı değil, kıyafeti yüzünden de dikkat çekeceğini aklına getirip daha da sıkıldı...

Annesi, babasının refah yıllarından kalma bir takım elbisesini sökmüş, yeniden dikmişti kışın başında; koyu renk takım elbiselerin hâkim olduğu kalabalık içinde, Frida'ya yaptığı geniş vatkalı, açık renk İngiliz tüvit kumaştan truvakar mantonun sırıtmaması mümkün değildi. Ama artık yapacak bir şey yoktu. Cami avlusuna lapa lapa yağan karın altında, İsmail'i ve ailesini arayıp onlara doğru yürüdü. Aile fertlerinin her birinin elini sıkarak baş sağlığı diledi. İsmail'e gelince dayanamayıp boynuna sarıldı ve yanaklarından öptü. Diğerlerinin açıkça soğuk ve mesafeli tavırlarının tesellisini, genç adamın kulağına fısıldadığı, "Her şey için çok teşekkür ederim" sözlerinde buldu...

Demek İsmail belli etmemiş olsa da bir teselli, bir destek bulmuştu varlığında.

Cami avlusundan çıkarken saatine baktı. Öğleden sonra başlayan derslere girmeden önce, meydanda bir simit yemeye vakti vardı. Günlerden cuma olduğundan akşama evine gidecekti. Yaklaşık bir aydır baş başa görüşemediği İsmail bu akşam da gelmezdi onu vapura uğurlamaya. Evlerine hoca gelecek, ölünün ruhu için dua okunacak, konu komşunun hazırlayacağı irmik helvası dağıtılacaktı. Frida bu âdetleri birkaç arkadaşında gördüğü için biliyordu. İsmail'in yanında olabilseydi keşke. Ancak o eve gitmesi şimdilik söz konusu olamazdı... Şimdilik mi? Asla mı? Bir an için, her şeyin henüz ne kadar belirsiz olduğunu düşünüp hafif bir iç çekti. Acaba o da bir gün, Emma'nın şimdi yaptığı gibi, tatlı bir telaş içinde sevdiği adamla evlilik hazırlıkları içinde olabilecek miydi?

Silkindi ardından. "Neler düşünüp duruyorsun! Deli misin nesin? Şu anda aklını sadece derslere vermelisin."

Adımlarını hızlandırdı. Yollar bomboştu. Kar sanki şehri felce uğratmış, sesleri yok etmişti. Zaten lastik, yedek parça, benzin yokluğundan şehirde trafik nerdeyse durmuştu. Levhalarını kar kapladığı için nereden geldiği, nereye gittiği anlaşılmaz birkaç tramvay geçti önünden, içleri tıklım tıklım...

Frida düşüncelerine dalmış yürürken, devlet kütüphanesi yakınlarında aniden Kemal ile burun buruna geldi. Kalın camlı gözlüğünün ardında bir gözünün iyice morarmış ve şiş olduğunu şaşkınlıkla fark etti.

"Merhaba. Kaza geçirdin galiba, geçmiş olsun!" diyebildi ancak.

İsmail ile ilişkisi hakkında tartışmalarından bu yana, araları hep mesafeli olmuştu. Karşılaştıklarında kuru bir merhaba, çok nadiren bir ders hakkında kısacık bir görüş alışverişi, geride bıraktıkları *Hanuka*[23] için karşılıklı bir iki kutlama sözü... O kadar.

"Dayak attılar! Patakladılar!" dedi Kemal, tuhaf bir sesle.

23. Yahudi dininde, Işıklar Bayramı.

Frida ona daha dikkatlice baktı. Kemal konuşurken, ön dişlerinden birinin kırıldığı görülüyordu. Sadece gözü değil, burnu ve dudakları da şişmiş, morarmaya yüz tutmuştu.

"Kimler?"

"Kimler olacak, ırkçı Turancılar! Atatürk ocaklarını kapadı diye yok olduklarını mı sanıyordun yoksa! Her zamankinden daha faaller... Dün geç saatte, Kuledibi'ne eve dönüyordum, bir sokak arasında kıstırdılar. Hava buz gibi ya, ortalık da tenha oluyor, üç kişi üstüme abandılar, yere attılar. 'Seni pis Yahudi! Almanlardan kaçıp gelen o Yahudi hocaların sana bol bol iltimas yapsınlar, sen okuyup doktor ol, tanıdıkların sayesinde bütün hastalar sana gelsin, işimizi mesleğimizi elimizden al, bizlere yer ve sıra kalmasın ha! Zaten siz hep böylesiniz, hep böyle yaparsınız!' diye sıkı bir dayak attılar! Yan tarafıma yumrukla tekmeyle öyle kuvvetli darbeler indirdiler ki bir an için öleceğimi sandım! Sonunda bayıldığımı sanıp küfrederek uzaklaştılar. Zar zor kalkıp evime kadar yürürken bir de baktım ki ağzımdan kanla birlikte bir diş geliyor. Aslında kaç zamandır gözlerine kestirmişlerdi, birkaç kere de bir arkadaşla haber yolladılar 'döveceğiz' diye ama ben tehdit lafta kalır sandım... Böyle bir saldırıya ihtimal vermedim."

Soluk soluğa kalıp sustu.

"Meyveye girdiğinde minicik larvadır... On yıl sonra gelir karşında muayenehane açar, hastalarını aşırır... Alman hocaların iltiması..." Frida bir süre önce birkaç öğrencinin söylemiş oldukları bu sözleri hatırladı. Yanından geçerken, içlerinden birinin kendisine çarptığını, özür de dilemediğini... Tesadüf değilmiş anlaşılan! Kalın mantosuna rağmen birden çok üşüdüğünü hissetti, yakasını yüzüne doğru çekti.

Eksik dişinden dolayı kelimeler Kemal'in ağzından hafif bir vızıltıyla dökülüyordu:

"Bunların iki büyük düşmanı var: Yahudiler ve komünist-

ler... Gözdağı vermek istediler herhalde! Belki korkar, tıbbı yarıda bırakır, onlara yer açarım hesabı. Tanıyorum onları. İkisi yurtlu, son sınıf talebeleri... Ömürleri kahvelerde geçer bunların. Dama, tavla, okey ve bitmek bilmez siyasi tartışmalar... Tıp ile alakaları kâğıt üzerinde sadece...” diye devam etti. Sonra yine durup Frida’ya sevgisiz, kötü bir bakış attı. Genç kız, bundan sonra ne diyeceğini aşağı yukarı tahmin ederek gerildi.

“Evet, yurtlu ya! Aynı senin İsmail gibi... Zaten birbirlerini iyi tanırlar. Birkaç kere beraber gördüm.”

“İsmail’in vaktini kahvelerde dama oynamakla geçirmediğini sen de biliyorsun. ‘İsmail Ağabey’ diye, şunu bunu sormak için peşinden ayrılmayan sen değil miydin geçenlerde anatomi dersinde?”

Sustu birden Frida. Söylediklerinden pişmanlık duydu. Neden İsmail’i savunma ihtiyacını duyuyordu ki? Herkes zaten nasıl biri olduğunu biliyordu.

“Sana tekrar geçmiş olsun! Çok berbat bir hadise! Çabuk iyileşeceğini ümit ediyorum!” diyerek konuyu kapatmak istedi ama Kemal besbelli bu niyette değildi. İşaretparmağını tehditkâr bir şekilde Frida’nın başörtülü başına doğru salladı.

“Ya, ne demezsin! İsmail’in babasının cenazesinden geliyorsun değil mi? Müslüman kadınlar gibi de örtünmüşsün. Aferin kızım sana, aferin! Devam et bakalım bu yolda, başına bir iş gelmeden akıllanacağın yok senin!”

“Başıma niye bir iş gelsin?” diye bağırdı Frida uzaklaşırken. Sesi kısılmış, birdenbire gözleri dolmuştu. Artık ne sevinç, ne umut kalmıştı içinde. Kemal’e çok öfkelenmekle birlikte son söylediklerinde ufacık da olsa bir doğruluk payı olduğu inkâr edemezdi. Zira İsmail ile birlikte olmaya devam ederse kendi ailesini karşısına alacak, sevdiği adamın ailesi tarafından da itilecekti. Sadece aileler değil, bazı dostlar, tanıdıklar, mesai arkadaşları... Yapayalnız ortada kalacaktı.

İsmail'den başka bir dayanağı olmaksızın...

Yok hayır, kendine haksızlık etmemeliydi. Mesleği olacaktı ilerde. Başarılı olacağı bir meslek... Ne olursa olsun, başına ne gelirse gelsin, çalışmasından asla ödün vermiyordu. Sınıfının en parlak öğrencilerindendi ve gelecekte iyi bir çocuk doktoru olabileceğinden adı gibi emindi.

Adımlarını daha da hızlandırıp fakültenin, mermer sütunlu görkemli kapısından her zamankinden kararlı bir şekilde girdi. Beyaz bir perde oluşturmuş, ağaç dallarını dantel işi gibi ince bir tabakayla örtmüş, yerlere kalın ve yumuşak bir halı sermiş olan karla, kocaman bahçe adeta bir kartpostal manzarasına bürünmüştü.

Susmanın zamanı

Mart-Nisan 1941
Beyazıt-Moda

Nişanlandığından bu yana Hachette Kitabevi'nden ayrılmıştı Emma. İngiliz Basın Ataşeliği'ne bağlı bir İngiliz kitapçısına girmişti.

"Müdürü Ferenc'in arkadaşı, verilen maaş da biraz daha yüksek" demişti evdekilere...

Yeni bir iş, yeni bir ev, yeni dostluklar... Emma, yakında evleneceği adamla birlikte farklı bir yaşama doğru pupa yelken yol alıyordu. Frida hüzünle karışık bir hayret içinde, ablasının bunca yeniliğe ne kadar rahat ayak uydurduğunu, ailesinden de ne kadar kolay uzaklaştığını fark ediyordu.

Düğün tarihi tespit edilmişti. İki genç, nisan ayının sonlarına doğru Hamursuz Bayramı'ndan[24] sonra evleneceklerdi.

İki kız kardeşin birbirini görmeye nerdeyse hiç vakitleri olmuyordu. Frida hafta sonları Moda'ya geldiğinde başını derslerinden kaldırmıyor, Emma ise nişanlısıyla birlikte, Tünel'de tuttukları küçük dairenin boyası ve döşenmesiyle ilgileniyor ya da annesiyle Beyoğlu'nda şapkacıdan terziye, terziden ayakkabıcıya ve iç çamaşırcıya koşuyordu.

Akşam yemeklerine Ferenc katıldığında, konuşmalar genellikle siyaset etrafında dönüyordu. Bulgaristan'ın Mih-

24. Pesah veya Hamursuz Bayramı. Yahudilerin Mısır'daki kölelikten kurtuluşunun anısına her yıl, diasporadaki Yahudilerce 8 gün, İsrail'de ise 7 gün kutlanan bayram.

ver Güçleri'ne katılacağını ilan etmesi, Alman ordularının 2 Mart 1941 tarihinde Romanya üzerinden Bulgaristan'a girmesi, Von Papen'in Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Bulgaristan harekâtının Türkiye'ye yönelik olmadığına dair verdiği teminat mektubu, İsmet Paşa'nın cevabı, sofrada ve oturma odasında hararetle tartışılıyordu. Ferenc ile Emma, Türkiye'nin asla Almanya tarafına kaymayacağına, eninde sonunda İngiltere'yle anlaşacağına, hatta onun yanında savaşa girebileceğine inanıyor, dahası Türkiye'nin geleceği açısından bunun en iyi çözüm olacağını savunuyorlardı. Bronia ve Samuel Şulman bundan pek emin değillerdi. Samuel Türkiye'nin savaşa girip girmemesinin artık kendi kararına değil, Alman ordusunun izleyeceği yola bağlı olduğuna inanıyordu. O ordu sonunda Türkiye'yi hedef almış olabilirdi ya da Türkiye üzerinden Mısır'ı veya yine Türkiye üzerinden Kafkasya'yı... Kim bilebilirdi! Frida genelde babasının fikirlerini paylaşıyordu. Bronia dönüp dolaşıp konuyu "Buradaki Yahudiler ne olacak"a getiriyor, olayların başka boyutuyla pek ilgilenmiyordu.

Nisan ayında, Alman ordusu Yunanistan ve Yugoslavya'ya savaş ilan ettikten sonra, ailede sohbetlerin başlıca konusu, askerlik yaşını geçmiş gayrimüslim erkeklerin askere alınması olmuştu. Yirmi yedi ila kırk yaş arasındaki gayrimüslim erkekler, ayın başından itibaren "ihtiyat eratı" olarak silah altına çağrılıyordu.

Dünyada ve ülkede oluşan bunca önemli siyasi gelişme, Emma'nın düğün hazırlıkları, yıl sonu imtihanlarının yaklaşması... Frida kendini bir girdaba kapılmış hissediyordu, bu da İsmail'i çok fazla düşünmesini, onun davranışlarını fazla dert etmesini engelliyordu. Zira İsmail babasının ölümünden sonra tuhaf bir şekilde içine kapanmış, sanki Frida'dan uzaklaşmıştı. Babasını kaybettiği gün yeterince hızlı davranmadığı için Frida'ya içinden kızıyor, babasının son nefesine yetişememiş olmasından onu mesul tutuyor ola-

bilir miydi? Belki de bu tutumunun kendisiyle bir ilgisi yoktu; beşinci sınıf derslerinin ve stajlarının yanı sıra, yaptığı ek işler altında iyice ezilmiş, bitkin düşmüş de olabilirdi.

Her ne idiyse Frida onu artık pek az görebiliyordu... Genç adamın deyişiyle "kahvede harcayacak vakti yoktu". Sinemaya ise artık hemen hemen hiç gitmiyorlardı. Teklif genelde Frida'dan geliyordu. İsmail bazen, nadiren bu teklifi kabul ediyor, çoğu zaman da, "İşim var, yorgunum..." ya da açıkça, "Param yok!" diyerek reddediyordu.

"Gel istersen buradan Küllük'e gidelim, bir fincan sıcak çay midene iyi gelir. Tabii kahve bulunsaydı, bu durumda daha faydalı..."

"Ne yani, dün gece iki üç kadeh içtik diye, tutup laf mı sokuşturacaksın şimdi?"

Frida, İsmail'in bu cevabı karşısında tokat yemiş gibi kendini hafifçe geriye attı.

"Laf sokuşturan kim! Ben sadece demek istiyordum ki..."

"Deme! Kimsenin dırdırını çekecek sabrım yok!"

İsmail'in giderek yükselen sesi, fakültenin bahçesine inen bahar akşamının sükûnetini bozuyordu. Az önce orada buluşmuşlardı. Frida sinemaya gitmeleri için biraz üstelemişti.

"Hadi ama, ikimize de iyi gelir, iki saat boyunca hoşça vakit geçiririz..."

Yüzü solgun, gözleri şiş olan İsmail omuz silkmişti:

"Halim yok! Dün gece bir arkadaşın doğum gününü kutlamak için Kumkapı'ya gittik. Rakı içtik. Hiç istemediğim halde çok geç yattım."

İçkiyi biraz fazla kaçırmış olmalıydı. Frida, "akşamdan kalma" birine kahvenin ya da çayın iyi geleceğini duyduğunu hatırlamıştı; ancak teklifi bu şekilde karşılanınca, neye uğradığını şaşırmıştı.

"Kötü bir niyetim yoktu. Amacım sadece kendini daha iyi

hissetmeni sağlamaktı. Beni dinlersen...”

İsmail’in solgun yüzü aniden kızardı, yumruklarını sıktı, genç kızın tanımakta zorlandığı, öncekinden de sert, sevgisiz bir sesle bağırdı:

“Ne dinlemesi! Niye dinleyecekmişim? Anam ve ablalarımdan sonra, yoksa sen de mi heveslendin hayatımı kontrol etmeye? Hem laftan hiç anlamaz mısın sen? Yorgunum dedim ya! Sen nereye istersen git, ne yaparsan yap! Yeter ki yakamdan düş!”

“Nereye istersen git” derken, sesi aniden öylesine yükselmişti ki etraftan dönüp bakanlar oldu.

“Peki öyleyse...”

Altı aydan beri ilk ciddi tartışmalarıydı, İsmail’in bir gün kendisiyle bu şekilde hoyratça konuşacağına hayatta inanamazdı. Gözyaşlarının yanaklarına akmasını engelleyemedi, önce koşa koşa uzaklaşmayı düşündü, sonra İsmail’in yüz ifadesi karşısında, bunu yaparsa peşinden gelmeyeceğini anlayıp vazgeçti.

Kendine hâkim olmaya çalışarak, “Bari pansiyona kadar benimle gel” diye ekledi.

Defalarca yaptıkları gibi tramvaya bindiler, Taksim Meydanı’nda inip o ılık nisan akşamında İstiklal Caddesi boyunca yürüdüler. Her ikisi de suskundu.

Ancak kapının önünde İsmail, sinirden titreyen bir elle anahtarı kilitte çevirmekte olan Frida’yı birden kolundan tutup kendine doğru çekti, dudaklarına doğru eğilip öptü, sonra kulağına, “Babam öldü benim, anlıyor musun, babam öldü! İlerde doktor olduğumu göreceğini umuyordum, onu biraz rahat ettireceğimi sanıyordum, ama olamadı, olamayacak. Bunu kabullenmek çok zor...” diye fısıldadı. Güçlükle sarf ettiği bu sözler en azından önceki kaba davranışına bir tür af dileme yerine geçebilirdi ya da bir açıklama.

“Anlıyorum” dedi Frida, öpücüğüne karşılık vermeden önce...

Evet, anlıyordu elbette bu vefattan sonra böylesine allak

bullak oluşunu; ama tuhaf bir şekilde, içinde bir şeyler kırılmıştı, aşklarının dokunulmazlık zırhı yara almıştı, ne kadar kırılgan olduğunun farkına varmıştı.

Bundan böyle bu aşkı öyle bilecek, öyle kabullenecek, ona göre koruyacaktı.

Sonraki günlerde, biraz olsun sakinleşmiş bir İsmail ile karşılaştığında, bunu hiç aklından çıkarmadı. Sağcı öğrencilerin birinin fakültenin kapısında kendisine çarpması, Kemal'in Galata'nın arka sokaklarının birinde dövülmesi... Sarf edilen acı sözler... Bunların hiçbirinden İsmail'e bahsetmedi. İlerde belki bunu yapacaktı... Çok ilerde. Ama şimdi onun aniden nasıl bir yabancıya dönüşebileceğini görmüştü ve tüm bu olaylar bir yabancıyla paylaşılamazdı.

***

Düğünden bir hafta kadar evvel bir cumartesi günü, ablasıyla biraz hasret gidermek için odasının kapısını tıklattı Frida. O sabah mucize eseri sokağa çıkmamış olan Emma ile karşılıklı oturup eski günlerdeki gibi havadan sudan sohbet etmek, anlamsızca şuna buna gülmek, dedikodu yapmak istiyordu. Kapıyı tıklattıktan hemen sonra, cevap beklemeden tokmağı çevirdi. Kapı açılmadı. Tokmağı bir daha biraz sertçe çevirince, kapının arkasından Emma'nın sesi geldi:

"Frida sen misin? Dur bekle! Kapıyı kilitlemiştim. Hemen açıyorum."

Frida biraz şaşırarak, ablasının kapıyı açmasını bekledi. Sonunda Emma üstünde beyaz bir sabahlıkla kapının eşiğinde belirdi. "İçeri girsene, niye öyle put gibi duruyorsun?" dedi kardeşine, her zamanki neşeli ses tonuyla.

Frida bir anlık tereddütten sonra içeri girdi.

Açık pencereden gelen esinti odaya dolup ablasının parfümüne karışmıştı. Genç kız gayriihtiyari önce o pencereye dikti gözlerini. Karşıdaki konağın bahçesindeki ağaçlar, çiçeğe

durmuş dallarını taş duvardan aşağıya sarkıtıyordu.

Sokaklarının bahar müjdecileri...

Emma kapıyı neden kilitlemiş olduğunu izah etme ihtiyacını duydu:

"Annem ile Nedime akıllarına estikçe odama giriyorlar. Artık biraz mahremiyete ihtiyacı olan, nerdeyse evli bir kadın olduğumu anlatmak o kadar zor ki... Ben de çareyi kapıyı kilitlemekte buldum."

"Biraz sohbet etmeye geldim. Yakında gideceksin! Seninle görüşmemiz artık çok zor olacak!"

Emma güldü.

"Aksine daha da sık görüşebiliriz. Bak ne düşündüm! Bu ders yılı bitti sayılır ama seneye tek başına bir pansiyonda kalacağına bizimle oturabilirsin. Tünel, Beyazıt'a uzak değil. Tramvayla gider gelirsin. Eminim Ferenc de çok sevinir buna."

"Bunu gelecek sene düşünürüz! Ama yine de teklifin için teşekkürler" dedi Frida yatağın ayakucuna oturarak. Gözü ister istemez küçük tuvalet masasının üstünde duran iki kalın dosyaya ve üst üste yığılmış gazetelere ilişti.

"Hayrola! Eve iş getirip babamdan gizli sen de mi çalışmaya başladın?"

"Bir kereliğine evet! Muhasebecisi hastalandığından beri, kitabevinin muhasebesini ben tutuyorum, oysa rakamlarla aram pek iyi değil bilirsin, buna ciddi vakit ayırmam şart... Bu İngiliz gazetelerinde ise bizim kitabevinden bahsedildiği bir makale aramam lazım, henüz göz atamadım!"

Emma bir yandan açıklamalarda bulunuyor, bir yandan da tuvalet masasından dosyalarla gazeteleri alıp elbise dolabının bir çekmecesine koyuyordu.

Tuvalet masasındaki öteberiyi çekmeceye taşırken, yere parlak bir nesne düşürmüştü. Frida eğilip onu yerden aldı. Oldukça kalın, madeni bir künyeydi. Üstünde italik harflerle, İngilizce bir cümle kazılıydı:

"From Eleven to Ann, with love."[25]

"Bu ne Emma? Bunu sana kim verdi? Bu isimler kimlerin isimleri?"

"Bu ne? O ne? Bu isimler kimlerin?" diye taklit etti onu Emma bir kahkaha atarak. "Kitabevinde yeni edindiğim İngiliz bir arkadaşım var, Ann adında. Kendisi gibi İngiliz bir gençle nişanlandı. Geçen gün hep birlikte Ferenc'teyken, nişanlısının hediye ettiği bu künyeyi bize gösterdi, sonra da bir sehpanın üzerinde unuttu. Ben de oradan alıp pazartesi günü Ann'i göreceğim zaman ona vermek için buraya getirdim. Şimdi rahat ettiniz mi meraklı hanım? Yoksa sorulacak daha başka sorularınız var mı?"

Frida da güldü. "Tamam anlaşıldı. Artık bir şey sormam sana!"

Gerçekten de çok merak etmesine rağmen Ann'in nişanlısının gerçek adının Eleven olup olmadığını sormadı... Oysa hiçbir dilde böyle bir erkek adı olamayacağını düşünüyordu.

***

Din adamının sesi zengin tınılı, gür ve etkileyiciydi. "Çan sesi gibi" gibi düşündü Frida. O güneşli nisan gününde, Yüksekkaldırım Sinagogu'nda, bulunduğu yerden töreni heyecanla izliyordu. Emma önden drapeli, kırık beyaz brokardan gelinliği ve bir elinde birkaç beyaz gülle, boyu kendisininkinden kısa olan babasının kolunda içeri girdikten sonra, onu bırakıp önce üst kata, kadınlar bölümüne çıkmıştı. Daha önce sinagoga gelmiş ve onu orada beklemekte olan Ferenc, nişanlısının peşi sıra yukarı çıkmış, bukleli saçlarına çiçekten bir taçla tutturulan duvağı kaldırıp bir an için yüzüne dikkatle bakmıştı. Sonra tekrar aşağıya inip yeniden *huppa*'nın[26] altındaki yerini almıştı.

25. Eleven'dan Ann'a, aşkla.

26. Yahudi dininde, altında dini nikâhın kıyıldığı, sinagogda oluşturulan "evlilik kubbesi", yani bir tür çadır.

Onun arkasından Emma da duvağını indirip basamakları inmiş, aşağıda beklemekte olan babasının koluna yeniden girmişti; bu kez baba-kız, yavaş, nerdeyse törensel adımlarla ve bir taş plakta çalınan Mendelssohn'un düğün marşının ezgileri eşliğinde, *huppa*'nın altında bekleyen damada doğru yönelmişlerdi. Normalde, gelini annesi ve babasıyla birlikte beklemesi gereken Ferenc'in orada tek başına, üstüne bol gelen kiralık frakıyla otururken, nedense biraz dokunaklı bir hali vardı.

Ancak ailesi yoksa bile, onun ve Emma'nın bütün arkadaşları salonda hazır bulunuyorlardı.

"Emma'nın bize söylediğinden çok daha fazla tanıdığı varmış" diye geçirdi aklından Frida. "Hiç de münferit birine benzemiyor."

Emma müstakbel kocasına yaklaştığında, Ferenc duvağını bir kez daha kaldırdı.

O an din adamının sesi yükseldi, âdet gereği, "Şimdi evleneceğin bu kız, az önce görüp beğendiğin kızın aynısı mı?" diye sordu.

Ferenc, Emma'nın güzel yüzüne baktı ve kararlı bir sesle, "Evet" dedi.

Frida ablasının bu gelenekleri ne kadar saçma bulduğunu hatırlayıp içinden güldü.

Emma, "Hep merak etmişimdir, nedir düğünlerdeki o saçma merasimin anlamı? Yukarı çık, aşağı in, duvağını kaldır, sonra indir, sonra tekrar kaldır, falan filan! Haberiniz olsun ben bu tarz maskaralıklar istemem. Haham hangi duayı okuyacaksa okusun, yüzüklerimizi takalım ve iş bitsin" diye karşı çıkmıştı önceleri.

Sonunda annesinin, "Yapma kızım, kırma babanı, gelenek bu. Hazreti Yakub'a, talep ettiği kız yerine bir başkasının verilmesi olayına atıfta bulunuluyor. Ben de öyle evlenmiştim, annem de..." şeklinde dil dökmesiyle söz konusu "maskaralıkları" istemeye istemeye kabullenmişti.

Dua okundu, yüzükler parmaklara geçirildi ve son olarak bir bardak kırıldı.[27]

Frida, iflah olmaz ablasının, "Yerlere cam parçacıkları saçmak kadar aptalca ve tehlikeli bir şey düşünemiyorum" diye söylendiğini duyar gibi oldu.

Hükümet emriyle yarı yarıya boşalmış, karartma uygulanan bir İstanbul'da düğün daveti vermek söz konusu olamazdı. Ailece, Moda'daki evde Bronia'nın maharetli elleriyle hazırladığı bir yemek yendi sadece.

Genç çiftin "balayı seyahati" ise, bir hafta sonu Edirne ve civarını gezmekle sınırlı kaldı; zira Ferenc'in, ailenin tanımadığı varlıklı bir arkadaşının, Edirne'den Enez'e uzanan arazileri, Edirne'de ise geniş ahşap bir konağı vardı ve konağı yeni evlilere bir iki günlüğüne tahsis etmişti.

Bu da Samuel Şulman'ın yeni bir öfke patlamasına sebep oldu: "Naziler saldıracak korkusuyla bütün Trakya tam teçhizatlı bir savaş alanı haline getirilmiş, sivil halk oradan devletin parasız tahsis ettiği trenlerle uzaklaştırılıyor, bu sivri akıllılar ise Edirne'ye balaylarını geçirmeye gidiyor. Bula bula orayı mı bulmuşlar? Oldu olacak sınırı geçip Bulgaristan'a, Yugoslavya'ya, oradan da Macaristan'a kadar uzansalardı, damat beyin ailesini ziyarete... Hem bu adamı da nereden tanırmış Ferenc? Edirne'de ne zaman bulundu ki?" diye söylenip durdu yeni evliler dönene kadar.

Emma ve Ferenc dönüşte Tünel'deki dairelerine yerleşirken yanlarına Ferenc'in bir arkadaşından edindiği ve Hapsi adını verdikleri, üç aylık şirin mi şirin bir köpek yavrusu aldılar.

O zamana kadar kocasının aksine damadının her hareketini hoş gören Bronia bunu öğrenince saçını başını yoldu.

"Bir apartman dairesinde köpek yavrusu olur mu hiç? Her ta-

27. Yahudi düğününde bir bardağın kırılmasının en yaygın açıklaması, Kudüs'te ilk tapınağın yıkılmasını hatırlatıp, tapınak yeniden inşa edilmedikçe, hiçbir mutluluğun eksiksiz olamayacağını vurgulamaktır. Yiddiş folklorunda kötü cinleri uzaklaştırmaya yaradığına da inanılır.

rafı berbat edecek. Hem günde iki kere çıkarmanız gerekecek. İkiniz de çalışan insanlarsınız. Nasıl yapacaksınız? Ya bebek gelince? Mutlaka hayvan istiyorsanız, size Valentino'yu vereyim."

"Merak etmeyin anneciğim, bizzat ben bakacağım ona, ben gezdirip ben besleyeceğim" demişti Ferenc, hiç değişmeyen o sakin ifadesiyle. "Emma'ya onun yükünü taşıtmayacağım."

Fakat Bronia bu kararın doğruluğuna hiç de ikna olmamıştı. Odessa'da sahip oldukları köpekler asla eve girmezler, bahçede durup bekçilik yaparlardı. Hafta sonları kocasından gizli Frida'ya dert yanmıştı birkaç kere: Ferenc gerçekten her haliyle biraz tuhaf bir adamdı ve Emuşka'yı kendisine benzetecekti. Damadına hâlâ zaman zaman kuşkuyla bakan kocasına artık hak verme eğilimindeydi.

Frida onu sakinleştirmişti: "Emma'yla birbirlerini çok seviyorlar. Bırak istedikleri gibi yaşasınlar..."

Genç kız başkalarına karşı hoşgörüyle dolup taşarken bir yandan ülkenin geleceği, bir yandan da kendi yakın geleceği hakkında endişelenip duruyordu.

1941 yılının yaklaşmakta olan Haziran ayı sanki büyük değişikliklere, önemli olaylara gebeydi...

Almanlar Ruslara saldırma hazırlıkları içindeydiler ve ilk meydan savaşının Haziran'da olacağı söyleniyordu. Haziran'da Frida'yı zorlu imtihanlar bekliyordu. En önemlisi de imtihanlardan sonra fakülte kapanacak ve İsmail ile üç koca ay ayrı kalacaklardı. Genç adam, yaz boyunca, bir senedir yaptığı kadrosuz asistanlığa devam edip kliniklerde çalışacak, ara sıra da özel hastanelerde gece nöbetleri tutacaktı. Ayrıca bundan pek bahsetmese de, ona ihtiyaç duyulursa Park Otel'de belboyluk yaparak ek para kazanmaya bakacaktı.

Frida ise pansiyon odasını bırakıp Moda'ya, ailesinin yanına dönecekti, tabii yaz için geçici bir iş bulmaya çalışarak...

Şimdiden İsmail ile nasıl haberleşeceklerine dair planlar yapmalıydı.

Temmuz 1941
Moda

"Hayır beyefendi, burası Haydarpaşa ambarı değil. Lütfen bir dahaki sefere şu ambarın numarasını iyice kontrol edip telefon ediniz."

Bronia Şulman alıcıyı hızla yerine koydu. Söylenerek odadan çıktı:

"Haydarpaşa ambarıymış! Tamam, anladık, bizim numarayla ambarınkinin arasında sadece bir rakam farkı var ama hiç bu kadar sık rahatsız edilmemiştik. Hep de aynı kişi!"

Frida içinden güldü, İsmail'e bu çareye başvurmasını bizzat tavsiye etmişti ve bayağı işe yarıyordu. Şimdi onu geri aramalıydı... İyi de nereden? Ev bugün kalabalıktı, telefonun bulunduğu odaya sürekli giren çıkan oluyordu, bakkalın dükkânı da tehlike arz ediyordu, kasada duran karısı konuşulanları dinleyip arkadan dedikodusunu yapabilirdi. En iyisi evi hemen karşı kaldırımda bulunan terzi Olga Hanım'a gitmek olacaktı. Zaten ondan bir elbisesini almalıydı.

"Ben Olga Hanım'a gidiyorum anne. Bir elbisemi daraltmaya vermiştim, herhalde hazır etmiştir."

"Yine mi daraltma! Kızım yakında maazallah yok olup gideceksin! Yüzün kaşık gibi oldu, gözlerinin altı çukur, kemiklerin tek tek sayılıyor. Böyle yarı aç dolaşarak güzelleştiğini sanıyorsan yanılıyorsun. Hiçbir erkek kemik torbası

gibi bir kadından hoşlanmaz."

"Erkekleri cezbetmek için yarı aç dolaştığımı da nereden çıkardın? Bu sıcaklarda iştahım yok, hepsi bu. Hoşça kal anneciğim, Olga'dan sonra deniz hamamına gideceğim."

Frida elinde plaj çantasıyla kapıyı arkasından biraz sinirli bir şekilde çekerek evden çıktı, karşı kaldırımdaki ahşap eve doğru hızlı adımlarla yürüdü. Olga çok usta bir terzi olmayabilirdi, ancak ufak tefek kısaltma, daraltma gibi işlerin altından pekâlâ kalkıyordu. Telefonu olması da çok iyi bir şeydi. İçinden, evde bulunmasını diledi.

Evdeydi Kirya Olga ve genç kızı iltifatlarla karşıladı:

"Bugün bir başka güzelsin kızım, gözlerin sanki ışık saçıyor."

Teşekkür edip duvarları sahte ikonalarla ve ikramiye takvimlerle kaplı küçük ve loş odaya girdi Frida.

"Elbisem hazırsa onu giyip doğruca deniz hamamına gideceğim. Bu arada telefonunuzu kullanabilir miyim?"

Frida konuşurken, elinde hazır tuttuğu on kuruşu uzatıyordu.

Yaşlı kadın kararlı bir şekilde para tutan eli itti. "Elbette kızım, istediğin kadar telefon edebilirsin. Şu parayı da hemen cebine koy lütfen. Sen elbiseni giyerken, ben sana bir kahve pişireyim, sonra da falına bakarım."

Olga Hanım'ın falcılık yetenekleri bütün Moda'da biliniyordu. Hatta ünü Moda'nın sınırlarını da aşmıştı. İnsanlar bazen ta Kadıköy'den, Haydarpaşa'dan, Fenerbahçe'den fal baktırmaya gelirlerdi evine. Bunu ticarete dökmediği muhakkaktı; ancak falına baktığı insanları tesir altında bıraktığını, onlar tarafından önemsendiğini görmek çok hoşuna gidiyor olmalıydı ki hiçbir fala bakma talebini geri çevirmiyordu.

Frida kapı aralığından, Olga'nın saksılarla ve envai çeşit otlarla dolu küçücük mutfağında, cezveyi doldurup ateşe sürüşünü izledi.

"Hakiki kahve! Öyle nohut mohut değil" diye seslendi mut-

faktan zafer dolu bir edayla. "Bizim damat sağ olsun, bulduğunda getiriyor!"

Olga Hanım'ın kızı, üst kattaki Ermeni kiracısının oğlu Berç'le evlenmişti geçen sene. Olga Hanım önce damadın başka "milletten" oluşuna çok üzülmüş, konu komşuya günlerce dert yanmıştı. Ama şimdi Berç'i yere göğe sığdıramıyordu.

"Aman ne iyi... Teşekkürler" dedi Frida dalgın bir şekilde. Bir yandan da gözleriyle etrafı tarıyor, bu eşya, biblo ve kumaş kalabalığı içinde telefonun yerini bulmaya çalışıyordu. Çabuk hareket etmeliydi. İsmail bir arkadaşının evinde bekliyordu. Sonunda aradığını buldu, heyecandan nerdeyse titreyen parmaklarla cebinden çıkardığı bir kâğıt parçasına yazılı numarayı çevirdi. Bir, bir buçuk çalıştan sonra İsmail'in sesi duyuldu. Cihazın hemen yanı başında nöbet bekliyor olmalıydı!

"Merhaba efendim, Haydarpaşa ambarını aramıştınız, buyurun, ben ambarın mesulüyüm."

Frida, ellerinde kahve tepsisi ile mutfaktan çıkan Olga Hanım'ın şaşkın bakışlarına aldırmadı, şakasını sürdürdü.

"Bugün isterseniz orada buluşalım. Saat bir, size uygun mu acaba?"

Hattın öbür ucunda İsmail'in kahkahası duyuldu.

"Üçtür bu ambar bahanesiyle telefon ediyorum evinize... Annen artık bir şeylerden şüphelenecek. Başka bir şey bulmamız lazım!"

"Merak etme, buluruz!"

Öylesine mutluydu ki, aşkını bütün dünya âleme açıklamaya hazırdı.

"Seni Moda deniz banyosunda bekleyeceğim. Erkekler bölümünde. Çantama ikimiz için de yiyecek bir şeyler aldım. İşin o kısmını hiç düşünme diye söylüyorum."

"En geç saat birde orada olacağım" dedi İsmail. Frida kadar heyecanlı görünüyordu. Zira görüşmeyeli nerdeyse bir ay olmuştu.

“Aman sakın vapuru kaçırma!” diye ekledi Frida ve arkasından elini gayriihtiyari ağzına götürdü. Bu şimdi söylenecek laf mıydı? Evinde ablaları yetmiyormuş gibi İsmail’e bir öğretmen edasıyla konuşmaya ne gerek vardı! Arkasından da kahve tepsisiyle eşikte kalakalmış Kirya Olga’ya dönerek, “Fakülteden bir arkadaşımla buluşacağım” diye bir izahat verme ihtiyacını duydu.

İçi içine sığmıyordu. İsmail’i çok özlemiş, buluşacakları bu günü çok beklemişti. Ama şimdi ister istemez aklına, yaşanabilecek bir sürü olumsuz durum geliyordu. İsmail vapuru kaçırıyordu, yok hayır, Moda deniz banyosuna kadar gelip onu o kalabalık içinde bulamıyor, babasının ölümünden sonra bizzat şahit olduğu o öfke nöbetlerinden birine kapılıyor, geri dönüyordu. Buluşuyorlardı, ama yüzme bilmeyen, dolayısıyla kızları büyüdüğünden bu yana deniz banyosuna adım atmayan annesi, nedense o gün oraya uğrayıp onu İsmail’le birlikte yakalıyordu. Ona kızından uzak durmasını söylüyor, akşama da olan bitenleri kocasına anlatıyordu. Annesi gelmiyordu, ama haberi annesiyle babasına yetiştirecek bir sürü tanıdık insana rastlıyorlardı.

Bu sonuncusu oldukça yüksek bir ihtimaldi. En çok bunu kuruyordu Frida.

Kahvesini aceleyle, nerdeyse ağzı yanarak içip fincanı ters çevirdi. Olga’nın daraltmış olduğu pazen elbiseyi odanın bir köşesinde mayosunun üstüne giyivererek, prova için duvarların birine dayalı boy aynasına dikkatle baktı. Karşısındaki, uzun saçları omuzlarına dökülen –İsmail onu öyle beğeniyordu– incecik kız hoşuna gitti. Teni mevsime göre fazla beyazdı, kimi havalı kadınlar gibi hafifçe bronzlaşmayı çok isterdi ama buna sabrı yoktu.

Bu arada yaşlı kadın kendine bir sandalye çekip oturmuş, fincanı kaldırmış, içinde gördüğü irili ufaklı şekillere büyük bir ciddiyetle dalmıştı:

"Uzun boylu bir adam var kızım senin kalbinde. Çok seviyorsun, o da seni çok seviyor. Ama sizi ayırmak isteyenler o kadar çok ki! Etrafınız onlarla dolu..."

Frida da, üstündeki mecmua yığınını kaldırdıktan sonra bir koltuğa oturmuş, onu dikkatle dinliyordu. Söylenenlerin hiçbirini inkâr etmeyip heyecanla sordu:

"Peki ya sonumuz, sonumuzun ne olacağını şimdiden görebiliyor musunuz?"

"Dur bakayım: Birbirinize kavuşmanız zor olacak. Zaman alacak! Çook uzun bir zaman. Bu adam farklı dinden galiba... Arkasında bir cami görüyorum, bir de minare yükseliyor. Aileleriniz evliliğinize karşı çıkıyor. Çok gözyaşı döküyorsun..."

Olga artık kirpiksiz, kıpkırmızı gözkapaklarını indirmiş, fincana bakmadan, kendi içine dönmüş, orada gördüklerini söyler gibiydi:

"Siz birbirinize kavuşmadan önce, senin çok yakınında olan bir kadınla bir erkek buraları terk edip bir başka ülkeye gidecekler... Bir erkek daha var, o da yolcu. Evet, çok yakınında olan üç kişi uzaklara gidecek, hem de aniden."

"Emma ile kocasını kastediyorsunuz herhalde? Eninde sonunda Macaristan'a giderler belki. Peki, üçüncü giden kim olabilir? O... sevdiğim adam mı?"

"Bilmiyorum. Üç kişi uzaklara gidecek. Başka bir şey söylemiyorlar. Sonra bir kaza olacak, çok büyük bir kaza... Bir aracın altında kalan birilerini görüyorum. Ama sonunda ölüm yok. Merak etme. Bu adama nihayet o zaman kavuşacaksın. Kazadan sonra."

Önce Olga'yı hafif bir ürpertiyle dinleyen Frida birdenbire sabırsızlanmış, söylenenleri saçma bulmaya başlamıştı. Kaybedecek vakti yoktu. Bir an önce denize koşmak, İsmail'i beklerken yeni mayosuyla erkekler banyosunun ahşap zeminine uzanmak, güneş ışınlarının tenine biraz renk vermesini sağlamak istiyordu.

Ayağa kalktı. Çantasından elbisenin tadilat parasını çıkarıp Olga'ya uzattı.

"Her şey için çok teşekkür ederim."

Sonra biraz tereddütle, bakışlarını yaşlı kadından hafifçe kaçırarak, "Şey... Kimseye hiçbir şey söylemezsiniz değil mi?" dedi.

Kadının kirpiksiz gözkapaklarının altında küçük koyu renk gözleri neşeyle parıldadı.

"Hiç merak etme çocuğum. Ben sır tutmasını bilirim!"

Genç kız loş evden hızla çıktı. Kiremit tozuyla kırmızımtırak renge bürünmüş dik Bomonti yokuşundan aşağı Moda deniz banyolarına kadar uçarcasına koştu. Banyo çok kalabalık olmalıydı. Kuleden atlayanların zafer çığlıkları, çocukların ağlamaları, annelerin azarlamaları, gençlerin kahkahaları, denizden sandalla gelip bilet almadan banyoya girmeye çalışanlara Laz hademenin savurduğu sunturlu küfürler birbirine karışıyor, yoğun bir uğultu halinde dışarı taşıyordu.

Gişeye yönelip banyoların idare memuruna en tatlı gülüşüyle ücreti ödedi. İsmail'in gelmesine daha vardı. Üç iskeleden acaba hangisi kendilerine daha uygundu? Kuleye uzananı gençlerin taktığı adıyla "sporcular" iskelesiydi, hem çok kalabalıktı hem de sürekli suya atlayanlar tarafından rahatsız edilecekleri kesindi. Ya çardaklı büfeden denize uzanan ve yaşlılar tarafından tercih edilen "tekaütler" iskelesini ya da Kalamış'a bakan, daha çok hanımların uzandığı "bakireler" iskelesini seçecekti, ancak orada da tanıdıklara rastlamaktan korkuyordu. Olsun! Ailesinin kulağına bir şeyler geldiği takdirde uyduracak bir yalan bulurdu elbette. Bugün dünyada hiçbir güç, İsmail'le birlikte denize girip güneşlenmesine engel olamazdı. Temel kazıklar üzerinde birbiri ardı sıra uzanan kabinlerin birine girip mayosunu elbisesinin altına giydiğine bir kez daha şükretti. Zira son yıllarda kabinlerin duvarları hep delik deşik edilmişti gizli röntgenciler ta-

rafından. Çıktığında yarı çıplak insan kalabalığını yararak tam "bakireler" iskelesine doğru ilerliyordu ki, birdenbire iki güçlü kol ona arkadan sarıldı! Bir ses kulağına, "Günaydın!" diye fısıldadı.

Önce korkudan, sonra tanıdık sesi duyunca sevinçten bayılacağını zannetti, çığlığını zor tuttu. Genç adama doğru döndü.

"İsmail! Bu ne biçim şaka! Çok korkuttun. Hem bu komik 'günaydın' selamı da nereden çıktı?"

"Haberin yok mu? Artık okullarda ve resmi dairelerde merhaba yerine günaydın denecekmiş, öğleden sonraları da tünaydın... Biz de modaya uyalım dedik."

Bir an durdu, Frida'nın gözlerinin ta içine baktı:

"Seni görmeyeli o kadar güzelleşmişsin ki dayanamadım, sarıldım işte!"

Frida'nın yüzünü önce mutlu bir gülümseme aydınlattı:

"Aslında ben hep güzeldim de bunun farkına varmayan sendin" dedi. Sonra belli bir sıkıntıyla devam etti: "Ama bak, burada çok tanıdığa rastlayabiliriz. Sadece iki arkadaş gibi davranmaya dikkat etsek iyi olur."

"Anlıyorum" dedi İsmail suratını biraz asarak. Elinde bir gazeteye sarılı mayosuyla havlusu vardı. Öylece ayakta dikilmiş, bu keyifli tatil ortamında bir an için ne yapacağını, nasıl davranacağını şaşırmış gibiydi. Bu halini de artık bilen Frida, elindeki anahtarı ona uzatıp kabinini işaret etti:

"Mayonu kabinimde giyebilirsin. Bak tam karşında. O uzun boyunla kapının üstünden bir çiviye asılı beyaz elbisemi ve yeşil havlumu görebilirsin. Haydi, çabuk ol" dedi.

İsmail üstünde siyah mayosuyla geri geldiğinde, zorbela iki kişilik yer bulup birbirlerine dokunmamaya özen göstererek yan yana uzandılar. Etraflarındaki bellerine siyah can simidi dolamış çocuklardan, yoğun bir Nivea kokusuyla güneşlenen genç kadınlardan, tramplenden defalarca atlayıp vü-

cut gösterisi yapan delikanlılardan tamamıyla tecrit olmaları uzun sürmedi. İsmail'in, ısrarla ve beğeniyle vücut hatlarında dolaşan bakışını hissettikçe Frida'nın yanakları al al oluyordu. Genç adam "amele usulü" yanmış, sadece yüzü, boynu ve dirseğine kadar kolları kararmıştı. Frida onun parça parça renk almış vücuduna bakarken kendini suçlu hissetti. Cep harçlığı edinmek için ablasının bıraktığı işte, Hachette'te çalışmadığı haftanın dört günü buraya gelip, denizin, güneşin, bulursa dost sohbetlerinin tadını doya doya çıkarabiliyordu. Oysa zavallı İsmail hastane ortamından bir an bile sıyrılamıyor, nerdeyse kışın çalıştığı kadar sıkı çalışıyordu.

Neyse ki az önce çektiği yabancılaşmadan kurtulup etrafına ayak uydurmuştu İsmail. Kollarını ensesinin altına kavuşturmuş, bir yandan güneşleniyor bir yandan da savaşın gidişatından söz ediyordu.

"Çok şükür artık savaşa girmeme konusunda rahat sayılırız. Haziran'da Almanlarla pakt zaten iyi bir garantiydi; o aynı gün Almanların Ruslara saldırmaları daha da iyi oldu. İsmet Paşa bu saldırıyı duyunca, sevinç çığlıkları atmış diyorlar. Artık savaşın gidişatı büsbütün değişeceğe benziyor. *Cumhuriyet*, 'Yeni Bir Haçlı Seferi' diye bir başlıkla vermişti haberi..."

"Verir tabii, *Cumhuriyet* Alman yanlısı, Nazi yanlısı" dedi Frida biraz hırçınca, sonra daha sakin bir şekilde, "rahatız diyorsun ama bana durum Türkiye için hâlâ tehlikeli görünüyor. Bir yandan yenilmez gibi görünen Almanya, öte yandan da sürekli olarak savaşa girmesi için Ankara'ya baskı yapan İngiltere. Neremiz rahat?" diye ekledi.

"Haklısın belki de... Türkiye Kurtuluş Savaşı'ndan bu yana hiç bu kadar yalnız kalmamıştı; ancak, Kurtuluş Savaşı bir ölüm kalım savaşıydı... Bu savaş ise Batı'yı alakadar ediyor, bizi değil. Biz ne yapıp edip tarafsız kalmalıyız" dedi İsmail.

Sustular.

Frida bir an güneşin altında böyle sere serpe uzanmış, büfeden aldıkları Bomonti gazozlarını içerek bu konuları konuşmanın anlamsızlığını düşündü; ancak siyasetin ister istemez yaşamlarının her saniyesine sinmiş olduğunun da farkındaydı. Zira etraflarında da savaştan, bu savaşın Türkiye'ye muhtemel etkilerinden, getirdiği gündelik sıkıntılardan söz ediliyordu. Karartma daha da uzatılıyordu. En başta ekmek olmak üzere bazı gıda maddeleri karneye bağlanacaktı...

Genç kız başını kaldırıp hafif bir endişeyle etrafına baktı. Şansları yaver gidiyordu, tanıdık hiçbir sima yoktu: Frida'dan daha genç görünen kızlı erkekli birkaç grup, aralarında Rumca konuşan, biri sakallı, iki delikanlı...

İsmail ailesinden söz etti, biraz da yakınarak. Ablalarının yaşları otuzu geçiyordu, aralarında sürekli kavga ediyorlardı, koca bulmaları artık imkânsız gibiydi. Polis olan ağabeyi nedense aileyle bağlarını koparmayı tercih etmişti. İktisat okuyan genç kardeşi oldukça haylaz ve sebatsızdı. Annesi ise kalp hastasıydı, bacakları, ayak bilekleri sık sık şişiyor, yaşadıkları büyük ama harap evde onca insana bakmakta zorlanıyordu. Ailede kimsenin maddi imkânı, kadıncağızın yükünü hafifletmeye yeterli değildi.

Frida anlattıklarını ilgiyle dinliyor, sorular soruyor, İsmail ile birlikte Fahriye Hanım'ın daha az yorulması için çareler bulmaya çalışıyordu...

Sonunda, "Denize atlayalım mı?" diye teklif ederek, genç adama endişelerini biraz olsun unutturmak istedi.

Birbiri peşi sıra, kaymamak için tahtalara serilen ıslak keçelere basa basa yürüyüp kuleye tırmandılar, yan yana denize çivileme atladılar.

Birkaç kere atladıktan sonra, yüze yüze Kalamış'a doğru açıldılar. Konuşmadan yüzüyorlardı. Ta ki İsmail yollarının üzerinde şamandıraya bağlı küçük bir sandala tutunup Frida'ya, "Biraz yanıma gel" diyene kadar. Sandalın arkası-

na geçip bir elleriyle sandala tutunarak nihayet dudaklarını birleştirdiler. Güneş ve açık hava kadar yarı çıplaklıkları da sarhoş etmişti Frida'yı; İsmail'in serbest kalan elinin göğsünde dolaşmasıyla önce gözlerini yumdu, kendini bir an için bıraktı, sonra silkindi... Burada, çocukluğunun ve ilk gençliğinin geçtiği, her an bir tanıdığa rastlayabileceği Moda deniz hamamında, birileriyle dudak dudağa öpüşüyordu. Çıldırmış olmalıydı. Ani bir hamleyle kendini geriye çekti, İsmail'in elini itti, kocaman kulaçlar atarak ondan hızla uzaklaşmaya başladı.

"Frida nereye? Yanımdan ayrılma, bak sahilden epey uzaklaştık" diye seslendi arkasından İsmail. Cevap gelmeyince, daha ısrarlı bir şekilde devam etti:

"Uzaklaşma, söz veriyorum, sen istemedikçe saçının teline bile dokunmam!"

Frida nihayet başını çevirip ona doğru yüzmeye başladı. Duyduğu heyecan ve utançla gözleri dolmuştu ama gülümsemekten de kendini alamıyordu. Sessizce yüzmeye devam ettiler.

Kurulanmış, giyinmiş, yüzü hafifçe renklenmiş olan İsmail, sağını solunu kolaçan ettikten sonra Frida'ya doğru eğilip saçını hafifçe okşadı:

"Sakın gelme. Gören olabilir. Benden bir müddet sonra buradan çıkar, doğru evine gidersin. Haftaya yine gelmeye çalışırım. Sandal kiralayıp Kalamış'a gideriz!" dedi.

Kalamış Koyu'nun pırıl pırıl denizi ve sandalda İsmail ile o, sadece ikisi! Frida'nın bütün vücudu ürperdi, heyecandan hiçbir şey söyleyemedi.

***

Frida, İsmail gittikten sonra ıslak iskeleye tekrar uzandı. Yalnız kalmaya, onunla birlikte olunca kapıldığı o yoğun arzudan arınmaya, sakinleşmeye ihtiyacı vardı. Çantasın-

dan bir roman çıkardı ancak okumaya çalıştıysa başaramadı, harfler gözlerinin önünde bulanıyor, birbirine karışıyordu.

"Affedersiniz bayan!"

Başını kaldırdı, az önce aralarında Rumca konuşan iki delikanlının sakallı olanı karşısına dikilmiş, ona ağır bir şiveyle Türkçe sesleniyordu.

Doğruldu Frida, gayriihtiyari omzundan hafifçe kaymış olan mayosunun askısını düzeltti, ancak adam ona çok dikkatli bakmakla birlikte art niyetli görünmüyordu. Tuhaf bir şekilde endişeli bir hali vardı, sanki hata yapmaktan korkarcasına, kelimelerini tane tane telaffuz ederek konuştu:

"Cecil, bu ay listeyi acaba daha erken vermeniz mümkün mü, diye soruyor. Ben ay sonunda burada olmayacağım, yolculuğa çıkacağım da..."

Frida şaşkınlık ve biraz korkuyla baktı ona; ne listesi, ne Cecil'i! Yoksa bu adam deli miydi? Yo hayır, öyle bir hali yoktu. Kendisini başkasıyla karıştırıyor olmalıydı.

"Bayan... Ann?" diye üsteliyordu öteki, yine o sorgulayan, endişeli tavrıyla.

Tamam işte başkasıyla karıştırmıştı.

"Benim adım Anna değil..."

"Affınızı diliyorum, bu güneşin altında, sizi... başkası zannetmişim..." dedi, yüzü birden allak bulak olan adam. "Affedersiniz... Affedersiniz" diye tekrarlayarak, yanından uzaklaşıp sporcular iskelesine doğru hızlı adımlarla yürüdü. Arkadaşı ortalıkta yoktu.

"Biraz da deli olmalı" diye düşündü Frida yeniden uzanarak. Ne tür bir akıl hastalığı olabilirdi bu? Psikiyatri stajına daha çok vardı. Görüştüklerinde İsmail'e sorardı. Hoş, o da psikiyatriden hiç hazzetmezdi. Şu aralar Cerrahpaşa'da ona anestezist görevini verdiklerini anlatmıştı az önce. Bu nedenle ameliyathaneden nerdeyse gün boyu çıkmıyormuş ve bu onu çok mutlu ediyormuş...

"Frida Abla, mademki o ağabey gitti, hadi gel seninle jimnastik yapalım!"

Tam da tatlı tatlı İsmail'i düşünürken... Anlaşılan rahat edemeyecekti bir türlü. Yeniden doğrulup karşısında duran, on iki yaşlarında, etleri siyah beyaz çizgili mayosundan fışkıran tombul kıza gülümsedi... Demek onu İsmail ile görmüştü! Yoksa kastettiği ağabey, sakallı adam mıydı? Kız, Şulmanlarla aynı sokakta birkaç ev ötede, dul annesiyle oturuyordu; annesi kızının aşırı şişmanlığından şikâyet ettiğinden, Frida ona yaz boyu düzenli bir şekilde jimnastik yaptırmaya karar vermişti; nasıl beslenmesi gerektiği hakkında da tavsiyelerde bulunuyordu; Frida sayesinde çocuk bir ay içinde iki kilo kadar vermişti...

"Vakit geç oldu artık. Yarın çalışırız. Yediklerine dikkat etmeyi unutma sen. Anlaştık mı?"

"Anlaştık Frida Ablacığım."

Kız hantalca, tek ayak üzerine sekerek uzaklaştı.

Vücudunu birden saran ürperti Frida'yı yerinden kaldırdı. Hâlâ sıcak olan güneşe rağmen kurulanmadan kıpırtısız yattığı için üşümüştü.

Giyinip çıktı. Moda İskelesi'ne birazdan yanaşacak olan vapura yetişip babasını karşılayacaktı.

İskelede piyasa saatiydi. Çıplak kolları, bacakları güneşten kararmış kızlar ile başları açık, saçları briyantinli, çoğu beyaz ketenler içinde delikanlılar, rıhtımda bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlardı. Bazılarını çocukluktan tanıyordu. Başıyla selamladı ama hiçbiriyle konuşmaya yanaşmadı. Kim bilir, belki birkaçı o gün deniz banyosundaydı, kendisini İsmail ile birlikte güneşlenip yüzerken görmüşlerdi, şakayla karışık açıklama isteyebilirlerdi.

En iyisi Koço'nun bahçe bölümüne yerleşmek, bir gazoz ısmarlayıp vapuru orada beklemekti.

Sık sık evlerine gelen balıkçı Dimitri, –Madam bak, *ga-*

ya[28] var, vallahi canlı canlı!– akşam saatlerinde hep yaptığı gibi, badem satıcısı kılığına girmişti; buz dolu tepsi içindeki bademleriyle yanına uğradı. Frida ondan yüz gram kadar badem alıp dalgın dalgın soymaya başladı. İsmail'in hayatında böyle israflara yer olmazdı. Ne demekti öyle adım başı oturup vakit geçirmek için bir şeyler yiyip içmek... "Buna param yok; ama emin ol, olsa da yapmam!" derdi.

Kayıkhane önünde hâlâ kaynaşan sandallar, küçük yelkenliler vardı. Daha ilerde açıkta, ilerleyen saate rağmen gençler iskele açıklarına demirlenen, Moda Kulübü'ne ait *raft*'tan neşeli çığlıklarla atlıyor, etrafında yüzüyorlardı. Orası Frida'ya yasaktı. Ailesi kulübe üye değildi. "O kulübe üyelik nemize lazım! Zengin Türkler kızlarımıza göz diker, başımıza iş açılır!" derdi Samuel Şulman.

Bir yerden, belki Bomonti ya da Mühürdar çay bahçelerinden, belki pencereleri ardına kadar açık bir evin gramofonundan, Tino Rossi sesini titrete titrete "Marinella"yı söylüyordu.

Uzaktan vapurun suları püskürterek mavi beyaz çinili iskeleye yanaştığını gördüğünde, Frida bir avuç bozuk parayı masanın üzerine bırakıp fırladı.

Vapurdan inip iskeleye doğru akan kalabalığın içinde alabros saçlı tıknaz adamı seçince, önce ona uzaktan el salladı, sonra kalabalığı yararak yanına gitti. Babasının yüzü yorgunluktan olsa gerek solgun görünüyordu. Üstündeki açık bej renkteki takım elbise buruş buruştu. Frida ilk defa onun iyice yaşlandığının farkına vardı. İsmail ile olan beraberliğini yorgun ve yaşlanmış babasından gizlediği, ona ister istemez yalan söylemek zorunda kaldığı için birden suçluluğa boğuldu.

Oysa kızını görünce Samuel Şulman'ın yüzü aydınlanmıştı.

"Bu ne hoş sürpriz böyle, keşke karşılamaya daha sık gelebilsen!"

Ardından şefkatle kolunu Frida'nın omuzlarına doladı.

28. Türk Yahudilerinde yeşil erikli sosla pişirilen kayabalığının yanlış telaffuz edilişi.

Baba-kız sarmaş dolaş eve doğru yürüdüler. Sağda Koço'nun demir parmaklıklı iki giriş kapısının ve İngiliz Whitoll'ların evinin dış duvarının önünden geçtiler. Duvarın hemen bitiminde, üstünde "buzcu/dondurmacı" levhası bulunan küçük ahşap bir dükkân yer alıyor ve kaldırım orada iyice daralıyordu. Frida adımlarını yavaşlatıp yıllardır o dükkândan yayılan hafif yanmış, şekerli süt kokusunu solumayı umdu. Boşuna.

"Şeker bulamayınca dondurma da yapamıyorlar haliyle..."

Bu rahat andan faydalanıp babasına, Emma'ya karşı geçmişteki tutumu hakkında düşündüklerini söylemek istedi:

"Bu sabah Emma'yla telefonda konuştum. O kadar mutlu ki! Ferenc'ten ideal bir koca diye bahsedip duruyor. Onun sayesinde ufku genişlemiş, yeni insanlar tanımış, hayatı yeni bir anlam kazanmış... Niye bu evliliğe bu kadar karşı çıkmış olduğunu hâlâ anlamıyorum baba."

Samuel kaşlarını çattı:

"Kızım anlamak istemiyorsun galiba, hiçbiriniz anlamak istemiyorsunuz. Ferenc'in bizden biri olduğuna kanaat getirmediğim sürece, evliliklerine elbette karşı çıkacaktım! Bu tutumumu da sonuna kadar müdafaa ederim. Biliyorsun, şu anda Avrupa'da insanlar sadece Yahudi oldukları için, işlerini, mallarını ve söylentilere göre maalesef hayatlarını bile kaybediyorlar" dedi heyecandan soluk soluğa. Derin bir nefes alıp biraz sakinleştikten sonra, sesini iyice alçaltıp konuşmaya devam etti:

"Artık, burada bile emniyette değiliz. Tuhaf şeyler oluyormuş. Nisan'da ihtiyat eratı olarak askere alınan gayrimüslimler hakkında türlü söylentiler var. Onlara silah yerine kazma kürek verilmiş, mahkûm elbiseleri gibi elbiseler giydirilmiş, nereye ne diye yollandıkları, evlerine ne zaman dönecekleri, hatta dönüp dönmeyecekleri bile belli değil... Bak beni iyi dinle, bu yaşadığımız devirde, dinimizin ötesinde, san-

ki ırkımızı, soyumuzu kökünden kazımak istiyorlar. Bizleri ebediyen yok etmek istiyorlar. Biz dinimizin, ırkımızın dışından birileriyle evlenmekle bu yok edişi hızlandırmış oluyoruz. Onların amaçlarına hizmet etmiş oluyoruz."

"Hangi ırktan bahsediyorsun baba?" dedi Frida, bütün gayretlerine rağmen sinirden kısılan bir sesle. "Yahudi ya da bilmem ne ırkı, diye bir şey olduğuna mı inanıyorsun yoksa? Annemin çekik gözleri, çıkık elmacıkkemikleri hakkında az mı şaka yaptık, Odessa'da bir Kazak, anneanneme bir pogrom sırasında tecavüz etmiştir diye... Dünyanın dört bir ucuna dağılmış, karışmış bir insan topluluğu için, nasıl olur da ırktan bahsedersin?"

Babasının yüz ifadesi buz gibiydi şimdi:

"Sus artık Frida! Bu bahsi bir daha açmayalım. Duydun mu, asla açmayalım! Söylediklerimi anlayamıyorsan, sana değil, annenle bana yazıklar olsun! Hayatımızdaki en önemli umdeyi ablana ve sana aktaramamışız demek."

"Fakat..."

"Sus dedim. Tek bir kelime ekleme! Ancak şunu asla hafızandan silme: Bizler için asimilasyon bir yıkımdır; unutulmuşluğun, yok edilişin galip gelmesidir."

Akşam yemeğinde soğuk pancar çorbası sessizlik içinde içildi. Pencerelerdeki mukavvadan kör perdeler yetmez endişesiyle bütün ampuller maviye boyanmıştı; ampullerin yaydığı limonküfü ışık odaya adeta bir akvaryum görüntüsü veriyordu. Sessizliği Bronia'nın kocasına, "Çok lazımdı sanki bu mavi ampuller! Kraldan fazla kralcı olmanın ne manası vardı kuzum?" diye çıkışmaları, kızına da, "Deniz banyosunda kimlere rastladın? Bol bol yüzdün mü bari?" soruları böldü sadece. Yemeğin ardından Frida her akşam yaptığı gibi, evin dışına çıkıp az da olsa bir yerlerden ışık sızıp sızmadığını kontrol etti ve annesiyle babasından önce odasına çekildi.

Gece yatağına uzanınca, geçirdiği o yorucu ve heyecan do-

lu güne rağmen bir türlü uykuya dalamadı. Babasının sözleri ona gitgide daha çok acı veriyordu; tıpkı, bir uzvun kırıldığının, düşme anında değil de sonradan farkına varılması gibi bir şeydi bu! Nasıl olur da genelde karısına ve kızlarına bu kadar müşfik davranan biri, konu din ve "ırk" olduğunda bu kadar katı, bu kadar ödünsüz olabilirdi! Frida o sözlerdeki acımasızlığın her titreşimini bütün vücudunda hisseder gibiydi şimdi. Bir duvara çarpma hissi! Mücadele etmeye kalkarsa paramparça olma korkusu... Bunun yanı sıra da babasına ilerde çektireceği acının derin mi derin suçluluğu...

"Ya İsmail ya ailem... Bu kadar basit! Birini seçerken ötekini tamamıyla kaybetmeyi göze almalıyım" diye düşündü. Bu düşünce kafasında ve yüreğinde hiç bu kadar net olmamıştı ve o an, bedeli ne olursa olsun seçimini daha şimdiden yapmış olduğunu hissetti.

Göze göz, dişe diş, ödünsüzlüğe ise ödünsüzlük! Babasının kızıydı.

Ağustos 1941
Beyazıt

Alnından boncuk boncuk akan terleri eliyle sildi İsmail. Bu yaz günü hastane ortamında dur durak demeden çalışmak ne kadar da zor oluyordu... Üstelik hangi sıfatla olduğu belirsiz kalınca, zorluk daha da artıyordu. Kendini bazen hocalarının diplomalı asistanı gibi hissediyordu, bazen de "onbaşı" denen, kimileri okuma yazma dahi bilmeyen hastabakıcılardan biri gibi...

Uzak kaldığı hiçbir iş, hiçbir angarya yoktu. Pansumanların, iğnelerin, sondaların, lavmanların yanı sıra bürokratik işlemler, reçete doldurmalar... Ardından ameliyatlara girip ekartörleri tutma, bazen elektrikler kesildiğinde ameliyat masasını ya da aletleri bir el feneriyle aydınlatma, bu son zamanlarda da anestezi verme...

Anestezi maskesinin yoğun eter kokusu nerdeyse her gününe sinmişti. Sabahları hastabakıcı hastaları tekerlekli sedyelerde getiriyor, ameliyathanenin önündeki küçük bölümde İsmail ile baş başa bırakıyordu. Onu maskeyi hazırlarken gördüklerinde, hastaların büyük çoğunluğu yoğun bir heyecan yaşıyordu...

Kimileri, "Aman Allahım, ben hayatta uyuyamam!" diye bağırırken kimileri de, "Doktor bey oğlum, Allah rızası için söyle, uyanacak mıyım?" diye haykırıyordu. Bazıları yiğitlik

taslıyor, bazıları ise durumu tevekkülle karışık bir korkuyla kabulleniyordu. Uykuya dalmanın farklı farklı başlangıçlarını öğrenmişti İsmail. Hastanın bir çırpıda aydınlıktan geceye geçiverdiği ani gidişler ya da aksine, ancak ruhun son saniyede pes edeceği gözlerden okunan, aheste kalkışlar vardı. En sakinleri bile eterin genizlerini yaktığını hissettikleri anda, karanlık bir yalnızlığa dalmadan önceki o kaçınılmaz korkuya kapılıyorlardı.

İsmail onlara en teskin edici, en güven verici kelimeleri sesini yükselterek söylese de o kelimelerin onlara ulaşmadığının, yaşadıkları dehşet içinde dediklerini duymadıklarının farkına varıyordu. "Yok olmadan" önce allahaısmarladık demek istercesine göz kırpanlar vardı; sarhoşmuş gibi, gülmeye ya da ağlamaya başlayanlar ya da sağa sola hareket ederek sedyeden destek alıp kalkmaya çalışanlar, kasılanlar, maskenin ardından boğuk sesleriyle sağa sola hakaretler yağdıranlar... Sedyede hastabakıcının her ihtimale karşı hastaların bileklerini bağladığı bölümde, tıpkı bir kafesin parmaklıklarında olduğu gibi tırnak izleri vardı.

Sonra hastabakıcı gelip sedyeyi ameliyathaneye götürüyor, hastayı masaya yatırıyor, İsmail de onun başucuna yerleşiyordu. Masa başında küçük bir tabure üzerindeyken hastanın yüzünü ancak tersten ve maskenin altında boyutları iyice daralmış bir halde seçebiliyordu. Bir kemerin üstüne gerilmiş beyaz örtülerin ötesindeyse, başını biraz uzatarak cerrahların eldivenli ellerini görebiliyor, kompreslerin arasında seyreden titiz çalışmalarını izleyebiliyordu. Tepelerindeki lamba ışınları –tabii elektrik kesintisi olmadığında– yarada en ufak bir gölge bırakmayan ışıktan bir kubbe oluşturuyordu.

Her şey sanki bu ışık demetiyle aydınlamış iki iri beyaz şeklin etrafında dönüyor gibiydi. Ameliyathanenin geri kalan kısmı hemşirelerin sessiz adımlarla gidip geldikleri daha loş

bir alandı. Bir köşede tıkış tıkış stajyerler, boyunlarını uzatarak bir şeyler görmek için çabalıyorlardı.

Hasta, maskesinin altında sakince horluyordu. Bu horlama sesine, aletlerin madeni tepsiye çarparken çıkardığı şıngırtı ve cerrahların ağzından çıkan kısa emirler eşlik ediyordu.

İsmail, Sadık'ın deyimiyle, gündelik "eter âlemleri"nin dışında, kendisine gerçek bir sevgiyle bağlanmış olan "kendi" hastalarıyla bire bir ilgileniyor, onları kolluyor, hatta biraz şımartıyordu...

Mesela daha bu sabah burnundan midesine bin bir zorlukla tüp soktuğu karsinomlu o yaşlı teyze... Ne demişti ona nerdeyse işkenceye dönüşmüş o zorlu işlem tamamlandığında:

"Ellerin dert görmesin yavrum, inşallah ilerde çok büyük bir profesör olursun!"

Onun yarınki ameliyatında ne yapıp edip bulunmak, anesteziyi bizzat vermek istiyordu. Varlığı kadını mutlaka sakinleştirecekti. Kadıncağız ona kitap okumayı sevdiğini söylemişti. Ablalarından ya da Frida'dan kolay okunur, akıcı bir şeyler getirmeye çalışacaktı sonrası için; tabii o teyze için "sonrası" diye bir şey olursa!

Alnını tekrar sildi. Beyaz önlüğünü çıkarıp vestiyere astı ve kendini dışarı attı. Cerrahpaşa'ya nispeten uzak olmasına rağmen, gideceği yer yine Küllük olacaktı... Küllük'ün bu yaz mevsiminde keyfine doyum olmazdı. Üstü mermer masaları asırlık ağaçların gölgeleri altına taşındığından, en kavurucu öğle sıcağında bile serin, ağaç yapraklarından süzülen ışıkta sakindi. Kahvenin bütünüyle camdan, limonluk benzeri bölmesine girip oturdu; burası, sırtını Beyazıt Camii'ne vermiş, "fakültedeki zenginlerin lokantası" Emin Efendi'nin mutfağına bitişikti. Beyazıt Meydanı'na akan kalabalığa, tramvayların allı yeşilli resmi geçidine bir süre dalgınca baktı... O gün ön taraf, boş masa ve iskemleleriyle tenhaydı; müdavimleri

sayfiyede olmalıydı. “Keşke şimdi yanımda Frida olsaydı” diye geçirdi aklından. Fakat Frida hâlâ Moda’da ailesinin yanındaydı ve eylülden önce pansiyona dönmeyecekti; ancak tıbbiyeden birileri mutlaka gelirdi birazdan.

Yanılmamıştı, çok geçmeden kulağında neşeli bir “Merhaba!” yankılandı.

Gelen Sadık’tı. Arkadaşından davet beklemeden bir sandalye çekip oturdu. Sigaralar yakıldı, küçük masaya dama tahtası getirildi, ısmarlanan çaylar garson Nimet’in keyfine göre gelene kadar, İsmail arkadaşının yanında getirmiş olduğu gazeteye bir göz attı...

“Smolensk’ten sonra Rostov, ardından herhalde Leningrad, belki de Moskova... Baksana, Smolensk’te Kızıl Ordu birliklerini imha etmişler... Barbarossa Harekâtı dedikleri şey hedefine ulaşmış oldu. Almanları kimseler durdurmayacak galiba!”

“Hadi canım! Smolensk kuşatmasının ne kadar uzun sürdüğünün, Alman birliklerinin ne kadar ağır kayıplar verdiğinin farkında değil misin? Bence Sovyetler Birliği, Almanların eninde sonunda dayak yiyecekleri yerdir... Bak gör!”

Kendisi gibi asker çocuğu olan Sadık’ın esmer ve zayıf yüzü allak bullak olmuş, kalın camlı miyop gözlüğünün ardında gözleri parlamış, sesi birden çatallaşmıştı. Son zamanlarda iyice Rus yanlısı, Alman düşmanı kesilmişti bu deli oğlan. Frida gibi, Frida’nın ablası Emma ve evlendiği o Macar gibi...

İsmail’in ise bu konuda kafası bazen karışıyordu. Babasının Almanya’dan, “dost ve müttefik ülke” diye söz edişini duymuştu hep. İzmir’de okunan *Tasvir-i Efkar*’dan sonra, evlerine *Cumhuriyet* gazetesinden başka gazete girmez olmuştu. Almanya’nın askeri gücünü kabul etmek zorunda kalıyor, Alman halkının disiplinine ve çalışkanlığına hayranlık duymaktan kendini alamıyordu. Öte yandan Hitler’in ideolojisinin gazetelere yansıyan yönlerine bütün kalbiyle karşı çıkı-

yordu. Sovyetler Birliği'ne karşı beslediği düşünceler de çelişkiliydi. Evet, yoksuldan, ezilenden yanaydı, bu bağlamda solcu sayılabilirdi ve hep öyle kalacağını düşünüyordu, ancak komünizme de karşıydı ve Sovyetler'i hiçbir zaman Türk dostu olarak görmemişti.

Sonuçta iki arkadaş bir konuda anlaştılar: "Aman İsmet Paşa iki tarafın baskılarına boyun eğmesin, aman bizi bu harbe sokmasın!"

Zaten Milli Şef ve hükümet hakkında daha fazlası da söylenemezdi; Küllük'te, her yerde olduğu gibi yerin kulağı vardı.

Çok daha hâkim oldukları, ilgilerini çok daha fazla çeken konulara geçtiler, Cerrahpaşa'da kurulmuş cerrahi koğuşu ve orada yapılan ameliyat türleri gibi...

Sadık, genel cerrahide uzmanlaşmak istiyordu.

İsmail ise genel cerrahiye çok ilgi duymakla birlikte, "zor bölgelere" uzanma çarelerini araştırmayı hedefliyordu bir süredir. Akciğer, kalp ve beyin gibi... Babasının akciğer tümörü ameliyat edilememişti; bunun tekniği bilinmiyordu, bilinse bile, böyle bir ameliyat için uygun anestezi tarzı Türkiye'de henüz gelişmemişti. Eter yoluyla anestezi uygulayarak bazı ameliyatları yapmak hemen hemen imkânsızdı. Onlara kapalı devre anestezi gerekiyordu.

"Bize aslında hangi ameliyat için olursa olsun, sadece daha gelişmiş anestezi yöntemleri değil, esasen bu dalın çok iyi mütehassısları lazım" dedi İsmail, düşünceli bir şekilde. Ardından, "Hastayı eterle uyuturken kendileri de kafayı bulup sızan cahil onbaşılar ya da benim gibi tecrübesiz stajyerler değil" diye ekledi gülerek.

"Doğru söylüyorsun. Bunu İngiltere'de, Fransa'da, İsviçre'de uygulayıp öğretiyorlar. Gidip görmekte, öğrenmekte, sonra da buraya dönüp bizzat uygulamakta fayda var. Fakat bu savaş döneminde seni beni, kim nereye yollayacak! Bizler için mezun olur olmaz, hedef bellidir birader: Önce Adana'da, Mersin'de

ya da herhangi bir güney ilinde sıtma mücadelesinde üç ay, ardından marş marş Gülhane'de ya da başka herhangi bir askeri hastanede altı ay eğitim, sonra kim bilebilir? Muhtemelen hudutların birinde Allah'ın unuttuğu bir yerlerde, iki üç yıllığına vatanı korumaya..."

"Yazık!" diye mırıldandı İsmail. "Zaman kaybına çok yazık!"

"Ne yapacaksın, memleket sağ olsun!"

İsmail, Sadık'ın bu son cümlesini başıyla onaylamış olmasına rağmen, aklı daha önce konuşulan konuya takılıp kalmıştı: Şu beyin, akciğer ve kalp mütehassıslığına ve en yeni anestezi yöntemlerini öğrenmeye...

Askerlik bittikten sonra, bir burs kazanabilse... Bir iki yıl, artık İngiltere midir, Londra mıdır oralarda kalabilse, sonra da gelip öğrendiklerini burada uygulayabilse... Bu vatana verilebilecek en büyük hizmetlerden biri olmaz mıydı?

"Bu çok mühim bir mevzu, üstünde daha çok düşünmek lazım!" dedi.

"Sen düşün kardeşim, istediğin kadar düşün, bir yolunu bulursan da yurtdışına git, bu bahsettiklerimizin hepsini öğren, gel burada uygula. Bana midelerimi, safrakeselerimi bırak... Onlarla uğraşmaktan bıkmam ben!"

"Bu da lazım tabii!" dedi İsmail gülerek.

Ağustos 1941
Moda

Frida, bahçeyi ayazmaya bağlayan dört basamağı dikkatle indi, başını çarpmamak için eğilerek içeri girdi. Ayazmaya adını veren Aya Katerina'ya yıllardır yapılan dualar sanki havada asılı kalmış, daracık loş alanı huzur dolu, güven ve umut verici kılmıştı. Genç kız iç bayıltacak kadar yoğun günlük kokusunu soluyup gözlerini orada bulunan iki kişiye dikti: Emma, camlı bölmelerdeki boy boy parıltılı ikonaların en büyüğü ve gümüş varak çerçeveli olanı altında gür sakallı genç bir papazla alçak sesle konuşuyor, ona buruşuk bir kâğıt parçası uzatıyordu.

"Nerdeyse on beş dakikadır buradasın. Merak ettim. Nedir Allah aşkına, bu kadar hararetle dilediğin?" diye sordu Frida sabırsızca.

Papaz, onu görünce çok yakınında durduğu Emma'dan biraz uzaklaştı, almış olduğu kâğıdı cüppesinin cebine koyup kukuletasını yüzünün üstüne çekti ve alçak sesle, "Allah kabul etsin" dedi.

Emma ise şimdi çantasına eğilmiş içini karıştırıyordu; sonunda cüzdanından bir kuruş çıkarıp giriş kapısının karşısında duran sandukaya attı, mumların en büyük, en kalın olanını seçti, onu yağla dolu bir kâsede duran fitille yaktı ve diğer mumların yanına, kumlu leğene dikti. Alevler, ayazma-

nın loşluğunda zaman zaman görünmez bir esintinin soluğuyla titriyor, sonra titrek ama kararlı bir şekilde yanmaya devam ediyordu birer minik umut feneri gibi. Frida mekânın darlığından dolayı içeri girmeyip son basamaktan ablasının hareketlerini izliyor, papaz ise sırtını onlara dönmüş alçak sesle bir dua mırıldanıyor, istavroz çıkarıyordu.

"Bekle geliyorum!" dedi Emma, yaktığı mumun yanıp yanmadığını son bir kez kontrol ederek.

İki kız kardeş birlikte dışarıya, yani Koço Gazinosu'nun yazlık bahçesine çıktılar.

Emma o pazar günü ailesini tek başına ziyarete gelmişti.

"Ferenc eve iş getirdi. Ben de fırsattan istifade sizleri ziyarete geldim işte" diye izah etmişti evdekilere. Bronia yokluğuna zor alıştığı büyük kızını ağırlamaktan mutlu olsa da, birkaç aylık evli bir çiftin pazar gününü ayrı geçirmesini pek tasvip etmiyordu. Keza Samuel de... Hatta o daha ileri gitmiş, Emma'ya, "Canım senin evinde hiçbir işin yok muydu? Yemek, çamaşır, dikiş, ütü gibilerinden? Bütün hafta çalışıyorsun, bari bugün gezmediğinize göre, kocan iş yaparken, sen de evinle ilgilenseydin."

Emma altdudağını ısırmış, babasıyla yeni yeni düzelmekte olan ilişkilerini tekrar tehlikeye atmamak için olacak, susup cevap vermemeyi tercih etmişti.

Öğle yemeğinden sonra da Frida'ya birlikte Koço'ya gitmeyi teklif etmişti.

Anneleri buna derhal karşı çıkmıştı, büyük kızına hasretti, bari gelmişken biraz otursaydı, Samuel Şulman koltuğunda uyuklarken hep birlikte eski günlerde yaptıkları gibi kadın kadına laflarlardı...

Ancak Emma nedense Koço'ya gitmeye kararlıydı, Frida da evdeki havayı fazlasıyla gergin bularak ablasına destek çıkmıştı.

İki kız kardeş çocukluklarından beri defalarca yaptıkları gibi lokantanın bahçesinde oturup iki limonata ve bir tabak dolusu bisküvi eşliğinde uzun uzun sohbet etmişlerdi. Emma'nın yeni işi, evlilik hayatının iyi ve kötü yanları, bu ekonomik darlıkta modayı takip etmenin zorlukları ve tabii yine her zamanki gibi siyasi gelişmeler... Konuştukça konuşuyorlardı ve Frida bunu ne kadar özlediğinin farkına varıyordu. Bahçe pek kalabalık değildi. Dadıları yan yana oturmuş yün örerken, iki küçük çocuk, iki sandalyeyi yere yatırıp üstlerine çıkmış, trencilik oynuyorlardı. İki masa ötede, iki sevgili birbirlerine Rumca aşk cümleleri fısıldıyorlardı.

Emma bir ara saatine bakmıştı:

"Ne dersin, ayazmaya bir uğrasam mı?"

Frida gülmüştü. Yıllardan beri her ikisinin de Koço'nun bahçesinden birkaç basamak inerek, Aya Katerina Ayazması'na uğradıkları olurdu; bekâr, daha doğrusu "evde kalmış" sayılan kızların azizesi Aya Katerina'ya genelde okulda ya da işyerinde zihin açıklığı ve başarı için mum yakılırdı ama asla âşığına kavuşmak için değil; bakire kızları himayesine almış bir azizeden böyle bir dilekte bulunuldu mu mutlaka ters teper diye bilinirdi. Tabii kız kardeşlerin ve bazen de annelerinin bu dilek mumlarını yakmaları, aile reisinden hep gizli olurdu. Zira Samuel Şulman'ın bu tür "Hıristiyan inancı büyü karışımı" tuhaf âdetlere tepkisi büyüktü.

Tekrar yerlerine oturduklarında, "Kendim için yeni işimde başarı diledim; insanlık içinse, tabii ki bu korkunç savaşın son bulmasını..." dedi Emma, Frida'nın az önce sorduğu soruya cevaben.

"Bu kadar uzun sürdüğüne göre, bence bununla yetinmedin, çok daha fazlasını istedin. Üstelik bitmek bilmez dileklerini kâğıda da yazmışsın. Hem kulağına neler fısıldıyordun bakayım?" diye sordu Frida gülerek.

Emma omuz silkti:

"Dünyaya barış ve huzur hâkim olması için dualarını esirgemememesini! Bir din adamından başka ne istenebilir? Bunları unutmayıp sık sık dilemesi için de kâğıda yazdım. Pek çok kilisede öyle yapılır."

"O kukuletasının altında yüzünü pek göremedim ama genç ve yakışıklı birine benziyordu. Moda'ya yeni geldi galiba."

Emma güldü:

"Bir papazın yakışıklılığından bize ne! Yakışıklı demişken... Çok merak ettiğim bir konu var..."

Durdu bir an, sonra kız kardeşine muzip bir bakış attı:

"Evet, kaç zamandır merak ediyorum, bir türlü sormaya fırsat bulamadım. Söyle bakalım, senin gönlünde yatan birileri yok mu henüz? Yani, hoşlandığın, konuşmak istediğin birileri..."

Frida bu doğrudan soru karşısında soğukkanlılığını kaybettiğini hissetti. Sırrını açıklamaya hiç bu kadar yakın olmamıştı. Yaşamakta olduklarını artık birilerine anlatmak, birileriyle paylaşmak istiyordu ve bunun için tabii ki en uygun kişi, birkaç ay önce kendi aşkı uğruna ailesine korkusuzca kafa tutmuş olan, karşısındaki koyu kırmızı rujlu, kopkoyu uzun kirpikli bu genç kadındı.

Ancak nedense son dakikada kendini bir kez daha tuttu, gerçeği henüz söylememeyi tercih etti:

"Bu sene zor bir sene, biliyorsun. Kendimi tamamıyla derslerime vermeliyim. Eğer başarılı olmak istiyorsam, şu anda başka bir şey düşünme lüksüne sahip değilim."

Emma şimdi oldukça komik bir şekilde altdudağını ısırıyor, sürmeli gözlerini kocaman açıyordu.

"Yani Frida... Şimdi senin, bu yaşta hâlâ... konuştuğun... hiç olmazsa beğendiğin ve konuşmak istediğin bir erkek yok mu? Onu mu demeye getiriyorsun? Hayatta inanmam. Sen istemesen bile, senin gibi güzel bir kızı rahat bırakmazlar."

Frida işi şakaya vurmaya çalıştı:

"Yok, öyle bir şey demedim, şu anda derslerimin dışında hiçbir şeye ayıracak vaktim yok dedim!"

Heyecandan çatal çatal olan bir sesle, konuyu ustaca sandığı bir şekilde değiştirmeye çalışıyordu şimdi.

"Dersten laf açılmışken, bu kış dersler çok yoğunlaşacak, her cuma vapurla buraya gelip pazartesi sabahları karşıya dönmek çok zor olacak. Hem yolculuk beni yoracak hem de babamızın tutuculuğu yüzünden, hafta sonlarından yeteri kadar istifade edemeyeceğim... Artık, ara sıra hafta sonları şehirde, pansiyonda kalmayı rica ettim, 'bakarız, düşünürüz' dedi... Ne yapsam, nasıl bir çare bulsam, bilemiyorum."

"Aslında, babamız hafta sonları bizde kalmana ses çıkarmazdı... Fakat... Ancak..."

Emma biraz tereddütlü konuşuyordu. Frida'nın çok kısa bir an için yüreği burkuldu. Evlenmeden önce Emma büyük bir coşkuyla pansiyonu bırakıp onlarla birlikte yaşamasını teklif etmiş, fakat kendisi bu teklifi reddetmeyi düşünmüştü. Oysa şimdi aynı Emma, hafta sonları bile onu pek istemediğini hissettiriyordu.

Ferenc uğruna ne çabuk kopmuştu ailesinden!

Ablası aklından geçenleri okurcasına konuşmaya devam etti:

"Ancak, bizde kalman başlangıçta zannettiğim kadar kolay değilmiş. Hafta içi ikimiz de çok çalışıyoruz biliyorsun. Akşam da çıkıyoruz genellikle. Hafta sonları da öyle... Bakma bugünkü istisnaya, yaz boyu cumartesi ve pazarlarımız Park Otel'de, Pera Palas'ta, Tokatlıyan'da geçti... Kışın da öyle olacağa benziyor. Evimize de çok misafir geliyor. Velhasıl bizde rahat edebileceğini sanmıyorum."

Biliyordu Frida ablasının sosyal yaşamının artık ne kadar renkli ve hareketli olduğunu... Kâh muhtelif işyerlerinden tanıdıkları yabancılar, özellikle de İngilizler, hatta bazı

yabancı misyon şefleri, kâh Musevi "sosyetesi" mensupları... "Te dansan"lar, briçler, partiler...

Yine de Emma'dan daha sıcak bir davet beklerdi. Hayal kırıklığını belli etmemeye çalışarak, "Ben de sanmıyorum rahat edeceğimi" dedi. "İsteseydin de kabul etmezdim. Ancak bir geceliğine falan... Yo hayır, benim istediğim, artık hafta sonlarını, hiç olmazsa birkaç hafta sonunu pansiyonda geçirip rahatça ders çalışabilmek!"

"Haklısın, fakat tek başına sıkıntıdan patlamayacak mısın orada?"

"Tek başıma olmayacağım ki!"

Ardından ablasının bu sözünü başka bir anlama çekmesinden korkarak aceleyle, "Yani demek istiyorum ki, ekseriyetle gruplar halinde ya da ne bileyim, iki üç kişi kütüphanelerde, kahvelerde falan çalışılıyor; özellikle de pazar günleri. Hem daha kolay, daha zevkli oluyor böylesi" diye ekledi.

Fakat Emma artık pek oralı değildi ve kardeşini pek büyük bir dikkatle dinlemediği apaçık ortadaydı. Saatine yeniden bir bakış atarak, "Anlıyorum" diye mırıldandı.

Çocuklardan biri ters çevrili sandalyesine adeta yapışmış, avazı çıktığı kadar bağırıyordu:

"Düüüüt, tren kalkıyooor, İstanbul'a kalkıyooor!"

Dadısının ise besbelli sabrı taşmak üzereydi:

"Yetti artık ama bu tren oyunu. Geç oldu, eve dönüyoruz."

"Hayır, kaptan benim, eve değil, İstanbul'a. Tren kalkıyooor... düüüt!"

İki kız kardeş karşılıklı hafifçe iç çekip bakıştılar. Emma elini yakasına götürüp silkti.

"Bu senenin sonunda bir çocuğumuz olsun diyorduk, ama her geçen gün buna hiç sabrım olmadığının farkına varıyorum!"

Akşamüstü kalkıp ağustosun o boğucu, yapış yapış havasını dağıtan rüzgâr, ta uzaklardan Münir Nurettin'in genizden

gelen sesini onlara kadar taşıyordu:

"Desem ki ben seni pek... / ya kızar konuşmazsa..."

Rum âşıklar yerlerinden kalkıp ele ele uzaklaştılar. Dadılar çocukları oyunu nihayet bırakmaya ikna etmişler, ceketlerini giydiriyorlardı. İki kız kardeş Koço'nun kapısında birbirlerine sarıldılar.

"Sen bakma demin söylediklerime Friduşka. İstediğin zaman gel! Sakın seni istemediğimizi zannetme. Sakın!"

Emma'nın gözleri tuhaf biçimde dolmuştu. Dudaklarını ısırıyordu. "Bizimkilere selam söyle, onlara uğramaya vaktim yok" diye ekleyip hızlı adımlarla tramvay istasyonuna yöneldi.

Frida daha yavaşça, ayağını biraz sürüyerek evin yolunu tuttu. Emma'nın ilgisizliğinin verdiği burukluktan başka, bir türlü tarif edemediği, tuhaf bir his kaplamıştı içini. Bu öğleden sonra yaşamış olduğu bir sahneyi daha önce de yaşamış gibiydi ama bunun ne olduğunu tam olarak çıkaramıyordu.

Silkindi sonunda. Neyse ne! En iyisi geleceği düşünmekti.

Eylül'le birlikte fakültenin açılışını ve İsmail'e kavuşabilmeyi iple çeker olmuştu. Ayrıca pansiyonu, sokağa bakan odasını, arka bahçedeki kedileri, hatta Madam Lorenzo'yu bile özlemişti... Emma'ya gelince, ona kırılmakla da hata ediyordu. Ablası evleneli birkaç ay olmuştu. Kocasıyla baş başa kalma isteğini tabii karşılamalıydı. Yine de Tünel'de pansiyonuna çok yakın oturması iyi bir şeydi. Ara sıra ziyaretine gidebilirdi. Belki de kim bilir, uygun bir zamanda büyük sırrını bile onunla, onlarla paylaşabilirdi... Ama şimdi hâlâ susmanın zamanıydı.

Konuşmanın zamanı

Kasım sonu 1941
Tünel

Kapının eşiğinde, ablasının arkasında köpek Hapsi belirdi. Emma'nın, "Hoş geldin Friduşka" sözleriyle nerdeyse aynı anda, neşeyle kesik kesik havladı.

"Hoş bulduk Emma. Tamam Hapsi, sus, otur!"

Emma gülmeye başladı.

"Aman dikkat, hoş bulduk Hapsi, tamam Emma, sus ve otur demeyesin! Annemize göre bu köpek bizimle o kadar iç içe yaşıyor ki günün birinde onunla insanmış gibi konuşulacakmış."

Tünel'de, Ensiz Sokak adında küçücük bir çıkmaz sokakta, "Victoria" tarzında kırmızı kiremitten bir binanın giriş katında oturuyordu Sardiler.

Frida, fakülte açıldığından bu yana, haftada bir düzenli olarak onlara akşam yemeğine gidiyor, birkaç ay önceki mesafeli davranışlarından eser kalmamış Emma'nın ısrarıyla yatıya da kalıyordu; birlikte o kadar iyi vakit geçiriyorlardı ki yoğunlaşan derslere ve tabii İsmail'e rağmen, ablasına gideceği günü sabırsızlıkla bekliyordu.

Emma'yı öptü, Hapsi'nin başını okşadı, kasım yağmuruyla ıslanmış pardösüsünü portmantoya astı.

Ferenc bol acılı gulaş pişirmişti. Tatlıyı ise mutluluktan gözleri ışıldayan ve daha da güzelleşen Emma üstlenmiş, an-

nesinden öğrendiği tarzda bir *kigel* yapmıştı. "Pasta çörek gibi şeyler yasaklanacak diyorlar, bu 'tel şehriyeli tatlı'nın yapılışını öğrenmekte fayda var..."

Sofraya konan Macar şarabı şişesini, yemeği daha yarılamadan bitirdiler. Emma ilk kadehi kocasının şerefine kaldırmıştı:

"Ferenc işinde terfi etti. Önce bunu kutlamak istiyorum" demiş, sonra, "Çalıştığı firmada, teknik servisin mesul müdürü oldu. Artık bütün radyolar ondan soruluyor..." diye açıklamıştı Ferenc'e gururla bakarak; ardından da "... bütün radyolar!" diye tekrarlayıp bunda sadece kendisinin anlayabileceği çok eğlenceli bir unsur varmış gibi bir kahkaha atmıştı.

Ferenc ise kendini pek ciddiye almıyor gibiydi. "Bu marifet değil ki! Aslında çok talihliyim, hayatta en çok sevdiğim uğraş için bana para veriyorlar" demişti sakin sakin gülümseyerek. Konuşmalara, "Gazete Radyo" programının cızırtılı son haberleri eşlik ediyordu: Rusların karşı taarruzları sonucunda Alman kuvvetleri Rostov'u tahliye etmişlerdi.

"Bu geri çekilme, Doğu Cephesi'nde Alman kuvvetlerinin ilk mühim geri çekilmesidir" dedi Ferenc mutlu bir ifadeyle. "Amerika'nın harbe girmesi ise an meselesi! Hadi kızlar, gelin bir de bu güzel haberlere içelim! *Egészségére.*[29]"

Yemekten sonra, genç çifte düğün hediyesi gelen gramofona plaklar koydular, Tino Rossi ve "La Paloma"sı, Trenet, Piaf, Montand... Jazz swing'e meraklı olan Ferenc "kızlara" Louis Armstrong'un "When the Saints Go Marching in" parçasını dinletti... Tangolar, valsler yaptılar. Deliler gibi gülüyorlar, etraflarında zıplayıp duran Hapsi ise neşeli neşeli havlıyordu. Biraz bu yeni evlilerin her hareketinde hissedilen karşılıklı aşkın tesiriyle, biraz da içtiği şarabın etkisiyle, Frida birdenbire onlara açılma ihtiyacını hissetti.

Artık konuşmanın zamanı gelmişti... Hiç değilse ablasıyla eniştesine.

29. Macarca: Şerefe.

"Koço'da söylemiş olduğum gibi değil..." deyiverdi aniden.

Kocasının kollarında hâlâ dönmekte olan Emma gülerek sordu:

"Koço'da ne demiştin? Ne zaman? Neden bahsediyorsun?"

"Bu yaz Koço'da sana söylediğim gibi sadece derslerim ve kariyerimle meşgul değil zihnim. Ben biriyle... konuşuyorum."

Frida bu sözleri söyler söylemez, herhalde ses tonundan etkilenen Emma ile Ferenc dansı bıraktılar. Ferenc gidip gramofonu susturdu.

Frida derin bir nefes aldı, artık ne pahasına olursa olsun konuşmalıydı, bu yükü tek başına kaldıramıyordu:

"Tam bir seneden beri. Birbirimizi çok seviyoruz."

"Kim o? Ben tanıyor muyum? Fakülteden biri mi?"

Derin bir nefes daha aldı Frida:

"Hayır tanımıyorsun! Evet, fakülteden biri... Bu yıl mezun olacak. Adı İsmail. İsmail Bosnalı!"

Bir sessizlik anından sonra Emma şaşkınlıkla, "Demek Müslüman biri, öyle mi?" diye sordu.

"Evet."

"Aman Tanrım!"

"Ne var bunda 'Aman Tanrım' diye haykıracak? Aramızdaki din farkı benim için mühim değil, tabii onun için de! Ayrıca evlenmiyoruz, konuşuyoruz sadece!"

Bu son cümlelerinin her birindeki riyakârlığın bilincinde olan Frida'nın sesi sinirlendiğinde hep olduğu gibi iyice kısılmıştı, suratı bembeyazdı. Gözleri ise zor tuttuğu gözyaşlarıyla parıldıyordu. Haftanın biriken yorgunluğu, yemekte içilen şarabın hafif de olsa sarhoşluğu, sırrını açıklamış olmanın heyecanı, onu nerdeyse sinir krizinin eşiğine getirmişti.

Kız kardeşinin bu halini iyi bilen Emma derhal tavır değiştirdi:

"Öyle sinirlenme canım, hiç beklemiyordum, şaşırdım hep-

si bu!" Frida'nın yanına gelip ona olanca şefkatiyle sarıldı:

"Demek küçük kardeşim sonunda âşık olmuş ha! Geçen sene, cumartesi günleri Moda'ya gelen o sessiz telefonlar demek bu İsmail denen adamdanmış. Demek senin pazartesi sabahları karda kışta da olsa, koşa koşa neşe içinde Beyazıt'a gitmen, sadece tıbbiyeye değil, bu İsmail'e de olan aşkındanmış! Ne güzel!"

Ancak Ferenc'in suratı asılmıştı. Karısının kaş göz işaretlerini görmezden gelip Frida'yı nerdeyse soru yağmuruna tuttu: Nasıl biriydi bu İsmail, kimlerle görüşüyordu, siyasi görüşleri nelerdi, ailesi nasıl bir aileydi, aileyle tanışmış mıydı?

Frida bu arada toparlanmıştı. Ferenc'in sorularına biraz sinirli bir kahkahayla karşılık verdi:

"Canım, sana ne bütün bunlardan? Onunla konuşan benim, sen değilsin."

Ferenc iyice ciddileşmişti:

"Öyle deme Frida. Görüştüğün gencin huyları, davranışları, siyasi görüşleri hepimizi, anlıyor musun, istisnasız hepimizi ilgilendiren bir mevzu. Türkiye'de oynanmakta olan hassas denge oyunlarının farkında değilsin galiba! Ülke her an faşizme, yani baskıya, hoşgörüsüzlüğe, karanlığa itilebilir, Almanya denen canavarın etkisiyle. Bizler ise aydınlık, demokrat ve bütün insanlara eşit davranılan bir geleceği hayal ediyoruz... En yakınımızda da bizim gibi insanlar olmasını dilemekten tabii ne olabilir!"

"Ne demek istediğini pek anlamıyorum Ferenc. İsmail'in bütün bu söylediklerinle ne alakası var? Harika bir insan o. Akıllı, çalışkan, sadece hastalarına değil, bütün insanlara karşı müşfik... Çok da iyi bir hekim olacak, bundan eminim!"

"Sen buna beyaz atlı prens desene Friduşka" diye takıldı ablası. "Ama maalesef beyaz atlı prensler genelde sadece masallardadır. Ferenc haklı. Bu savaş döneminde, birlikte oldu-

ğumuz insanları iyi tanımamız çok mühim." Ardından sesine ciddi bir ton vererek ekledi: "Hem Yahudi olduğunu asla unutma... Bilhassa bu günlerde! Emin ol, yakın bir gelecekte, tıpkı şimdi Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de sana bunu hatırlatacak olan insanlar ve hadiselerle karşılaşacaksın."

Emma'nın zaten hep takındığı kendinden fazlasıyla emin, her şeyi bilen tavrı, evlendiğinden beri iyice belirgin olmuştu. Anlaşılan Frida ne yapsa ne etse, "hayat hakkında hiçbir şey bilmeyen küçük kardeş" olarak kalacaktı. Oysa tıbbiyenin üçüncü sınıfındaydı. Büyük bir aşk yaşıyordu. Kendini en az ablası kadar olgun ve tecrübeli hissediyordu.

Yine de bir şey demedi. Biraz gergince tebessüm edip sustu. Ferenc ile Emma artık üstüne varmamaları gerektiğini anladılar.

Emma esneyerek saatine baktı:

"Gece yarısı olmuş ve yarın hepimiz sabahın köründe kalkacağız. Haydi yatağa! Friduşka, çarşaf, yastık ve yorganını sofanın üstüne koydum. Bir zahmet seriverirsin. Banyodaki mavi havlu da senin."

Tam o sırada telefonun zili çaldı. Frida yerinden sıçradı.

"Bu saatte kim olabilir? Yoksa Moda'dan mı arıyorlar? Bizimkilerden birine bir şey mi..."

Emma sözünü yarıda kesti:

"Merak edecek hiçbir şey yok. Ferenc telefon bekliyordu. Yurtdışından gelmiş bir gazeteci dostu, çok kısa bir süre için İstanbul'da kalıp yarın Ankara'ya gidecekmiş."

Gerçekten de Ferenc'in bu telefonu beklediği belliydi. Zira sakince yerinden kalkmış, üç çalıştan sonra ahizeyi kaldırmış, hattın öbür ucundakine, selamsız sabahsız, yabancı aksanlı İngilizcesiyle, Frida'nın iyi anlayamadığı bir iki cümle söyleyivermişti. Kapadıktan sonra karısına döndü:

"Gitmem lazım, Guttridge bekliyor."

"Tamam" dedi Emma, "ben yatacağım. Sakın anahtarı al-

mayı unutma ve sıkı giyin. Dışarısı buz gibi..."

Oturduğu yerden Frida, Ferenc'in girişteki portmantoya asılı fötr şapkasını, pardösüsünü giydiğini, atkısını boynuna doladığını gördü. Baldızının bakışını üstünde hissetmiş olmalıydı ki başını ona çevirip hafifçe gülümsedi, iki elini yana açarak, "Ne yapalım, başa gelen çekilir" anlamında bir işaret yapıverdi. Sonra, "Hadi, hoşça kalın kızlar!" deyip dışarı çıktı.

Emma da ayağa kalkmıştı.

"Ben de gidip yatayım bari. Sana iyi geceler, sabaha görüşürüz" dedi.

Frida o gece Sardilerin evinde, oturma odasının daracık sedirinde, raflardaki sürü sepet kitapların tozunu soluyup hapşırarak, çelişkili duygular içinde huzursuz bir uykuya daldı.

Hem sırrını birilerine açmış olmanın rahatlığı içindeydi hem de ablasıyla eniştesinin uyarılarının tedirginliğini yaşıyordu. İster istemez geleceği de düşünüyordu. Emma ile Ferenc'e İsmail'le beraberliğini anlatmak nispeten kolay olmuştu. Ama ya annesi ile babası? Hele babası! Hem neyi konuşacaktı. İsmail çalışmadığı zamanlarda hemen her an yanındaydı... Ama geleceğe dair tek bir söz edilmemişti hâlâ. Ayrıca genç adam mezun olduktan sonra askere alınacaktı! Askerlik süresi, iki buçuk seneye yükseltilmişti.

Kendisini de zor bir süreç bekliyordu. Stajlar. Mezuniyet. İhtisas. Sonra... Üniversitede kalıp kalmayacağını bilmiyordu. Belki özel bir hastaneye girebilir, orada çalışabilirdi. İhtisas bitince hemen muayenehane açmak söz konusu olamazdı. Belki çok daha sonra... İsmail sık sık muayenehane açmak istemediğini, hasta ile hekim arasına paranın asla girmemesi gerektiğini birkaç defa söylemişti, ancak Frida onun bu görüşüne katılmıyordu; hem insanlara yardım etmek hem de ekmeğini, hatta daha fazlasını kazanmak kafasında pekâlâ bağdaşı-

yordu... Belki İsmail'i de ikna edebilirdi bu konuda.

Sonuçta Frida nerdeyse bütün geceyi, gelecekte karşısına dikilecek olan engellerle savaşarak geçirdi ve ancak sabaha karşı uykuya daldı. Buna rağmen Ferenc'in eve döndüğünü duymadı.

Sabah altı sularında bitkin bir şekilde uyandı. Zorla, nerdeyse sendeleyerek kalktı. Bu yabancı ortamda elini yüzünü yıkayıp geceden hazırladıklarını giymek, getirmiş olduğu eşyaları çantasına tekrar yerleştirmek daha da zor oluyordu, üstelik gecenin yorgunluğunu bütün vücudunda hissediyordu. Ayaküstü bir şeyler yemek için mutfağa doğru yürüdü. Karanlık koridorda boylu boyunca yatan Hapsi'ye ayağı takılınca düşmesine ramak kaldı. Köpek de sıçradı, biraz kenara gitti ama sesini çıkarmadı. Hâlâ rüya mı görüyordu Frida, yoksa demli çay ve kızarmış ekmek kokusu muydu gerçekten burun deliklerine dolan? Mutfak kapısını itti. Her tarafı beyaz çinilerle kaplı mutfağın tavanından sarkan lamba ortalığı iyice aydınlatmıştı. Tezgâhın üstündeki tabaklara peynir, zeytin ve reçel konmuştu. Beyaz saten bir sabahlık giymiş olan ablası, ocağın başında çay demliyor, ekmek kızartıyordu. Havagazının ışıldak halkası yüzüne yansımış, yanaklarını pembeleştirmişti.

"Niye öyle erken kalktın? Dokuzdan önce evden çıkmazsın sen."

"Sana eski günlerde evde yediklerimiz gibi güzel bir kahvaltı hazırlamak istedim. Olmadı tabii. Ekmek taş gibi, kaşarpeynirine patates karıştırılıyormuş, tatsız tuzsuz bir şey... Tereyağı yerine de ancak margarin bulabildim, ama olsun! Şöyle kopkoyu bir çayla bunlar yine de iyi gider, değil mi?"

Sabah sabah konuştukça konuşuyordu Emma. "Sanki dün akşam anlattıklarımdan bahsetmemizi engellemeye çalışıyor" diye düşündü Frida.

Sonunda Emma'nın bir an susmasını fırsat bilip biraz zo-

raki bir gülümsemeyle akşamki itiraflarına atıfta bulundu:

"Babam bir de sana çatıp durdu bunca zaman. Yok, Ferenc ne idüğü belirsiz bir adammış, yok Sardi Yahudi adı değilmiş... Benim kiminle birlikte olduğumu öğrenirse, senin seçimin dünyanın en akıllı, en uslu seçimi gibi görünecek ona. "

"Benim seçimim sahiden akıllı ve uslu mu? Ya hayatım? Acaba hayatım da mı öyle? Kim bilir!"

O da ne! Emma'nın yüzünden birden hafif ama belirgin bir hüzün bulutu geçmiş, gözlerine tuhaf bir endişe yansımış, dudakları titremişti...

"Ne demek istiyorsun Emma, bilmediğim bir derdin mi var yoksa?" diye sordu Frida endişelenerek.

Emma toparlanmıştı, sakin bir ifadeyle, "Tabii ki yok!" dedi. "Sadece hiç kimsenin istikbalde ne olacağı, ne yapacağı belli değil. Onu demek istemiştim."

Yağmur damlaları, küçük mutfak penceresinin baktığı aydınlığın damına hızla çarpıyordu.

"Ne tuhaf! Biri tayyörlü, öteki sabahlıklı iki kız kardeş, mutfak tezgâhının iki yanında taburelere oturmuşuz... Hiçbirimiz galiba kendisine düşen dert payını tamamıyla ortaya dökmek istemiyor. Ama birbirimizin varlığıyla huzur ve güven buluyoruz" diye geçirdi aklından Frida. Sonra kalkıp dudaklarını ablasının yanağına değdirdi:

"Gidiyorum! Sakın kapıya kadar geleyim deme. Hatta tavsiye ederim, saat henüz sabahın yedisi, tekrar yatağına gir, saat sekize kadar güzel bir uyku uyu."

Emma omuz silkti:

"Hiç olur mu? Birazdan Ferenc kalkacak, zavallı bu yağmurda Hapsi'yi gezdirecek. Ona kahvaltı hazırlamam lazım, Hapsi'nin de paparasını ıslatmalıyım. Sonra giyinip Beyoğlu'nun yolunu tutacağım! Bu havada, tramvayların içi, köpeğin ıslanmış tüylerinden de berbat kokar. Düşündükçe midem bulanıyor."

Gözlerinde muzip bir pırıltıyla devam etti:

"Ama tabii tramvaymış, kalabalıkmış, çamurlu yolmuş, bunlar artık sana hiç dokunmuyor besbelli. İsmail'in varlığı sana her şeyi unutturuyor, öyle değil mi?"

"Sabah sabah gevezelik edeceğine çayını iç" dedi Frida gülerek.

Nefret etmenin zamanı

Aralık 1941-Ocak 1942
Moda-Beyoğlu

"Struma gemisini Büyükdere açıklarına römorkörle çekmişler" dedi Bronia derin derin iç çekerek. "Yazık oluyor o günahsız insanlara... Limandan gece gündüz çığlıkları duyuluyormuş, 'Bizi kurtarın, bizi terk etmeyin!' diye yalvarıyorlarmış... Bakın demedi demeyin!.. Sonu maalesef Salvador'unki[30] gibi olacak!"

Samuel Şulman gazetesini katlayıp yandaki sehpaya bıraktı.

"O daracık, eski bir ahşap yelkenli tekneymiş, yola çıkamayacak kadar da bozukmuş. Struma nispeten daha sağlam görünüyor. Struma'dakiler de Köstence'den güya Filistin'e gitmek için yola çıkmışlardı, gel gör ki şimdi İngilizler 'Filistin doldu' diyorlar... Türkler ise, Nazilerin 'gemide salgın hastalık var' demelerine inanıp bu zavallılara gemiden inme müsaadesi vermiyorlar. Hep aynı hikâye yani... Ne olacak halleri! Tanrı onlara acısın!"

O susunca, Bronia bütün olup bitenlerden bir cümlelik ders çıkardı:

"Aslında hangi memlekette olursak olalım, bize bizden

30. Salvador: 1940'da Bulgaristan'ın Varna Limanı'ndan balık istifi binen 350 Yahudi'yle ayrılıp Filistin'e doğru yol alan gemi. 12 Aralık'ta Silivri açıklarında kayalara çarparak batmıştı.

başka kimsenin faydası yok, bunu böyle bilmek lazım."

Frida kulaklarını elleriyle tıkamamak için kendini zor tutuyordu. Ev zaten Emma'sız öylesine boş ve sıkıcıydı ki! Yetmiyormuş gibi anne babasının, bu bitmek bilmez kasvet verici nutuklarını dinlemek zorundaydı her hafta sonu.

"Bunu, Emma ve Ferenc buradayken ifade edemiyorum, çünkü ikisi de nedense İngilizlere laf söyletmiyorlar, ama Struma'nın şu an içinde bulunduğu zor durumdan en çok İngilizler mesul. Zaten 1939'dan beri petrol yatakları uğruna iyice Arap yanlısı oldular, onları kızdırmamak için Filistin'de Yahudi yerleşimini kösteklemeye başladılar. Balfour Bildirisi[31] çoktan unutuldu gitti" diye devam etti Samuel.

"Onlar zaten oldum olası kaypak davranmışlardır" diye noktayı koydu karısı.

İngilizlerin hepsi kaypaktı, soğuk ve mesafeli olmanın yanı sıra hepsi de çiçeklere meraklıydı; Fransızların mizah yönü kuvvetliydi, çoğu çapkın ve biraz da küstahtı; Almanlar olağanüstü disiplinli ve katıydı; İtalyanlar neşeli, biraz da havai; Türkler ise cesur ve misafirperverdi, karılarını hem kolayca aldatıyor hem de kıskanıyorlardı, bazen onları bundan dolayı öldürdükleri oluyordu... Şulmanlar gibi Aşkenaz[32] olma şansından yoksun Türk Yahudileri, namı diğer "Espanyol"lar ise diğerlerine göre daha cahil ve nedense gösteriş meraklısı sayılırdı. Üstelik Müslüman Türkleri örnek alarak, karılarını evde bırakıp hovardalık yapmaya gittikleri söylenirdi.

Frida bu basmakalıp sözlerden de iyice bunalmıştı, ayrıca piyano odasında salamandra etrafında toplanmış, ayaklarında içi kürklü terliklerle, bol şekerli koyu çaylarını yudumlarken, Struma için ah vah etmenin düpedüz ayıp olduğunu

31. İngilizlerin, Filistin'de bir Yahudi anavatanının kurulacağını duyurmak için 1917'de yaptıkları resmi açıklama.

32. Doğu Avrupalı ve Rus Yahudisi.

düşünüyordu. Bu düşüncesine rağmen sarı bandıralı hayalet gemi ve içinde çığlık atan insanlar gözünün önünden geçti birden, ürperdi, dayanamayıp söze girdi:

"Tamam, İngiltere'nin bahanesi 'Araplara Filistin'e Yahudi sokmayacağımıza dair söz vermiştik, şimdi Struma'daki göçmenlere müsaade edersek, onları kontrol edemeyiz' olmalı, ancak kimse masum değil bu olayda, hiç kimse! Türkiye'nin hastalığı öne sürmesi bir bahane. O da gönülsüz, zira ne Nazi Almanyası ne de İngiltere'yle ters düşmek istiyor."

"Bu savaşın başından beri, Türkiye'nin yegâne politik çizgisi hep bu olmadı mı? Ne şiş yansın ne kebap" diye onayladı Samuel.

Ancak Bronia aynı fikirde değildi.

"Öyle söyleniyor ama bence Almanya'ya sempati çok daha büyük. Birinci Cihan Harbi'nde de müttefik değiller miydi? Şimdi de *Cumhuriyet*'te Yunus Nadi'nin yazılarını okumak kâfi."

Bu cümleyi duyduğunda Frida tebessüm etmekten kendini alamadı. Annesi, Odessa'dan İstanbul'a geldiğinden bu yana, bir tek Türk gazetesini evine sokmuş değildi. Ancak Fransızca çıkan *Le Journal d'Orient*'ı her gün, ilanlar ve sosyete haberleri dahil baştan sona tarar, radyo haberlerini kaçırmaz ve her konuda kesin bir üslupla görüş bildirmekten çekinmezdi. Söz konusu gazetenin tek bir satırını hayatında okumamış olmasına rağmen, bu aralar *Cumhuriyet*'e ve onu okuyanlara karşı öfkeyle dolup taşıyordu. Frida anlattıklarını dinlerken, ister istemez İsmail'i düşündü. İsmail o gazetenin sadık okuruydu, söylediğine göre ailesinin bütün fertleri de öyle. Frida'nın, Emma'nın evinde gördüğü, ilgiyle okuduğu ve yaydığı fikirlerin çoğunu beğendiği, *Tan* gazetesi ise "komünist yanlısı" diye pek çok evde nefretle anılıyordu. Kim bilir, belki İsmail'in evinde de...

Hep o uçurumlar!

Söylediklerine, kocasından ve kızından herhangi sözlü

bir tepki almayınca Bronia, "Arkadaşlarımla bir karar aldık, artık Park Otel'e bezik oynamaya gitmeyeceğiz. Orası Alman'dan geçilmiyor. Otelin ön pencerelerinden de Alman Konsolosluğu'nun tepesindeki kocaman gamalı haçlı bayraklarını görmek, iyice asabımı bozuyor" diye ekledi.

Acaba annesi, daha önceleri Park Otel'e bezik oynamaya gittiğinde, girişte üniformalı, uzun boylu, mavi gözlü, yanakları gamzeli bir belboya rastlamış olabilir miydi? Rastlamış olsaydı hiç aklına, bu belboyun kızının sevgilisi bir doktor adayı olduğu gelir miydi? Yok hayır, bu mümkün olamazdı, İsmail orada sadece geceleri çalıştığını söylemişti...

"Kızım, bu söylediklerimde seni güldürecek ne var, anlayamadım! Ablan haklı galiba, çok ders çalışmaktan bazen bir tuhaf oluyorsun..." diye çıkıştı annesi alınmış bir tavırla.

***

Ertesi akşam İsmail ile Frida Küllük'ün önünde kararsız duruyor, içerden taşan uğultu halinde konuşmalara kulak veriyorlardı; incecik bir kar üstlerine tozuyordu, karanlık bastı basacaktı, meydanda müvezzi çocuklar ellerinde *Gece Postası*, çığlık atıp duruyorlardı:

"Yazıyooo, Japonya Amerika'ya saldırdı, yazıyooo, unlu mamuller yasaklandı, yazıyooo..."

"Harika yahu! Simitlerimize elveda diyeceğiz anlaşılan... Kocaman manşetler halinde ilan etmişler üstelik!"

Ona ve onun gibi gün içinde açlığını simit, açma, çatal gibi unlu mamullerle kapatmaya çalışanlara dokunacaktı en çok bu karar. Ama yine de gülüyordu İsmail, hem de yapmacık değil, hakiki bir neşeyle.

"Hadi gel bari içeri girelim" dedi ardından, Frida'yı kolundan hafifçe ama kararlı bir şekilde çekerek.

Genç kız da güldü. İçeride mutlaka dama ya da tavla oynayacak birilerini bulur, sigara üstüne sigara yakarak, karşısı-

na her çıkanı yenerdi. Hiç kimse bu kadar gelecek vaat eden, bu kadar parlak ve çalışkan bir öğrencinin, az da olsa kahvede zaman geçirebileceğine inanmazdı. Bu da İsmail'de onu şaşırtan pek çok çelişkiden sadece bir tanesiydi.

"Tamam, girelim."

Müvezziin bağırışlarına, "Kokina var! Kokina var!" sesleri eşlik ediyordu. Çingeneler küfelerde getirdikleri yılbaşı müjdecisi, tabiatta var olmayan bu yapma bitkiyi yılbaşı gecesine kadar satacaklardı, "Kokina var... kokina" diye kimsenin anlamadığı bir dilde seslenerek...

Türkiye'de yeni yeni kutlanan yılbaşı gecesi Emma ile kocası, İstanbul'da yaşayan İngiliz ve Macar arkadaşlarla, "o bar senin bu bar benim" bütün şehri gezmeye niyetliydiler. Öyle demişti Emma kız kardeşine.

"Bu karartmada barlara, lokantalara mı gideceksiniz?"

"Gideriz! Ne var ki bunda? Evlerde olduğu gibi lambaların ampulleri maviye boyanıyor, müzik de alçak perdeden çalınıyor... Fena mı, ortam daha romantik oluyor."

"Bulunacağınız ortam romantik olabilir ama dünya 1942 yılına silah sesleri eşliğinde girmeye hazırlanıyor" diye geçirmişti Frida aklından, biraz da davet edilmemenin verdiği hırçınlıkla...

***

İsmail'e gelince "yılbaşı" ona Noel ya da Yahudilerin Hamursuz Bayramı kadar yabancı bir olaydı. O gecenin kendisi için tek özelliği, müşteri yoğunluğu dolayısıyla Park Otel'den istenmiş olmasıydı.

Frida ise, 31 Aralık günü her akşam yaptığı gibi pansiyonuna dönmüştü. Elinde İvon Lorenzo için küçük bir hediye paketiyle...

Yol boyunca Emma ile Ferenc'in zaman zaman tuhaf davrandıklarını üzüntüyle düşünmüştü. Davranışları gözle gö-

rülür biçimde "yanlış" değildi elbette, hiç olmamıştı da... Sadece genç kızda zaman zaman, istenmediği, "itildiği" hissini uyandırıyordu.

"Kendine gel, ortada fol yok yumurta yok, ikisi de çok çalışıyorlar, yorgunlar, sürekli seni düşünmeye vakitleri yok, bütün bu ecnebi arkadaşlarıyla iyi anlaşabileceğime de ihtimal vermeyebilirler ayrıca..." diye silkinmişti sonunda anahtarını kilitte çevirirken.

Madam Lorenzo, Frida'nın ona armağan ettiği fotoğraf çerçevesini çok beğenmiş, defalarca teşekkür etmişti. Çerçeve muhtemelen, en kısa zamanda, içinde kadının yurtdışında yaşayan sayısız akrabalarından birinin resmiyle, diğerlerinin yanında, oymalı büfe üzerinde yerini alacaktı.

"Bu gece kimseye sözün yok anlaşılan. O halde yılbaşı yemeğini benimle yiyeceksin! İtiraz istemem!"

Frida kendini o gece yalnız ve hüzünlü hissetmeye meyilliydi, bunun mantıkdışı olduğunu kendine ne kadar tekrar edip dursa da... Dolayısıyla itiraz etmeyi hiç düşünmedi.

Madam Lorenzo İstanbul'daki Levantenlerin geleneksel yılbaşı yemeği olan hindi niyetine bir tavuk pişirmiş, önden tarama, yanına da bol pilav hazırlamıştı. İkisi, savaş öncesi refah günlerinden kalma işlemeli beyaz örtülü sofrada, önce havadan sudan sohbet etmişlerdi.

Zaman ilerledikçe, yeni yılın şerefine önce içtiği kırmızı şarap, sonra da küçük Bohemya kristali kadehten yudumladığı likör etkisini gösterdi ve Madam Lorenzo hiç olmadığı kadar konuşur oldu:

"Bakma bana sen, biraz asık suratlıyımdır genelde, belli etmem ama aslında severim seni... Terbiyelisin, düzenlisin, yardımseversin..."

Parmağıyla oturma odasına açılan yatak odasını gösterdi:

"Burada yatan adam öleli beş yıl oldu. O zamandan bu yana kimseyi soframa davet etmedim. Senden önce bir başka

kiracım vardı, o hukuk talebesiydi, karşılıklı merhabalaşma dışında iki laf etmedik, ama sen hakikaten başkasın...”

Bunca iltifatın biraz tedirgin ettiği Frida ne diyeceğini şaşırdı. İsmini Moda’da bir komşularından duyup kiracısı olduğu Madam Lorenzo’nun çok genç yaşta dul kaldığını biliyordu üstelik. O halde kimdi, beş yıl önceye kadar “orada yatan adam”? Demek ya bir daha evlenmiş ya da bir sevgilisi olmuştu. Odada artık kimse olmadığına göre, gözlerini gayriihtiyari büfedeki fotoğraf kalabalığına çevirdi. Abdullah Frères’in ölümsüzleştirmiş olduğu saçları topuz, fırfırlı bluzlu, uzun etekli kadınlar, saçları bukleli bebekler... Zaza marka briyantinli saçları ortadan ayrılmış, monokllü, Enver bıyıklı, dik yakalı beyler... Acaba bu sonunculardan hangisi bu son yıllarda ev sahibesinin yatağını paylaşmış olabilirdi?

“Orada boşuna arama onu. Onun fotoğraflarının hepsini, ona çok kızdığım bir gün yırttım. Şimdi de içimde yaşıyor, beynimde, fikirlerimde, ruhumda...” dedi ev sahibesi, Frida’nın biraz fazla tantanalı bulduğu, ama merakını daha da uyandıran bir edayla.

“Kim... Kimden bahsediyorsunuz, anlayamıyorum.”

“Merak ediyorsan, söyleyeyim. Orada, yani yatak odamda, önce kocam, sonra... çocuğummuş gibi baktığım bir hasta yattı uzun zaman. Anlamışsındır, rahmetli Lorenzo’dan bahsetmiyorum. O öldüğünde henüz otuzundaydım; bir avukatın yanına sekreter olarak girdim. Bir Türk’ün... Mühim biriydi. Yakışıklıydı. Eh ben de o zaman fena sayılmazdım. Beni Gypsy Rose’a benzetirlerdi. Bir süre sonra çeşitli bahanelerle bana geç saatlere kadar mesai yaptırır oldu. Bürosunda çalışmadığım zamanlar da ‘tesadüfen’ yolumun üstünde bulunuyordu. Bazen akşamüstleri, şu sokağın başında, açıkça beklerdi beni; gördüğünde bütün gün konuşmamışız gibi şapkasını çıkarır, selam verirdi, bazen de bürosunun kapısından benimle aynı anda çıkar, eve bırakmayı teklif ederdi, ben kabul etmezdim...

Bir süre böyle devam etti. Ne yalan söyleyeyim, benim de onda gönlüm vardı. Sonunda eve bırakılmayı kabul ettim. Aşkını ilan etti. Önce sevgili olduk. Ardından evlenmek istedi... Evlendik. Bu evi kapayıp onun aile evinin bulunduğu Erenköy'e yerleştik. Mutluyduk. Birkaç yıl sürdü bu saadet. Sonra..."

Durdu Madam Lorenzo, güldü, bilgiç bir gülüştü bu.

"... Sonra politikaya atılmak istedi ve benden 'boşanma müsaadesi' istedi. Neden mi? Çünkü ben bir gayrimüslim olarak, kariyerine zarar verebilirdim. Önce yeni kurulan Fethi Okyar partisine mebus adaylığını koyacak, sonra, kazanırsa benimle tekrar evlenecekti. Kabul ettim, buraya döndüm, ama bana yalan söylemişti, kandırmıştı, yani politikaya gireceğine girecekti de bunun yanında benden çok daha genç bir kadına âşık olmuştu. Onunla nikâhlanmak istiyordu. Mebus olduktan sonra bana döneceğine, onunla evlendi..."

Bu kez boşalmış likör kadehini yeniden doldurmak için biraz soluklandı. Frida hikâyenin sonunu iyice merak etmeye başlamıştı:

"Sonrası epey şaşırtıcı. Girdiği partinin dağılması sinirlerine ve ruh haline kötü tesir etmiş olacak. Yaşı da ilerliyordu. Bunamış. Bunayınca da sürekli beni sayıklamaya başlamış. Yeni karısı da dediğim gibi genç ve de güzel. Eski karısını sayıklayıp duran bu bunak ihtiyarı ne yapsın! Boşayıp kapının önüne koymuş. O da bana döndü. İlk zamanlar beni hâlâ tanıyordu. Olanlar hiç olmamış gibi, hep evli kalmışız gibi davranıyordu. Mebusluk dönemini de unutmuştu. Sonra yavaş yavaş beni dahil her şeyi unuttu. Kendini de unuttu. Ben de ona sonuna kadar çocuğummuş gibi baktım. Bütün servetini yeni karısının üzerine geçirdiğinden, bana geldiğinde meteliksizdi. Elimde avucumda ne varsa ona bakmak için harcadım. Sağ olsunlar şimdi İtalya'da olan akrabalarım bana biraz yardım etmeselerdi, halimiz ne olurdu bilmiyorum. O hayatta olduğu sürece, bu üst kattaki odayı kiraya vermem

imkânsızdı, çünkü geceleri kalkıp üstünde gecelik entarisiyle hayalet gibi dolanıp duruyordu; kiracı korkup gidebilirdi, gördüklerini sağa sola anlatıp beni, bizi rezil edebilirdi. Bu kira işine vefatından sonra başlayabildim ancak... Az önce bahsettiğim, odasını pek temiz tutmayan bir hukuk talebesi, sonra da sen... Tanrı'ya şükür, seninle rahatım, bana herhangi bir rahatsızlık vermiyorsun, tam aksine. Aman kızım ekmek ye, bol bol ekmek ye! Yarın bu ekmeği bulamayacaksın. Yeni yılda karneye bağlanacakmış."

Ardından saatine baktı:

"Biz böyle konuşa konuşa saat ikiyi bulmuşuz, yeni yıla da girmişiz, haberimiz yok. Mutlu yıllar kızım."

"Size de" dedi Frida.

"Sen şimdi bu adamın adını merak edeceksin..." diye ekledi kadın, sandalyesinden zorlukla kalkarken.

Doğrusu Frida pek merak etmiyordu adını. Tek merak ettiği, Madam Lorenzo'nun İsmail ile beraberliğini öğrenmiş olup bu anlattıklarıyla kendisine bir mesaj vermek isteyip istemediğiydi. Sormamasına rağmen kadın, önce vefasız, sonra da fazlasıyla vefalı davranan bu sevgilinin adını da söyledi. Frida bu adı daha önce duymamıştı. Adam öldükten sonra unutulmuştu anlaşılan. Gazetelerin ondan bir siyasetçi diye söz ettiği dönem ise Frida'nın çocukluğuna rastlıyordu.

"Tekrar mutlu yıllar size ve iyi geceler" dedi, dudaklarını yaşlı kadının kırışık yanağına hafifçe değdirerek. Bu hikâyeye nasıl bir yorum yapacağını hâlâ bilmiyordu.

Kafasında beliren sorunun cevabını o gece nedense müneccim kesilen Madam Lorenzo verdi:

"Diyeceğim şu kızım: Hiçbir ülkede, hiçbir zaman azınlık olduğunu asla unutma. Kendi iyiliğin için. Unutursan hatırlatan birileri mutlaka çıkar. Hele hele sizlere, sizlerden birine..."

"Bizlere?"

"Musevileri kastediyorum, sen de pekâlâ biliyorsun ki on-

ların durumu her yerde herkesinkinden zor! Hem de asırlardan beri...”

“Çekinmese, ‘lanetli kavim’ sözlerini telaffuz edecek” diye geçirdi aklından Frida.

Aslında, Emma’nın daha önce söylediklerinin benzeriydi şimdi duydukları: “Dikkat et, ayağını denk al, Musevi olduğunu unutma sakın.” Herkes sanki sözleşmiş, ona ders vermeye kalkışıyor, “iyiliği için” tembihlerde bulunuyordu. Frida’nın içi daraldı. Cevap vereceğine tabaklardaki tavuk kemiklerini toplayıp bir çanağa attı, içine de sofrada kalmış o değerli ekmekten bir dilimi ufalayıp bu karışımı biraz suyla ıslattı.

“Ben yatmadan önce kedileri besleyeceğim” diye izahat verdi.

Madam Lorenzo artık eski haline dönmüştü, suratını astı:

“Yine mi onlar! Bari evden uzakta besle onları ki gelip kapımın önünü kirletmesinler. Ekmeği de olur olmaz harcama artık! Dedim ya, kısa zamanda kırıntısını bile arayacağız!”

Dışarı çıktı Frida. Kallavi Sokak zifiri karanlıktı ve kaldırımdaki donmuş kar öbekleri üzerine basıldığında çatırdıyordu. Elinde çanakla dikkatlice birkaç adım ilerleyip kedileri çağırdı.

Bir iki saniye içinde nereden çıkageldikleri belirsiz kediler etrafına toplandı. Sabırsızca miyavlayanlar, yiyeceklerini bir an önce almak için arsızca bacağına tırmananlar, diğerlerine pati atıp öne geçenler ve ürkekçe köşede kalmış, sıralarını bekleyenler vardı... Bir gazete kâğıdına boşalttığı tavuk kemikli, ekmekli ziyafetten önce ürkeklerin payını ayırdı, kalanı da diğerleri arasında adilce bölüştürüp hiçbirinin hakkı geçmesin diye başlarına dikildi. Oburca saldırıp keyif mırıldamalarıyla yemeye koyuldular. “Size de mutlu yıllar kediler” diye fısıldadı Frida dudaklarında hafif bir tebessümle. Onları beslerken, içindeki kasvet uçup gitmişti. Yeni bir yılın yeni bir günü başlıyordu ve o günün akşamında İsmail ile buluşacaktı.

Aralık 1941-Ocak 1942
Taksim-Cerrahpaşa

İsmail bütün gece Park Otel'in holünde "Hoş geldiniz" diyerek kapı açtıktan sonra Cerrahpaşa'ya sekiz vizitesine yetişmek üzere kendini caddeye atmıştı. Kar dinmişti; tenhalaşmış olan Ayazpaşa Caddesi sanki bir misli genişlemiş, uzamıştı... Hızlı hızlı Taksim Meydanı'na doğru yürüdü; ancak Ayazpaşa dönemecindeki karakolu ve yanındaki Elektrik İdaresi'ni geçtikten sonra kar yeniden başladı. Taksim'deki tramvay istasyonuna vardığında üstü başı bembeyaz olmuştu. Üşümemek için buruşturup paltosunun içine soktuğu gazeteler her hareketinde haşırdayıp duruyordu. Kendini bildi bileli böylesine soğuk bir kış görmemişti. Soğuk havayı soludu, gecenin olaylarını kafasından atmaya çalıştı.

Bu yılbaşı gecesinin epey olaylı geçtiği söylenebilirdi, en azından Park Otel'de...

Saat on ikide, bir iki yıldır yerleşmiş âdet gereği, zaten zayıf olan ışıklar sönüp yeniden yandıktan sonra, alışılagelmişin dışında bir kaynaşma, karşılıklı yeni yıl dileklerinden başka birtakım bağrışmalar, şaşkınlık nidaları yükselmişti. Sesler üst kattaki mermer duvarlı lokantadan ve alt kattaki penceresi kafesli daracık pavyondan İsmail'in belboy üniformasıyla kapısını beklediği, yanları aynalı geniş giriş holüne taşmıştı.

İsmail, telaş içinde ellerinde süpürge ve faraşla gidip gelen birkaç komiden öğrenmişti olup bitenleri.

Meğerse bazı esrarengiz kişiler karanlıktan yararlanıp her iki mekânın dans pistlerine karikatürler saçmışlardı... Hitler, Goebbels ve Göring üçlüsünün karikatürleriymiş bunlar, hem de V şeklinde resmedilmiş...

Yılbaşını kutlamış olan, kimileri Alman, fraklı erkekler, kürk etol ya da mantolu kadınlar giriş holüne, kapıya doğru akmışlardı, tabii az önce şahit oldukları manzarayı konuşarak:

"V işareti! Hani Führer'in selamına karşılık Churchill'in kullandığı zafer anlamında selamlama mı?"

"Aynen öyle..."

"Demek, İngiliz casuslar aramızda kol geziyor!"

"Acaba başka eğlence mekânlarında faaliyet göstermişler mi?"

Nihayet vardı hastaneye İsmail.

Bir dünyadan ötekine geçiş...

Gelir gelmez, vizite henüz başlamadan çok ağır hastaların yerleştirildiği bölmeye geçti. Üç gün önce yatırılmış olan bir yanık vakasına göz atmak istiyordu. Adamın kafası, elleri, bütün vücudu pamuklara sarılıydı. "Daha şimdiden bir kefende gibi!" diye düşündü. Hastanın yüzünün sadece küçük bir bölümü görülüyordu ve o bölüm öylesine şişti ki, burnu ve gözkapakları zar zor seçiliyordu. Dudaklarının arasından çıkan soluk artık iyice zayıf ve düzensizdi. Ancak komaya girmeden önce talihsiz adamın çığlıkları koğuşta aralıksız yankılanıp durmuştu; bazen acının en yüksek perdeden ifade edildiği tiz haykırışlar, bazen de ta derinden gelen uzun, boğuk iniltilerdi bunlar... Bu son iki yılda, İsmail acıdan kaynaklanan pek çok çığlık türü duymuştu. Fakat yanık vakasından yükselen bu haykırışlar, galiba hepsinden beterdi.

Dün akşamüstü asistan artık umut kalmadığını görünce, yaralıya çok yüksek dozda morfin verdirmişti. Sabah İsmail yanına uğradığında, hastanın hâlâ yaşadığı, artık hissizleşmiş göğsünden çıkan şuursuz bir hırıltı sayesinde anlaşılıyordu ancak; hırıltı önce giderek yükseliyor, sonra tükenip duruyor, ardından yeniden başlıyordu, güçsüz ve hüzünlü...

"Neyse acı çekmiyor artık. Umarım fazla sürmez!" diye düşündü.

Bu hafif soluğu bir kurtuluş emaresi, nihayet huzura kavuşmanın ilk kademesi gibi görüyordu.

Tuhaf bir şekilde, geçirdiği hareketli geceden sonra, burada, ölmekte olan bu hastanın yanında kendi de bir nevi huzur buluyordu.

Yanık vakası sayılmazsa, hastanede 1942'nin ilk gecesi görünürde nispeten rahat ve vukuatsız geçmişti.

İsmail yüzüne bol su çarpıp bahçede üst üste birkaç çaydan ve simitten ibaret kahvaltısını ettikten sonra duman altı olmuş soyunma odasına girdi.

Vestiyerde fazla acele etmeden beyaz önlüklerini giymekte olan birkaç stajyer vardı; konu ne olursa olsun daima heyecanlanıp yüksek sesle konuşan Sadık'ı dinliyorlardı.

"... Müthişti, müthiş! Şu zenciler var ya düpedüz çılgınlar, müzikleri de öyle, insanı allak bullak ediyor..."

İsmail ortaya "iyi yıllar" diledikten sonra Sadık'a, "Neden bahsediyorsun ki?" diye sordu.

"Geçenlerde dinlemiş olduğum bir caz plağından... Duke Ellington'dan, 'Flamingo' " diye cevap verdi Sadık aynı heyecanla. "Adamlar içlerinden geldiği gibi çalmakla müziğin esasına inmişler... Esasına! Kimi geri zekâlılar demez mi, 'Ne olacak, zenci müziği işte!' Alimallah, boğazlayabilirim onları! Zenci müziğiymiş! Ah o Ellington'un çalışı var ya! Mest oldum, mest..."

Nezaketen başını salladı İsmail, sonra da temiz bir önlük

giyip kapıya yöneldi. Sadık gerçekten bir caz delisiydi, kendi ise bu müzik türüne pek ilgi duymuyordu... Birlikte kapıdan dışarı çıktıklarında, birileri 'kaçırılmaması gereken' bir macera filminden bahsediyordu. Filmin adını öğrenemeyecekti. Öğrenmese de olurdu. Bu son zamanlarda sinemaya gitmeye ne vakti ne de parası vardı. Hayat daha da pahalılaşmış, kendi geçimi, ailesine ettiği yardım ve yurtta kaldığı yılların borcu için biriktirdiği para derken, ay sonunu zor getiriyordu.

Sadık ile birlikte hızla cerrahi koğuşuna yöneldi. Hoca, doçent ve asistanıyla yatakları teftişe başlamıştı.

"Merhaba amca, keyifler nasıl bugün?"

32 numaralı yatağın önünde durduklarında, İsmail gecenin yorgunluğuyla, bir gün önce boğulmuş fıtık nedeniyle acilen ameliyata alınan yaşlı adamın tamamen sağır olduğunu unutup hatırını sordu. Adam ne söylediğini anlamasa bile, İsmail'in yüzündeki dostane ifadeyi gördü, geniş bir gülümsemeyle başını salladı. Anestezi verilirken takma dişleri çıkarıldığından, bir bebeğinkini andıran pembe dişetlerini sürekli hareket ettirip sanki boşluğu çiğniyordu. Asistan ayakucunda asılı olan kâğıdı aldı. Ateş çizelgesini inceledi, nabzını tuttu, usulca karnını yokladı, İsmail'e hakkında birkaç soru sordu, fırsatı değerlendirip oldukça yüksek sesle fıtık boğulmasının sebep ve işaretlerini hatırlattı. Bu arada adam konuşulanlarla belli ki fazla ilgilenmiyordu... Önce stajyerlere "radyodaki son havadisleri" sordu, ardından herhangi bir cevap beklemeden, "Bu da savaş mı? Asıl bizler neler yaşamıştık vakti zamanında" diyerek, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi hatıralarını, çok yüksek perdeden anlatmaya koyuldu. Bir yandan fıtık boğulmasının belirtileri, öte yandan Çanakkale'de aylar süren siper hayatı, aylarca kulakları sağır eden top ve humbara sesleri... Bağıran bağırana... Meydana gelen kakofoni karşısında, gençler gülmemek için kendilerini zor tutuyorlardı. İsmail çok kısa bir an için babasını

hatırladı... Komaya girmeden önce şuur ile şuursuzluk arasındaki çok ince çizgideyken o da katıldığı savaşları yeniden yaşamıştı, hafızasının derinliklerinden bölük pörçük fışkıran cümlelerle: "Düşman gemilerinin arkası görün... hiç ateş etme... Bundan sonra bacaların dibine müsademeli tane baca, bacalar... atış yaptık... Sıkı bir kordon altına... Haydin çocuklar top başına!.. Ölürsek şehit, kalırsak gazi..."

Ne şehit ne de gazi olmuş babasının bir hastane yatağında sonlanmıştı hayatı, muhtemelen bu amcanınki de öyle olacaktı...

Vizite yataktan yatağa değişen bir tempoyla ilerliyordu: Bazen sadece ateş çizelgesi kontrol ediliyor, bir pansuman açtırılıp yara inceleniyor, yerinden hafifçe oynamış bir alçı yerli yerine oturtuluyordu; bazen, vaka buna değerse, yatağın yanında çok daha uzun süre duruluyordu.

Hoca birkaç gündür müşahedede olan yaşlı bir adamın yatağının önünde uzun bir süre durdu. Üstü kapalı bir şekilde konuşmaya özen gösterip, "kaşektik fasies", "karsinoma", "neoplazma" gibi kelimeleri hastayı rahatlatacak belirgin bir sükûnetle telaffuz ediyordu. Tıp öğrencilerine ilk öğretilen, hastanede asla ve asla sarf edilmemesi gereken bazı kelimelerin olduğuydu, kanser, verem, frengi, otopsi, kavern, ölüm gibi... Onlara, daha az dehşet saçan eşanlamlı kelimeler kullanmaları tavsiye edilmişti.

34 numara, şiddetli bir kanamaya yol açmış bir mide ülseri vakasıydı. Birkaç gün önce cerrahi servisine geldiğinde sürekli kan kusuyordu ve nabzı çok zayıftı. Acilen ameliyat edilmişti. Şimdi nekahet dönemindeydi; burnundaki gavaj sondasına rağmen etrafına gözleri kamaşmış gibi bakıyor, zaman zaman solgun dudaklarında beliren bir gülümsemeyle, hayata geri dönüşünü kendince kutluyor gibiydi...

"Ölümle burun buruna geldiğini çabuk unutur" dedi birden Sadık. "İnsanoğlu hayatta kalmayı tabii bulur, ölmeyi

değil. Ölümü ancak çok bilge olanlar hatırlarına getirir." İsmail arkadaşının aniden, hazırlıksız söylediği, derinliği tartışılmaz bu vecizelere hem şaşar hem de bunlardan çok etkilenirdi.

Kendisi ise tıbbın ve hastalığın parayla olan ilişkisine kafa yoruyordu bir süreden beri...

"Hastalıkta herkes eşit" palavrasına çoktan inanmaz olmuştu. Tamam, az önce gördükleri kolon kanserine yakalanmış işçiyi, aynı hastalıktan mustarip en zengin işadamıyla aynı ölüm bekliyordu. Bir mütehassıs tarafından aynı teknikle ameliyat edildikten sonra birkaç ay ya da birkaç yıl hayatta kalabilecek, hastalığı aynı şekilde, hemen hemen aynı belirtilerle depreşecek, aynı acılar ve umutsuzluklar içinde hayata veda edecekti. Ama veremli bir hasta, bir devlet hastanesinde her geçen gün iyileşme şansını kaybederdi, zira ona, zengin bir hastanın kolayca ulaşabileceği farklı bir ortam, farklı bir bakım, farklı bir hava ve beslenme tarzı gerekliydi. İsmail yoksula ve zengine göre farklı cerrahi türleri olduğunu da görmüştü bu son iki yıl içinde. Sonradan pahalı bir alüminyum protez takılacak ise hastanın bacağı daha az kesilirdi; kaba tahta bir protez takılacak ise daha çok, daha yukarıdan kesilirdi mesela.

Tüm bunlardan dolayı, gelecekte özel muayenehane açmamaya kesin kararlıydı: "Ne kadar çok hasta ve hastalık varsa, hastalık ne kadar uzun sürer, ne kadar çok tedavi ve ilaç gerekirse, ne kadar çok ameliyat yapılırsa o kadar çok kazanmak, dolayısıyla o kadar çok mutlu olmak ha! Bu mantıkla, kanser, özel muayenehanesi olanın en sevdiği hastalık olmalı. Büyük ameliyatlar... Uzun ve pahalı tedaviler... Ya da verem... Asla... Hasta ile hekim arasına para mevzuu girdi mi güven ortadan kalkar."

Bunu sadece kendine değil, Frida'ya ve en yakın dostu saydığı Sadık'a da defalarca söylemişti.

İsmail saatine baktı. Viziteden sonra ameliyatlar peş peşe birbirini izlemiş, tüm yorgunluğuna rağmen koca günün nasıl geçtiğinin farkına bile varmamıştı. Artık gitme zamanıydı. Frida ile Taksim'de buluşacaklar, birlikte biraz vakit geçireceklerdi; aslında öylesine yorgundu ki bir an önce evine gidip sıcak bir çorba içtikten sonra yatıp deliksiz bir uyku uyumak istiyordu. Ancak, uzun süredir hiç ısrarcı davranmayan Frida bu kez tutturmuştu, illaki "yılın ilk günü" birlikte olmalarını istiyordu.

Ne anlamı var idiyse bunun!

Kapıdan çıkarken tüm yorgunluğuna rağmen yine de hafifçe gülümsüyordu. Ah şu kadınlar! Bazen yorucu olmakla birlikte, hayatı güzelleştirmesini nasıl da biliyorlardı. Hele Frida! Hayatına önce doğum günü kutlamalarını ve çok küçük, değersiz de olsa daima özenle seçtiği doğum günü armağanlarını dahil etmişti. Şimdi de şu yeni yıl, yılbaşı, yılın ilk günü hikâyeleri... Çok mühim bir günmüş, o günü nasıl yaşarsan, yılın bütün günlerini öyle yaşarmışsın...

Park Otel'e akın akın gelenlerin bunu bol içkiyle kutlamaları boşuna değilmiş.

Safsata işte ama sevimli safsata!

1 Ocak 1942
Tünel

Frida, İsmail'le Taksim'de bir muhallebicide buluşup ayaküstü bol tarçınlı bir salep paylaşmıştı; şimdi de tozan kara karşı hızlı hızlı yürüyorlardı Beyoğlu'nda.

"Dün gece olanları bir bilsen!" diye heyecanla söze girdi İsmail. "Saat on ikide ışıklar sönüp yeniden yandığında oradakiler bir de bakmışlar ki ortalık karikatürle dolmuş... Alman liderlerin karikatürlerinin, Churchill'in V'si şeklinde resmedilmiş hali..."

"İlginç!" diye cevapladı Frida. "Benim de fakültede kulağıma çalındı, yılbaşı kutlaması yapmış olan birkaç kişi anlatıyordu, sadece Park Otel'de değil, birçok eğlence yerine saçılmış karikatürler! Demek ki dün gece eğlenenler arasında müttefiklerin zaferine inanan, bunu isteyen, sandığımızdan da çok insan varmış..."

"Gün içinde hastan"ede birilerinden, Kalis Kitabevi'nin duvarlarına da değişik renklerde, kocaman V'ler çizildiğini duydum... Etraf bu kadar karanlık olmasaydı gidip bakardık. Acaba sabahtan silmeye vakit bulmuşlar mı mağaza çalışanları?"

"Silseler de yeniden çizilir, sen hiç merak etme" dedi Frida. "Anlayacağın müttefiklerin casusları tam faaliyete geçmişler bu son günlerde. Bu yaptıkları bir çeşit propaganda sa-

yılabilir. Bence bununla kalmazlar, önümüzdeki aylarda da propagandalarına devam ederler" diye bir açıklama getirdi İsmail. Sonra kayıtsızca omuz silkti: "Aman bize ne! Kim ne yaparsa yapsın..."

"Yani Almanlar şimdi yaptıkları gibi Yahudilere zarar vermeye devam etsinler, öyle mi?" diye kesti sözünü Frida ses tonunu yükselterek.

İsmail, Frida'nın öfkeli çıkışına sert bir üslupla cevap verdi:

"Hayır, bunu demek istememiştim; ancak sen de dindaşlarını dünyanın merkezi gibi görmekten vazgeç. Nerdeyse her söylenen sözü onlara hakaret addediyorsun. Kim ne yaparsa yapsın, ancak savaş bir an önce son bulsun, diyecektim ki sözümü kestin. Karşındakine çatmadan önce, sonuna kadar dinlemeyi öğren."

Frida, İsmail'in bu cevabına kırılmıştı. Haksız yere azarlandığını düşündü; üstelik genç adamın az önce bencilce konuşmuş olduğu fikrinden de caymadı. Sustu. Tartışmayı sürdüreceğine içine kapandı. Zaten tartışsaydı, İsmail'in daha da öfkelenip onu iyice yaralayacak cevaplar verebileceğini artık öğrenmişti. İkisi tek kelime konuşmadan yürümeye devam ettiler.

Sonunda İsmail bu sıkıntı verici sessizliği, "Geç oldu, seni pansiyona bırakayım" diyerek böldü. Sesi hâlâ buz gibiydi. "Hayır, biraz daha yürümemiz lazım, bu gece Tünel'de ablamda kalacağım" dedi Frida, taşıdığı alışılmıştan daha büyük çantayı işaret ederek.

Bir an önce ablasıyla eniştesine sığınmak, onlarla biraz gülüp şakalaşmak, neşelenmek için sabırsızlanıyordu.

Ne var ki İsmail ile soğuk bir şekilde vedalaşıp Sardilerin kapısını çaldığında, ablası da onu sanki isteksizce karşıladı:

"Misafirlerimiz var, Ferenc'in gazeteci arkadaşları... Umarım onlarla canın fazla sıkılmaz!" diye açıkladı. Frida'yı neredeyse içeri almak istemiyormuş gibi bir hali vardı, oysa

genç kız, bu soğuk havada, İsmail ile yarı dargın halde bunca yol yürüdükten sonra Emma'nın haletiruhiyesine aldırış etme niyetinde değildi; ablasının tutumunu fark etmemişçesine içeri daldı. Islak mantosunu çıkarıp etrafında zıplayan Hapsi'nin başını okşadıktan sonra salona girdiğinde, Ferenc ve erkek misafirler ayağa kalktılar.

"Hoş geldin Frida, seni Luisa Meyer, Pal Erdelyi ve Paul Edward Guttridge'le tanıştırayım" dedi eniştesi.

Pal Erdelyi Macar asıllı olup Ferenc'in Budapeşte'den arkadaşıydı, Frida onunla daha önce karşılaşmamış olsa da Sardilerin evinde adını sıkça duyuyordu. Yakışıklı ve kibardı. Luisa ince vücudu, sarı saçları, mavi gözleri, beyaz teniyle bir Alman'a, dahası safkan bir "Ari"ye benziyordu. Çilli suratlı, kısa boylu Guttridge'e gelince... Frida onun ismini daha önce nerede duyduğunu hatırlamak için hafızasını zorladı. Ha evet, Guttridge, Ferenc'in geçen aylarda gece yarısında buluşmuş olduğu adamdı. Gazeteci mi ne demişti Ferenc. Şimdi, şivesine bakılırsa İngiliz olan misafirini, baldızına, Viyana'da uzun yıllar *Daily Telgraph*'ın muhabiri olarak çalışmış, bir süredir İstanbul'da *Daily Express* gazetesinin muhabirliğini yapan biri diye tanıtıyordu. Guttridge, "Sekreterim, sağ kolum" diye takdim ettiği sarışın Luisa ile Beyoğlu'nda uzun süre oturabilecekleri bir daire arıyordu.

Pal Erdelyi konyağını yudumluyor, konuşmalara pek katılmıyordu.

O konyaktan Frida'ya da ikram edildikten sonra, sohbet bölündüğü yerden devam etti. Anlaşılan burada da gece kulüplerinde yerlere saçılan karikatürler ve Kalis Kitabevi'nin duvarına çizilen V işaretleri tartışılıyordu.

"Bence Türk polisinin olan biten her şeyden haberi var. İngiliz ajanların faaliyetlerine göz yummakla Alman propagandasına denge unsuru sağlamak istiyor. Zira Almanlar bu konuda çok güçlüler. Berlin'den yapılan radyo yayınının,

Londra'dan yapılan Türkçe yayından çok daha fazla alaka topladığı söyleniyor" diye söze girdi Guttridge.

"Tamam da bu ülkede, radyo sahibi insanlar az, okuryazar oranı da son derece düşük... Bu durumda radyo ve basın yoluyla propaganda, ancak çok dar bir çevreye hitap edebilir" dedi Ferenc hafif bir gülümsemeyle. "Bence her iki tarafın da işi zor."

"Öyle deme dostum" diye karşılık verdi Guttridge. "Biliyorsun! Propagandanın hedefi Türkiye değil, Türkiye'nin kaderine yön veren elit kesim. Duvarına V işareti çizilen şu Alman kitabevi var ya, Nazilerin bastıkları yayınlar bulunduruyormuş. O kadar çoklar ki saymakla bitmez: Fransızca yayımlanan *Beyoğlu* ve *İstanbul,* Goebbels'in vekâleti tarafından Fransızca, Almanca, İngilizce ve Türkçe çıkarılan *Signal*, Almanca çıkan günlük *Türkische Post*... Bunlar aklıma ilk gelenler. *Signal* bilhassa Alman ordusunun kahramanlığını ve silah gücünü vurgulayarak Alman ekonomisi ile sanayisinin üstünlüğünü işliyor. *Türkishe Post* ise Von Papen'den önceki Alman Büyükelçi Rudolf Nadoly'nin gayretleri sayesinde kurulmuş."

Frida, bu iki gazeteyi ara sıra Madam Lorenzo'nun elinde ya da girişteki telefon sehpasının yanında gördüğünü hatırladı birden.

"Aralarında Deutsche Bank'ın da bulunduğu Alman şirketler gazeteye para yardımında bulunuyormuş" diye ekledi Emma. "Bütün bunlar Almanların son derece kuvvetli propaganda yaptıklarını gösteriyor." Ardından kısa bir kahkaha attı: "Müttefiklerin de propaganda faaliyetlerini ona göre çok sıkı tutmalarında fayda var bence! Mesela şu yaptıklarını en kısa zamanda tekrarlamaları lazım..."

"Haklısınız Emma ama bence bu kadar siyaset yeter" diye araya girdi zarafetle Erdelyi. "Kız kardeşinizin tıp okumakta olduğunu söylemiştiniz. Günleri pek yorucu geçiyordur, bu

İngiliz ve Alman ajan hikâyeleriyle başını şişirmeyelim."

Bir yandan da yuvarlak konyak kadehini, yanında oturduğu lacivert abajurlu lambanın ışık halesine tutuyor, yavaşça çeviriyordu.

Frida kendini tuhaf şekilde rahatsız hissediyordu; etrafındakiler sanki kelimelerini dikkatle tartarak konuşuyor, fikirlerini rahatça söylemiyorlardı. Sebebi de herhalde kendisiydi, onun canını sıkmaktan korkuyorlardı, belki de konuya çok yabancı olduğunu, anlayamayacağını düşünüyorlardı...

"Dikkat, aşırı şüpheci oluyorsun!" diye azarladı kendini içinden. "Sen de konuşmalara katılsan, böyle saçma sapan düşüncelere kapılmazsın..." Ardından da Erdelyi'ye en tatlı gülümseyişini yöneltti:

"Aksine" dedi, "değişik mevzularla ilgilenmek kadar insanı dinlendiren bir şey yoktur. Bunu psikoloji dersinde öğrendik. Ayrıca anlattıklarınıza çok ilgi duyuyorum. Elbette, bu salonda oturan herkes gibi en büyük endişem, Türkiye'nin Almanların pençesine düşmesi..."

Guttridge tekrar söze girdi:

"Endişe etmekte haklısınız küçükhanım, ancak Almanların son zamanlarda üst üste yaptıkları gaflar, geçen yıl haziranda imzalanan pakta rağmen Türklerle ilişkilerini sekteye uğratmakta. Bakın size ufak ama çarpıcı birkaç misal vereyim: Burgaz ve Varna limanları Almanlar tarafından yasak bölge ilan edildi. Geçen hafta yanlış rotaya giren bir Türk kayığı, açılan ateşle batmış ve mürettebatın yarısından fazlası ölmüş. Bunu *Politika* dergisinde de okuyabilirsiniz. Çok ciddi, şahane bir dergi, almanızı tavsiye ederim ayrıca. Hem... Almanların Trabzon ile Varna arasında ticaret yapan Türk gemilerini de vurup suçu Sovyetler'e yüklediklerini biliyor muydunuz? Fakültede hâlâ Alman yanlısı arkadaşlarınız varsa, bunları onlara mutlaka anlatın, bakalım Germen aşkları devam edecek mi?"

Guttridge bu son sözlerini kelimelerin üstüne basa basa söylemişti.

"Söylerim tabii!" dedi Frida.

"Yeter artık. Bu can sıkıcı mevzulara akşam akşam tahammül etmek zor. Biraz müzik dinleyelim bari."

Bu kez Emma'ydı Guttridge'in anlattıklarına itiraz eden. Ardından, nerdeyse lafını ağzına tıktığı İngiliz gazeteciye yaptığı kabalığı düzeltmek için en cilveli ses tonuyla sordu: "Ne dinlemek isterdiniz Mr. Guttridge? Caz mı, yoksa klasik müzik mi?"

Guttridge anlamlı bir şekilde gülümsedi: "Varsa Beethoven'in *Beşinci Senfonisi*'ni..."[33]

Vardı. Emma onu bulmakta gecikmedi ve özenle iğneyi plağın üstüne koyarken, "Çaykovski'nin ve Mahler'in senfonilerinden sonra, alın size bir 'kader' senfonisi daha" diye mırıldandı.

Emma'nın, dinlediği müziği yorumlama merakı...

Eserin olağanüstü bir enerjiyle dolup taşan, hem trajik hem şiddet dolu ilk dört başlangıç notası için, Beethoven'in bir dostuna, "İşte kader kapıyı böyle çalar" dediği söylentisini Frida da işitmişti. Gözlerini yumup kendini üflemeli çalgıların çağrısına bıraktı.

Geride bıraktıkları yılla bir öncekinin, hem Emma'nın hem de kendisinin "kader" yılları olduğunu düşündü.

33. Bu eserin ilk notaları, İkinci Dünya Savaşı sırasında, BBC radyosunun açılış müziği olmuştu.

Şubat 1942
Beyazıt-Moda-Tünel

Mikrobiyoloji dersinden "*Salmonella* grubu bakterilerin identifikasyonu" konusuyla zihni dopdolu çıkan Frida, koridorda öğrencilerin küçük bir grup oluşturduğunu fark etti. Yanlarından geçerken kulak kabarttı, Pera Palas'tan söz ediliyordu, hem de hararetle... Otelin adını duyunca, ablasının ona çok önceden verdiği ama henüz yerine getirmediği bir sözü olduğunu hatırladı.

"Bir akşamüstü seninle Pera Palas'ın balkonlarından birine çıkıp güneşin Haliç'in üzerinden batışını seyrederiz, sonra da o varaklı kırmızı kadifeyle kaplı koltukları olan çay salonunda, tıpkı İngiliz leydiler gibi çaylarımızı yudumlarız ya da tercih edersen, otelin barında yabancı diplomatlar ve gazetecilerle birlikte bir içki içer, kendimizi Claude Farrère'in[34] bir romanının kahramanları gibi hissederiz."

Ne olmuştu şimdi Pera Palas'ta?

Merak edip gruba yaklaştı.

Aralarında, otele oldukça yakın oturan Kemal de vardı. Kemal ile Frida genç adamın ülkücüler tarafından dövülmesinden ve tartıştıklarından bu yana, yani yaklaşık bir yıldan

34. Fransız yazar. Sık sık Türkiye, Saygon gibi egzotik yerlere seyahatlere çıktı. Kurtuluş Savaşı sürecinde, Türkiye'ye cephe alan kendi ülkesi Fransa'ya karşı Türkiye'yi destekleyen yazılar yazdı. Türkiye'yi, Ankara'yı, İstanbul'u coşkuyla anlatan eserler verdi.

beri konuşmuyorlardı; zorunlu olarak karşılaştıklarında ise kuru bir selamla yetiniyorlardı. Ancak bu kez Frida'nın merakı üstün geldi, bir şeyler anlatmakta olan genç adama doğrudan sordu:

"Ne olmuş Pera Palas'ta?"

"Balkonlarından aşağı Meşrutiyet Caddesi'ne, muhtemelen dün gece broşür ve karikatürler atılmış. Bu sabah polis görevlileri onları harıl harıl topluyordu. İnsanların durup bakmalarına izin verilmiyordu. Yine de birkaç tanesini uzaktan seçebildim. Kim yaptıysa, aferin ona! Başta Hitler olmak üzere, Mihver ülkelerinin liderlerinin rezil mi rezil karikatürleri çizilmiş... Bir de yere saçılmış yüzlerce broşür vardı, herhalde onları küçük düşürücü yazılar ihtiva eden..."

"Yine İngilizlerin işi olmalı..." diye atıldı birileri. "Yılbaşı gecesi bütün eğlence yerlerini bu karikatür ve broşürlere boğmamışlar mıydı? Memlekete kurulmuşlar, istedikleri gibi at oynatıyorlar... Ama böyle yapmakla, bizim başımızı Almanlarla belaya sokarlar mı, umurlarında değil tabii!"

"Yok, yok, umurlarında olmaz mı hiç! Bence istedikleri tam da bu. Almanlarla aramızı bozup bizi kendi saflarına çekmek! Ama Türkiye'ye silah yardımı yapmaya gelince, iş değişiyor. Churchill denen ihtiyar tilki, sadece menfaatlerine bakıyor" diye araya girdi bir diğeri.

"Ne sanıyordun ki? Budur işte arkadaş siyaset dediğin şey" diye bir ses yükseldi.

Ertesi gün Frida akşamleyin aldığı gazeteyi okurken, gayriihtiyari olayla ilgili bir haber aradı. Boşuna... Zaten sayfa sayıları asgariye indirilen gazeteler giderek ketumlaşıyordu. Hepsinde ajans ağzıyla, ölçülü başlıklarla verilen dış haberler, memlekette ziraat seferberliği hakkında bol ayrıntı, tefrikalar, tarihi makaleler... Başyazarların yazıları olmasaydı, gazetelerin biri diğerinden nerdeyse hiçbir farklılık göstermeyecekti...

Pera Palas karikatür olayını es geçen gazeteler, bir hafta sonra yine ağız birliği edip manşetlerine iki iç haber taşıdılar: Ankara'da Atatürk Bulvarı'nda bir bomba patlamış, bombayı atan kişi de parçalanmıştı. Tam o sırada oradan geçen Almanya Büyükelçisi Von Papen ile karısı büyük tehlikeyi şans eseri atlatmış, sadece elbiseleri yırtılmıştı. Habere sansür konmuş olmalıydı ki bütün gazeteler tıpatıp aynı ifadeleri kullanıyorlardı:

> Memlekette teessür... Başta Milli Şefimiz olmak üzere devlet erkânımız büyükelçinin hatırını sordular, hükümet ehemmiyetle tahkikat yaptırıyor.

Ve... İlkinin gölgesinde kalan ikinci bir haber, İstanbul limanından bir gün önce uzaklaştırılmış olan Struma gemisinin Karadeniz açıklarında, "bir infilakı müteakip" batmış olduğuydu.

"Bakın" dedi Bronia hafta sonu. Konuyla ilgili gazete kupürünü saklamış, kocasına ve kızına gösteriyordu. "Şu üsluba iyice bakın ve ibret alın! Defalarca 'şu Yahudiler', 'bu Yahudiler' yazıp durmuş Anadolu Ajansı, gazete de öyle aktarmış... Adeta kirli çamaşır yığınından bahsediyormuş gibi! Adım gibi biliyorum ki bu memlekette de bizi kötü günler bekliyor!"

Samuel o gün kendi karamsar düşüncelerine dalmış görünüyor ve ağzını açmıyordu. Frida ise çoğu zaman yaptığı gibi, "Anneciğim ne olursun şu getto zihniyetinden biraz olsun kurtulalım, her olayda 'biz' ve 'onlar' diye düşünmekten vazgeçelim" demedi. Üstelik annesine en azından bir konuda hak vermek zorundaydı... Bir süre önce *Cumhuriyet*'te gözüne çarpan, Struma ile ilgili Cemal Nadir'in bir karikatürünü hatırladı: Küçük bir Türk hücumbotu bir liman işlemi için

mülteci gemisini arıyor, oradaki gemiler arasında bulmakta zorlanıyordu. Karikatürde bir kılavuz, geminin kaptanına dönerek, "Eğer Struma'yı bulmak istiyorsan önce havayı kokla ve pis bir koku alınca bunu izle; böylelikle bulursun" diyordu. Şimdi bu karikatür gözünün önüne geliyor, gemidekilerin feci ölümünü aklına getiriyor ve yüreği daralıyordu. Bütün dünyada, bütün ülkeler ve milletler arasında sanki nefret etme zamanıydı. Herkes herkesten, her şeyden nefret etmek için sebepler arayıp buluyordu.

Annesiyle babası konuşmayı sürdürüyorlardı:

"Struma'dakilerin halleri perişanmış, tifo ve dizanteri salgınları başlamış son günlerde... Musevi cemaatinden birkaç kişi kayıklar kiralayıp yaklaşmaya çalışınca, 'uzaklaşın, gelmeyin, hastalık size de bulaşır...' diye feryatlar işitmişler."

"Beyoğlu'ndaki deri dükkânının sahibi Feldman var ya, gemide bulunan Romanyalı uzak bir akrabasına ekmek ve helva yollamak istemiş, bunun için bir polis memuruna rüşvet vermiş ama iş ortaya çıkmış ve adam yakalanmış... Feldman'ı emniyete çağırıp suçlu polisi teşhis etmesini istemişler, o da, 'Ne bileyim kim olduğunu, bunların hepsi üniformalı, hepsi Türk, ayırt edemem' demiş. Söylenecek laf mı bu!"

"Değil tabii. Gemi torpile çarptı diyorlar ama zavallıları mutlaka Almanlar batırmış olmalı. Keşke cemaatten, Simon Brod adındaki o yardımsever kişi biraz daha uğraşıp bir kısmını İstanbul'a aldırtabilseydi..."

"Ona laf söyleme! Elinden geleni yapmış. Ancak Vehbi Koç ve Mobil Oil'ın müdürü Walker kadar güçlü değil. Onlar sayesinde dört kişilik aile kurtulmuş, akşamına da Toros Ekspresi'yle Hayfa'ya yollanmışlar, diye söylentiler var. Başımızdakiler isteyince her şey oluyormuş demek, gemiden çıkma izni, İngilizlerden Filistin'e vize... Her şey!"

Frida susuyordu. Ailesine ve İsmail'e söylemeden, bir akşamüstü Sarayburnu'na gitmiş, gemidekilerle dayanışma

işareti olarak başkalarıyla birlikte ateş yakmıştı. O gün tam da Struma'nın uzaklaştırılma emrinin geldiği gündü. Artık İstanbul'da karaya çıkma umutları yok olmuştu. Struma'nın ve güvertesinde "Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti, bizi kurtarın!" yazılı pankartı taşıyan insanların, kendilerini Karadeniz sularında bekleyen ölüme gidişlerinin hafızasından hiç silinmeyeceğini düşündü. Bu hissettiklerini ne annesi ile babasına ne İsmail'e ne de Emma'ya söylememeye kararlıydı. Annesiyle babası olaya "insanlık" trajedisi olarak değil, "Yahudilerin" yaşadığı bir trajedi olarak bakıyorlardı.

İsmail ile Emma'ya gelince...

Struma'nın batışının yüreğinde uyandırdığı derin acı, onlarla ilgili belli belirsiz endişelere karışıyordu. Geceyi bu endişelerden dolayı hemen hemen uykusuz geçirdi.

Hem İsmail hem de Emma için farklı nedenlerle endişeleniyordu. Geminin batışının haberini okur okumaz, üzüntüsünü İsmail ile paylaşmak istemiş fakat İsmail'i o gün ve o akşam hiçbir yerde bulamamış, ondan haber alamamıştı. Zaten yılbaşından beri yine o, içine kapandığı, duyarsızlaştığı dönemlerden birine girmiş görünüyordu.

O aynı gün Emma'ya telefon edip ona kendini yalnız ve hüzünlü hissettiğini, mümkünse geceyi onlarda geçirmek istediğini söyleyince hiç beklemediği bir ret cevabıyla karşılaşmıştı. Emma sinirli ve gergin bir ses tonuyla konuşmuştu. Ne Von Papen suikastı ne de gemi felaketi hakkında konuşmak istemişti kız kardeşiyle, hatta onu, "Ne yapalım yani! Nerdeyse bütün dünya savaşıyor. Her gün binlerce kişi ölüyor. Gazetelerde felaket haberlerinden başka ne bulmayı umuyorsun!" diye terslemişti. İsteğini de açık açık reddetmişti:

"Ferenc de, ben de akşam çok geç saatlere kadar çalışacağız, eve ne zaman dönebileceğimiz belli bile değil. Seninle ilgilenmemiz mümkün olmayacak. Kusura bakma. Başka zamana artık!"

İsrar etmek mümkün müydü? Tam anlayışlı davranmaya ant içmişken yine kırılmıştı Frida, üzülmüştü hatta. Ablasının kendisine karşı tutumunun evlendiğinden beri neden bu kadar değiştiğini, neden zaman zaman onu bu şekilde ittiğini, ona uzak ve mesafeli davrandığını kendine bir kere daha sorup cevabını bulamamıştı. Sonra ablasının evindeyken kendisini yoklayan endişeye yeniden kapılmıştı: Acaba Emma, Ferenc ile evliliğinde, ailesine söylemek istemediği dertlere mi maruz kalıyordu? Öylesine gururluydu ki ablası! Yanlış bir karar aldığını itiraf etmemek uğruna, dertlerini en yakınlarından pekâlâ gizleyebilirdi. Ferenc'in birkaç ay önce gece yarılarında evinden "bir arkadaşıyla buluşma" bahanesiyle çıktığını ve sabaha karşı döndüğünü hatırlayıverdi birden. Sabahleyin de Emma'nın esrarengiz cümlesini:

"Benim seçimim sahiden akıllı ve uslu mu?"

Sardi çiftinin geniş arkadaş çevresi, çoğunlukla içkiye, eğlenceye düşkün, evliliği ya da daha geniş anlamıyla kadın erkek beraberliğini fazlaca ciddiye almayan genç ecnebilerden meydana geliyordu. Tutucu sayılan bir ailede yetişmiş olan Emma, bu çevreye ayak uydurayım derken, çok da yıpranıyor olabilirdi... Her şey mümkündü!

Pazartesi akşamüstü pansiyona varır varmaz ablasına telefon etti. Ne olursa olsun onunla konuşmalı, endişelerini açıkça itiraf etmeliydi. Ferenc ile evlenmiş olması ilişkilerini hiçbir şekilde sekteye uğratmamalıydı.

Bir yandan telefonu çaldırıyor, öte yandan kafasında Emma'ya söyleyeceklerini tasarlıyor ve kalbi heyecandan hızlı hızlı atıyordu... Öte tarafta zil uzun uzun çalmasına rağmen açan olmadı. Mümkündü. Saat henüz altıydı. Ders çalıştıktan ve akşam yemeğini yedikten sonra Emma'nın evini tekrar saat başı aradı, ancak yine cevap veren olmadı. Yine de çok fazla endişelenmedi. Ablası iş çıkışı Markiz'de çay içmiş, ardından bir lokantada kocası ve arkadaşlarıyla ak-

şamı yemeği için buluşmuş, oradan bir bara gidip sabaha kadar müzik dinlemeye karar vermiş olabilirdi; tüm bunlar evlendiğinden bu yana sürdürdüğü hayat tarzına çok uygundu. Frida telefonunu sürekli çaldırmakla boşuna yoruluyordu; odasına, kendisini bu sene çok zorlayan mikrobiyoloji, farmakoloji ve patoloji kitaplarına döndü.

Ertesi sabah ablasıyla eniştesinin mutlaka evde olmaları gereken çok erken saatlerde, onları uyandırma pahasına dahi olsa tekrar telefon etti. Yine cevap yoktu.

"Hayrola, ailenin bir ferdine bir şey mi oldu kızım? Dünden beri telefon cihazının yanı başında mekân tutmuşsun. Bunu sık yapmadığın için ağzımı açmadım, inşallah ilerde bu anlayışımı suiistimal etmezsin."

Frida sıçradı. Madam Lorenzo üstünde sabahlığı, başında kalın yeşil bigudileri, ayağında rahmetli Hikmet Bey'in ekose terlikleri, odasından çıkmış ona doğru yürüyordu.

"Ablamı merak etmiştim, evden erken çıkmış olmalılar. Ben de hazırlanıp fakülteye gideceğim zaten, daha fazla ısrar etmeye niyetim yok" dedi biraz sinirli bir edayla.

"Burayı bilhassa telefonlu diye tuttum... Bu lükse ona göre fiyat ödüyor babam, telefon faturasının yüzde ellisi de bana ait" diye düşünüyordu bir yandan da.

Akşam döndüğünde, tekrar telefon etmesine vakit kalmadan, mutfaktan çıkan Madam Lorenzo, ona elinde tuttuğu zarfı uzattı.

"Bu az önce sana geldi. Anladığım kadarıyla ablanın kapıcısıydı getiren. Aç bakalım, içinde neler yazıyor..."

Frida biraz titreyen elini uzattı, zarfı açacağına sabırsızca yırttı. İçinden bir kâğıt çıktı; kâğıtta da ablasının küçük, basık, muntazam yazısıyla yazılmış birkaç satır:

Canım Fridacığım, Ferenc'in iş için Ankara'ya gitmesi lazımdı. Beni de yanına aldı. Bir hafta burada olmayacağız. Sakın

merak etme. Döner dönmez seni hemen haberdar ederim, buluşur, bol bol konuşuruz. Seni her şeyden, herkesten çok seven ablan Emma.

Emma bu son zamanlarda hep yaptığı gibi, sırasıyla bir aşırı mesafeli, bir aşırı şefkatli davranıyordu. İskoç duşu misali: soğuk, sıcak, soğuk, sıcak... Neyse ki sağlığı yerindeydi.

"Yaramaz bir şey yoktur inşallah!"

Karşısında duran, İsmail'in ona yakıştırdığı lakapla "emniyet müdürü" ev sahibesini unutmuştu. Omuz silkti:

"Yok canım! Emma kocasıyla seyahate gitmiş. Gitmeden önce de birkaç satırla beni haberdar etmek istemiş."

"Bu dönemde seyahat ha! Maşallah, kocasının hali vakti bayağı yerinde olmalı."

Frida'nın, "Gittikleri yer şunun şurasında Ankara. Ferenc'in orda işi varmış" açıklamasını duymamış gözüken yaşlı kadın, ona dikkatle baktı:

"Sen ise başını kitaplarından kaldırmıyorsun. Yüzün daha da ufalmış sanki. Gel bari sana biraz çorba vereyim; övünmek gibi olmasın tadı nefis olmuş."

Besbelli o da sabahki çıkışını affettirmek istiyordu.

İsmail'e gelince o günkü esrarengiz kayboluşu hakkında tek söz söylememiş, Frida da ona hiçbir şey sormamayı tercih etmişti. Esasında bu ilk değildi, mutlaka son da olmayacaktı. "En azından ilişkimiz bu şekilde devam ettiği sürece..." diye düşünüyordu Frida.

Kucaklamanın zamanı

Mart 1942
Çemberlitaş-Gülhane-Şehremini

Alemdar ya da Melek sinemalarının loş salonlarında el ele tutuşarak seyredilen filmler, yakalanma telaşı içinde kâh orada kâh parklarda, ıssız sokaklarda ve kapıların eşiğinde alınıp verilen kaçamak öpücükler, birlikte Küllük'te, adliye kıraathanesinde sigara dumanına boğulmuş halde çalışılan dersler, yapılan sohbetler, sokakta ayaküstü yenen sandviç ya da simitler, bazen de mutlu bir tesadüf eseri birlikte gezilen bir hasta koğuşu, arşınlanan hastane koridorları, yani şimdiden paylaşılan müstakbel meslek... Frida geriye dönüp baktığında bir yılı birlikte dolu dolu ve oldukça mutlu bir şekilde yaşamış olduklarını, birbirlerini tanımada önemli adımlar attıklarını düşünüyor, fakat bazen de tereddüde düşmekten kendini alamıyordu...

Acaba bu İsmail'e yetiyor muydu? Dahası, kendisine ve aşklarına yetiyor muydu? Yetmese de, Frida "daha ileri gitmeyi" göze almaya hazır mıydı?

Bronia bu son yıllarda, çevrelerindeki "çok ileri gitmiş", "belki bekâreti bile bozulmuş" bir genç kızdan bahsedildiğinde, doğrudan kızlarına değil de ortaya konuşmayı tercih eder, dolaylı yoldan onlara birtakım tavsiyelerde bulunurdu:

"Vah vah, yazık olmuş kızcağıza! Gitti mi o incecik bekâret zarı, bir daha geri gelmez! Kimseler de artık zarı yırtılmış bir kı-

zı istemez. Şimdi artık dikiliyormuş, dikildikten sonra da hiçbir şey anlaşılmıyormuş, fakat bu bana pek inandırıcı gelmiyor" ya da "Bir insanın iradesi de bir yere kadardır canım! İşte bunun için bir genç kız bir delikanlıyla nişanlıysa bile, bir evde, bir odada asla baş başa bulunmamalı... Ateşle barut yan yana durur mu hiç? Hem nişan dönemi de fazla uzun tutulmamalı. Tanrı korusun, kaza geliyorum demez!"

Emma'nın annesini ne kadar dinlemiş olduğu meçhuldü. Ancak Ferenc ile "çok şükür" kısa sürmüş nişanlılık dönemi boyunca her gece evine dönmüştü, hem de örfi idare yüzünden çok erken saatlerde. Bu da Bronia ve kocasına yeterli gelmiş olmalıydı ki gün boyunca neler yaptığını, nereye gidip geldiğini kontrol etme ihtiyacını duymamışlardı...

Frida'ya gelince, yalnız başına yaşadığından beri annesinin tesirinden biraz kurtulmuştu; ama yine de zaman zaman onun hayali varlığıyla hâlâ sessiz bir hasbıhal halinde olur, ondan pek çok konuda takdir beklerdi. Ancak kafasının çok karışık olduğu bu konuda, ne yazık ki annesine ve hatta ablasına danışamaz, onların fikrini alamazdı... Samimiyetlerinin, hiç konuşulmamış da olsa, varlığı daima hissedilen bir sınırı vardı ve şahsi cinsel hayat, bu sınırın dışında kalıyordu. Kararını kendi vermeliydi.

Bir yanda, okuduklarından öğrendiği kadarıyla aşkın bir bütün olduğuna, evlilikten önce cinselliği yok saymanın mümkün olamayacağına kanaat getirmiş, sevdiği adamla birbirlerine duydukları yoğun arzunun farkında, İsmail'in cinselliğini "kolay kadınlar"la değil de, sevdiği kadınla yaşamasının çok daha doğru olacağına inanan tıp talebesi Frida Şulman vardı; öte yanda ise "ileri gittiği" takdirde, İsmail'in hakkında ne düşüneceğini, kendisini "hafif", "hoppa", onunla seviştiği için ilerde başkalarıyla de sevişebilecek bir kız gibi görüp görmeyeceğini sorgulayan, Bronia Şulman'ın kızı Frida vardı ve bu ikisi son günlerde sürekli olarak çatışıyorlardı.

Frida bu çatışmadan bazen iyice huzursuz oluyor, bazen de iyimser davranıp en doğru kararın kendini olayların akışına bırakmak olacağını düşünüyordu.

Sevdiğini kucaklamanın zamanı elbette gelecekti.

O gün iyimser bir günündeydi. Daha doğrusu sabahtan beri, henüz anlamlandıramadığı bir heyecanla dolup taşıyordu. Bunun nedeni belki de nerdeyse bir yıldan beri hayal ettiği ufak "ihtilali" nihayet yapmış, ailesinden bir hafta sonu Moda'ya gitmeme müsaadesini koparabilmiş olmasıydı.

Şimdi de, uzun süren soğuk havalardan sonra, martın ilk haftasının ilk güneşli pazarında, İsmail ile Çemberlitaş'taki muhallebicilerin birinde oturmuş, Zeynep Hanım Konağı'nın nerdeyse tamamen kül olmasına yol açan birkaç gün önceki yangını konuşuyorlardı. Gökyüzü bir gün önceki yağmurlarla adeta yıkanmış gibi parıldayan bir mavilikteydi. Caddede öğle vaktinin tenhalığı vardı. Karşılarında şişman bir adam aceleyle çorbasını içiyor, garson kapıdan dışarısını seyredip uzun uzun esniyordu.

İsmail, "Birer kazandibi daha yiyelim mi?" diye teklif etti.

Frida cam tezgâhta yan yana dizili, bir tutam tarçının kızıllığıyla süslü, beyaz, peltemsi küçük yığınlara baktı, sonra elindeki kaşığı kenarına bıraktığı tabağını hafifçe itti:

"Hayır. Gidelim artık."

Evinden uzaklarda, İsmail'le birlikteydi, nihayet serbestti... İstediğini yapmakta, istediği yere gitmekte serbest... Genç kızın heyecanı birden daha da yoğunlaşıverdi. Bu duygusu yüzüne yansımış olmalıydı ki, İsmail masanın üstünden eğilip gülerek elini tuttu:

"Ne oldu Frida? Altı üstü sana ikinci bir kazandibi teklif ettim. Pek de büyük macera sayılmaz!"

Gülmesine rağmen, o da heyecanlı görünüyordu.

Sonunda hesabı ödeyip çıktılar, Sultanahmet Meydanı'na

doğru yürüdüler. Frida, İsmail'in koluna girdi:

"Tiyatroda güzel bir piyes oynuyormuş. Melek'te de yeni bir film... Beyoğlu'na çıkmaya ne dersin?"

İsmail güldü:

"Param yok derim. Hem bu güzel havada kapalı bir salonda karanlıkta oturmak yazık olur. Gel, en iyisi Gülhane Parkı'na gidelim."

İki genç üst taraftan, sarayın duvarlarının dibinden yürüdüler; parka Sarayburnu tarafından girip boydan boya Boğaz'ı gören bir tahta sıraya oturdular. İkindi güneşinin ışığında Kadıköy, Çamlıca ve Üsküdar sırtlarını bir süre seyre daldılar. El ele sessizce, etraflarındaki asırlık çınar ve ceviz ağaçlarıyla yeşil çimlerin kokusunu soludular. Frida o kocaman çınar ağaçlarının, yeşil çimin, hatta bütün parkın, belki de bütün şehrin havasını hiç bu kadar canlı, bu kadar neşeli hissetmemişti. Sanki mavisi ışıldayan gökyüzü neşe dolu titreşimlerle, hafifçe esen rüzgâr ise mutluluk vaatleriyle doluydu.

Park oldukça tenhaydı: Sessiz sakin dinlenen yaşlılar, anne babalarının göz kulak olduğu birkaç küçük çocuk... İsmail bir sigara yaktı, kolunu Frida'nın omuzlarına doladı:

"Hava güzel ama serin, üşümeyesin!"

"Merak etme, mantom kalın!"

Az sonra rüzgârın biraz daha sert esmesiyle, genç adam ona daha da sıkı sarıldı.

"Pek fazla oturamayacağız burada. Mademki gün boyu beraber olabileceğiz, diyorum ki..."

Durdu, boğazını temizledi:

"Diyorum ki... Bir arkadaşımın Şehremini'nde bir odası var, kendisi de bugün geç saatte dönecekmiş. Hava iyice serinleyince, oraya gitsek mi?"

Şaka değildi, kazandibi yeme teklifi, gerçekten de bir maceraya atılma teklifinin başıydı.

"Evet gidelim!" dedi Frida.

Şehremini yolunda, "Pason yanında mı?", "Yanlış tramvaya binmeyelim bari!" gibi bazı cümlelerin dışında, hemen hemen hiç konuşmadılar.

Şehremini'nde tramvaydan inince bir ara sokağa yürüdüler, İsmail iki katlı bir evin önünde durdu, cebinden bir anahtar çıkarıp giriş kapısının kilidinde döndürdü... "Yanında anahtar olduğuna göre, sabahtan beri planlamış olmalı bu gelişi" diye düşündü Frida. İç kapı gıcırtıyla açıldı...

Girdikleri oldukça büyük oda buz gibi soğuktu. Besbelli etrafı iyi bilen İsmail, önce biraz sinirli hareketlerle bir sigara yaktı, sonra doğru sac sobaya yöneldi, yandaki sepetten odun alıp tutuşturdu. Sonra Frida'ya dönüp biraz zoraki güldü:

"Deli mart! Kapıdan baktırır... Etraf iyice ısınmadan mantonu çıkarma" dedi.

Sabahtan beri sade, hatta lüzumsuz cümleler sarf edip duruyorlardı. Oysa dillendirmedikleri, henüz dillendirmek istemedikleri esas konu... Frida kalbinin delice çarptığını hissetti. En iyisi susmaktı.

"Sobanın ateşi kâfi mi? Acıktın mı? Burada bir şey yok. Gelirken yiyecek bir şeyler mi getirseydik?" diye sorular sorup duruyordu İsmail. Sonunda, "Bari çay yapayım" diyerek bir köşede beyaza boyalı ahşap bir masanın üstünde duran ocağa yöneldi. Frida da nihayet mantosunu çıkarıp döşemesi yer yer yırtık deri bir koltuğa attı. Bir süre sonra genç adam ellerinde bir tepsi, tepside çaydanlık, iki bardak ve kulpu kırık bir fincanda şeker niyetine bir avuç kuru üzümle döndü, Frida'nın oturması için koltuğu işgal eden kitapları yere koydu, kendi de bir sandalye çekti. Her ikisi de çaylarını yudumlarken sözleşmiş gibi, karşı köşede duran tek kişilik yatağa bakmıyorlardı.

İlk defa daha fazla yakınlaşmalarına engel içermeyen bir mekânda baş başa kalıyorlardı.

"Yanına geleyim" dedi birden İsmail ve sandalyeden kalkıp

koltuğun kolçağına oturdu. Frida'nın vücudunu ateş sarmıştı sanki. Genç adam kolunu omuzlarına doladı ve tutkulu bir şekilde öpüştüler. Öpüşmeye, birbirlerine dokunmaya doyamıyorlardı. Frida'nın bluzunun düğmeleri açılmıştı, İsmail'in dudakları ve elleri boynunda ve göğsünde sabırsızca dolaşıyordu. Frida yavaşça inliyordu. Oda artık iyice ısınmış olmasına rağmen tir tir titremeye başladı. Onu alıp götüren kocaman dalgaya tamamıyla teslim oluyor, vücudunu okşayan bu elden başka hiçbir şeyi düşünemiyordu. İsmail'in eli daha da ısrarlı olunca, gayriihtiyari doğrulup genç adamın omzunu kavradı.

"İstemiyor musun?" diye sordu İsmail alçak sesle.

"İstiyorum" dedi Frida.

Artık dünyada hiçbir kuvvet onları durduramazdı. İkisi de ayağa kalktı. Birbirlerine sımsıkı sarılmış bir halde yatağa doğru ilerlediler.

"Sakın korkma! Kendini bana bırak" diye fısıldıyordu şimdi İsmail.

Kim, o mu korkuyordu? Hayır, asla. Sevişmeyi en az onu kollarında tutan erkek kadar istiyordu ve isteğini gizleme ihtiyacını artık duymuyordu. Dudakları İsmail'in dudaklarına kenetlenmiş, kolları genç adamın gövdesine, bacakları da bacaklarına dolanmış, bütün bedeniyle daha çok, daha derinden birleşmeyi bekledi. Sanki geçici olarak düşüncelerinden, hafızasından, saniyelerin akıp gidişinden ve dünyanın halinden kurtulmuş, zaman ve hislerin kırıldığı bir başka boyuta fırlatılmıştı.

Çok sonra İsmail yatakta doğruldu. Gülümsedi. Kıvırcık kumral saçlarının altında pırıl pırıl parlayan gözleri ve derin gamzeleriyle Frida'nın hafızasına ebediyen kazınacak denli yakışıklıydı. Eliyle genç kadının yanağını okşadı. İstemeden hoyrat davranıp onu incitmiş olmaktan korkuyor ve bunu birtakım bilimsel açıklamalar vererek maskelemeye çalışıyor gibiydi:

"Çok mu acıdı? Biliyorsun himen çok kalın değilse bile, ilk yırtıldığında acır ve kanar... Hatta bazen ilk defada yırtılmayabilir..."

İlk sevişmeleri nerdeyse yeni tarzda bir uygulamalı anatomi dersi halini almaktaydı; bu da, artık rüyadan uyanmış olan Frida'da, o karşı koyamadığı gülme krizlerinden birine yol açabilirdi.

Akşam olduğunda İsmail'in kollarının arasından sıyrılmak, sıcacık yataktan çıkıp giyinmek ve sokağın karanlık serinliğine dalmak gerekti. İsmail onu pansiyonuna kadar götürüp kapıda bir kere daha sımsıkı sarıldıktan ve kulağına, "Öyle görünüyor ki biz asla ayrılmayacağız" diye fısıldadıktan sonra bıraktı.

"Frida sen misin kızım?"

Madam Lorenzo'nun yatak odasından yankılanan sesiydi bu. Frida kaygıyla başındaki berenin eğimini kontrol etti, mantosunun yakasını düzeltti... Tuhaf bir şekilde kadınla karşılaşmaktan çekiniyor, az önce yaşadıklarının yüzünden, yürüyüşünden, hal ve tavırlarından okunacağı sanrısına kapılıyordu. Ancak saat daha dokuz olmasına rağmen, Madam Lorenzo odasından çıkmadı. Nereden geldiğini, neden bu saate kaldığını da sormadı.

"Çok şükür!" diye düşündü Frida. Ancak kapısının önünden geçerken bir an durdu.

"Haklısınız, çok haklısınız" diyordu kadın. Arkasından da biraz boğuk bir sesle gülüyordu.

"Kimi ağırlayabilir ki bu saatte?" diye geçirdi Frida aklından merdivenleri çıkarken. Pek fazla arkadaşı yoktu ev sahibesinin. Sadece haftada bir kâğıt oynamak için bir araya geldiği kendisi gibi dul birkaç hanım. Onlardan biri olmalıydı.

Gazocağında su kaynattı. Havlusu, peştamalı, sıcak suyla dolu kovası ve bir parça beyaz sabunla banyoya girdi. Özenle

yıkandı. Vücuduna bir tür hayretle bakarak...

Daha sonra odasında, annesinin badem özlü, gliserin ve kakao yağıyla evde hazırlamış olduğu karışımı tenine sürerken, içindeki Modalı küçük Frida Şulman sesini yeniden duyurup onu bir an için endişelere boğdu... Ya sevgilisi onu böyle kolay "teslim olduğu" için küçük görürse? Ya bugün ilk defa "asla ayrılmama" vaadinde bulunmuş olmasına rağmen, bir daha hiç aramazsa? Öyle ya, artık "istediğini elde etmişti", "hevesi geçebilirdi"...

Çocukluğundan bu yana işitilmiş ve şimdi gayriihtiyari kafasına doluşmakta olan tüm bu basmakalıp sözlere bir an teslim olup ardından kendine güldü Frida:

"Bizim aşkımız farklı, bizim aşkımız bütün bunları aşar."

Fakat kısa bir süre sonra görünmez bir el yeniden yüreğini burktu:

Peki ya hamile kalırsa! Tamam, İsmail'in önlem aldığını bütün tecrübesizliğine rağmen anlayıvermişti. Ama olsun! Kaza her zaman için mümkündü...

Yine de pişman değildi. Asla değildi!

Mart 1942
Cerrahpaşa

Ertesi gün dünya dönmeye devam ediyordu. Alışılagelmişin dışında bir şey yoktu. Dersler, hocalar, arkadaşlar, gazetelerin iç karartıcı haberleri ve mart rüzgârıyla birlikte yüzünü gösteren pırıl pırıl güneş, her şey dünün ve önceki günün aynıydı. Hatta telefonda annesinin sesi ve kendi sesi bile...

Frida, böylesi önemli bir adım attıktan sonra, ailesiyle nasıl yüz yüze gelebileceğini düşünmüştü defalarca. Hoş, henüz karşılaşmamışlardı ama hiç olmazsa annesiyle telefonda çok rahat bir şekilde konuşabildiğinin farkına vardı o pazartesi akşamı. Tam anlamıyla yalan söylemeden hakikati ne kadar kolay gizleyebildiğine de şaştı. Evet, çok iyi bir pazar geçirmişti. Ders çalışmış, sonra arkadaşlarla muhallebicide öğle yemeği yemiş, ardından onlarla gezmiş, en nihayetinde onlardan birinin evine gidip akşam geç saate kadar orada kalmıştı. Tek yalanı, tekili çoğula çevirmiş olmasıydı. Annesi de daha fazla bilgi isteme ihtiyacını duymamıştı.

Ahizeyi kapar kapamaz, telefon yeniden çaldı. İsmail'di. Demek o da değişmemiş, ondan soğumamış, onu hor görmeye başlamamıştı, hâlâ onunla çıkmaya hevesliydi.

Frida'yı ertesi gün akşamüstü, Cerrahpaşa'da Müzeyyen Senar'ın verdiği bir konsere çağırmak için telefon etmişti.

"Çok ağır olmayan hastalara bir çeşit moral gecesi... Be-

nim çok sevdiğim bir şarkıcıdır Müzeyyen Senar, senin de dinlemeni isterim" dedi.

Bir kere birlikte Eminönü Halk Evi'nde Çaykovski'nin *Altıncı Senfoni*'sini dinlemişlerdi. "Kendime gramofon ve plak alacak param olduğunda, ilk bu eseri satın alacağım" demişti İsmail konser bitiminde. Klasik ya da Türk sanat müziğini de çok sevdiğini biliyordu Frida, ama kendisi bu türden müziğe yabancıydı; ancak, o pazar gününden sonra İsmail'le değişik bir ortamda buluşmaya ihtiyacı vardı. Kabul etti.

Cerrahpaşa Hastanesi'nin dahiliye ile cerrahi klinikleri arasında yer alan, patoloji laboratuvarını da kapsayan amfisine onunla birlikte girdiğinde, gözlerine inanamadı. Amfi aşağıdan yukarı, kademe kademe, yataklarından kalkabilecek vaziyette hastalarla doluydu. Bir o kadar da doktor, doktor namzedi, idareci, hastabakıcıyla... Ders kürsüsünün üstünde tecrübe tüpleri, balonlar, ispirto şişeleri, pensler ve kimyevi maddelerle dolu şişelerin yerini, bütün ihtişamıyla bir saz heyeti almıştı.

"Baksana, Müzeyyen Hanım'ın her iki tarafında duranlar hep ünlü icracılar... Selahattin Pınar, Necati Tokyay, Udi Kadri..." diye fısıldadı İsmail, Frida'nın kulağına.

Bu isimler genç kıza tamamıyla yabancıydı, ancak İsmail'in dudaklarından büyük bir hayranlık ifadesiyle döküldüğünden, ilgili görünmeye çalışarak başını salladı. Oturdular.

Sensiz ey şûh gözlerim avâre kalbim ağlıyor
Görmesem bir lâhza ey bîderd gönlüm ağlıyor

Münir Nurettin'in bestelemiş olduğu bir aşk şarkısı... Dinleyenlere adeta hatiften gelmiş gibi seslenen nağmeler... Müzeyyen Senar'ın billur sesi amfinin kubbesinde yankılanıyor, genç-ihtiyar, kadın-erkek bütün hastalar onu adeta derin bir vecit içinde dinliyorlardı. Frida'nın arkasına verem hastaları

getirilmişti; ara sıra başını onlara doğru çevirip gülümsüyor, rahat olup olmadıklarını soruyordu. Şarkıyı dinlerken çoğunun gözleri dolu, yüzleri mahzundu.

"Hastalığın verdiği aşırı duygusallıktan olmalı" diye düşündü Frida.

Şarkıyı, "Yemenimi" adlı bir halk türküsü izledi...

Senar, "Yemenimin uçları / Çıkamam yokuşları" diye söylerken Frida'nın öbür yanında oturan yaşlı, tombulca, neşeli ifadeli bir kadın kulağına eğildi:

"Bana sormalı" dedi, "vallahi de billahi de, yemenimin uçlarını bağladım, kıpırdayacak halim yokken ta öbür binadan koşup geldim!"

Arada, konsere davetli olan Profesör Peter Schultz'un sesi duyuldu az öteden. Zekâsı pek parlak olmayıp da çalışan öğrenciyi, zeki ama tembel öğrenciye her zaman için tercih ettiğini anlatmaya çalışıyordu:

"Bir talebenin kafasında çok fikri varsa, nasıl derler ona çucuğum?"

"Zeki, hocam!" diye atıldı biri.

"Evet, zeki ama derslerde not tutmaz, uyur! Fakat talebe vardır çok fikir yok, çok zeki değil, ama notlar tutuyor, güzel güzel dinliyor... İmtihanda birincisine diyorum, 'Maalesef siz bir sene daha uyuyacaksınız efendum!', diğerine, 'Buyurun geçiniz efendum!'"

Konuşurken bir yandan da etrafını gözleriyle tarıyor, belli ki başka tanıdık öğrenciler arıyordu. Frida'yı görünce gülümseyip ona Almanca seslendi:

"Müzik değişik... Ama kadının sesi çok güzel!" Sonra yüzünü buruşturup, "Bir sürü felakete gebe olan bugünlerde, aslında hoş bir antrakt, öyle değil mi?" diye sordu yine kendi dilinde.

"Öyle" diye mırıldandı Frida.

Savaşın genel gidişatından mı bahsediyordu acaba? Bel-

ki de, bir kereliğine her zamanki ketumluğundan sıyrılarak, basbayağı Türkiye'nin siyasi ortamını kastetmekteydi... Almanya'ya duyulan yakınlıkla birlikte yükselen milliyetçiliği, Struma gemisinin feci sonunu ve bunun Türk gazeteleri tarafından kayıtsızca aktarılmasını... Doğru ya da yanlış, halkevlerinde zaman zaman Nazi selamı verildiği bile söyleniyordu. Kim bilir o ve Nazizmden kaçmak için buraya sığınan diğer arkadaşları şimdi neler hissediyorlardı? Savaşın başlangıcından bu yana, Avrupa'da hâkim olan belli bir düşünce tarzının adeta kanser gibi yayılıp Türkiye'ye de sıçradığını mı düşünüyorlardı?

İsmail, hocanın bir şeylerden şikâyet ettiğini anlayacak kadar Almanca biliyordu, eğilip Frida'nın kulağına, "Söyle ona, burada memnun değilse, geldiği yere geri dönsün. Bakalım orada daha mı rahat edecek!" diye fısıldadı öfkeli bir edayla.

Frida'nın İsmail'in bu sözlerine de hak vermemesi imkânsızdı. "Tam olarak ne demek istediğini anlamadım, ama Türkiye'yi kötülediği yok, orası kesin" diye karşılık verdi aynı alçak ses tonuyla. İsmail'in hocasını aslında sevip saydığını ve takdir ettiğini biliyordu. Ancak Frida'ya, ikisinin müşterek dilinde hitap ederek yaşadığı ortamı şikâyet eder gibi gözükmesi, genç adamda bir itilmişlik, nerdeyse ihanet edildiği duygusu uyandırmış olmalıydı.

Frida ile Schultz'dan başka, galiba herkesin tanıyıp hayran olduğu Müzeyyen Senar'ın sonraki şarkısı da oldukça oynaktı. Şarkıcı nakaratlarda ellerini çırpıyor, dinleyicileri de buna davet ediyordu. Frida da hararetle el çırparak, konuşmanın uzamasını önlemiş oldu.

Konser genel istek üzerine, "Burası Muş'tur, yolu yokuştur"un, genizden gelen bir sesle söylenen tekdüze, iç karartıcı nağmeleriyle devam ederken, iki gencin önünde oturan Baş-

hekim Esat Bey, "Biz, aman neşeli parçalar olsun, diye tembih etmişken, hastalar ille de hüzünlü şarkıları tercih ediyorlar" diye söylendi bir ara.

"Siz Türk milleti çok seversiniz hüzün dolu müzikler!" diye bir saptama getirdi yine Peter Schultz, İsmail'in kendisine fırlattığı kızgın bakışa aldırmadan.

"Hüzünlü parça istemekte haklılar, sevinecek, mutlu olacak ne var ki şu günlerde!" dedi birden Frida.

Başhekim ile İsmail ona dönüp biraz şaşkınlıkla baktılar.

"Böyle düşünürsek, kendimizi koyuverirsek, ağır hastalar ne yapsın!" dedi birden Esat Bey. "Tamam, savaş var, zor günler geçiriyoruz ama her şeye rağmen hayat üstün gelmeli. Hiç olmazsa biz burada hayatı, hayata bağlılığı her şeyin üstünde tutmalıyız."

Frida pek de saygılı sayılmayacak bir şekilde omuz silkti. Türkiye'nin etrafında olduğu kadar, İsmail ile onun etrafındaki çemberin de giderek daraldığını hissetmişti aniden. Yakında sene sonu imtihanları başlayacaktı, çok az görüşebileceklerdi. Haziran'da da İsmail askere gidecekti, savaş dolayısıyla çok uzun bir süre için. Son günlerin, özellikle dünün ve bugünün sarhoşluğundan sonra, ilk defa bu hakikati bütün çıplaklığıyla görebiliyor ve canı yanıyordu.

Mart 1942
Beyoğlu-Sultanahmet

Frida'nın Cerrahpaşa'dan Beyoğlu'na giden uzun yol boyunca ağzını bıçak açmamıştı. İsmail de susuyordu. O da Frida'ya karşı, Schultz ile Almanca kısa sohbetinden dolayı kendine dahi açıklamak, üstünde düşünmek, adlandırmak istemediği bir öfkeyle doluydu. Üstelik sevgilisinin her zamanki munis halinden sıyrılıp başhekimi nerdeyse terslemesi de onda rahatsızlık yaratmıştı. Hemen hemen hiç konuşmadan Şişhane Yokuşu'nu çıktılar. Gece soğuk, saydamdı; berrak gökyüzündeki ışıl ışıl yıldızlar, ayaklarının altındaki Haliç'in lacivert aynasına yansıyordu; bir vapurun düdüğü ufukta yankılandı, Kuledibi'ne doğru döndüler, oradan İstiklal Caddesi'ne çıkıp Kallavi Sokak'a saptılar. Karanlığa gömülmüş sokakta çöp bidonlarının çevresinde dolanan kediler, ancak parıldayan gözleriyle seçiliyordu... Frida gayriihtiyari onları çağırdı.

İsmail güldü, Frida, yine bütün canlılara karşı şefkat dolu, o aynı munis Frida'ydı; hayatının artık bir vazgeçilmezi...

"Kedi gördün mü dayanamazsın! Merak etme, karınları toktur bunların."

Kapıda birbirlerine uzun uzun sarıldılar.

"Cadı pencereden bakıyordur şimdi" diye fısıldadı, neşesi yerine gelmiş olan İsmail. "Öpüşmenin ne olduğunu hatırlar mı, ne dersin?"

Frida cevap vermeksizin kapıyı açıp içeri girdi, ama o da gülüyordu.

İsmail kendini bir tramvaya atıp Sultanahmet'e, evine döndü.

Annesi ayaktaydı. Yetişkin oğluna birkaç yıldır sormadığı bir soru yöneltti tuhaf bir şekilde:

"Nerelerdeydin oğlum?"

"Bir bayan arkadaşıma evine kadar refakat ettim" dedi İsmail hiç tereddüt etmeden.

Genelde kendisine hesap sorulmasından hazzetmezdi ama hayatının bu bölümünü bir sır perdesi ardına saklamaktan da bıkmıştı. Yine de sınır aşılmamalıydı. Kendisine biraz şaşkınlıkla bakan annesinin yeni bir sorusunu engellemek için hemen ardından, "Yıkanayım bari!" dedi

Annesinin bakışını daha da çok üstünde hissetti.

"Peki, oğlum, hamama demin yonga atmıştım. Sana temiz havlu da vereyim..." dedi sonunda Fahriye Hanım.

Mutfağın içinde, duvarla ayrılmış bir köşede, dapdaracık, basık, sonradan ekleme hamama girerken gülümsüyordu İsmail. Ailesine karşı Frida konusunda biraz daha açık davranmanın zamanı gelmişti, hoşlarına gitsin ya da gitmesin, hayatındaki önemi artık tartışılmazdı...

"Almanlar Rusya'ya şiddetli hücumlara başladılar..."

"Büyük Taarruz mayıs ortalarına doğru yapılacakmış... "

"Yakın, desene..."

"Altı ilde sıkıyönetim de uzatılacakmış..."

"Gelecek sene için kömür stoku yapılıyormuş. Kışın donacağız anlaşılan."

Pazar sabahı İsmail, kardeşi İsmet ile birlikte evin önündeki küçük avluda oturuyor, hem çaylarını yudumlayıp sigaralarını içiyor hem de gazetede okudukları üzerine yorum yapıyorlardı.

"Ağabey yakıt maddeleri azalacaksa bir apartman dairesine geçmemiz, sence daha münasip olmaz mı? Bir daire, hem daha küçük, daha derli toplu olur hem daha kolay ısıtılır... Annem de daha az yorulur. Bu ev bozuntusunun merdivenini ine çıka helak oldu kadıncağız."

"Ben de bunu isterim, ama şu anda ancak bu evin masrafına iştirak edebilirim... Bir apartman kirası yükünü sadece ablalarımıza ve ağabeyimize taşıtmak olmaz. Bekleyeceğiz çaresiz..."

İsmet biraz mahcup görünüyordu.

"Bu zamanda okurken iş bulmak zor oluyor, biliyorsun. Ama elim ekmek tutar tutmaz, ben de her türlü ev masrafına iştirak ederim tabii."

İsmail kardeşinin omzuna dostça vurdu:

"Derslerine sıkı çalış, senden başka bir şey istediğimiz yok."

Delikanlı rahatlamış bir şekilde ağabeyine baktı:

"Eh, senden ne haber ağabey? Pek az görüşüyoruz bu aralar!"

İsmail kardeşinin ilgisinden mutlu, anlatmaya koyuldu... Çok mühim bir dönüm noktasına yaklaşıyordu, Haziran'da mezun oluyordu, o zamana kadar yurtlu öğrenci olarak Sıhhat Vekâleti'ne olan borcunu bütünüyle ödemeyi umuyordu, ardından da askere gidecekti... Savaş başladığından bu yana süre uzatılmıştı, iki buçuk yıla çıkmıştı. Belki ilerde daha da uzatacaklardı. Bu arada, ilerde cerrahi asistanlığı için de bakınmak gerekiyordu. Kadrosuz alırlardı almalarına da keşke kadrolu bir yer açılsaydı, bir gün bile parasız çalışma lüksüne sahip değildi...

İsmet birden sözünü kesti:

"Peki, kusuruma bakma ağabey, işine karışmak gibi olmasın ama o bayan... Adı Frida'ydı değil mi? Frida Hanım ne olacak bu arada?"

İsmail sözünün kesilmesine sinirlenip kaşlarını hafifçe çattı, ayrıca epey şaşırmıştı; ta bir yıl önce Asım Bey'in hastalığı sırasında hastanede, daha sonra cenazede o kadar mı renk vermişlerdi Frida'yla ikisi? Yoksa ailesi başka bir kaynaktan mı bilgi almıştı? İçinde giderek yükseldiğini hissettiği öfkeyi bastırmaya çalıştı:

"O daha üçüncü sınıf talebesi. Benimse halim malum. Bu yaşımda, bu parasız halimle, önümde yapacak bunca iş varken, kimseye hiçbir şey vaat edemem!"

"Ağabey, tut ki bir izdivaç yapmaya hemen şimdi müsaitsiniz her ikiniz de! Sen Müslüman olmayan biriyle evlenmeyi göze alabiliyor musun?"

"Neden olmasın? Bizim hocaların bazıları ecnebilerle evli; kimisi Alman, kimisi Fransız veya İngiliz ya da İsviçreli... Bunların kimi Müslüman olmuş, kimi olmamış, fakat gördüğüm kadarıyla bu izdivaçlar hiç mesele teşkil etmiyor..."

"Tamam da bu Frida Hanım'ın durumu başka..."

"Nasıl yani başka?"

"Ne bileyim işte, ekalliyetten..."

İsmet bu son kelimeyi, yabancının daha "altında" bir zümreyi ifade ediyormuş gibi, biraz dudak bükerek söylemişti. Yüz ifadesi İsmail'in gözünden kaçmayıp daha da sinirlenmesine neden oldu:

"Ne demek oluyor şimdi ekalliyet, mekalliyet? Neler saçmalayıp duruyorsun?" diye karşılık verdi öfkeli bir ses tonuyla. "Kendisi Rus asıllı, ailesi Bolşevik ihtilalinden kaçıp gelmiş buraya, onlarca, yüzlerce aile gibi. Ne var bunda? Biz de onlar gibi mülteci değil miyiz?"

"Öyleyiz de, ben onu Rus değil, basbayağı Yahudi zannediyordum!"

İsmail din ve milliyet farklılıkları üzerinde tartışmaya niyetli değildi. Kestirip attı aniden:

"Neyse ne işte, neticede çok iyi anlaştığım biri! İlerde her

işimiz yolunda gider de onunla bir izdivaç düşünecek olursam, en son engel bu din farkımız olacaktır, bundan emin ol!"

Frida! Narin vücudu, kalp biçimindeki biraz solgun yüzünü çevreleyen parlak kestane rengi saçları, jilet gibi kolalı bembeyaz bluzları ve koyu renk etekleriyle, akıllı uslu ifadesinin altında yatan ve yeni keşfettiği şehvetiyle, İsmail'e bütün verdikleriyle... Dünün sümüklü veledi, küçük kardeşine tutup da Frida'ya ne kadar âşık... Evet, basbayağı âşık olduğunu ve bu aşkın birkaç günden beri daha da arttığını anlatacak değildi herhalde! Daha neler! "Çok iyi anlaştığım biri" demiş olması, gözünde zaten yeteri kadar önemli bir itiraftı.

Ancak kafasını kurcalayan bir soru işareti vardı. İsmet, "izdivaç"tan bahsetmişti. Demek ki Frida'nın hayatındaki önemi pekâlâ biliniyordu. Genelde bu konulara ilgisiz olan kardeşi, etrafından duyduklarını tekrarlamış olmalıydı. Belki de kim bilir, aile tarafından kendisiyle konuşmak, ağzını aramak, uyarıda bulunmak için bilhassa görevlendirilmişti. Bu işte, büyük ablasının parmağını hissediyordu. Baise, evlerine ara sıra girip çıkan fakülteden bazı arkadaşlarının ağzından mutlaka laf almıştı. Bunda ustaydı.

Bir ara boğulacak gibi oldu. Önceki akşam içinden gelen, annesine ve ablalarına Frida'dan biraz dahi olsa bahsetme isteği, bu işittikleriyle çoktan uçup gitmişti. Yine karışılıyordu işlerine. Yine kontrol altında tutuluyordu. Evden ayrılmasına, uzun süre yurtta kalmasına, okurken bir yandan da deliler gibi çalışıp para kazanmasına, ağabeyinin aksine aileye bunca yardımda bulunmasına rağmen, annesi ve ablaları, uzaktan sinsice hayatını idare etmeye kalkışıyorlardı. Hele hele Baise! Zaman zaman kendisini alev gibi sarıp yakan öfke dalgalarından birine kapıldı. Hışımla ayağa kalktı, elindeki gazeteyi fırlatıp attı:

"Hem mecbur muyum ben, oturup sana hesap vermeye?"

"Estağfurullah ağabey! Değilsin tabii... Fakat aileyiz so-

nuçta... Birbirimizi tabii ki merak edeceğiz, birbirimizle elbette alakadar olacağız!" diye mırıldandı İsmet. Fırtınanın kopmak üzere olduğunu hissediyor, bir an önce bu talihsiz konuşmaya son vermek istiyordu.

İsmail'in boncuk mavisi gözleri, herkesi töhmet altında bırakır gibiydi: "Hem her şeyinizle alakadar olacağım, dertlerinize çare arayıp bulacağım hem de ne yapacağıma dair ahkâm keseceksiniz, öyle mi? Hepinizin canı cehenneme!" diye bağırdı aniden... Ardından, önündeki hasır sehpaya bir tekme savurdu; sehpa, üstündeki boş çay bardakları ve külle dolup taşan sigara tablasıyla, kırılan cam şangırtıları eşliğinde yere devrildi. Küller etrafa uçuştu. İsmet de hızla ayağa kalkmış, ağabeyinin ani olduğu kadar, şiddetli seyreden ve kendisini çok ürküten o öfke nöbetlerinden birini yatıştırmaya çalışıyordu şimdi.

"Tamam ağabey, tamam, gözünü seveyim kızma o kadar! Baise Ablamın bir suçu yok bu işte, senin bazı arkadaşlarından işittiydim meseleyi, gevezelik ettim... Kusuruma bakma. Tabii ki istediğini yapmakta serbestsin. Sana karışmak ne haddimize!"

Gerçek ya da yalan olsun, kardeşinin açıklamaları ve özür dilemesi, biraz olsun sakinleştirmişti İsmail'i. Gitti, yüzünü köşedeki çeşmenin soğuk suyuyla uzun uzun yıkadı. Bir sigara daha yaktı. Sehpayı kaldırdı. Ancak şakakları hâlâ zonkluyordu ve kardeşinin tek bir kelimesi yeniden bir patlamaya sebep olabilirdi.

Bunun herhalde farkında olan İsmet bu konuda artık ağzını açmadı. Ağabeyinin sırtını sıvazlamakla yetindi. Sonra yerdeki cam kırıklarını süpürmek için süpürge alacağını mırıldanarak aceleyle eve giriverdi.

İsmail tek başına kaldığında oturdu, bitmekte olan sigarasının hâlâ yanan ucuyla yenisini yaktı. Kafası karmakarışıktı.

Parasızlık, kariyer, askerlik, evlilik, din farkı... Bütün bunlar ilk defa birer çözülmez sorun gibi karşısına dikiliveriyor ve onu yıldırıyordu.

Elini alnına götürüp hafifçe ovdu.

"Çok yorgunum. Bütün bunların sebebi yorgunluk olmalı" diye düşündü. Sonra kardeşinin peşinden eve girdi, mutfağa yöneldi. Teldolapta bizzat bulundurduğu biralardan birinin kapağını açtı. Bu kadar yorgunluğa, öfkeye, bezginliğe iyi gelirdi alkol. Park Otel'de çalıştığı geceler, bunca varlıklı, medeni, başarılı insan, gözünün önünde lokantaya ya da bara doluşup su gibi içki içtiklerine göre bir bildikleri vardı elbette...

"Hayırdır İsmail, sabah sabah bu gürültü patırtı da neyin nesi?"

Mutfağa sessizce girmiş olan Baise, üstünde sabahlığı, elinde çay bardağıyla arkasında durmuş, ona endişe ve sitemle bakıyordu:

"Ne bağırıp duruyorsun öyle? Bir pazar sabahı doğru dürüst uyku uyutmadın bize!"

İsmail'e, ablasının kendisinden on iki yaş büyük olduğunu ve bir zamanlar öğretmenliğini yaptığını, ancak büyük bir öfke unutturabilirdi. Oysa şimdi öfkesi dinmeye yüz tutuyordu. Kendini oldukça mahcup hissetti:

"Uyuduğunu bilmiyordum abla, kusuruma bakma. İsmet'le münakaşa ettik biraz!"

"Biraz mı? Neyse... Eh o kadar bağırıp çağırınca, ister istemez duydum söylediklerini. Şu ecnebi kızla olan arkadaşlığından bahsediyordunuz anladığım kadarıyla. İşine karışılıyor diye kızıyordun... Yanılıyor muyum?"

"Hayır."

"Bak kardeşim, bu mevzudaki hassasiyetini anlayabiliyorum... Ancak..."

İsmail, ablasının, mesleki bir tecrübeyle kendisinin o anki kızgınlık derecesini tarttığını hissetti.

"Ancak bir aile olduğumuzu unutma. Senin okuldaki ve üniversitedeki başarıların bizi nasıl mesut ediyorsa, yanlış adım atman da o kadar bedbaht eder. Hocalarını örnek gösteriyordun az önce. Sen ne biliyorsun karşılaştıkları zorlukları, çektikleri sıkıntıları? Bu hanım kızın, dini dolayısıyla ilerde kariyerinde başına dert olabileceğini hiç düşünmedin mi? Seni seviyorsa, önemsiyorsa, aslında onun da bunu düşünmesi lazımdı. Ne bileyim, belki din değiştirmeyi teklif edebilirdi sana... Ya da bu beraberlikten vazgeçebilirdi. Ne var ki bunlar bir hedefe kilitlenmeyiversinler, gözleri artık hiçbir şey görmez!"

"Bunlar mı? Bunlar da kim? Kimlerden bahsediyorsun?"

İsmail yine yükselen ses tonunun karşısında ablasının yüzündeki hafif ama belirgin endişeyi fark etti. Garip bir şekilde yüreği biraz burkuldu; ablasını artık korkutabiliyordu, bu da dengelerin iyice değiştiğini gösteriyordu.

"Musevi vatandaşlardan bahsediyorum. Ne kadar muhteris oldukları malumumuz. Canım, dur parlama hemen. Bu iyi bir şey tabii. İyi bir şey de diyeceğim şu: Eğer kafasına seninle evlenmeyi koyduysa ve sen buna kararlı değilsen, aman dikkat, nasıl olduğunun farkına bile varmadan kendini evli buluverirsin! İlerde, ablam demedi, deme!"

"İşte bu tam 'Baiselik'..." diye düşündü İsmail. "Sakin bir ses tonuyla söylenen iki üç cümle sayesinde, o zamana kadar akla gelmeyen menfilikleri göstermek, kafa karıştırmak. Şimdi de, 'Ama tabii sonuçta sen bilirsin' der."

"Ama tabii sonuçta sen bilirsin..."

Yo hayır, Baise Hanım, size bu sefer pabuç bırakmaya hiç mi hiç niyetim yok.

"Ben bilirim tabii abla. Artık çocuk değilim. Keşke bunu daha erken anlayabilmiş olsaydın. Şimdi beni iyi dinle: Sa-

na, hepinize, Frida hakkında ilk ve son defa konuşuyorum. O benim için çok değerli. Çok mühim. Kimse beni onun kadar iyi anlamıyor, kimse benim için onun kadar fedakârlığa hazır değil... İzdivaç düşüneceğim gün, gelin adayım ondan başkası olamaz. Din değiştirmesine, Müslüman olmasına gelince, kendisi bunu canı gönülden istemediği takdirde, ki isteyeceğini hiç sanmam, ben asla öyle bir talepte bulunmayacağım. Neyse odur ve öyle kalacaktır. Ötesi yok. Bunu böyle bilmenizi isterim. Anlatabilmişimdir inşallah."

"Anlıyorum kardeşim" dedi Baise en munis sesiyle. "Çay ister misin?"

"İstemem sağ ol, çıkıp biraz hava alacağım..."

Sigara paketini masanın üstünden alıp kapıya yöneldi. Avluda oturan diğer ablasına ve annesine kuru bir merhaba dedikten sonra kendini sokağa attı. Niyeti Küllük'e kadar yürüyüp orada uygun bir arkadaş bulursa, bir iki parti tavla ya da dama oynamaktı.

Güneşli havada yürürken ablasının sözleri kafasında yankılanıyordu...

"Kariyerinde başına dert olabileceğini düşünmedin mi? Bunlar bir hedefe kilitlenmeyiversinler... Seninle evlenmeyi kafasına koyduysa aman dikkat! Kafasına koyduysa..."

Neyse ki Baise dürüsttü, güvenilirdi. Üstüne düştüğüne inandığı vazifeyi yerine getirmiş, kardeşini bu ilişkiden caydırmaya çalışmıştı. Şimdi "Anlıyorum" dediyse, durumu istese de istemese de kabul edecek, düşünceleri ne olursa olsun, artık bu konuda tek kelime etmeyecekti. İsmigül de o iflah olmaz, evde kalmış kız romantizmiyle, "Aman ne güzel, Allah mesut etsin!" deyip biraz kıkırdayacak, biraz gözyaşı dökecek, Frida'yı bağrına basacaktı. Esas zorluk, babasının ölümünden sonra kendini iyice dine vermiş annesinden ve İskender'den gelebilirdi... Eh! Onlar da katlanacaklardı çaresiz.

Omuz silkti. Yeni bir sigara yaktı. Tuhaf bir şekilde, abla-

sının sözleri kafasını karıştıracağına, düşüncelerini ve hislerini daha berrak hale getirmişti.

Dinleri, dilleri, sınıfları, ırkları ne olursa olsun, hastanede tedavi ettiği insanlar hastalarıydı, iyileştirmekle yükümlü olduğu hastaları! Dini, dili, ırkı, sınıfı ne olursa olsun, Frida da sevdiği kadındı. Olduğu gibi. Hiçbir değişikliğe uğratılmadan. Ötesi yoktu. Ötesi aşklarına ve ona saygısızlık olurdu.

Mayıs sonu 1942
Beyoğlu

"Buranın kahve servisi kalkmış, ünlü pastaları da tarih olmuş... Yazık!" dedi Emma.

Frida dudaklarını henüz değdiremeyeceği kadar sıcak çayına bir dilim limon atarken bir yandan da söyleniyordu: "Sen de Fransa Kraliçesi Marie Antoinette gibi konuşuyorsun. İnsana asıl zor gelen, pastadan önce ekmek kısıtlaması... Düşünsene, bizlere sadece 300 gram düşüyor!"

Kardeşinin söylediklerini derin bir iç çekişle karşıladı Emma.

"Kime yetecek bu kadar az ekmek! Hatırlar mısın Friduşka, okul dönüşü yarımşar ekmeğin içine çikolata koyarak afiyetle yerdik."

Frida onayladı:

"Hatırlamaz olur muyum hiç! Kendi payımıza günde nerdeyse birer kilo ekmek tüketirdik. Şimdi ise yarım kilonun üstünde, ancak ağır işçilere veriliyor. Ağır işçiden kastedilenlerin listesi de var! Maalesef bu listede tıp talebeleri yer almıyor... Oysa, bizden ağır çalışan işçi düşünemiyorum."

Emma belli ki Frida'nın söylediklerinin sadece ilk bölümünü dinlemişti.

"Bunca ekmek yememize rağmen, yine de şişman sayılmazdık. Şimdi sen hâlâ incesin ama..."

İki kız kardeş, akşamüstü Markiz'de oturmuş, sohbet edi-

yorlardı. Fakültenin kapanmasına bir hafta kalmıştı. Yoğun bir çalışma temposuna kısacık bir ara vermek istemişti Frida. Bir vahaya sığınır gibi, Markiz'e, ablasına, aralarındaki hafif, sabun köpüğü türünden sohbete sığınmıştı bu akşamüstü...

Yeri Emma seçmişti, Frida'nın karşı çıkmalarına hiç kulak asmayarak...

"Orada akşam saati, dediğin gibi, 'iğne atsan yere düşmez'se, daha iyi ya! Çaylarımızı içer, etrafımıza bakınırız. Biraz da doktor namzetlerinden farklı, sırtında beyaz önlük ve boynunda stetoskopla dolaşmayan insanlar görmüş olursun!" demişti gülerek.

Markiz'in geometrik şekilli, rengârenk bitkisel motiflerle süslü *art nouveau-art déco* karışımı vitraylarının altında oturuyorlardı karşılıklı. Frida gelir gelmez pastanede Türkçeden fazla Fransızca, İngilizce, Almanca konuşulduğunu fark etmiş, etrafına göz gezdirmişti: ecnebiler, Levantenler, Rumlar, Yahudiler... Köşedeki bir masada oturan annelerinin yakın dostlarından Bayan Feldamn, onları tanıyıp uzaktan el sallamış, sonra yanındaki hanımın kulağına eğilerek bir şeyler söylemişti. Bunun üzerine Frida, İsmail ile bu tür pahalı mekânlara gelmediklerine içinden şükretmişti. Öyle olsaydı, beraberlikleri annesiyle babasının kulağına çoktan gitmiş olurdu.

Sandalyesinden hafifçe doğrulan Emma, ince elleriyle belinin iki yanını sıvazlıyordu.

"... Bana gelince, korse giymesem, geçen seneki kıyafetlerimin hiçbirine sığmayacağım. Düşünebiliyor musun? Arkadaşlarımın arasında en ince bele sahip olan ben... Ne hale gelmişim!"

Frida ablasının bu söylediklerine sinirlendiğini belli etmemeye çalıştı. "Yine çok güzelsin merak etme!" diye mırıldandı. Sonra dayanamayıp, "Hem niye bu kadar önemli ki senin için herkesten güzel olmak? Mecbur musun buna?" diye sormadan edemedi.

Evet, niye Emma hep güzel olmalıydı ve niye bu güzelliği böylesi önemli bir konu haline geliyordu?

Karşısında oturan genç kadın, soruyu cevapsız bıraktı ve yine yiyecek konusuna döndü:

"İtalya'da yakında kıtlık olacağından, İtalyanlar Almanlardan yardım istemişler. Almanlar ise ancak kendilerine yetecek kadar gıdaları olduğunu bahane ederek, bu isteği reddetmişler. Bunun için de araları fena halde bozulmuş."

"Nereden duydun bunu?"

"Ne bileyim, işyerinde konuşuluyordu işte! Hem zaten bu gıdasızlık yüzünden İtalyan askerleri dizanteriye yakalanmışlar, bundan dolayı Gazala hattında harp etmekte zorlanıyorlarmış."

"Olabilir tabii" diye onayladı Frida. Ablasının İtalyan-Alman ilişkilerine duyduğu bu ani ilgi onu biraz şaşırtmıştı; ama iki devletin ittifakında çatlaklar olduğunu duymaktan memnundu.

"Ancak dizanteri gıdasızlıktan değil, daha çok pis sulardan ya da pis sularla yıkanmış sebzelerden geçer. Gıdasızlık ve onun sonucu olan vitaminsizlik, daha ziyade iskorbüte yol açar" diye açıklamadan edemedi.

İkisi de, kendilerini konuya kaptırmış olmanın heyecanıyla ses tonlarını iyice yükseltmişti. Yan masalardan dinleyenler olduğunu görmek Frida'nın hoşuna gitmişti. Taze tıp bilgilerini sergilemekten bayağı keyif duyuyordu.

"Başka ne işittin işyerinde?"

"Başka ne işiteyim, herkesin bildiği, her yerde yazılı olan şeyler işte... Mesela Doğu Cephesi'nde Alman askerlere uyumalarını engellemek için kafein hapları veriliyormuş, çünkü uyurlarsa soğuktan donarlarmış."

Bu sohbete giderek ilgi duyan Frida aynı yüksekçe ses tonuyla cevap verdi:

"Bunu ben de bir yerlerde okumuştum galiba. Yoksa sen

daha önce de mi söylemiştin? Bilmiyorlar herhalde kafein haplarının ne kadar tehlikeli olduğunu! Çok miktarda kullanılırsa, kalp krizine bile yol açabilir. Ayrıca bir süreliğine zindelik, keyif, cesaret verse de, etkisi geçince insan daha beter uyuşur, daha beter yorgunluk ve hüzün hisseder!"

Sustu, hafif bir gururla etrafına baktı. Kimileri apaçık dinliyor, kimileri ise ilgisiz görünüp yine de kulak veriyordu açıklamalarına...

Emma ise ona şefkatle bakıyordu.

"Neler biliyormuş benim kardeşim! Neyse harp konularını bırakalım artık... Anlat bakalım, İsmail nasıl?"

"Haziran'da mezun olup askere gidiyor. Çok uzun bir askerlik olacak."

Bunu söylerken Frida'nın yüzünü bir hüzün bulutu kaplamıştı.

Emma kardeşinin üzüntüsünü görünce, masanın üstünden uzanıp elini elinin üstüne koydu:

"Hislerini çok iyi anlıyorum Friduşka, ancak bu ayrılığın iyi taraflarını görmeye çalış. Gördüğüm kadarıyla, o senin bütün boş vaktini, düşüncelerini, hislerini kaplamış. Belki onsuz geçen zamanda kendini, hislerini, hayatta ne yapmak istediğini daha iyi tahlil edersin..."

Durdu, bir an sonra kendisinden beklenmeyecek kadar ciddi bir ses tonuyla, "İlerde evlenmeyi mi düşünüyorsunuz?" diye sordu.

Frida bir an için ne diyeceğini bilemedi. İsmail bir kere söylediği, "Asla ayrılmayacağız" cümlesinden başka, gelecekle ilgili hiçbir vaatte bulunmamıştı ona... Sonunda yine de başıyla onayladı Frida. Tanıştıklarının daha ilk günü, içinden bir ses İsmail'le gerçekten hiçbir zaman ayrılmayacaklarını söylemişti ve o, bu sese bütün gücüyle inanmak istiyordu.

Emma aynı ciddiyetle devam etti:

"Babamın böyle bir izdivacı asla kabul etmeyeceğini sen de

benim kadar biliyorsun değil mi? O halde, onu hayatın boyunca karşına alacak bir kararı vermeden önce, bir iki senelik ayrılığın ne kadar faydalı olabileceğini de görüyor olmalısın...”

Kız kardeşinin, gözyaşlarına artık zorlukla hâkim olduğunu görünce konuşmasını kesip saatine baktı:

“Geç oldu artık, kalksak mı?”

Frida ablasına kırıcı bir laf söylememek için dudaklarını ısırdı. Ah, Emma’nın o her zamanki bencilliği... Aklına estiği an, Frida’nın ilişkisi hakkında kardeşini allak bullak edecek sözler söylüyor, sonra “ablalık vazifesini” yerine getirmiş olmanın rahatlığıyla, yine kendi karar verdiği saatte kalkıp gitmek istiyordu... Düşünür gibi gözükse de aslında kardeşini düşündüğü yoktu.

İyice keyfi kaçmıştı Frida’nın. Birazdan Madam Lorenzo’nun pansiyonunun yolunu tutacaktı. Yaşlı kadının mutfağının teldolabından, pişirdiği mütevazı yiyecekleri alıp ocağın üstünde alelacele ısıtıverecekti, yeterince havagazı olması için dua ederek. Bunları yaparken girişteki telefonun zil sesini beklemeyi de kendine bir kez daha yasaklayacaktı... İsmail’in de bugünlerde başını kaşıyacak vakti olmadığından, hemen hemen hiç görüşmüyorlardı, ancak Frida mucize eseri görüşebilecekleri minnacık bir boş zaman kırıntısı bulma umudundan da vazgeçmiyordu.

Sonra odasına çıkıp gece yarılarına kadar ders çalışacaktı.

Kendisininkine nispeten karşısında oturan Emma’nın hayatı ne kadar da kolay ve keyifli görünüyordu. Sabah dokuz akşam beş arası, bir sürü ilgi çekici insanla haşır neşir olduğunu, gülüp eğlendiğini söylediği bir kitabevinde çalışıyordu. Akşamüstü ya evine dönüyor ya da bugün yaptığı gibi birileriyle Markiz’de buluşuyordu. Markiz, High Life, Suna Pastanesi veya Tilla... Ne zaman bir araya gelseler, Emma bu gibi lüks yerlerde içtiği çaylardan söz ediyordu.

Geceleri de kocası ve çeşitli ortamlarda edindikleri arka-

daş gruplarıyla, haftanın en az dört günü çıkıyorlardı. Şubat ayında onu meraklar içinde bırakıp gittiği Ankara seyahatini saymıyordu bile... O seyahat hakkında da döndüğünde fazla bir izahat vermemişti: "Hava soğuktu. Ferenc çalıştığı firma adına iş görüşmeleri yaptı. İthalat için Hariciye Vekâleti'nden izinler koparmaya çalıştı. Ben de bir başıma cadde cadde, sokak sokak gezdim. Temiz, intizamlı ama bence biraz kasvetli bir şehir."

"Bu kadar çok gezip eğlendiklerine göre, Ferenc ile onun çok para kazanmaları lazım" diye düşündü Frida, ardından da bu düşüncelerinden utandı. Ablası karşısında oturmuş, onu şefkatli bir ifadeyle süzmeye devam ediyordu.

Vicdan azabını gidermek için Ferenc'i ve Ferenc'in Budapeşte'deki ailesini sordu ablasına... Onlardan haber alabiliyorlar mıydı?

"Ocak'ta Novi Sad'daki Sırp ve Yahudi katliamından sonra bir vukuat olmadı ama Almanlar, Macar vatandaşı olan bütün Yahudilerin kendilerine teslim edilmesi için Macaristan'a baskı yapmaya başlamış. Dolayısıyla Ferenc'in anne babası da, bütün dindaşları gibi bıçak sırtındalar. Başlarına her an bir şey gelebilir."

"Ya burada, Anadolu Ajansı'nda çalışan Yahudi kökenli bütün memurların işlerine bir çırpıda son verilmesine ne diyorsun?"

İki kız kardeş kaygıyla bakıştılar. Her ikisinin de kafasında yakın bir zamanda Türk Yahudilerinin de bıçak sırtında olup olmayacakları sorusu beliriyordu.

Ağlamanın zamanı

Haziran-Temmuz 1942
Beyoğlu-Kadıköy

Cuma, akşama doğru... Frida pansiyon odasında akşama Moda'ya götüreceği eşyaları seyahat çantasına yerleştiriyordu. Girişte telefonun çalmasıyla kendini dışarı attı. Madam Lorenzo'nun meraklı bakışları altında yolunun üstündeki küçük sehpayı yanlışlıkla devirerek telefona koştu. İsmail olmalıydı. Alıcıyı hızla kaldırdı. İsmail'di.

"Önümüzdeki altı ay nereye yollanacağım kesinleşti..." Sesi sakin gelse de, Frida böyle selamsız sabahsız konuya girişinden, epey heyecanlı olduğunu sezdi.

"Nereyeymiş?"

"Cebeci Gülhane Askeri Tababet Okulu'na."

"Ankara'ya yani..."

Frida bir an için kanının vücudundan çekildiğini hissetti. Bu ayrılığı bekliyordu, uzun olacağını da biliyordu ama yine de bu sabah haberi İsmail'den duyunca, sanki daha gerçek bir hal almıştı.

Memleketin bütün tahıl stoklarına el konduğu, Adolf Hitler'in Doğu Cephesi'nde düştüğü çıkmazdan kurtulmak için Kafkasya ve Aşağı Don'da bir harekât başlattığı 1942 Haziranı'nın bu hüzün ve sıkıntı dolu ilk haftasında aldığı üçüncü önemli haberdi Frida'nın. Çok şükür, ilki ve ikincisi yüz güldürücüydü. Kendisi dördüncü sınıfa başarıyla geçmiş-

ti; İsmail ise pekiyi dereceyle mezun olmuş, tıp doktoru unvanını almıştı...

Ancak bu seneki tıp fakültesi mezunlarına savaş nedeniyle bir diploma töreni dahi düzenlenmemiş, herkes sessiz sedasız gidip belgeyi rektörlükten almıştı.

"... Pazartesi gidiyorum. Bu akşam sana vapura kadar refakat ederim, yolda daha tafsilatlı konuşur, vedalaşırız... Frida, beni duyuyor musun? Frida!"

Neler söylüyordu böyle. Pazartesi gidiyordu. Yolda konuşup vedalaşacaklardı. Yolda! Frida buna itiraz etmek istiyor, ama ensesinde Madam Lorenzo'nun bakışlarını hissediyordu. Şu lanet olası pansiyonda da aynen sokakta gibiydi. En ufak bir mahremiyeti yoktu.

"Bir şey söylesene, niye susuyorsun öyle?"

Gözlerinden boşalan yaşlar cevap vermesine engel oldu... İsmail konuşmaya devam ediyordu:

"Bir yere ayrılma sakın! Birazdan seni pansiyondan almaya geleceğim."

Bunu isteyip istemediğinden emin değildi Frida, aslında ne istediğini bilmiyordu. Bildiği tek şey şimdi ağlamanın zamanı olduğuydu. Galiba istediği tek şey de yatağına girip, yorganı başının üstüne çekip doyasıya ağlamak ve sonra derin bir uykuya dalmaktı...

Yine de gayret edip gözyaşlarını sildi, odasına dönerek saçını özenle taradı, terden parlamaya meyilli burnuna ve yanaklarına pudra bile sürdü.

"Aferin sana kızım. Bak ne güzel, toparlanmışsın, giyinip süslenmişsin. İşte her zaman öyle olmalı: disiplinli, güçlü..."

Elinde çantasıyla önünden geçtiği Madam Lorenzo, şimdi ona takdirle bakıyordu.

"Derdin, sıkıntın ne olursa olsun, kendini bırakmamalı, dimdik ayakta durmalısın..." Frida bir an önce gitmek için acele ediyordu. Zira arkadan ne geleceğini artık ezberlemişti:

“Şu savaşta müttefiklerin düştükleri perişan durumun sebebi ne ki sanıyorsun? Tabii ki tembellik, laçkalık, yozlaşma...” Genç kız kapıdan çıkarken, Madam Lorenzo devam ediyordu:

“Oysa Almanlar! Almanlara bak...”

Pansiyon sahibinin gün geçtikçe artıyor gibi görünen Alman aşkıyla birlikte, anlam veremediği bazı yeni garip davranışları, son zamanlarda Frida’nın sinirini iyice bozmaya, dahası endişelendirmeye başlamıştı. Daha geçen gün, odasında tek başına olduğundan eminken, dul kadının konuştuğunu duymuştu... Merak edip kapısını tıklattığında, Madam Lorenzo’nun, “Kusura bakma kızım, şimdi açamam, ziyaretçim var!” şeklindeki cevabı ise Frida’yı bayağı telaşlandırmıştı; kapının ardından, “Kim bu ziyaretçi?” diye bağırdığında ise kapı nihayet açılmış, ev sahibesi, üstünde sabahlığı, dudaklarında kocaman bir gülümsemeyle belirmişti eşikte: “Hikmet Bey uğramıştı da!” “Hikmet Bey mi?” “Evet Hikmet Bey kızım. Beni ziyarete geldi. Biraz konuştuk. Sonra da gitti. Haydi artık yatayım, sana da iyi geceler” deyip kapıyı usulca yüzüne kapamıştı Frida’nın. Genç kız da bir hayli şaşkın ve endişeli kendi odasına dönmüştü.

Ama bu akşam bunları düşünecek durumda değildi. Kapıyı çektiği an, geçen günkü tuhaf hadiseyi ve biraz önceki nahoş sözleri unuttu. Sokakta kendisini beklemekte olan İsmail’e koşup sarıldı. Önlerinde her şeyden mühim, her şeyden değerli, birlikte geçirilecek kısacık bir zaman dilimi kalmıştı, onu lüzumsuz yere harcamak istemiyordu.

Karaköy vapur iskelesine kadar fazla konuşmadan el ele yürüdüler. Gişenin önünde artık ayrılık vakti geldiğinde İsmail, Frida’nın bembeyaz olmuş yüzünü avuçlarının arasına aldı, bakışlarını onunkilere dikti:

“Biliyorum, bu yaptığım bencillik. Bunca uzun bir asker-

lik dönemine adım atarken, geride hiç kimseyi bırakmamalıydım, hiçbir mühim bağım olmamalıydı, ama ne yapayım ki oldu bir kere!"

Durdu bir an, sonra sesini iyice alçaltarak ekledi:

"İyi ki de oldu, çünkü senin varlığın bana güç ve cesaret veriyor. Zaten hep verdi. Biliyorum, bazen tuhaf davranıyorum, sana karşı kırıcı oluyorum, kabalık ediyorum... Sakın bunlara aldırış etme, seninle alakalı değil, hiç değil. O anki kafa karışıklığımdan oluyor hepsi... Beni bekleyeceğine söz veriyor musun?"

Frida'nın gözleri yeniden dolmuştu; tir tir titriyor, yine de kendine olabildiğince hâkim olmaya çalışıyordu.

"Söz veriyorum" dedi zor duyulan bir sesle.

"İyi. İlk aylar izin almak mümkün olmayacak tabii, ama daha sonra İstanbul'da birkaç gün geçirebileceğimi düşünüyorum. Sana mektup yazacağım. Sen de yazmayı ihmal etme. Şimdi gideyim artık..."

Frida'ya herhangi bir şey söyleme fırsatını vermeden sırtını döndü ve hızlı adımlarla uzaklaşıp iskele meydanının kalabalığında kayboldu.

Genç kızın, tanıdıklarla karşılaşabileceği vapurda ağlaması söz konusu olamazdı; ne de evine varır varmaz, oturmaya mecbur olacağı aile sofrasında. Belki de böylesi daha iyiydi. Güç gösterisi, insanı eninde sonunda gerçekten güçlü kılıyordu. Frida vapura her bindiğinde yaptığı gibi, deniz kokusunu derin derin içine çekti. İsmail'siz geçecek günleri düşündü.

***

Kadıköy Postanesi'nin önünde oldukça uzun bir kuyruk vardı. Ancak temmuz sıcağına rağmen saatlerce beklemeye hazırdı Frida. İsmail, gider gitmez yazacağım, demişti. O da mektubun olağan gelme süresine bir hafta daha eklemiş, postanenin yolunu ancak o zaman tutmuştu; bugün eli boş dönmeye-

ceğinden nerdeyse emindi. Sıra ona gelince, adını gişenin arkasındaki memura söyledi. Gözlerinde kalın camlı miyop gözlüğü olan adam, adını duyunca önce, "Hangi millettensiniz bayan?" diye sordu. Frida, "Türk'üm" diye cevap verdiğinde, ona kuşku dolu bir bakış attı, hiçbir şey söylemeden arkadaki bölmeye geçip bir iki dakika sonra elinde bir zarfla döndü. Frida'nın kalbi delicesine çarpmaya başlamıştı. Adam, ışık saçan gülümseyişine karşılık vermeden zarfı ona uzattı ve önündeki defterin neresine imza atması gerektiğini gösterdi. Frida, gözleri zarfın üzerine, muntazam bir yazıyla yazılmış "Bayan Frida Şulman, postrestant, Kadıköy" adresine dikili, heyecandan nerdeyse etraftakilere çarparak postaneden çıktı.

Zarfı hemen açmayıp eve varmayı, odasına çıkmayı, yatağının üzerine oturmayı bekledi... Çarpıntıları dinmek bilmiyordu. Zarfı usulca açtı. Bu dünyada en çok sevdiği insandan gelen mektubun, çok lezzetli bir meyveymiş gibi, iyice tadına varmak istiyordu. Kâğıtta yazılı kelimelerle İsmail ete kemiğe bürünüyordu. Tok ve sıcak sesini duyar gibiydi:

> Sevgili Frida,
>
> İyi olduğumu bildirmek ve Gülhane'de ilk günlerimi anlatmak için şu birkaç satırı yazayım, dedim.
>
> Ben sanmıştım ki burada hastanenin kliniklerine gideceğiz ve fakültedeki eğitime devam edeceğiz. Ama umduğum gibi çıkmadı. Düpedüz erlik yapıyoruz. Her gün hastanenin bahçesinde ya da Dikmen sırtlarında savaş tatbikatı var. Altı ay da böyle geçeceğe benziyor.
>
> Üniformalarımız pek şık. Haki renkte asker kıyafeti, kırmızı yaka, yakada da eskülap işareti...

Gülümsedi Frida. Okumayı bitirir bitirmez, derhal çalışma masasına uzanıp beyaz bir kâğıtla dolmakalemini aldı. "Sevgili İsmail..." Hayır, hayır! "Canım benim..."

Temmuz-Ağustos 1942
Moda-Tünel-Şehremini-Maçka

> Biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar bir vicdan ve kültür meselesidir...

Cümleyi yüksek sesle ve her kelimesinin üstüne basa basa okuduktan sonra, Samuel Şulman elindeki gazeteyi katlayıp yanındaki hasır sehpaya bıraktı.

"Yeni başvekilimizin şu söylediklerine dikkat ettiniz mi? Sanki ırkçı Turancıların sözcüsü kesilmiş..."

"Kabineyi kurarken görevlendirildi ya... Yeni hükümetin programını açıkladığında sarf ettiği sözlermiş bunlar! Valla, bana sorarsanız bu yeni hükümetin sosyal politikası bizler için hiç de iyi şeyler vaat etmiyor!" dedi Bronia.

Frida konuşmaya katılacağına hafifçe içini çekti. Yıllardır yaptığı gibi, Bronia'nın her siyasi gelişmede, "Bu acaba biz Yahudiler için iyi mi kötü mü olacak?" diye sorma huyuyla alay edemiyordu artık. Yine haklıydı annesi... Ya da gelecekte haklı çıkacağa benziyordu.

Üçü küçük bahçede, sakin bir pazar ikindisinde incir ağacının gölgesinde oturmuş, limonata içiyorlardı.

Bronia, biraz dalgınca, sanki sadece kendisinin görebileceği bir maziye dönmüş gibi konuşuyordu şimdi:

"Biliyor musun Frida, Rusya'da pogromlar çoğu zaman bayram gecelerinde olurmuş. Özellikle de Hamursuz gecesinde... Acaba her taraf aydınlatılıp evlerin pencereleri ışıldadığından, yüksek sesle şarkılar söylenip ilahiler okunduğundan, böylelikle daha çok dikkat çekildiğinden mi? Ya da Hamursuz ekmeğinin bir Hıristiyan çocuğunun kanıyla yapıldığına dair o çok eskilere dayanan korkunç iftira yüzünden mi? Belki de Paskalya Yortusu'na yakın düştüğünden ve Paskalya'nın Ruslara, İsa'nın çarmıha gerilişini hatırlattığından... Kim bilir!"

"Nereden aklına geldi şimdi bu pogrom hikâyeleri?"

"Ne bileyim, geldi işte... Büyükler anlatırlardı; önce çok uzaklardan bir uğultu duyulur, sonra o uğultu büyür büyür, ardından kapılar süngüyle delinir, silahlı Kazaklar evin içine dalar, her şeyi yerle bir ederlermiş. Yaşlı, genç, çocuk, kim olursa olsun öldürürler, kadınlara da tecavüz ederlermiş! Ancak Odessa pogromlarının sonuncusu bir bayram günü değildi galiba... 1905 yılında, sonbaharda, Ekim mi Kasım mı, her neyse... Yine her zamanki gibi geceleyin... Bak onu ben de hayal meyal hatırlıyorum. Küçücük bir kızdım. Ailem çok hızlı davranıp kaçmayı başarmıştı. Benim bir sis perdesi arkasından bölük pörçük hatırladığım, sanki cehennem manzaraları... Gece vakti yükselen çığlıklar, damların üzerinden geçen atlılar, gökyüzünü kızıla boyayan alevler... Ama bütün bunlar bana sonradan mı anlatıldı yoksa gözlerimle mi gördüm, onu dahi tam bilemiyorum... Kesin bildiğim, ağlayan ve tir tir titreyen annemin kucağında, bir atlı arabada, bir brandanın altında kaçtığımız ve çok korktuğumuzdu... Hiç dinmeyecek olan bir korkuydu bu... Şimdi anlatılması, anlaşılması mümkün olmayan bir korku..."

Karısının açıklamalarını o ana kadar sessizce dinlemiş olan Samuel birden söze girdi:

"Kocaman oğlandım ben ama 1905 faciasından hiçbir

şey hatırlamıyorum, şu sebeple ki Odessa'nın dışında bir *stetl*'de[35] yaşıyorduk ve o yıllarda orada pogrom yapılmadı."

"Peki sonra ne oldu? Normal bir yaşama dönebildiniz mi?"

"Hemen dönemedik... 1906'da daha küçük çapta Yahudi karşıtı hareketler patlak verdi. Sonraki aylarda elli bin kadar Yahudi Odessa ve civarını Amerika, Fransa, Arjantin, Türkiye, İskenderiye ve Filistin'e göçmek üzere terk ettiler. Bunların arasında benim en büyük ablam vardı, bildiğin gibi. Önce Türkiye'ye İstanbul'a geldi, burada bir gençle tanışıp evlendi, sonra da onunla birlikte Filistin'e, yeni kurulan bir kibutza yerleşti. Annenin kuzenleri de Belçika'nın Anvers şehrinde kendilerine bir hayat kurdular."

"Siz niye kaldınız?"

"Ben okuyordum... Maceraya atılmaya cesaretim olmadı. Hem Odessa savaştan önce, 1905 ve 1906 olaylarından sonra, dünyanın en çekici, en modern şehirlerinden biri haline geldi. Otomobiller, uçaklar, en ücra mahallelere elektrik, sinema... Cıvıl cıvıl bir hayat... Arada annenle tanışıp evlendik, Birinci Dünya Savaşı başladı. 17'de Ekim ihtilali oldu. Odessa bildiğin gibi Bolşevik idareyi hemen kabul etmedi, muhtelif milliyetçi hareketler oluştu, ortalık iyice karıştı. Sonunda hayatın bizim için orada dayanılmaz olduğuna karar verdik, küçücük bir kız olan Emma'yla bir gece vakti kaçıp İstanbul'a sığındık... Sen doğdun... Eh sonrası malum."

Frida annesi ile babasına biraz hayret, çokça da acımayla bakmıştı. Demek atalarından kalan bu dehşet dolu hatıraları kendilerininkiyle birleştirip lanetli bir miras gibi bugüne kadar taşımış, beslemişlerdi.

"Az önce demiş olduğum gibi, 'bu program hikâyeleri'ni sizlere uzun uzadıya anlatmamayı seçmiştik annenle... Yeni bir memlekette yeni bir hayat kurmak istemiştik. Hiç bahsetmemekle doğru mu ettik, hata mı ettik hâlâ karar vere-

35. Doğu Avrupa'da Yahudilerin çoğunlukta oldukları küçük şehir ya da kasaba.

bilmiş değilim...” diye devam ediyordu babası. “... Fakat şimdi işittiklerinin ışığında, belki de benim bazı davranışlarımı, bazı sözlerimi daha iyi anlarsın.”

“Önce Almanya’da, sonra bütün Avrupa’da, şimdi de Türkiye’de yükselen Yahudi düşmanlığı karşısında, o çok eski, yok olmaya yüz tutan, yok etmek istedikleri, atalarının ve kendi hatıralarının mirası korku... Annemin az önce bahsettiği o korku, bütün gücüyle hortluyor olmalı” diye aklından geçiriyordu Frida...

Son zamanlarda nerdeyse hangi gazetenin sayfalarını karıştırsa hırsızlık, karaborsacılık, vurgunculuk ve ihtikârla ilgili haber ve yazılarla karşılaşıyor, hemen her gün, her gazetede “karaborsacı, cimri, çıkarcı ve üçkâğıtçı, kocaman burunlu Yahudi” tiplemesini ihtiva eden karikatürlere rastlıyordu...

“Yaklaştıkça büyüyen, pogromların habercisi o uğultu gibi...”

Kurduğu benzerlik onu ürpertiyor, İsmail’in uzakta oluşu daha da hassaslaştırıyordu.

***

Emma elinde taşıdığı tabakları sert bir şekilde sofranın üstüne koydu.

“Lütfen Frida ısrar etme. Senin hatırın için bile İsmail’i yarın evime davet edemem.”

İsmail gidişinden iki ay sonra nihayet birkaç günlüğüne izin alabilmiş, İstanbul’a geliyordu. Frida ona bunca zaman sonra kavuşmanın sevinciyle, Emma ile Ferenc’in de onunla tanışmasını istiyordu; bu amaçla Emma’dan onu evine çaya davet etmesini rica etmişti.

“Ferenc’i ikna edersem, dördümüz dışarıda bir yerde buluşabiliriz, ama burada asla. Benden bunu istemekle çizmeyi aşıyorsun!” diye devam ediyordu Emma öfkeli bir ses tonuyla...

Frida tokat yemiş gibi kendini geriye attı. Onun da gözleri şimdi öfkeyle parıldıyordu.

"Neye göre, kime göre çizmeyi aşıyormuşum? Dışarıda buluşmanın bir zararı olmaz da evde mi olur? Kusura bakma ama ben çizmeyi aşıyorsam, sen de ikiyüzlü burjuva kadınlar gibi konuşuyorsun. Hani bir zamanlar hallerine güldüğümüz o Nişantaşı kadınları... Hani annemizle bezik oynayanlar..."

"İkiyüzlü burjuva kadın" sözü Emma'ya söylenebilecek en büyük hakaretti şüphesiz, onun yerine "fahişe" diye çağrılmayı bile daha kolay kabullenirdi. Bunu iyi bilen Frida, ablasını kendi yaralandığı kadar yaralamak istemişti.

"Emma lütfen biraz olsun o patavatsız konuşma tavrından vazgeç ve kardeşine karşı daha anlayışlı olmaya çalış. İkimiz de İsmail'in onun gözündeki önemini biliyoruz."

Yan odada çalışmakta olan Ferenc tartışmayı duymuş olmalıydı; salon kapısından başını uzatıp iki tarafı da yatıştırmaya çalışıyordu...

"Frida sen de anla ki İsmail'i eve kabul etmek istemeyişimiz, ikiyüzlülükten ya da saçma burjuva kurallarından ötürü değil. Emma ile ben, şu karmakarışık dönemde evimizde 'yabancılar', yani iyi tanımadığımız insanlar ağırlamak istemiyoruz. Lütfen alınma, bunun İsmail ile bir alakası yok. Eminim o çok saygıdeğer bir insandır... Ama şu anki şartlar bizi böyle bir karar almaya zorluyor" diye bir açıklama getirdi baldızına.

Ne demek oluyordu şimdi bu? Evleri sürekli çeşit çeşit insanlarla dolup taşan Sardiler, neden İsmail'i "yabancı" gibi görüp kabul etmek istemiyorlardı? Ancak eniştesi öylesine ciddi ve kararlı konuşmuştu ki Frida verecek cevap bulamadı; sadece Sardilerin, "yabancı"lardan gizlemek istediklerinin ne olduğunu ararcasına bakışlarını etrafında gezdirdi:

Salonun bir köşesinde, bir yastığın üzerinde derin bir uykuya dalmış köpek Hapsi, bir köşede bir sehpanın üzerinde

bir yığın *Politika* sayısı, İngilizce, Fransızca ve Macarca yayınlar; çiçek dolu bir iki kristal vazo; gramofonla plakların yer aldığı gül ağacından küçük mobilya; Ferenc'in teknolojiye ne kadar meraklı olduğunu gösteren son model bir PYE radyo, radyonun üzerinde birkaç aile fotoğrafı, kendi çekmiş olduğu daha yeni fotoğraflar, Emma, Frida, dostlar, İstanbul manzaraları... Ya içerde... Frida misafir geldiğinde yattığı odadaki derme çatma rafların üzerinde yer alan, çiftin müşterek kitaplarının adlarını da nerdeyse ezbere biliyordu. Fransızca, Türkçe, Macarca, Almanca, ciltli ciltsiz raflarda karmakarışık kitaplar: *Şeyh Bedrettin Destanı, Le Feu, Die Blendung*, Barbusse, Elias Canetti... Solcu, savaş karşıtı, Nazi karşıtı eserler... Bunlar İsmail'den gizlenecek kitaplar değildi ki! O aynı odada da eniştesinin büyük merakı, tamir etmekte olduğu birkaç eski radyo, kutu kutu radyo ampulleri; ikinci büyük merakı, sürekli fotoğraf çektiği, yine son model ve en pahalılarından Kodak marka bir fotoğraf makinesi, yanında da onlarca film... Ferenc ilerde kendine bir karanlık oda meydana getirip bu filmleri bizzat tabetmek istiyordu. Daha başka ne vardı o odada? Bir divan ve yanında küçük bir sehpa...

Ferenc'in ne demek istemiş olduğunu, neyi ne sebeple saklamak istediğini pek anlamıyordu ama boyun eğmekten başka çaresi yoktu. Eniştesinin sözleri ve davranışları üzerinde kafa yormayı başka zamana bıraktı.

Bu arada Emma sert çıkışından dolayı özür dilemek istercesine, ertesi gün saat beşte Cennet Bahçesi'nde bir araya gelmeyi teklif etti.

Cumartesi sabahı İsmail ile Şehremini'ndeki evde buluşacaklardı. "Sana öyle hasretim ki... Arkadaşımdan rica ettim. Lütfen sabah saat on birde oraya gel..." diye yazmıştı İsmail ve mektubuna ilk defa "Seni müthiş bir arzuyla kucaklıyo-

rum" diye son vermişti. Frida kâğıt üzerine dökülmüş bu itirafı hafifçe kızararak okumuş, bir kez daha onlara evini veren, İsmail'in bu adını dahi bilmek istemediği arkadaşını, utanç ve minnet karışımı hislerle aklına getirmişti.

Ertesi gün kararlaştırılan saatte kapının önüne gelmiş, fazla beklememek için dua etmekteydi ki İsmail birdenbire, sanki bilinmez bir yerden çıkageldi. Üstünde asker üniforması, yakasında eskülap işareti olan kırmızı bir şerit, yüzü güneşten yanmış, dudaklarında kocaman bir gülümseme, gözlerinde keyifli olduğu zamanlardaki o neşeli, karşı konulamaz parıltı...

Cebinden anahtarı çıkarıp kapıyı açması her ikisi için sanki asırlar sürdü. Panjurları kapanmış olan loş ve serin oda onları bekliyordu. Kapıdan adımlarını atar atmaz birbirlerine sarıldılar.

Çok uzun bir süre sonra Frida dağınık yatakta doğrulup saatine baktı:

"Saat beşte Cennet Bahçesi'nde olmalıyız."

"Cennet Bahçesi mi? Ne işimiz var orada?"

Frida utandı birden; hiç istemediği halde İsmail'i bir oldubittiye getirmiş oluyordu.

"Ablam ve eniştemle birlikte orada çay içmeye bir itirazın olmaz değil mi?" diye sordu.

İsmail omuz silkti:

"İtirazım olup olmadığımı sormak için sence biraz geç değil mi?"

Sonra sesinin hafif sitemkâr ve alaycı tonunu unutturmak istercesine, Frida'ya bir daha sarılıp onu uzun uzun öptü.

"Saçına, boynuna, kokuna... Her şeyine ne kadar hasret kalmışım..." diye tekrarladı bu kez kulağına bir fısıltı halinde.

Cennet Bahçesi'ne gitmelerine daha çok vardı.

Emma ile kocasını beklemek üzere kararlaştırılan saatte bahçeye vardıklarında, her ikisi de sevişmekten yarı sarhoş

gibiydi... Ağustos sonu güneşine yapraklarını yaymış bir incir ağacının altında oturdular. Sardiler gecikmediler. Emma onlara doğru elini neşeyle sallayarak yürürken, Frida ablasına bir an için İsmail'in gözüyle bakmaya çalıştı. Acaba iki kız kardeşi mukayese edecek miydi? Acaba ablasının yay gibi incecik kaşlarını, dudaklarındaki koyu ruju, uzun tırnaklarındaki vişneçürüğü ojeyi beğenip kendisinden de artık böyle süslü olmasını mı beklerdi bundan böyle?

Ya Ferenc'i nasıl bulacaktı? Eniştesiyle anlaşacak mıydı İsmail?

Hafifçe endişeli bakışlarını önce birine, sonra ötekine yöneltip buna karar vermek istercesine ikisini de süzdü: Biri lastik pabuçlu, keten pantolonlu, kısa kollu gömlekli, tepeden tırnağa beyazlar giymiş, öteki asker üniformalı, ikisi de güneşten yanmış, biri kayıtsız ve yavaş ama kendinden emin tavırlı, diğeri de ötekine göre biraz daha gergin, inatçı ve kararlı görünümlü...

Frida ile Emma birbirlerine sarılırken, onlar el sıkıştılar.

Konuşacak o kadar çok konu vardı ki zamanın nasıl geçtiğinin farkına dahi varmadı Frida...

İsmail ilk anların o hafif gerginliğini üzerinden atmış, bir "keyif" sigarası eşliğinde Olimpos gazozunu yudumluyordu. Diğerleri buzlu kakao ısmarlamışlardı. Sohbet önce biraz zorlama başlamış, şimdi ise doludizgin akıyordu. Konu tabii ki savaştı...

Ferenc, "Nereye yollanacağınız belli oldu mu?" diye sorduğunda, İsmail omuz silkti:

"Kura nereye çekilirse, muhtemelen ya Sovyet ya da Bulgar-Yunan sınırına, yani ya Doğu'ya ya da Batı'ya..."

Ferenc biraz alaycı bir şekilde gülümsedi: "İyi de sınırlara adam yığmak ne işe yarıyor anlamış değilim dostum. Önemli olan hava taarruzuna karşı hazırlıklı olmak... Bugün, Almanların Edirne'nin hemen arkasında konuşlanmış bir avuç

Stuka bombardıman uçağı bir kerede şehri viraneye çevirmeye yeter" dedi her zamanki rahat tavrıyla ve karşısındaki adamın, askeri tıp talebesi üniforması içinde gerildiğine dikkat etmeden aynı rahatlıkla devam etti:

"En iyi müdafaa, bence artık müttefiklerden yana taraf olmaktır!"

"İyi de başlangıçta biz bu savaşa hazır değildik, şimdi de değiliz! O zamandan bu yana değişen bir şey yok" diye cevapladı İsmail oldukça soğuk bir ses tonuyla.

"Evet, biliyorum" diye onayladı öteki. "Tamam da bu oyalama politikası nereye kadar arkadaş? Hem..." Ferenc sağına soluna bakıp ses tonunu biraz alçalttı: "Bu kurnaz oyunlar, bu ideoloji eksikliği ilerde dünya arenasında Türkiye'nin itibarını sarsmaz mı? İlelebet savaş olacak değil ya! Naziler, faşistler ilelebet zaferler kazanıp dünyayı ele geçirecek değiller ya! Onlara karşı olmayan, ilerde tarihe 'onların tarafında' diye geçmez mi sizce?"

İsmail kızarmış ve yumruklarını sıkmıştı; yine de kendine hâkim olmayı başardı ve oldukça sakin bir şekilde cevap verdi:

"İlerde nasıl gözükeceğimizi düşünmekten daha önemli olan, şimdi ne durumda olduğumuzdur. Bu savaş, Batı'nın kendi başına açtığı bir beladır. Türkiye'nin yakın tarihine dönüp baksak, bilhassa İngiltere ve Fransa'ya karşı sıcak hisler beslememiz için bir sebep göremeyiz. Şimdilerde ise, İngiltere'nin bizlere askeri ve ekonomik açıdan yardım edemediği, daha doğrusu etmek istemediği aşikâr. Bu durumda memleketimin mümkün olduğu kadar bu ateşin dışında kalmak istemesi, en tabii hakkıdır."

İki kız kardeş bakışıp bu tartışmaya nasıl son vereceklerini anlamaya çalışırken, İsmail biraz soluklanıp cevap beklemeden devam etti:

"Biraz da dünyaya ve hadiselere, yıllardır yaşadığınız bu

memleketten bakmaya, yani bir Türk gibi bakmaya gayret etseydiniz, ne demek istediğimi daha iyi anlardınız."

"Ben sadece insan gözüyle bakıyorum..."

İsmail'in cevabı tokat gibi patladı Ferenc'in suratına:

"Lütfen kimse kimseye insanlık dersi vermeye kalkışmasın!"

Çok öfkelendiğinde olduğu gibi yüzü şimdi iyice kızarmış, ses tonu sertleşmişti.

Frida telaşlandı. Durum vahimdi, yeni tanışmış olan iki genç arasında tartışma gittikçe büyüyordu; bu gidişle geri dönüşü olmayan bir dargınlığa yol açabilirdi. Hep yaptığı gibi susmaktan ve sahneyi sevdiği adama bırakmaktan çaresiz vazgeçti:

"Kusura bakma Ferenc, ama siyasi arenada ideolojiden bahsetmek kadar saçma bir şey düşünemiyorum. Hepimiz, büyük devletlerin işlerine gelmeyince yüce fikirlerinden ne kadar kolayca feragat ettiklerini gördük, mazide..."

Ferenc baldızının bu sözü üzerine geri adım attı.

"Kimseye ders vermek niyetinde değilim İsmail Bey ve tabii kimsenin insanlığından şüphe duymuyorum, ancak Almanların yaptıkları karşısında isyan hislerim öylesine kabarıyor ki kendimi kaybediyorum... Meseleye birçok yönden bakamıyorum. Sakin davranamıyorum. Beni mazur görün."

"Rica ederim, ben de sizin isyanınızı anlıyorum; ben de Almanların güttüğü siyasete elbette yüzde yüz karşıyım, ama... Bakın, müttefiklerin kazanması halinde, başımıza yeni bir bela açılabilir, o da Sovyetler Birliği'dir. Doğu Avrupa'yla Balkanlar'a hâkim olmaya kalkışması halinde..."

Frida ile Emma tam rahat bir nefes alacakken, tartışmanın yeniden alevlendiğine sıkıntıyla tanık oldular. Ferenc kaşlarını çatmış, sesini yine ciddileştirmişti:

"Benim bildiğim, İstiklal Savaşı'nda hakiki bir Sovyet Rus dostluğu başlamıştı ama bu dostluk sonraları maalesef hata-

lı politikalar yüzünden bozuldu. Saracoğlu'nun Moskova'dan elleri boş dönmüş olması ondan..."

"Mazideki Türk-Sovyet ilişkilerine, dostluk mostluk değil de bir *modus vivendi*[36] desek daha doğru olur" diye kestirip attı İsmail.

Bu sefer elini Ferenc'in koluna koyarak müdahale etme sırası Emma'nındı. Sesini kısarak kocasını uyardı:

"Sırası mı şimdi bunları konuşmanın?"

Ferenc yine de son sözü İsmail'e bırakmak istemedi:

"Aslında milletleri ve liderleri harekete geçiren artık çıkarları değil, tutkularıdır. İyiliğin ve kötülüğün ötesinde... Bunun en iyi misali de Almanlardır. Neden onlar gibi biz de tutkularımıza uymayalım? Bilmem Nietzsche'yi okudunuz mu? O durumda ne demek istediğimi daha iyi anlarsınız..." dedi.

"Nietzsche'yi okumadım ama frengi hastası olup son günlerini akıl hastanesinde geçirdiğini biliyorum."

Emma ile Frida gülmemek için dudaklarını ısırdılar. İsmail tartışmayı daha da uzatmaya niyetli değildi, saatine baktı:

"Akşam oluyor. Ben Frida'yı sizinle bırakıp eve dönmek için müsaade isteyeceğim."

Ne kadar da kısa sürmüştü.

Bu akşamı, dün çok geç saatte geldiği için tabiatıyla ailesiyle geçirecekti... Yok yok, belki de arkadaşlarla Kumkapı'da bir meyhaneye gidecekti. Askerde epey içmeye başladığını gülerek söylemişti Frida'ya. Olsun. Bu zor günlerde buna ihtiyacı vardı. Hem içkiyi hep iyi kaldırırdı, içki onu sakinleştirir, neşelendirirdi.

Ertesi sabah da trene binip Ankara'ya dönecekti.

"Ben artık gelemem. Biliyorum zor olur, ama sana, bir hafta sonu Ankara'ya gel desem, kabul eder misin?" diye sormuştu Frida'ya, daha önce evde baş başayken. Cevabını bek-

36. Burada, birlikte yaşama yolları anlamında kullanılıyor.

lemeden de uzun uzun öpmüştü.

"Onun için her şeye, ama her şeye hazır olduğumu artık biliyor olmalı" diye geçirmişti aklından Frida.

İsmail yanlarından ayrıldıktan sonra, gece evlerinde kalacağı ablası ile eniştesine biraz çekingen bir edayla, "Nasıl buldunuz onu?" diye sormaktan kendini alamadı Frida.

Emma sustu. Belli ki düşündüklerini daha sonra, kız kardeşiyle baş başa kaldıklarında dile getirecekti. Ferenc ise gülümsedi:

"Hemen hemen hiçbir konuda hemfikir değiliz, pek yumuşak mizaçlı da değil galiba ama... Adam gibi bir adama benziyor."

Kasım-Aralık 1942
Moda-Tünel

> Vergi takdir listeleri vergi dairelerine asıldı ve gazetelerde yayımlandı. İstanbul adeta bombayla vurulmuşa döndü. Bütün yük apaçık gayrimüslimlere yüklenmiş... Son ödeme tarihi Ocak 1943 imiş...

Frida, İsmail'e bu satırları yazdıktan sonra üstlerini dolmakalemiyle çizdi. Ardından da karalanmış metinlerden hoşlanmadığı için hırsla yırtıp yeni bir kâğıt aldı ve İsmail'e fakülteden ve müşterek arkadaşlardan haberler yazmakla yetindi. Zaten mektuplarında üstü kapalı birkaç cümle dışında, siyasetten pek bahsetmezlerdi. Mektuplar açılabilirdi. Şimdi bu kuralı bozmanın ne gereği vardı. Üstelik İsmail iyi kötü gazete okuyup radyo dinlediğine göre bütün bunları gayet iyi biliyor olmalıydı.

Ne var ki bir an için isyanını ve öfkesini onunla paylaşmak istemişti.

Varlık Vergisi Kanunu o ayın başında mecliste hiç tartışılmadan kabul edilmişti. Frida bütün maddelerini hayret ve korku içinde tek tek okumuştu: Her il ve ilçe merkezinde kimin ne kadar vergi ödeyeceğini belirleyecek servet tespit komisyonları kurulmuştu; kanun ayrıca komisyon kararlarının nihai ve kati olmasını, vergi ödeme süresinin on beş gün ol-

masını, bu süre içinde tahakkuk eden vergiyi ödemeyenlerin mallarının haczedilerek icra yoluyla satılmasını, buna rağmen borcunu ödeyemeyen mükelleflerin borçlarını "bedenen çalıştırarak ödetmek" amacıyla çalışma kamplarına gönderilmesini öngörüyordu.

Son yıllarda kıt kanaat geçinen Samuel Şulman cüzi bir rakamla vergilendirilmişti. Ailece bunu neye bağlayacaklarını pek bilememişlerdi. Ancak maddi durumu onunki kadar mütevazı ve onun gibi yabancı pasaport sahibi tanıdıklar o kadar talihli olamamışlar, bazıları her şeylerini satmak zorunda kalmışlardı.

Vergi uygulaması ırkçı olduğu kadar besbelli keyfiyete dayalıydı.

Frida babasını her gördüğünde, ondan yeni bir iflas hikâyesi dinliyordu: "Bu yeni vergi işyerlerini felç ediyor... Tüccar bütün zamanını ödemelerini ayarlamakla geçiriyor... Bütün banka hesapları, bütün mal varlıkları hükümetçe dondurulmuş, eh hükümet öyle yapacak tabii, varlığın saklanmasından ya da elden çıkarılmasından korkuyor, bunu önleyecek tedbirler alıyor."

Evet, iflaslar peş peşe geliyordu, Aralık ve Ocak aylarında İstanbul'da gayrimüslimlere ait binlerce taşınmaz mülk el değiştirdi. El değiştiren mülkler arasında İstiklal Caddesi'ndeki yapıların büyük bir kısmı bulunuyordu. İstanbul'da binlerce gayrimüslime ait ev ve işyerleri haczedilerek haraç mezat satılıyordu.

Ocak sonundan itibaren, vergilerinin tamamını ödeyememiş ya da haczedilen malları istenen meblağı karşılayamamış, tümü gayrimüslimlerden oluşan kafilelerin Kafkasya sınırına yakın, Tanrı'nın unuttuğu bir yer olan Aşkale'ye yollanmaya başladığını okudu gazetelerde Frida. Orada cüzi bir gündelik karşılığında ağır işçi olarak çalışıp devlete borçla-

rını ödeyebileceklerdi. Gazetelerde Aşkale adındaki çalışma kampına gönderilen ilk kafilenin fotoğrafları yayımlandı, aynı sayfada da gidenlerin isimleri liste halinde çıktı... Aralarında Şulmanların yakından tanıdığı birçok işadamı vardı. Emma'nın sevgili Ruben'i de ağabeyi ve babasıyla gitmişti. Boya ithalatçısı Anavilerden üç kardeş ve en büyüğünün yetişkin oğlu... Bir aileden dört erkek...

Anavilerin en genç oğlu, Moda'da Şulmanlara komşuydu.

"Yemek saatinde gelmişler. Adam da tam o sırada karısının canı çekti diye köşedeki bakkaldan bir kâse yoğurt almaya gitmişmiş. Döndüğünde sivil polisler onu kapının önünde bekliyorlarmış. Heyecandan kâseyi yere düşürmüş, gelenler, 'Efendi, üstünüze kalın bir şeyler alın, oraları soğuktur' demişler, sonra da biri adamın sağında, diğeri solunda, gece vakti onu bir hırsız gibi alıp götürmüşler" diye anlatıyordu Bronia.

Tutuklular bir gece hapishanede kalmışlar, sonra Haydarpaşa'dan trene bindirilip yollanmışlardı. Orda ne kadar kalacakları, ne zaman dönecekleri, hatta dönüp dönmeyecekleri bile belirsizdi. Geride kalan aileler sefil ve perişan vaziyetteydi. Evlerinin eşyalarını haczetmek için görevlendirilmiş haciz memurlarının kimisi insaflı, kimisi ise iyice insafsız çıkıyordu. Hikâyeler dolaşıyordu sağda solda, nerdeyse şehir efsaneleri gibi: "Çocuklar müzik yapmaya devam etsinler" diye alınmayan piyanolar, kemanlar, mücevherlerin saklanmış olduğu bir köşeyi keşfedince "Ben bunları görmemiş olayım hanım! Kalsın, ilerde sana lazım olur" türünden söylenmiş yüce laflar veya tam aksine, hasta bir çocuğu zorla kaldırarak götürülen bir karyola, yemekte olan insanların önünden çekilen masa gibi hoyratça davranışlar... Bu hikâyelerin hangisinin uydurma, hangisinin doğru olduğunu ayırt etmek zordu.

Evde Samuel ile Bronia artık başka şey konuşmaz olmuşlardı. Samuel sinirli ve gergindi ve sürekli olarak karısıyla tartışıyordu.

Frida birkaç kez bu tartışmalara şahit olmuştu.

"Sağ olsunlar karşı konaktaki Vasfi Beyler mücevherlerimi saklamayı teklif ettiler. Bakarsın yeni bir vergi dalgası çıkar, belli mi olur... Bu sefer de Türkiye'de uzun yıllar yaşamış ve çalışmış ecnebileri vurur."

"Ya iade etmezse mücevherlerini?" dedi Samuel en kuşku dolu ifadesini takınarak. "Zaman çok kötü Bronia, tam vurgun ve kapkaç zamanı!"

"Adamlar çok iyi niyetli görünüyorlar. Daha önce paramız vergiyi ödemeye yetmez de elden mal mülk çıkarmak durumunda kalırsak diye, hileli mezatla her şeyimizi satın almayı teklif etmişlerdi. Zaten bu durumda onlara güvenmekten başka çaremiz yok. Nasıl olsa varımız yoğumuz tehlikede!"

"Hiç de değil! Biz ödeyeceğimizi ödedik..."

"Belli olmaz dedim ya! Şu Varlık Vergisi denen felaketi birkaç yıl önce bekliyor muyduk? Bakarsın yeniden akıllarına eser..."

Tartışma böylece uzayıp gidiyordu.

Frida yanlarında geçirdiği hafta sonlarında onlara mümkün olduğunca destek olmaya çalışıyordu; ancak pazartesi sabahını, gündüzleri fakültede, geceleyin odasında deliler gibi çalışarak her şeyi unutmayı ve haftada bir kere ablasıyla eniştesini ziyaret etmeyi, büyük bir suçluluk duygusu içinde de olsa, iple çeker olmuştu...

Ablasına genelde çarşamba günleri gidiyordu...

O çarşamba akşamı üçü de yemekten sonra yine radyo başına oturmuştu. Ancak Ferenc iki kız kardeşin sohbetine pek katılmıyor, düşünceli bir ifadeyle gazeteleri karıştırıyordu. Sonunda gazeteleri buruşturup hışımla odanın bir köşesine attı. Onda hiç alışılmamış bu hareket karşısında Emma ile Frida adeta donup kaldılar.

"Ne oluyor Ferenc?" diye sordu karısı. Onun da sesi her zamankinden farklıydı. Yumuşak, nerdeyse çekingen...

"Ne olacak, Avrupa'da her gün biraz daha dehşet verici olaylar baş gösteriyor!" diye cevap verdi Ferenc. Belli ki konuşmak için soru sorulmasını bekliyordu; nefes almadan anlatmaya koyuldu: Polonya ve işgal altında olan diğer ülkelerin Musevilerinden gelen haberler çok kötüydü. Almanların, Polonya topraklarında oluşturdukları, temerküz kampları denen, en korkunç zindanlardan da beter kamplardan bahsediliyordu. Bu kamplarda, çoğunluğu Musevi olan milyonlarca kişinin dikenli teller arasında tutsak oldukları, eziyet gördükleri, işkence edildikleri, kaçmak istediklerinde onlara elektrik verildiği söyleniyordu; kalabalık mahkûm gruplarının "duş odası" denerek zorla sokulduğu ve aslında zehirli gaz verilen "ölüm odaları" hikâyeleri dolaşıyordu ortalıkta...

"Peki bu bilgilerin kaynağı kim, kimler?" diye sordu Frida dehşetle...

"Polonya'da Auschwitz denen kasabanın yakınındaki bir kamptan kaçan birinden gelmiş bu haberler... Adam Balkanlar üzerinden uzun bir yolculuktan sonra buraya vardığında, yaşadıklarını bütün korkunçluğuyla anlatmış."

"Kimlere?"

"Filistin'den gelme Siyonist temsilcilere ve Amerikan diplomatlara. Ailesi hakkında soru sorulduğunda ağlamaya başlamış, hepsinin öldüğünü söylemiş..." diye cevapladı Ferenc.

Frida'nın yüzü bembeyaz olmuştu.

"Peki buna karşı gelebilecek hiçbir güç yok mu? Kimse bir şey yapamıyor mu?" diye haykırdı isyanla.

Önce sustu Ferenc, sonra biraz tereddütle konuşmaya başladı:

"Şu anda yapılacak tek şey, Yahudilerin bir an önce Filistin'e ya da tarafsız ülkelere göç etmelerine yardım etmek. Ama işler o kadar basit değil. Struma olayında da gördüğümüz gibi, İngilizlerin Arapları yatıştırma politikası yüzünden, Filistin'e göçler önce yavaşlatıldı, şimdi ise nerdeyse durduruldu..."

"İngilizlerin, Yahudilerin kaçış çabalarının arkasında Nazi parmağı arayıp bunu bir bahane olarak ileri sürmek istediklerini sen bana söylemememiş miydin?" diye atıldı öfkeyle Emma.

"Evet öyle, fakat..." dedi Ferenc isteksizce.

"Besbelli İngiliz dostlarını tenkit etmek ağırına gidiyor" diye düşündü Frida.

Eniştesi aynı tereddütlü edayla izahatına devam ediyordu:

"... fakat bunu ispatlamayı başaramadılar. Yine de Ben-Gurion ve Chaim Weizmann gibi Siyonist liderler İngiltere'nin yanında savaşmak zorunda olduklarını biliyorlar. Bu, Hitler'i yenmek için tek şansları... Peşlerinden de İngiliz birliklerine gönüllü katılan binlerce Siyonist sürüklediler. Karşılığında da tabii ki Yahudileri Avrupa cehenneminden kurtarmak için yardım istediler..."

"Fakat o yardım artık gelmiyor, aksine köstek olunuyor" diye hızla devam etti Frida. Eniştesinin İngilizleri sürekli olarak müdafaa etmeye çalışması artık iyice sinirine dokunuyordu.

Ferenc omuz silkti:

"Kim bilir, belki de resmi şekilde değil de el altından yardım ediliyor... Aksi halde bunca genç Siyonist Filistin'den İstanbul'a gelip burada barınabilir miydi? Toros Ekspresi'yle Suriye üzerinden bunca Yahudi, İstanbul'dan Filistin'e yollanabilir miydi? Daha önce de Avrupa limanlarından kalkan Yahudilerle dolu bu gemiler, Ege sahillerine yanaşıp yolcularını Türkiye'ye sokabilir miydi?"

"Ah şu İngilizler var ya! Çok medenidirler, fakat oldum olası kaypaktırlar!"

İki kız kardeş nerdeyse bir ağızdan ve Bronia Şulman'ın ses tonunu, ağır Rus şivesini taklit ederek, 'r'leri yuvarlaya yuvarlaya söylemişlerdi bu son cümleyi; arkasından gülmeye başladılarsa da, Ferenc'in bembeyaz olmuş yüzü karşısında anında sustular.

Frida birden olup biteni idrak etti: Ferenc, onlar gibi genelde Avrupa'da korkunç şartlarda acı çeken ve ölen insanlar için üzülmüyordu. Budapeşte'de kalmış yaşlı annesi ve babası için özellikle kahroluyordu.

"Özür dilerim... Ailen..." diye mırıldandı.

"Ta oralardan kalkıp bu kadar zor şartlarda Filistin'e göç etmek için çok yaşlı ve yorgun hissediyorlar kendilerini. Babamın bacakları kendisini zor taşıyor... Doğup büyüdükleri şehirde, mahallelerinde, evlerinde kalmaya çoktan karar vermişler. 'Ne olacaksa olsun! Böylesi bir maceraya atılmaktan iyidir' diyorlar tevekkülle" diye açıkladı Ferenc hafifçe titreyen bir sesle... "Halbuki..."

Cümlenin sonunu getiremeyip yerinden hızla kalktı ve odadan çıktı.

"Keşke mevzuu o kadar uzatmasaydım, o kadar çok soru sormasaydım, aptalca gülüp onu rencide etmeseydim."

Frida gözleri dolu dolu, hep yaptığı gibi kendini suçlamaya hazırdı. Emma teskin edici bir sesle konuştu:

"Bu mevzu ilk defa bu gece açılmadı. Ferenc haftalardır ailesi için kendini yiyip bitiriyor, geceleri uyku uyuyamıyor, uyusa da kâbuslar görüp uykusunda avaz avaz haykırıyor; tabii kamplar hakkında bu dehşet verici malumat gelince endişesi daha da arttı. Fakat maalesef babasının rahatsızlığına, her ikisinin de yaşlılığına hiçbir çare yok. Halbuki..."

O da tıpkı kocası gibi cümlesini aynı kelimeyle yarıda kesmişti; ancak onun gibi kalkıp odadan çıkmamış, sadece altdudağını hırsla ısırmıştı.

"Halbuki ne? ..."

"Hiç, ne bileyim, görüyorsun işte, bazıları kurtuluyormuş, biz de belki bunca dost arasında... birileriyle temasa geçmeye çalışır, bir ihtimal Romanya'dan kalkan bir gemiye binmelerini sağlayıp İstanbul üzerinden Filistin'e yollayabilirdik onları, ama kendileri istemedikçe, hiçbir şey yapılamıyor..."

Birden muzipçe gülümseyerek, kendine has şekilde konuyu değiştirdi:

"Bari yapabileceklerimizle alakadar olalım... Mesela geçenlerde bahsetmiş olduğun şu Ankara seyahatin."

Ankara seyahati! Bunu, İsmail Gülhane'ye döndüğü günden itibaren planlamaya başlamıştı Frida.

Az önce hissettiği derin üzüntüye rağmen gözleri parladı, yüzü aydınlandı.

Şubat 1943
İstanbul-Ankara-İstanbul

Aynanın karşısında koyu renk başörtüsünü dikkatle bağladı. Sonra sandalyenin üstüne çıkıp kıyafetini, duvarda asılı aynada kısmen de olsa gözden geçirdi. Gri bej tonlarda yünlü bir elbise, altında aynı renklerde kalın çoraplar, topuksuz, burunları küt, özellikle boyasız bırakılmış bağcıklı ayakkabılar... Dikkat çekmemek için hiç bu kadar çaba sarf etmemişti Frida, ama bu cuma akşamı buna mecburdu: Her cuma olduğu gibi Eminönü İskelesi'nden vapura binecek, ancak bu sefer Haydarpaşa'da inecek ve saat 21.00'de Toros Ekspresi'nin ikinci sınıf vagonuna yerleşecekti. Sandalyeden inip heyecandan ve sevinçten titreyen ellerle son hazırlıklarını yaptı. Küçük bavuluna, gazete kâğıdına özenle sarılmış helvayı ve Bronia'nın kendisine karaborsadan bulup aldığı bal kavanozunu yerleştirdi. İsmail'in beğeneceğini umduğu birkaç kitap da ekledi, Fransızca ve Almancasını unutmamalıydı oralarda, ilerde kariyerine lazım olacaktı... Bir ay boyunca ördüğü kalın yün kazak, kâğıt, kalem... İsmail son zamanlarda bunların eksikliğini çekiyor, çektiği için de pek sık yazamıyordu. Bavulu iyice ağırlaşmıştı Frida'nın, ama bunun hiçbir önemi yoktu. Kalın mantosunu özenle ilikledi, odasından çıkıp sokak kapısına yöneldi. İçerden Madam Lorenzo'nun sesi çınladı:

"Güle güle Frida, seninkilere selam söyle."

Bu hafta sonunu Ankara'da geçirebilmek için söylemek zorunda kaldığı bütün yalanları düşünüp derin bir iç çekti. Madam Lorenzo onu her zamanki gibi ailesinde, ailesi de ablası Emma'da zannediyordu. Böyle durumlarda Emma'ya güvenilebilirdi. Frida'dan böyle bir seyahati tasarladığını ilk duyduğunda kaşlarını çatmış, "Demek o kadar ileri gittiniz ha!" gibi bir şeyler mırıldanmıştı; sonra, kardeşinden dahi olsa, "burjuva" damgası yememek için olmalı, omuz silkmiş, "Sen bilirsin, hayat senin hayatın" demişti; ardından bu küçük macera besbelli onu da heyecanlandırmış, kardeşine yardımcı olmak için dâhiyane bir "plan" tasarlamaya koyulmuş, annesiyle babasını nasıl "uyutacaklarını" Frida'ya anlatmıştı: Frida bu hafta sonu onlarda kalmalıydı, çünkü kendisini Ferenc'in bekâr bir arkadaşıyla tanıştıracaklardı. Annesi bunu duyduğu anda akan sular duracaktı.

Hayır, hep görüştükleri İngilizlerden falan değildi o genç... Düpedüz Yahudi'ydi, Avusturya kökenliydi, gazeteciydi, tamam işte, Avusturya kökenli, Yahudi bir gazeteciydi, gazeteciliği geçiciydi, ailesi hâlâ Viyana'da mıydı bilinmiyordu ama kesin olan şu ki geleceği parlak biriydi; Frida ilerde bu gençle evlense, yurtdışında doktorluğunu icra edebilecek miydi, kim bilir, hele bir tanışsınlar, bu görüşmeden bir şeyler çıkarsa ayrıntılar düşünülürdü!

Emma anlattığı yalanlara kendini kaptırıp annesiyle yaptığı uzun telefon görüşmesini sonlandırdıktan sonra, yanında sessizce, ancak dudaklarında bir gülümsemeyle dinleyen Frida'ya kızgın bir bakış atmıştı. "Bütün bunları eğlenceli buluyorsan ne mutlu sana küçükhanım. Bir daha umarım, senin Ankara'larda gezip tozman için bu kadar çok hikâye uydurmak zorunda kalmam!" diye azarlamıştı kız kardeşini, ama kendisinin de çok eğlendiği aşikârdı.

Frida bir gün önce ablasının Bronia'ya anlattıklarını ha-

tırladıkça tekrar gülümsedi. Ne çılgın kızdı şu Emma! Şu an üstündeki kıyafetin bazı parçalarını kendisine temin eden de oydu ayrıca. O kalın mı kalın gri çoraplar, mantonun içine giyilecek siyah yünden köylü kadın yeleği, gri başörtüsü, küt burunlu kaba ayakkabılar...

"Emma, bunlar gerçekten senin mi? Sen bunları ne zaman giydin?" diye şaşıran kız kardeşine de omuz silkerek, "Ne bileyim! Estiğinde işte! İnsan bazen tebdilikıyafetle başka bir şahsiyete bürünmek ister..." diye cevap vermiş, sonra ciddi bir edayla, "Kadın başına Anadolu'ya tren yolculuğu yapacaksın kızım. Şık, gösterişli, dikkat çekici olursan rahatsız edilebilirsin. Ona göre giyin..." diye eklemişti.

Frida için İsmail ile buluşmanın sevinci öylesine büyüktü ki yolculuğun hiçbir aşamasında yılmadı. Ne ablasının bir gün öncesindeki yapmacık da olsa öfkesi, azarları ve tavsiyeleri; ne tramvayda, vapurda ve Haydarpaşa Garı'nın peronunda bir başına sürüklediği nerdeyse gülle gibi ağır bavul; ne peronda onu soğukta yapayalnız bir köşede beklemeye mecbur eden, üç saatlik "tehir"; ne garda beklerken koyu renk mantosuyla başörtüsüne rağmen üstünde hissettiği ısrarlı erkek bakışları... Hiçbir şey o sevince gölge düşüremedi.

Dar koridorda kaynaşan tahta bavullu, sepetli, bohçalı kalabalığı yararak zar zor ikinci sınıf kompartımanına attı kendini, insanla dolup taşan tahta sıraların birinde boş bir yer aramaya koyuldu. Yolcuların büyük çoğunluğu erkekti. Neyse ki bir ailenin yanında sıkışık da olsa yer bulup oturabildi. Bebeğini sallayan bir kadın ve kocası... Kadın Frida'yı görünce kocaman bir tebessümle sohbete başladı; bebeğin bağırtıları arasında, kocasının vazifesi gereği yıl boyunca İstanbul'un Anadolu yakasında oturduklarını, kocasının yıllık izninde başkentin yakınındaki köylerine, aileyi görmeye gittiklerini anlattı...

Genç anneye, bebek ağladıkça, onu sürekli ve hızla salla-

maması gerektiğini söylememek için dudağını ısırıp duruyordu Frida. Yolculuk boyunca, kadının samimi ilgisinden ve bitmek bilmez sorularından kurtulmakta da oldukça zorlandı. Nereye gidiyordu? Ha demek doktor ve asker olan beyini ziyaret edecekti. Kendi ne işle meşguldü? Demek yakında kendi de doktor çıkacaktı. Hayırlısı! Çok çalışıyor, çok yoruluyor olmalıydı. Eskişehir'de onlarla birlikte bir salep molası vermek ister miydi? Ya da boşalmış olan su şişesini istasyonun çeşmesinde doldurmak? Ankara'da nerede kalacaktı? Otelde mi? Aman ne iyi! Herkesin asker kocasını ziyarete gidince, otelde kalabilme imkânı yoktu. Ulus Meydanı'nda mütevazı ama temiz oteller varmış, ailelere göre... Beyi bunlardan birinde oda ayırtmayı düşünmüştür herhalde. Frida'ya mı öyle geliyordu, yoksa konuşurken genç kadının bakışları ısrarla sağ eline mi kayıyordu? Yüzük takmadığını görmüş olmalıydı. Usulca elini mantosunun cebine soktu. Konuşmaya son vermek için gözlerini yumarak arkasına yaslandı, uyur gibi yaptı ve sonunda gerçekten de uykuya dalıverdi.

Kompartıman kapılarının sürülüşüyle uyandı; koridorda ayak sesleri, kalın sesler, öksürük aksırık ve yine bebek ağlamaları yankılanıyordu...

Bir an önce toparlanmalı, tuvalet kuyruğuna girmeli, yüzüne su vurmalı, çantasının dibinden dudaklarına sürmek için ruju arayıp bulmalıydı...

"Sadelik iyi güzel de, 'sade gibi görünüp' asla hafifçe süslenmekten vazgeçmemeli bir kadın!"

Emma'nın öğretileri...

Tren yavaşlayıp gara girerken, Frida hâlâ eliyle saçını düzeltmeye çalışıyordu. Son hazırlıklara öylesine dalmıştı ki sıkça olduğu gibi karamsar düşüncelere teslim olmasına vakit kalmadı; "ya bu saatte İsmail onu karşılamaya gelemezse" endişesi beynine yerleşip ona işkence çektirmeden, peronda asker üniforması içinde bekleyen İsmail'i gördü.

Peronda sadece İsmail'i değil, herhalde birinci sınıf vagonundan inmiş olan, Emmalarda rastladığı yakışıklı Macar, Pal Erdelyi'yi de fark etti.

Adam da onu tanımış olmalıydı, önce bakışlarında bir şaşkınlık belirtisi dolaştı, sonra ona gülümseyip hafifçe eğilerek, Ferenc gibi "Macarvari" kibar bir selam verdi.

Frida vagondan çıkar çıkmaz kendini İsmail'in kollarına atmış, etrafında olup bitenlerden adeta tecrit olmuştu. Sonunda İsmail usulca kollarını boynundan çözdü ve eğilip bavulu aldı, alırken de beklediği gibi güldü, ancak onun da heyecandan sesi hafifçe titriyordu:

"Neler taşımışsın öyle? Yoksa saat başı kıyafet değiştirmeyi mi düşünüyorsun?"

Ne kadar özlemişti onun gülüşünü!

Bir eliyle bavulu taşırken, diğeriyle onunkini sımsıkı tutmuş, çoğu zaman yaptığı gibi hızlı adımlarla yürüyüp nerdeyse Frida'yı sürüklüyordu.

"Hadi bakalım, Ankara bizi bekliyor! Ama önce tramvaya binip bavulunu otele bırakalım."

Gün boyu bozkır soğuğunun teslim aldığı şehrin sokaklarını İsmail'in açıklamaları eşliğinde arşınladılar: Orman Çiftliği, Baraj, tek tük "uray" otobüslerinin geçtiği –Meclis kamutay, vali ilbay, kaymakam da ilçebay olunca, belediye neden uray olmasın? Her ne kadar kulağa komik gelse de!– alabildiğine boş ve İstanbul'dakilerden temiz bulvarlar, yoldaki üstü başı temiz, çoğu koyu renk kıyafetler giymiş insanlar –Vali Tandoğan'ın pejmürde kıyafet giyenleri ortalıkta dolaştırmadığına dair fısıltılar var–, Atatürk heykelleri –Ulus Meydanı'ndaki heykelin yönünün batıya dönük, meclis binalarına dönük olmasını istemiş Atatürk, heykel sık sık arapsabunu, çamaşır sodasıyla yıkanıyormuş, Ankaralılar da asla etrafına izmarit, yemiş kabuğu gibi şeyler atmazlarmış–, Ortaçağ kulesini andıran Ankara Palas –yüz kadar kaloriferli

odası, içlerinde de geyik boynuzuna benzeyen telefonları varmış, ilerde bir gün seninle Karpiç'te yemek yiyip orada bir gece geçiririz–, bilenlerin "Paris kafelerine" benzettiği Kutlu Pastanesi –bütün ünlü yazar çizerlere orda rastlanır, bizim Küllük'ün Ankara şubesi–...

İsmail şehri, yıllardır orada yaşıyormuş gibi benimsemiş görünüyor, hiç dinmeyen bir coşkuyla ona rehberlik ediyordu. Geç vakit, yorgunluktan nerdeyse bacaklarını hissetmez hale gelmiş olan Frida'yı, Ulus'ta, adını arkadaşlardan aldığı ucuz ve "itimat edilir" otele bırakırken sahiplenici bir edayla "nişanlım" diye tanıttı. Genç kız yine de gece nöbetçisinin bakışlarından rahatsız oldu; gecenin bu saatinde ta uzaklardan bir başına, asker nişanlısıyla buluşmaya gelen bir kadın! Kim bilir hakkında ne düşünüyordu? Sert yatakta, asker battaniyesini üstüne çekerek huzursuz bir uykuya daldı birkaç saatliğine, sonra kapıya vurulduğunu duyarak korku içinde sıçrayarak uyandı.

İsmail'di.

Aşağıdaki nöbetçiye neler söylemiş olduğunu düşünmek bile istemedi Frida, ne de ileriki saatlerde odadan çıkıp adamın önünden nasıl geçeceklerini... Sadece sonsuz bir hasretle kollarını boynuna dolayıp onunla birlikte daracık yatağa uzandı.

Sabahın ilk saatlerinde önce İsmail çıktı, kısa bir süre sonra Frida da onu takip etti. Resepsiyon görevlisinin değiştiğini görünce derin bir nefes alıp hafifçe eğik olan başını dikleştirdi, emin adımlarla dışarı çıktı... İsmail onu dışarıda bekliyordu...

Dününden de soğuk ama bir o kadar güneşli bir Ankara pazarıydı.... Artık adına gülmediği bir uray otobüsüne binip başka yeşil alanlara gittiler...

... Ve bitti.

Garın girişine yine köylülerden ve memurlardan oluşan bir kalabalık doluşmuştu. Frida ile İsmail o kalabalığı yararak şurada burada iple bağlı tahta bavulların, kapaklı sepetlerin ve irili ufaklı balyaların arasından ya da üstünden geçerek, Frida'nın vagonunu arıyorlardı. Nihayet buldular. İsmail durdu, bavulu yere bıraktı...

Frida gerçek ayrılığın onlar için esas şimdi başladığını düşündü. 1943 yılının bu Şubat ayında... Peronda, makine yağı ve lokomotif dumanı kokuları içinde.

İsmail gelecek ay, tayin edildiği Trakya'ya, Türk-Bulgar sınırındaki Demirköy'e İstanbul'da mola vermeden gidiyordu...

Ne zaman izin alınacağı, hatta alınıp alınamayacağı bile belli olmayan en az iki yıllık bir süre, önlerinde kocaman, karanlık ve içi boş bir alan gibi uzanıyordu.

"Daha önce yaptığımız gibi şimdi de sürekli yazışacağız... Şimdi lütfen hiç beklemeden bin, ben de beklemeden gideceğim. Pansiyonunun kapısındaymışım gibi, yarın fakültede buluşacakmışız gibi arkanı dön ve şu trene bin. Hadi!" dedi son olarak İsmail.

Yüz ifadesindeki bir şey Frida'nın birkaç dakika daha birlikte kalmak için ısrar etmemesini sağladı. Kendi de zaten dayanma gücünün giderek azaldığını hissediyordu. Son bir kere sarılmadan, sırtını dönüp kendini kompartımana attı. Arkasına bakmadı. Baksaydı da gözlerini örten gözyaşı perdesinin ardından pek bir şey göremeyeceğini biliyordu...

Bavulunu yeniden sürükleyerek kendine oturacak yer aradı. Bir yandan da dönüş yolculuğunun bütün aşamalarını önceden tasarlıyordu: Haydarpaşa Garı'na varış, oradan taksiyle –cebinde kalan son kuruşları buna ayırmıştı– Kadıköy İskelesi'ne gidiş, vapurla Karaköy'e yol alış... Orada bavulunu bir emanetçiye bırakacak, tramvaya atlayıp tam saatinde fakülteye varacaktı. Tabii hiçbir gecikme, hiçbir aksama olmadığı takdirde. Trende uyuyabilirse ne âlâ! Kendisini fakül-

tede kocaman bir çalışma günü bekliyordu ama bunun üstesinden geleceğinden emindi; aylardan beri biriktirdiği paranın nerdeyse tümünü tren biletiyle birkaç saat uyuduğu otel odasına ve taksilere harcamış olmak da umurunda değildi... İsmail ile geçirmiş olduğu zaman her şeye ama her şeye değiyordu.

Trenin sallantısı ve geride bıraktığı saatlerin yorgunluğu, heyecanına, telaşına, coşkusuna sonunda galip geldi; gözlerini yumdu...

"You must remember this, a kiss is just a kiss..."[37]

Birilerinin söylediği hüzünlü bir melodiyle sıçrayarak uyandı... Pal Erdelyi kalabalık vagonda tam karşısına dikilmiş, etraftakilerin meraklı bakışlarına aldırış etmeden mırıldanıyordu şarkının sözlerini. Frida tahta sıranın üzerine doğrulup gözlerini ovdu, bu ikinci sınıf kompartımanda uyuklamakta olan bohçalı köylülerin arasında, makferlanı ve başının üzerinde eğik fötr şapkasıyla şarkı söyleyen yakışıklı adam onu ister istemez güldürdü:

"Doğrusu serenatla uyandırılmayı beklemiyordum..."

"Hoşunuza gitmiştir umarım... Sizi vagon restorana davet etsem kabul eder misiniz? Gece yolculukları yorucu olur, güç toplamanız lazım."

"Teşekkür ederim, şimdilik aç değilim, hem çantamda sandviç var..."

"Hadi ama nazlanmayın! Güzel bir yemek ve biraz sohbetle vakit daha çabuk geçer."

Genç kız daha fazla karşı koymayı lüzumsuz buldu. Adam ablasıyla eniştesinin evine girip çıkıyordu. Bir gazeteci olarak anlatacak bir sürü ilginç hikâyesi olmalıydı. Hem söylediği mantıklıydı. Güzel bir yemeğe ve hoş bir sohbete hayır demenin hiçbir anlamı yoktu; dönüş yolunda başına o ko-

37. *Casablanca* filminin meşhur ettiği bir şarkı...

yu başörtüsünü yeniden geçirmemiş olduğuna için için sevindi. Erdelyi önde, o arkada, Erdelyi'nin tuhaf davranışı kadar, yabancı dilde konuşmalarının tedirgin ettiği insanların kuşkulu bakışları altında, yerdeki bavul ve balyaların üstünden geçerek vagon restoranın yolunu tuttular...

Macar gazeteci beyaz örtülü bir masanın öte yanından Frida'ya dostça bakıyordu şimdi; ağlamaktan kızarmış gözlerini fark etmiş olmalıydı, merak etse de nedenini sormayacak kadar nazikti:

"İkimizin de Ankara gezisinin bu kadar kısa sürmüş olması, aynı gün varıp aynı gün dönmemiz ne büyük tesadüf! Sizi az önce binerken görmüştüm, bulana kadar da vagonlarda aradım."

Demek onu İsmail ile gözyaşları içinde vedalaşırken görmüştü. Gerildi Frida. Mahremiyetine izinsiz dalmış bu insanla konuşmak ona ağır geldi birden. Erdelyi tedirginliğini fark etmiş olmalıydı ki anında başka bir konuya geçiverdi:

"Hepimizin gözü aydın, 1943 senesi güzel haberlerle başladı... Önce müttefiklerin Casablanca'da güç gösterisi... Bu arada size Ingrid Bergman'a ne kadar benzediğinizi söyleyenler mutlaka olmuştur. Hani aynı adı taşıyan filmdeki başoyuncu... Eh ardından Churchill'in Adana'ya sürpriz ziyareti ve esasen Rus-Alman çatışmasında büyük dönüm noktası: Stalingrad! Artık savaşın seyri konusunda iyimser olmamak için bir sebep yok, öyle değil mi? Şu nefis çorbayı soğutmadan içmenizi tavsiye ederim."

Frida mavi bir tasta getirilen lezzetli çorbayı kaşıklarken ister istemez dikkatini ona verdi... Almanların Stalingrad'da yenilip General Paulus'un Ruslara teslim olmasına ailesi, bütün çevresi ve Frida, elbette çok sevinmişlerdi; Aşkale'ye sürülenlerin hayatlarının bu yenilgi sayesinde kurtulduğunu, Stalingrad ele geçseydi, hepsinin çalışma kampında toptan öldürüleceğini fısıldayanlar bile olmuştu.

Aşkale, Varlık Vergisi... Kendini tedirgin hissetti birden... Ne olmuştu? A evet...

"... Vergi vermemekte inat eden harp vurguncusu ekalliyet ile vergiyi sahiden ödeyemeyen zanaatkâr ve emekçi ekalliyet maalesef aynı kefeye konmuş gibi gözüküyor... Anlayacağın, kurunun yanında yaş da yanmış..."

Ankara'dayken Varlık Vergisi konusu açıldığında İsmail'in sözleriydi bunlar. Dediği elbette doğruydu... Peki o halde bu tedirginlik nedendi? Belki de sonraki cümleden.

"Tabii ki çok hakkaniyetsiz davranılıyor, ancak bak gör, bütün bunlar geçtikten sonra, ekalliyet para kazanmanın yolunu yordamını iyi bildiğinden, en kısa sürede toparlanır."

Meclis binasının önündeydiler, karşılarında tüm heybetiyle Atatürk heykeli, yanı başında Ziraat Bankası, ne olduğunu çözemediği bir başka resmi binanın duvarında kocaman bir afiş: "Türk Türkiye malı kullanmalı..." Meydanı dönen bir uray otobüsü, bir iki bisikletli genç, izci kıyafetli dört yeniyetme kız ve şubat soğuğuna teslim, o nerdeyse boş meydanda İsmail ile kendisi.

"Tünel Meydanı ile Taksim arasında yürüdüğümüzde hiç saymak aklına gelmiş miydi: Kohen Hemşireler, Hachette, Markiz, Lebon, sonra neydi o, hani Bella adındaki arkadaşının ailesine ait olan? Ha evet, Okazyon... Rejans, Lazzaro Franco... Bitmedi, geldik Galatsaray'a: Vili ve Aristokli kuaförler, Rebul Eczanesi... Hâsılı kelam, kocaman bir ecnebi sermaye!"

Tamam hafızası müthişti İsmail'in, fakat bu isimlerin bu kadar çok dikkatini çekmiş olduğunu tahmin etmemişti. Bu kozmopolit isimler parke taşlarla muntazam şekilde kaplı Hergele Meydanı'nda yankılanırlarken, etraftaki grimsi taştan resmi binalarla garip bir tezat oluşturuyorlardı.

"Osmanlı mirası" diye noktalamıştı İsmail. "Cumhuriyet döneminde bu mirastan artık kurtulmak gerektiğini anlıyorum ama çaresi elbette bu olmamalıydı. Hem vergi mağ-

durlarının çoğunun yurtdışında eş dost, her nevi bağlantıları mevcut. Onlara haberler anında uçurulmuştur... Bu vaziyette, Türkiye'nin itibarına ne olacak peki?"

Frida pansiyonuna ya da Emmalara gidip gelirken Taksim ve İstiklal Caddesi'nde, görkemli apartmanlardan mobilyaların sürüklenip kamyonlara ve arabalara yüklendiğini ve sahiplerinin bir kenarda ağlaştığını görmüştü kaç kere; tabelaların değişmesiyle İsmail'in saydığı isimlerin çoğunun bir gece içinde yok oluşlarına tanık olmuştu...

Reddi miras! Peki, kendisi de İsmail'in sözünü ettiği bu mirasın bir parçası değil miydi? O isimlerin bazıları aile dostlarının isimleriydi.

Karmakarışık düşüncelerinden bir sineği kovarcasına yaptığı baş hareketiyle sıyrıldı. Uçurumlar hep olacaktı, biliyordu.

Erdelyi galiba deminden beri Adana konferansının Türkiye için ne kadar faydalı olabileceğini anlatıyordu. Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin güçlenmesinden endişe duyması anlaşılabilirdi, ancak Rusların eski emperyalist amaçlarından eser kalmamıştı. Zaten öyle olsaydı bile, Türkiye için en sağlam çıkar yol, Amerika ve İngiltere'ye yakınlaşmak değil miydi?

Artık dinlemiyordu Frida, kibarca ama dalgınca başını salladı, etrafına göz gezdirdi.

Burası kadifeden koltukları ve varak çerçeveli aynalarıyla ikinci sınıf vagonlara nispetle başka bir dünyaydı; bütün masalar doluydu; etrafı lezzetli bir gulaş kokusu kaplamıştı, Frida'ya ablasıyla eniştesinin evini hatırlatan.

"Kahve içmeyecekseniz kalkalım artık..."

Erdelyi şaşmaz nezaketiyle, kendisine ikinci mevki vagonuna kadar eşlik etti ve hafifçe eğilip "her şeyin rast gitmesini" dileyerek veda etti.

Ankara'da geçirmiş olduğu bu iki gün Frida'ya her şeye

rağmen huzur vermişti. Geleceğe artık daha güvenli bir şekilde bakıyordu.

Bundan böyle yapacakları aşağı yukarı belliydi:

Sabahları erkenden yollara düşüp klinik derslere katılmak üzere, kâh Haseki'de, kâh Bakırköy'de, kâh Cerrahpaşa'da, dahil olduğu stajyer grubuyla birlikte hocanın, doçentin, asistanın peşi sıra koğuşları yatak yatak gezmek... Onları dinlemek, not tutmak ve onlara olabildiğince çok soru sormak; özellikle pediatri stajından mümkün olduğunca çok faydalanmaya çalışmak.

Hasta bebekler ve hasta çocuklarla karşılaşacağı bu staja biraz korku ve büyük bir heyecanla hazırlanıyordu. Zaman zaman çok üzüleceğini biliyordu fakat onlara faydalı olabilme fikrinin kendisine güç vereceğinden de bir o kadar emindi. Artık çok belirgin bir şekilde eğitiminde neye ağırlık vereceğini, adımlarını nasıl atacağını, kendisi için neyin lüzumlu ve anlamlı, neyin lüzumsuz ve anlamsız olduğunu bildiğini düşünüyordu. Bu açık görüşlülüğün ona İsmail'den, ona olan aşkından geldiğine inanıyordu.

Yine ondan mektup bekleyip ona mektup yazacaktı... Puşkin'in, yeni okuduğu bir aşk şiirini Türkçeye çevirmişti, ilk mektubunda mutlaka yollayacaktı...

Ve yürek mest olmuş çarpıyordu.
Ve onun için dirildi bak
Bir kez daha hem ilham,
hem Tanrı, hem hayat, hem gözyaşı, hem aşk...

Gelecek günlerinin hayalini kurmak kendi kendine söylediği bir ninni gibi onu sakinleştiriyor, avutuyordu.

Akşamları pansiyona dönecek, ders çalışacaktı ve gücünün gerçekten tükendiğini hissettiği an hep yaptığı gibi kedileri besleyecek, hasta ve sakat olanları elinden geldiğince tedavi

etmeye çabalayacaktı.

Madam Lorenzo fazla itiraz etmezse, Çaykovski'nin eserlerini eski gramofonunda dinleyip İsmail'i düşünecekti...

Tren Haydarpaşa Garı'na fren gıcırtıları içinde girdi.

Frida iner inmez elinde valizi, loş gara doluşan kalabalıktan kaçmak istercesine merdivenlere, açık havaya doğru yürüdü. Fakat o da ne! Bekleyenler arasında en ön sırada gri pardösüsü ve gri fötr şapkasıyla eniştesi yer alıyordu. Şaşırdı. Ne işi vardı burada sabahın bu erken saatinde Ferenc'in? Onu karşılamaya gelmesi söz konusu olamazdı. Yoksa... Bir el yüreğini sıktı aniden. Yoksa o Ankara'dayken, ailesinin bir ferdine bir şey mi olmuştu? Ama hayır, böyle olsaydı, Ferenc bu kadar sakin gözükmezdi. Frida'nın kısa yolculuğundan Emma tarafından haberdar edilmiş olmalıydı, zira genç kızı görünce hiçbir şaşkınlık belirtisi göstermedi. Yanına yaklaşıp onu iki yanağından öptü, valizini elinden alıp bir hamala işaret etti. "Hamal valizini vapura kadar taşıyacak..." Bütün bunları yaparken gözü birinci sınıf vagonlarından çıkanlardaydı. Besbelli beklediği başkasıydı. Erdelyi olmalıydı.

"Kusuruma bakma, biriyle görüşmem lazım, zannederim evimizde karşılaştığın biri. Seninle daha fazla alakadar olamayacağım. Bu arada hamala parasını verdim."

Macar gazeteci nedense biraz geç çıktı ve ikisine el salladı. Frida adamın yanlarına gelmesini beklemeden hamalın peşinden vapur iskelesine doğru uzaklaştı, ancak bir ara başını çevirdi.

Ferenc ile peronda konuşmakta olan Erdelyi, ona tekrar dostça el salladı.

"Goodbye Ingrid Bergman!"

Frida elinde olmadan güldü. Tuhaf ama sevimli bir adamdı. Acaba Ankara'da ne işi vardı? Bu konuda hiçbir şey söylememiş, Frida'ya da ne diye başkentte olduğunu sormamıştı. Ama onu İsmail'le gördüğüne göre biliyor olmalıydı. Peki

acaba Ferenc ile sabah sabah konuştukları bu kadar önemli mevzu ne olabilirdi? Bir an için merak etti... Ancak savaş bütün alışılagelmiş âdetleri altüst etmişti. Adam eniştesine Macaristan'dan, çok merak ettiği ailesinden haber getirmiş olabilirdi, her ikisi için de en müsait zaman ve mekân, sabahleyin bu garın peronu olmuştu.

"Bundan böyle hiç ağlamamanızı, hep gülmenizi diliyorum!" diye seslendi uzaktan Erdelyi.

Mart 1943
Demirköy

Sevgili Fridacığım, canım...

Ankara Garı'nda vedalaşalı, Demirköy'e yerleşeli on beş gün oldu ve ancak bugün, saat gecenin on birinde sana yazabilecek vakti buluyorum. Çok mu meşgulsün, diye soracak olursan, evet öyleyim ama maalesef, ekseriyeti sıkıcı ve lüzumsuz olan işlerle...

Yolculuk oldukça yorucuydu. Bizi, yani beni ve benimle aynı yere tayin olmuş yedek subay arkadaşları, Sirkeci'den Vize'ye kadar trenle götürdüler. Ardından Vize'den atlı arabaya bindirildik, yağmurlardan çamur olmuş, engebeli bir toprak yolda sarsıla sarsıla, Demirköy'e vardık.

Burası vahşi, boş bir bölge, hava soğuk ve sürekli yağmur yağıyor, Istranca Dağları'nın tepeleri hâlâ karla kaplı.

Gelir gelmez kendime kalacak yer aramaya koyuldum. Vazifeli olduğum sağlık ocağına yakın sayılan Rumlardan kalma bir taş ev buldum. Orayı, ilk bakışta kafa dengi gibi görünen –çok şükür yanılmamışım– üç arkadaşla birlikte tuttuk. Kirası kişi başına ayda beş liraya geliyor. Bundan böyle, aylık subay maaşına ve savaş nedeniyle tayın bedeline hak kazandığıma göre, beş lira bana pek ağır değil. Ama ev bir şeye benzese bari! Dört kişi sadece üst katında yer alan iki odayı işgal edeceğiz, zira mal sahibimiz alt katı vakti zamanında hayvanlara ayırmış, şimdi ise orası harabe

halinde... Yemeklere gelince, öğlen tabldottan faydalanıyoruz, sabah ve akşamları da mutat ekmek zeytinle idare ediyoruz.

İsmail üstü cibinlikle örtülü yatağında oturmuş, idare lambasının cılız ışığında, dizlerinin üstüne serdiği bir samankâğıdına yazıyordu bu satırları; ancak daha ileri gidemedi... Gözkapaklarının giderek ağırlaştığını hissediyordu. Derin derin esnedi. Devam edemeyecekti. Oysa Frida'dan sonra ailesine de birkaç satır yazabilmeyi ummuştu. Yan yataktan, oda arkadaşlarından birinin horlaması yükseliyordu.

Geride kalan on dört güne tıpatıp benzeyen bir gün daha geçmişti.

Sabah sekiz akşam beş, kırk-elli kişilik bir reviri denetle, istatistik tut, rapor yaz, raporları tabur doktoru olarak, bağlı olduğun tümen doktoruna, yani Çorlu'daki başhekime yolla... Sonra akşamüstü, kasabanın kahvesinde bir avuç kuru üzüm eşliğinde bir fincan çay iç, radyoya yeterince yakın bir yer kapabilmişsen, cızırtıların içinden yükselen birkaç haber yakalamaya çalış; denk düşerse, klasik Türk müziği ya da Batı müziği nağmelerine kulak ver; bazen kahvenin müdavimleriyle siyaset konuş, bir iki el pişpirik ya da poker oyna... Sonra bir de bakıyordu ki kaşla göz arası gece olmuş... Yatağına Frida'nın verdiği üç dört kitaptan Dostoyevski'nin *Budala*'sıyla uzanıyor, bir ya da iki sayfadan daha fazlasını okuyamıyor, daracık sedirde deliksiz bir uykuya dalıyordu.

İlk gün genç subaylar yataklarındaki cibinlikleri görünce "Her şeyimiz tamam da bir cibinliğimiz eksik kalmıştı" diye epey gülmüşlerdi. Nereden de icap ediyordu, nazik tenli genç kızlar gibi beyaz bir tülün altında uyumak!

Ev sahibi kafasını bilgiç bilgiç sallamıştı.

"Hele yaz ayları gelsin! Sivrisinek istilasına uğradığınızda bunlara dua edeceksiniz..."

Bu arada, çiçeği burnunda Pratisyen Doktor İsmail'i en

çok uğraştıran uyuz ve bit vakalarıydı. Bitten kurtulmak nispeten kolaydı. Askerlerin vücuduna verdiği zarar da birkaç kızarıklık ve bazen de kaşıntının sebep olduğu yaralar dışında pek büyük sayılmazdı. Üstelik bitin bir "faydası" bile vardı: Hastanın vücudunu toplu halde terk ederek, vefatının çok yakın olduğunu İsmail'e haber veriyorlardı. Bunu, yanına verdikleri, oldukça tecrübeli hastabakıcı söylemiş, kendisi de bizzat doğruluğunu gözlemleyebilmişti.

Uyuza gelince, onun iyileştirilmesi daha zordu. Uygulanan, Birinci Dünya Savaşı'ndan beri denenmiş, kâfurlu ve arapsabunlu tedaviye rağmen, hangi er uyuza yakalansa, bir türlü şifa bulmak bilmiyor, dahası derhal etrafına bulaştırıyordu; İsmail bunun sebebini bir türlü anlayamıyordu. Ta ki aynı hastabakıcıdan saygılı bir uyarı gelinceye kadar:

"Teğmenim af buyurun ama bunlar sizi uyutuyorlar. Hepsi değilse, bazı hastalar uyuzken giydikleri gömleği yıkamadan, birkaç kuruşa, tabiri caizse 'kiraya veriyorlar'. Hastalığı bir güzel etrafa bulaştırıyor, sonra da onu geri alıyor, tekrar giyip bir daha hastalanıyorlar. Anlayacağınız bu hastalık bayağı işlerine geliyor. Hem bundan para kazanıyorlar hem de talim yapacakları yerde, revirde keyif çatıyorlar. Önlem almazsanız bu böylece sürüp gidecek."

Adam söylemeye cesaret edememişti ama paşa teftişe gelince kıyameti koparacak, ilk suçlanan da Doktor Asteğmen İsmail Bosnalı olacaktı.

İsmail, uzunca bir süre "uyutulmuş" olmanın hiddetiyle, revirde kendine has "çok sert biçimde" önlem almış, uyuzu beklenen süreler içinde iyileşmeyenleri, bundan böyle hapis cezasıyla tehdit etmişti. Bu tehdit, arapsabunu ve kâfurdan daha etkili olup taburdaki "kronik uyuz" vakalarını mucizevi şekilde iyileştirmişti.

Haziran 1943-Ocak 1944
Beyoğlu-Bakırköy

Haziran 1943

Sevgili Fridacığım,

Öncelikle seni bu seneki başarından dolayı tebrik ederim. Notlarının bu kadar yüksek oluşu emin ol beni müthiş gururlandırdı. Gelecek sene hem diğerlerinden zor hem de "eğlenceli" bir sene olacak. Bu kullandığım kelimeye sakın şaşırma. Hastayla, hastalıkla aracısız karşı karşıya gelebileceğin ve fiilen pek çok iş yapabileceğin bir sene olduğu için tıbbın ne olduğunu daha iyi kavrayacaksın. Stajlar sırasında hocanın, asistanın peşi sıra giderken, yatak başında müşahede alırken, doğru teşhis koymaya çalışırken, zamanın nasıl geçtiğini anlamayacaksın. "Eğlenceli" demem ondan, yoksa tahmin edersin ki koğuşlarda sizlere Karagöz ile Hacivat oynatılacağından değil. Sana bir tavsiyem daha olacak, akşamüstü apar topar cadının pansiyonuna döneceğine, kütüphanede çalışmaya alışsan çok iyi olur. Çok faydasını göreceksin. Aman ha pediatri stajında, hocaların peşinden hiç ayrılma, gözlerine girmeye çalış. İstikbalin, biliyorsun, büyük çapta onlara bağlı. Bilirim ben seni, soru sorup rahatsızlık vermekten, başkalarının önüne geçmekten çekinirsin şimdi. Ancak bu işler böyle yürümez. Çok çalışmak, vazifeni kusursuz yapmak kâfi değil, mutlaka atak olacaksın.

Pediatriden başka stajları da sakın ihmal etme. İlerde hepsi işine yaramazsa dahi, hocaları daha iyi tanımış, onlara da adını duyurmuş olursun, bu her zaman faydalıdır. Bana gelince, benim anlatacağım pek bir hadise yok. Günler yine tekdüze, yine birbirinin benzeri... Kıtanın üçte ikisi iç bölgelere geri çağrıldığı için, artık sağlık ocağının tabldotunun mesuliyeti de bana kaldı. Ancak fazla bir nevalemiz yok. Her gün bulgur yiyoruz. İçimiz dışımız bulgur oldu. Ayrıca hep diken üstündeyiz. Tamam, bölge iki yıl önceki kadar "tehlikede" sayılmıyor, Avrupa'ya giden demiryolu yeniden döşendi, ama Bulgar hududunda, burnumuzun dibinde vakarla dalgalanan Nazi bayrağı, bize Almanların hâlâ güçlü ve tehlikeli olduklarını her an hatırlatıyor. Petrol ihtiyaçlarının arttığı, bu yüzden de Bulgarların yardımıyla Türkiye'den geçmek isteyebilecekleri söyleniyor. Ben artık zaferlerine inanmasam da hâlâ inanan pek çok subay var aramızda. Hatta bazıları, "Onlarla Ruslara karşı savaşa girelim, biz de Kafkasya'yı alalım" filan diyorlar. Oysa ben, Stalingrad'da yedikleri dayaktan sonra toparlanmaları pek güç olacak derim. Ancak beni bilirsin, öyle oturup uzun uzun siyaset konuşmayı sevmem, kahvedekileri biraz dinledikten sonra nasıl faydalı işler yapabilirim diye kafa yormaya başlıyorum. Mesela bol bol cerrahi müdahale yapıp kendimi bu yönde geliştirmeyi ne kadar çok isterdim. Bunu da Çorlu Hastanesi'ne tayinim çıksa yapabilirim. Nereden çıktı bu tayin işi diye soracak olursan, tabur komutanı, oradaki başhekimin yolladığım raporlardan çok hoşnut olduğunu, beni belki oraya çağırabileceğini söyledi. Ama henüz kesin bir şey yok.

İzin isteğim de ahval ve şeraitten dolayı şimdilik reddedildi. Ne yapalım, vatan sağ olsun... Sağ olsun da, keşke şu anki icraatımla vatana daha faydalı olabilsem.

Burada havalar boğucu. Akşam oldu mu, adeta bir tabur sivrisinek yükseliyor Longos bataklığından... Hiç mübalağa etmiyorum, güneş batarken kıpkızıl olan ufukta asker gibi sıra

sıra diziliyor, gri bir bulut meydana getiriyorlar. Bitmeyen vızıldamaları kulaklarımıza doluşuyor. Bunu ilk görüp işittiğimde gözlerime ve kulaklarıma inanamadım... Geldiğimizde dalga geçtiğimiz cibinliklere dua ediyoruz şimdi, ama bazı geceler cibinlikler de yetmiyor; pencereleri de telledik ama o da kâfi değil. O zaman gelsin limon suyu, gelsin sirke. Onlar biraz işe yarıyor, ama yine de sivrisinekler beni hususi olarak pek seviyor, keratalar.

(...)

Ekim 1943

(...)

Verdiğin kitaplardan *Budala*'yı ancak bitirdim, çok beğendim, başta Fransızca okumakta biraz zorlandıysam da pes etmedim –etmem bilirsin–, sonra kendimi mevzua öyle kaptırdım ki hangi dilde okuduğumun farkına bile varmadım... Bu biraz da güzel hocamın sayesinde oldu. Kim bilir bakarsın bir gün Rusçasını da okurum, ne dersin? Ablalarım bana Orhan Veli'nin *Garip* başlıklı derlemesini yolladılar. İçinde şiir hakkında düşünceler ve Melih Cevdet, Oktay Rifat ve Orhan Veli gibi genç şairlerden seçilmiş şiirler var. Şimdi de geceleri vakit buldukça onu okuyacağım.

Aslında ameliyat yapmayı ve tabii seninle olmayı saymazsak, en çok neye hasretim biliyor musun? Müzik dinlemeye! Şimdi odamda bir radyo bulunsun diye neler vermezdim. Heyhat, kahvedeki, sadece İstanbul'u alan 36 model makineyle yetinmeliyim; o da güzel bir program varsa, oradakilerin canı müzik dinlemek istiyorsa, bağıra çağıra konuşmuyorlarsa, falan filan... Neyse ki haber dinleyebiliyoruz...

Yazdıklarıma bir göz gezdirdiğimde pek fazla şikâyet ettiğimin farkına vardım. Sakın bu şikâyetleri okuyup halime üzülme çünkü aslında üzülecek fazla bir şey yok. Şu an, bütün Türkiye, bütün Avrupa, nerdeyse bütün dünya acı ve sıkıntı içinde.

Biliyorum tekrar olacak ama tek isteğim, burada boş oturup benden çok daha yaşlı bir hekimin yapacağı otuz-kırk hastaya bakıp bürokrasiyle uğraşmak yerine, cerrahi bilgimi geliştirmek...

Ablan ve eniştten nasıllar? Umarım iyilerdir. Fikir ayrılıklarımıza rağmen, onlarla sık sık görüştüğünü, başın sıkışırsa onlara sığınabileceğini bilmek beni tahmin edemediğin kadar rahatlatıyor. Onlara benim samimi selamımı söylersin.

Ya "emniyet müdiresi"? O ne durumda? Rahmetli kocası yine rüyalarına giriyor mu? Hitler ve Mussolini aşkı devam ediyor mu? Aman Fridacığım, felaket tellallığı yapmak istemem ama dikkatli ol. Düşüncelerini ona fazla açma, yaptıklarını olur olmaz anlatma. Hoş, senin gizleyecek maddi manevi hiçbir şeyin yok ya bir tanem! Billur gibisin, saf, saydam... Ama yine de dikkat!

(...)

Kasım 1943

(...)

Ara sıra, geride bıraktığımız dünyaya hasret çok ağır basarsa, birkaç arkadaşla bir evde toplanıp bira ya da rakıyla, artık ne bulursak onunla kafayı çekiyoruz!

(...)

Ocak 1944

(...)

Şu anda sana yazarken, senin, herkesinkinden daha kolalı ve daha beyaz gibi duran gömleğinin içinde, akıllı uslu halini, çocuksu yüzünü aydınlatan birazcık utangaç tebessümünü, sevgi ve iyilik dolu bakışlarını görür gibi oluyor ve sana çok ama pek çok hasret kalıyorum.

Şimdi söylenirsin sen, "O kadar da akıllı ve uslu değilim" diye...

Doğrudur, mesela son mektubundaki teklifin oldukça çılgındı. Fakat her ne kadar hasretsem sana, aman hayır sakın gelme, demek zorundaydım. Burası Ankara değil Fridacığım,

burası dağ başı! Burada kalabileceğin otel yok, ancak arkadaşlarla paylaştığım ahırdan bozma bir ev var ve etrafta askerlerden başka kimse yok. Nikâhlı karım olsaydın bile, emin ol seni buraya getirtmezdim.

Beni soracak olursan burada fena halde sıkılmaya başladım. Sivrisinekler artık yok. Onlarla savaşmak bile bir oyalanmaydı. Tek umudum Çorlu'ya tayinim.

İstanbul'da da havaların iyice soğumuş olduğunu söylüyorlar. Bilirim, hep üşürsün sen. Yorgan ve battaniyelerine gömülmüş gibi nasıl uyuduğunu hayal edebiliyorum... Burnunun ucu ve güzel saçlarından bir tutam gözüküyordur sadece.

Vakit çok geç oldu, köpeklerin havlamaları dindi, horozlar da artık ötmüyor, soğuktan korunmak için omuzlarıma bir battaniye atıp idare lambasının sönmeye yüz tutan o cılız ışığında birkaç satır daha yazayım diyorum, bir yandan da her hareketimin duvara yansıttığı gölge oyunlarına bakıyorum...

Hayır, İstanbul'da değilsin, aslında burada yanımdasın ve sana sımsıkı sarılıp seni ısıtıyorum...

Bak gördün mü Fridacığım, işsizlik mi, sensizlik mi, yoksa ikisi birden mi, beni nerdeyse şair yapacak.

(...)

İstanbul'da da vakit çok geç olmuştu. Kallavi Sokak'taki başıboş köpeklerin havlamaları dinmişti; kediler de artık miyavlamıyordu. Frida da odasında, omuzlarında bir battaniyeyle, başucu lambasının cılız ışığında ara sıra hareketlerinin duvara yansıttığı gölge oyunlarına bakıyor, çalışma masasının üstünde bir kutuda duran mektupları tekrar okuyordu; gözlerinde birikmiş yaşlar ve dudaklarında hafif bir gülümsemeyle...

Son mektubun son satırında gülümseyişi daha da arttı.

"Şair olmanıza daha çok var İsmail Bey. Olsa olsa sadece benim için şair olabilirsiniz! Sadece benim şairim..."

Karşı odadan yükselen Madam Lorenzo'nun sesi, onu daldığı düşlerden aniden uyandırdı:

"Tamam Hikmet Bey, çok doğru söylüyorsunuz. Almanlar bu savaşı kesin kazanacaklar. Zaten bunu fazlasıyla hak ediyorlar..."

Frida içini çekti. Madam Lorenzo'nun durumu hiç de iç açıcı değildi. Zaman geçtikçe, büyük aşkı Hikmet Bey'in hatırası onda adeta bir saplantı halini alıyordu. Frida'ya, geceleri yatak odasına geldiğini, kendisinden ihaneti için af dilediğini, uzun uzun konuştuklarını artık sıkça anlatır olmuştu. Hatta bir gün bakışlarını utangaçça kaçırarak, yanakları pembeleşmiş bir halde, "bazen de eskisi gibi birlikte olduklarını" ima etmişti... Hikmet Bey'le bu doğaüstü hasbıhal sonucunda ve "bizzat onun tavsiyelerine" uyarak, Alman taraftarlığından hiç ödün vermiyordu; Almanların disiplinine, gücüne, düzen merakına hayranlığını sürekli dile getiriyor, hâlâ, her şeye rağmen galip geleceklerinden şüphe duymuyordu...

Bunun dışında yine aynı İvon Lorenzo idi... Frida'nın telefon ve gazocağı kullanımını sürekli denetleyen, nereye gittiğini, neler yaptığını, kimlerle görüştüğünü karşı konmaz bir merakla kontrol etmeye çalışan, aynı zamanda onu her daim mütevazı imkânları dahilinde şımartmaya hazır Madam Lorenzo... Yardımsever, meraklı ve aşırı derecede titiz kadın...

Ancak Almanların yıllardır süren Leningrad kuşatması, ölen yüz binlerce askere rağmen sonuçsuz kalmış, şehrin alınamamış olması; müttefiklerin, Kuzey Afrika'daki Alman askeri varlığını ortadan kaldırdıktan sonra İtalya'ya yönelmeleri gibi son gelişmeler, rahmetli Hikmet Bey'i pek çok üzmüş olmalıydı... Bu da doğal olarak vefakâr duluna sirayet etmişti. Bunun sonucunda birkaç haftadır, hemen her gece Madam Lorenzo'nun haykırışlarıyla uyanıyordu Frida...

"Buna mutlaka bir hal çaresi bulmalı; tabii bir hal çaresi varsa! Psikiyatri bölümünden bir hocaya sormalı..." diye ge-

çirdi aklından. Artık gündüzleri de kadının yüzünden düşen bin parçaydı. Ayrıca uykusuzluk onu dalgın ve unutkan yapmıştı; yemeği ateşte unutup yakıyor, muslukları kapamayı ihmal ediyordu; bu da Frida için ayrı bir endişe kaynağıydı.

Birden kapısı açıldı. Madam Lorenzo beyaz geceliğiyle kapı aralığında, iri bir hayalet misali dikilmiş bakıyordu ona:

"Hâlâ çalışıyorsun ha, bu saatlere kadar? Duydun değil mi Hikmet Bey'i? Olup bitenlerden dolayı çok kızgın, çok öfkeli."

"Bence artık sustu... Yorulmuş olmalı. Siz de epey yorgun görünüyorsunuz... Artık yatıp uyusanız?"

"Doğru söylüyorsun, yorgunum. Gidip yatayım!" diye tekrarladı uysalca kadın. Frida ona yatağına kadar eşlik etti, yatırdı, üstünü örttü, sonra odasının kapısını aralık bırakıp kendi odasına döndü.

"İsmail'in yazdığı gibi ondan şüphe edilmesini gerektirecek bir durum yok. Zararsız olduğu, siyasete bulaşmadığı muhakkak ama zihni iyice bulanmış. Almanya'ya hayranlığı da bu zihin bulanıklığından, Hikmet Bey'in de bunu istediğini sandığından... Hiç beklemeden Bakırköy'e gidip hocayla görüşmem lazım. Nasıl baş etmeli? Onu kime götürmeli? Acaba ilaç lazım gelir mi? Bu konularda en iyi o yol gösterir" diye düşündü yeniden. Çaresiz, bir öğle tatilini feda edip trenle Bakırköy Akıl Hastanesi'nin yolunu tutacaktı.

"Öyle uzaktan teşhis konamaz evladım. Ama anlattıklarına bakılırsa, bu hanımın davranışları sanki daha çok psikolojik kökenli..." dedi ünlü hoca.

"Yani nasıl?"

"Hakikatlerden kaçma isteği, hayali bir dünyaya sığınma çabası... Aslında bahsetmiş olduğu o Hikmet Bey'in odasına gelmediğini biliyor, ama bunun aksini düşünmek onu rahatlatıyor. Ha bir de, Parkinson vakalarında bu tür halüsinasyonlara ve rüyalara sıkça rastlanır ama Parkinson'dan mus-

tarip mi, değil mi anlamak için onu mutlaka buraya getirmen lazım...”

“Maalesef bu çok çok zor hocam! Yıllardan beri pek az sokağa çıkar, sadece sokağın ucundaki manava ve bakkala alışverişini yapmaya gider. Çoğu zamanını evinde, kitapları, mecmuaları, örgüsü, radyosuyla geçirir.”

“Anlıyorum, içedönük, aşırı hassas bir bayan... İlk teşhisim sanki daha doğru! Bu durumda baskıyla buraya getirmek, ilaç tedavisi uygulamaya çalışmak, tam aksi bir tesir de gösterebilir. Sen en iyisi, suyuna gitmeyi dene, biraz ama çok da fazla değil... Elinden geldiğince de şefkat göster, kendini o kadar yalnız hissetmezse, belki de bu hayal dünyasından biraz olsun vazgeçer, ama bu dünyaya senin de dahil olduğunu, söylediklerine inandığını zannetmesin. Bunları tam kıvamında başarabilmek zor biliyorum, fakat eminim sen başarırsın.”

“Teveccühünüz hocam.”

Frida ders yılı başında bir psikiyatri stajında hocanın besbelli dikkatini çekmişti. Pediatriye yöneleceğini öğrendiğinde, “Bizde henüz öyle bir bölüm yok, ben kuruluşuna yetişir miyim bilmem, ama olsaydı, çocuk psikiyatrisi de sana çok uyardı. Karşındakini anlayabilmekte, ona yardım etmekte, kendini onun yerine koymakta üstüne yok” demişti aylar önce.

Madam Lorenzo konusu kapandığında, tam Frida yardımı için teşekkür edip gitmeye hazırlanırken, “Eee söyle bakalım, İsmail nasıl?” diye sordu aniden.

Demek birlikteliklerinden o da haberdardı. Zaten etraflarında, hoca olsun arkadaş olsun bilmeyen kalmamıştı. İsmail de bir iki yıl evvel Bakırköy’de staj için bulunduğu sırada hocanın dikkatini çekmiş olmalıydı. Ama anlaşılan başka sebeplerle...

“Hatırladığım kadarıyla kerata cin gibiydi, çok da çalışkandı ama bir o kadar da psikiyatri bilimine uzaktı. Muaye-

ne sırasında hastanın abuk sabuk cevaplarından hemencecik sıkılırdı; kendini tutmasa karşısındaki delinin kafatasını açmaya, içindeki hastalığı bulmak için neşterle beynini kurcalamaya istekli bir hali vardı" dedi gülerek.

Frida da güldü. Ne kadar doğru bir teşhisti. Ardından ciddileşip içini çekti:

"Nasıl olsun hocam. Nerdeyse bir yıl olacak, Bulgar hudududunda Demirköy'de sağlık ocağı mesulü olarak gün sayıyor. Çorlu Hastanesi'ne tayin edilmeyi bekliyor ki orada biraz daha faydalı işler yapabilsin..."

Bu açıklamaları verirken kızardığını hissetti. Ne lüzumu vardı şimdi İsmail adına konuşmanın. "İyidir" demesi yeterli değil miydi sanki?

Ama hoca ilgiyle dinlemişti Frida'yı.

"İsmail gibi değerli bir genç, en verimli çağında günlerini pansumanlar yapmak ve kumanyayla ilgilenmekle geçiriyor desene! Pek yazık! Bosnalı'ydı değil mi soyadı? Tanırız biraz bu aileyi. Ablası Baise Hanım Cağaloğlu İlkokulu'nda çocuklarımızın hocasıydı. Onlara çok emeği geçti. Birkaç kere konuşmuştuk kendisiyle. Pek muhterem bir hanımefendi. İsmail daha lisedeyken, ilerde bizi örnek almasını, bizim gibi doktor olmasını çok arzu ederdi. Ne mutlu ona ki hayali gerçekleşmiş."

Durdu, hafifçe içini çekti. Büyük oğlu haricinde çocuklarının istediği gibi okumadığı, fakültede çoğu insan tarafından biliniyordu.

"Çorlu mu dedin? Dur bakalım... Çorlu'daki başhekimle yanılmıyorsam tanışıklığımız var... Yoksa bir tanıdığımızın tanıdığı mıydı? Her neyse! Sen isim, soyisim, şimdi bulunduğu yer, vazifesi gibi bütün lüzumlu bilgileri bir kâğıda yazıp çıkışta asistana ver. Bu tayin işinin hızlanması için bir şeyler yapmaya çalışalım."

Frida'nın içini tarifsiz bir mutluluk kapladı. Hocayı bilirdi.

Gençlik yıllarında parlak başarılara imza atıp olgunluk çağlarında büyük bir üne ve saygınlığa erişmiş insanlara has, onlara adeta yosun gibi yapışan bütün olumsuz huylara sahipti. Ama sözü sözdü. Boş konuşmazdı. Üstelik tıpkı İsmail gibi, kafasına bir şey koydu mu, kolay pes etmezdi.

Akşam pansiyona neşe içinde döndü... Sakinleşmiş, nerdeyse güler yüzlü bir Madam Lorenzo tarafından karşılandı...

"Patatesli yahnim var... Seversin bilirim. Gel birlikte yiyelim."

Sofrada bir ara dalıp gitti kadın...

"Biliyor musun Frida, Hikmet Bey geceleri beni ziyarete gelsin mi gelmesin mi, hangisini istediğime karar veremiyorum tam olarak. Gelmesi beni mesut ama bir o kadar da huzursuz ediyor, gelmeyince de hasret kalıyorum ona... Hayatım onsuz o kadar sıkıcı ki..."

Frida yerinden kalkıp usulca onun yanına yaklaştı ve yanağından öptü.

"Gün içinde daha fazla yorulmayı hiç tecrübe ettiniz mi? Mesela, ne bileyim büyük bir ev temizliğine girişmeyi... Her şeyin pırıl pırıl tertemiz olması eminim çok hoşunuza gidecektir. Ben de akşamları ders çalışmaya başlamadan önce, sizinle biraz otururum, beraber radyo dinleriz. Bana iskambil falı açmayı öğretecektiniz, bir de ayva reçeli yapmayı..."

Bir yandan da, "Bu kadar iş güç arasında bu vaatleri nasıl yerine getireceğim? Kitaplarda Parkinson hastalığının emarelerini araştırmalı... Bunların arasında titreme vardı galiba, durgunluk... Acaba hastalığı bu mu? Psikolojik mi? Göreceğiz artık..." diye düşünüyordu.

"Ayva ve şeker bulunabilirse, neden olmasın?" diye cevapladı Madam Lorenzo, sonra Frida'nın elini kendi elinin içine alıp sıktı.

"Hatta bazı akşamlar, hava güzel olduğunda, şöyle kol kola ufak bir gezintiye çıkarız birlikte? Ne dersiniz?"

Derin derin içini çekti kadın.

“Çıkarız elbette!” Yeniden içini çekti: “Rüya mı hakikat mi, ondan bile emin değilim.”

“Neyse ne! Şu anda buna ihtiyacınız olduğu kesin. Fakat can sıkıntınızı giderecek daha başka şeyler var. Siz de bunun farkındasınız, değil mi? Onları deneseniz...”

“Peki kızım. Sen daha iyi bilirsin elbette. Bunca yıldır ne kadar çok okuduğuna, çalıştığına en başta ben şahidim.”

“İsmail’in tayini gerçekleşirse, bu birazcık da Hikmet Bey’in dul karısına yaptığı gece ziyaretleri sayesinde olacak. Bunu öğrenmese daha iyi olur” diye geçirdi aklından Frida. Sonra da Madam Lorenzo’ya dönüp şefkatle, “Size ıhlamur demleyeyim. Sıcak sıcak içersiniz. Eminim bu gece çok rahat uyuyacaksınız” dedi.

Barış zamanı

Haziran 1944
Beyazıt

"Salamon sevinç içinde eve gelir. İdrar tahlili raporunu sallaya sallaya bağırır:

'Mujde çucuklar, mujde kari, ne senda ne benda ne babanda ne Raşel'de ne Avram'da ne çucuklarda, iiç birimizde şeker yok!' "

Patoloji dersinden yeni çıkmış talebe, fıkrayı bahçede, yüksek sesle ve malum şiveyi çok iyi taklit ederek anlatıyordu, etrafındakilerden de gülüşmeler yükseliyordu. Az ötede çıkmaya hazırlanan Frida, kayıtsızca omuz silkti. Münferit bir olay! Hem o kadar da haksız sayılmazdı fıkrayı anlatan. Evde Ladino[38] lehçesini konuşmakta ısrar eden Sefarad kökenli Türk Yahudilerinin çoğunun şivesi hâlâ kulağı tırmalıyordu. Öğrenselerdi artık doğru dürüst Türkçe konuşmayı! O kadar da zor iş değildi! Tamam da asırlarca süren "millet" konumundan birkaç yıl içinde ulus-devlet vatandaşı konumuna geçmek de o kadar kolay sayılmazdı. Karşılıklı anlayış gerekliydi. Bu da herkesin harcı değildi. Özellikle ırkçı Turancıların hiç değildi. Onlar Yahudileri komünistlerle birlikte çoktan günah keçisi ilan etmişlerdi. Birkaç yıl önce Kemal'in dövülmesi, kendisinin hışımla kenara itilip önünde hakaret do-

38. Yahudi İspanyolcası ya da Ladino: Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Yunanistan ve Türkiye'deki Sefarad Yahudilerinin konuştuğu, İspanya'da ortaya çıkan bir dil.

lu laflar söylenmesi hâlâ aklındaydı Frida'nın. Acaba fıkrayı bunca dikkat çekme isteğiyle anlatan, onlardan biri miydi?

Aslında bir süredir iyice sinmişlerdi; Nihal Atsız-Sabahattin Ali davasından ve İsmet İnönü'nün 19 Mayıs Bayramı'ndaki nutkundan bu yana, sesleri nerdeyse duyulmaz olmuştu.

Bu Haziran gününde, fakültenin kapanmasına birkaç gün kala, Frida'nın içinin kıpır kıpır olmasının tek nedeni elbette bu gelişme değildi.

İsmail'den gelen haberler yüz güldürücüydü. Psikiyatri hocası sözünde durmuş, Çorlu Hastanesi'ne tayini nihayet gerçekleşmişti. Cerrahi bölümünde çalışıyordu. Terhisinde ise Profesör Bedii Tacer'in yanında Cerrahpaşa'da asistanlık nerdeyse kesindi, hem de kadrolu...

İsmail ona şöyle yazmıştı:

> (...) Peri masalı gibi bir şey. Ben, bunu sana daha önce de söylemişimdir, sadece iltimaslılar, yani babaları, amcaları, dayıları bu meslekten olanlar ilk seferde kadrolu asistanlığa alınır, diye biliyordum. Hatta askere gitmeden önce asistanlık için başvurduğumda, hocalardan biri bana, "Oğlum, dayın mayın var mı senin? Yoksa git kendine acilen seni kollayacak bir dayı, bir amca bul" sözleriyle, bu işlerin ancak böyle yürüdüğünü bizzat ima etmişti... Ama bunca yıl anatomide çalışmış olmam bana bir öncelik sağlamış olmalı. (...)

Bu kez fazlasıyla mütevazı davranmıştı. Bu "peri masalı gibi bir şey" diye nitelendirdiği kadrolu asistanlık, anatomide iki yıl demonstratör olarak görev aldığından değildi sadece, herhalde müthiş yetenekli ve bir o kadar da çalışkan olduğundandı. Belki de bunu Frida'dan duymayı, daha doğrusu okumayı bekliyordu; Frida hemen bu akşam ona düşündüklerini yazmaya karar verdi.

Saatine baktı, keten tayyörünün geniş vatkalı ceketini giydi, siyah beresini başının üstünde yana eğdi, omzuna da büyükçe bir çantayı çapraz astı. Bu akşam Emma ile Ferenc'de yemek yiyecek, onlarda yatıya kalacaktı. Bu da onun için değişmez bir mutluluk kaynağıydı. Ablası ile eniştesi, kimi zaman eksikliğini hissettiği renkli, hareketli, eğlenceli, "kozmopolit" bir dünyanın kapılarını onun için aralıyorlardı yıllardan bu yana... Hem Frida'nın ablasından başka, gerçek anlamda hiçbir arkadaşı yoktu.

Hava öyle güzeldi ki Taksim'de tramvaydan inip üstünü değiştirmek için pansiyona uğramadan Tünel'e, Ensiz Sokak'a kadar yürümeye karar verdi. Binaların cephelerinde yer yer açmış morsalkımlarım ballı kokularını soluyarak, mağazaların kaldırımlara uzattığı beyaz tentelerin gölgesinde hızlı hızlı yürüdü. Yolda düşünceleri, İsmail'in verdiği sevindirici haberlerden günlerdir beklenen Fransızların çıkarmasına kaydı; savaşın seyrini kesinlikle değiştireceği söyleniyordu bu çıkarmanın. Acaba gerçekleşmiş miydi? Sonra da birkaç gün sonra başlayacak yaz tatilinde yapacaklarını tasarladı: Sadece gündelik masraflarını çıkarmak için değil, ilerisi için –İsmail ile müşterek gelecekleri için, diye açıkça düşünmeye henüz cesaret edemiyordu– para kazanıp biriktirmeye ihtiyacı vardı; dolayısıyla haftanın her günü yine Hachette Kitabevi'nde çalışacaktı, akşamları da, yıllardır yaptığı Almanca ve Fransızcadan tıp tercümelerine çok daha fazla ağırlık verecekti. Uykusuz kalma pahasına da olsa!

Kapıyı açan Emma, her zamanki gibi ona önce "Hoş geldin" diyerek sarıldı, sonra hafifçe geriye çekilerek, küçük kalkık burnunu kırıştırıp kaşlarını çatarak, "Aman Frida, yine lizol mü eter mi, tuhaf bir şeyler kokuyorsun!" dedi... Frida da her zamanki gibi biraz irkildi, "O kadar yorgunum ki üstümü değiştirmek için pansiyona uğramaya üşendim; uğ-

rasaydım tekrar sokağa çıkmayı gözüm almazdı" diye savunmaya geçti. Ferenc de bu durumda payına düşen rolü üstlenip o sakin ses tonuyla, kelimeleri Macar şivesinden dolayı biraz uzatarak, derhal dengeyi sağladı: "Emmacığım, kızcağız hastanedeyken Chanel No 5 mi sürsün istiyorsun? Yaptığı iş ne kokmasını gerektiriyorsa, öyle kokuyor" dedi.

Tekrarlanan bu sahneler, bu sözler, sadece Frida için değil, galiba ablası ve eniştesi için de sanki bir güven unsuruydu.

"Fakültede belki duymamışsındır, sana müjdeyi vereyim Frida" diye devam etti Ferenc. "Amerikalılar Normandiya sahillerine asker çıkarmış bu sabah itibariyle; artık Almanların işi tamamıyla bitik! Bunun şerefine, üçümüz bir şişe Tokay bitiririz artık, ne dersin?"

Sofraya oturup "günün haberini" tartışmayı sürdürdüler.

"Aslında" dedi Emma, "dünya için müthiş bir haberse de, gel gör ki Türkiye için durum biraz değişik. Bu olay, burada korkuların birini giderirken diğerini tetikledi. Artık iyice anlaşılıyor ki Almanya savaş sonrası bir denge unsuru olmaktan çıktı. Eh, hal böyleyken, Türk hükümeti savaştan sonra Sovyetler karşısında yalnız bırakılma endişesi duyacak; bu sebeple İngilizlere yaklaşacak... Onlara Türkiye'de ve Türk sahillerindeki faaliyetlerinde ciddi kolaylıklar gösterecek."

Frida biraz dalgınca dinliyordu ablasını. Kafası o kadar çok konuyla meşguldü ki, bu Amerikan çıkarmasından öyle derin siyasal tahliller çıkaramıyor, sadece "Nazilerin sonu geldi, yakında da savaş son bulacak..." diye en önemli iki sonucu düşünüyor, bunlara seviniyordu.

"Ne faaliyeti?" diye sordu yine de hepten ilgisiz görünmeme çabasıyla.

Emma sorusunu duymamış gibi düşünceli bir ifadeyle konuşmasına devam ediyordu:

"Ama bak onlara bunca kolaylık gösterilirse İngilizler harcamalarında kısıtlamalara giderler... Ne bileyim, Balkan Ha-

ber Bürosu kapanır, bazı vazifeler artık lüzumsuzlaşır, bazı işlere de son verilir...”

Ferenc hafif alaycı bir edayla sözünü kesti:

“Öyle olacak tabii. ‘Her şeyin zamanı ve gökler altında her işin vakti vardır’ der Hazreti Süleyman. Bazı vazifeler savaş zamanda içindir, bazıları da barış zamanı için karıcığım. Barış zamanı da çok yakın.”

Frida konuşulanları artık pek iyi takip edemiyor, bunu yorgunluğuna bağlıyordu. Uzun uzun esnedi. Bunu gören eniştesi ona döndü:

“Alınan yanlısı medyaya sen hep çok kızardın ya, bak gör, bugünden itibaren o medya nasıl ağız değiştirecek; artık Ortadoğu ve Arap dünyasıyla alakalı nasıl da İngiliz görüşüne itibar edecek... ”

Emma da kardeşinin sıkıldığını fark etmiş olacaktı ki, ardından söze girdi:

“Gel istersen daha ilgi çekici mevzulara dönelim. İsmail’den düzenli haber alabiliyor musun?”

Frida yorgunluğunun uçup gittiğini hissederek İsmail’den aldığı iyi haberleri bir bir saydı... Karşısındakilerin yapmacık olmayan bir ilgiyle dinlediklerini görünce sevindi. Onlar tarafından sevildiğini, kollandığını bilmek kendisine ayrıca güç veriyordu. Fakat fikrini değiştirip evlerinde kalmamaya karar verdi. Pansiyona gidip ertesi güne biraz ders çalışmak istiyordu. Hava yarın serinleyecekti, üstüne bir pardösü almamıştı, üşütebilirdi, Madam Lorenzo biraz rahatsızdı, ona akşamleyin tansiyonunu ölçme sözünü vermişti...

“Aşırı Alman hayranlığı ve hezeyanları devam ediyor mu?”

“Çok azaldı. Hiç olmazsa savaşı müttefiklerin kazanacağını nihayet kabul etti. Hikmet Bey’den de bu aralar ender bahsediyor. Bence oldukça ağır bir psikolojik buhran geçirmişti. Şimdi onu geride bıraktı. Psikiyatri hocamızın tavsiye ettiği Valeryan adındaki çok hafif sinir ilacından da her ak-

şam birkaç damla almaya ikna ettim...”

“Dediğin gibi buhran mıydı değil miydi, o da tartışılır. Bence bu kadın bir ara Almalar için çalışmış olmalı.”

“Açıkçası bir ara ben de şüphelenmiştim, davranışlarını anlattığım İsmail de... Ama şimdi eminim ki söyledikleri sadece lafta kalıyor, hiçbir icraatta bulunmuyor, asla bulunmadı...” dedi Frida.

Emma güldü:

“Hiçbir şeyden asla emin olma.”

Kapının eşiğinde duran Frida gülerek, “Tamam olmam” dedi, sonra ablasını yanağından öpüp daracık sokağın karanlığına daldı.

Aynı gün
Çorlu

Dışarıda yıllardan bu yana alışmış olduğu insan kalabalığı, ancak bu kez kadın ve çocuk yok... İçerde bir yatak, bir paravan, bir ahşap masanın önünde ve arkasında yer alan, biri kırık, iki sandalye. Hava insanın yüzüne, vücuduna adeta yapışan türden, boğucu ve pis kokulu...

Başhekim ve hasta karşılıklı oturuyor, İsmail ise ayakta müşahede alıyor, kimi zaman samankâğıtlı defterini duvara dayayarak not tutmaya çalışıyordu. Çorlu Hastanesi'ne tayininin ertesi günüydü ve ilk defa poliklinikte başhekimle birlikte hasta bakıyordu.

Yine Cerrahpaşa'daki stajlardan beri alışık olduğu biçimde, bir eliyle muayene odasının kapısını açıp içerdekinin gitmesine izin verdi, diğer elini de olası bir "hücum"u önlemek için iyice açarak uzattı ve "Sıra kimdeyse sadece o girsin!" diye bağırdı. İçeri oldukça şişman bir er girdi. Sabahtan beri şiddetli bir karın ağrısıyla kıvranmaktan şikâyetçiydi... İsmail büyük bir dikkatle karnına baktı, kalbini, nefesini dinledi, kısa bir süre düşündü... Geçen yıl Cerrahpaşa koğuşundaki kulakları işitmeyen amcayı ve savaş hatıralarını hatırladı birden. O amcanın ameliyat edilmesine sebep olan belirtilerin aynısıydı bunlar. Masası başında rapor yazmakta olan başhekime teşhisini kendinden emin bir ifadeyle söyledi:

"Boğulmuş bir diyaframa fıtığı..."

Başhekim bu teşhisi duyunca güldü. Gürültülü ve biraz da alaycı bir gülüştü bu... Ardından yerinden kalktı ve İsmail'in önüne geçip sürekli inlemekte olan hastayı bizzat muayene etti. Sonunda, "Bu basbayağı delinmiş bir mide ülseridir... Ya da tıkanmış! Her halükârda fıtık mıtık değil..." dedi.

"Komutanım münasip görürseniz röntgene götüreyim" dedi İsmail.

Başhekim omuz silkti:

"Tamam, elimizde film varsa bir röntgen çektirelim, fakat görünen köy kılavuz istemez!"

İsmail bir istek kâğıdıyla bir kalem aldı.

"Ne yazalım?"

Öbürü yeniden omuz silkti.

"Ne istersen yaz ama çabuk tarafından röntgene götür, durumu kritik."

"Emredersiniz komutanım!"

İsmail kâğıdı önce duvara dayayıp, "boğulmuş diyaframa fıtığı" diye yazdıktan sonra katlayıp beyaz önlüğünün cebine koydu... Hastayı nerdeyse taşıyarak hemen yan taraftaki röntgen odasına götürdü. Bu arada kapının aralık kalmasını fırsat bilen birkaç kişinin muayene odasına doluşmasına engel olamadı.

Hasta şimdi inlemeyi kesmiş, gözlerini kapamıştı; yüzü acıdan gerilerek bembeyaz olmuş ve ter içinde kalmıştı. Zorlukla adım atıyordu. Röntgeni bin bir zorlukla çekildi. Röntgen mütehassısı, İsmail'e durumu bizzat ekranda gösterdi. Teşhis doğruydu, bu boğulmuş bir diyafram fıtığıydı. Göründüğü kadarıyla manzara gerçekten dehşet vericiydi. Bağırsakların nerdeyse tamamı diyaframdan toraks bölgesine geçmişti.

İsmail kendini tutamayıp gülmeye başladı. Yaptığı münasebetsizliğin farkındaydı ama yine de kendine hâkim olamıyordu.

“Ne gülüyorsun be kardeşim, nesi komik bunun?”

“Öylesine işte, boş ver!” dedi İsmail. Gülmekten yüzü hafifçe kızarmış, gözlerinde birkaç damla yaş belirmişti.

Başhekimin sorgulayan bir ifadeyle başını kapı aralığından uzatmasıyla ancak toparlandı. Ancak başhekim İsmail’in bu neşeli halini yakalamış, kendisiyle alay ettiğini anlamış olmalıydı. Suratı asıldı, ona buz gibi bir bakış attı.

“Saat ikide ameliyathanede ol, hastayı ameliyat edeceğim!” dedi.

“Emredersiniz komutanım” diye cevap verdi, artık iyice ciddileşmiş olan İsmail.

Poliklinik biter bitmez, öğle tatilinde, İstanbul’dan getirdiği birkaç cerrahi kitabını karıştırdı, Cerrahpaşa’da tuttuğu notlara göz gezdirdi. Başhekimin ona öfkelendiği aşikârdı ve İsmail kesinlikle hiçbir açık vermek istemiyordu. Diyafram fıtığını ameliyat etmenin en düzgün yolunu araştırdı. Fıtığa batın yolundan girilmesi tavsiye edilmiyordu, zira bu durumda, bir yandan bağırsakları batında tutup diğer yandan da üstte diyaframı kapamak nerdeyse imkânsızdı. Yapılması gereken torako-freno-laparotomi denen bir ameliyeyle toraksı açıp diyaframı onarmak ve böylece fıtığın nedenini gidermekti.

Öğleden sonra ameliyathaneye yeni edindiği bilgilerle dopdolu ve başhekimden erken geldi İsmail. Öteki içeri girdiğinde, kendisi ellerini sterilize etmiş, kepini başına geçirmiş, maskesini takmış bekliyordu. Başhekim, kendisine yine soğuk bir bakış attı ve hiç konuşmadan hazırlıklarını yaptı. Ortam son derece gergindi. Sadece ameliyatın zorluğundan ve hastanın kötü durumundan kaynaklanmıyordu bu gerginlik. Besbelli amiri, İsmail’e sabahki davranışından dolayı ciddi şekilde kin bilemişti. İsmail ise münasebetsizliğinden dolayı pişmanlık duyuyor, bunu nasıl unutturacağını bilemiyordu. Ekartörleri tutmak üzere yerini aldı. Ancak cerrahın to-

raks değil de batın ameliyatı yapmaya hazırlandığını görünce dayanamayıp atıldı:

"Komutanım bir dakika müsaade buyurur musunuz? Ben öğlen bu konuyla ilgili epey bir şeyler okudum. Fakültede de görmüştüm bir kere... Şimdilerde, baştan torakstan girilmesi tavsiye ediliyor bu çeşit vakalarda..."

Hiçbir cevap alamadı. Acaba söylediklerini duymamış mıydı muhatabı, yoksa kale mi almamıştı? Altdudağını ısırdı. Sabahki olaydan sonra başhekimi bu şekilde uyarmak pek akıl kârı değildi elbette, ama doğru bildiğini söylemek de vazifesiydi... Başhekim ameliyatına devam ediyordu... Diyaframı düzeltmeye çalışıyor, bunu bir türlü başaramıyordu.

Ameliyat uzadıkça terslikler peş peşe geldi. Eterle anestezi vermekte olan çavuşun başı döndü. Bayılma noktasına geldi. Yerine başkası geçti. Sonunda da hasta dört saatten beri ameliyat masasındayken tam bir felaket yaşandı: Bağırsakları tümüyle dışarı döküldü.

Kan ter içinde kalmış başhekim her şeyi toplayıp karnın içine yerleştirdi. Sonra da maskesinin ardından boğuk çıkan bir sesle, "Tamam, artık kapatıyoruz!" deyip İsmail'e döndü:

"Eh, biz elimizden geleni yaptık. Bundan sonrası sana kaldı. Hasta sana emanet!"

İsmail hayret ve öfkeyle itiraz etti:

"Bana mı emanet! Ama komutanım, bu hasta dört saattir anestezi alıyor, dört saattir ameliyat masasında, bağırsakları dışarı döküldü... Başına gelmeyen iş kalmadı. Sabaha çıkmaz bu! Nesini emanet alayım?"

"Onu bunu bilmem" dedi başhekim, "hasta sana emanet, o kadar! Bu sabah onu sahiplenmeye pek hevesliydin. İş, kitaplarda okunan bir teşhisi öylesine ezbere yapıştırıp hava atmakla bitmez. Öyle olsaydı herkes doktor, herkes cerrah olurdu!"

Söylenenlerin haksızlığı İsmail'i tam anlamıyla şoka uğ-

ratmıştı. Ancak cevap vermenin imkânsız olduğunu da biliyordu.

"Baş üstüne komutanım" dedi, "elimden geleni yapacağım."

Derme çatma ameliyathaneden çıktığında ortalık, "Almanların sonu geldi" sözleriyle kaynıyordu; müttefiklerin Fransa'nın Normandiya kıyılarına çıkarma yaptığı haberi bütün hastanede duyulmuştu...

Hastayı, tahmin etmiş olduğu gibi, iki saat geçmeden kaybetti.

Ancak bunu ertesi gün başhekime bildirdiğinde beklediği öfkeli tepkiyle karşılaşmadı. Tam aksine gülümsedi amiri.

"Gördüğüm kadarıyla, ihtisasını cerrahide yapmaya sahiden de pek hevesliymişsin. Terhis olana kadar burada kalıp bana yardım edersen sana asistanlığın için iyi bir hazırlık olur."

İsmail'in gözleri parladı. Amirinden ne kadar cerrahlık öğreneceği meçhuldü ancak çeşit çeşit vaka görecek, vaktini Demirköy'de olduğu gibi boşa harcamayacaktı. Bu da terhisinde, Cerrahpaşa'da asistanlık yaparken işine yarayacaktı.

"Sağ olun komutanım, güveninize layık olmaya çalışacağım" dedi.

Mutluydu İsmail. Bu çıkarma sayesinde savaşın bitmesine az kalmıştı. Yakında Frida'ya kavuşacaktı ve her şeyden çok sevdiği mesleğini icra edebilecekti... Yakında.

Konuşmanın zamanı

Bir buçuk yıl sonra...
Aralık 1945
Şişli-Beyoğlu

Frida stetoskobu çocuğun göğsüne dayamadan önce iki elinin arasında bir süre tutup ısıttı; zaten ürkmüş olan çocuk soğuk madenin temasıyla daha fazla ürkmesin diye... Nedense o an İsmail'i düşündü. Çocuklara onun kadar şefkatli davranmasını kimse bilemezdi.

Askerliği biteli nerdeyse bir yıl olmuştu ama ona gerçekten kavuşabilmiş miydi? Gelir gelmez Cerrahpaşa'da, 1. Cerrahi Kliniği'nde Bedii Tacer'in yanında çalışmaya başlamış ve kısa zamanda kendinden söz ettirmeyi başarmıştı. Frida bunu aklına getirdikçe göğsü gururla kabarıyor, onunla az görüşmeye daha kolay katlanabiliyordu. İsmail sabahtan akşama kadar süren ağır mesaisinden sonra hemen her gece hastanede yatıyordu. Böylece hem kazandığı aylığı biriktirme imkânına sahipti hem de bazı kişisel çalışmalara zaman ayırmaya...

Her buluştuklarında, uzun bir mesai gününden sonra, geceleri, şans eseri aynı hastanede asistan olan Sadık'la yaptıkları bu "kişisel çalışmaları" anlatıyordu Frida'ya:

"Başhemşireye rüşvet veriyoruz... Bize ceset ayarlıyor, geceleri onların üstünde çeşitli ameliyat teknikleri deniyorum; ya da muhtelif projeler üzerinde çalışıyorum. Mesela şe-

ker hastalarını pankreas nakliyle iyileştirebilmek gibi... Geçen hafta da, sıkı dur Frida ve tahmin et bakalım ne yaptım! Evet? Edemedin mi? Bir kalp ameliyatına yakın bir şey yaptım ve adam kurtuldu. Hakkını teslim etmek lazım, Sadık'ın fikriydi, teşviki ve yardımı olmasaydı yapamazdım. Bir sol atrium yaralanması vakasıydı. Bıçakla intihara teşebbüs eden bir kapıcı... Hastaya bol miktarda oksijen koklatıp onu tazyikli azot protoksit narkozuyla uyuttuk, açıklığı sternuma bakan U şeklinde bir kesiyle cilt ve cilt altını açtık, üçüncü ile dördüncü kaburgaları sternal uçlardan keserek ekarte ettik, kalbe vardık..."

Yurtdışında ilk gezisini anlatan bir çocuk gibiydi. O uzun askerlikten sonra, doğal ortamına yani hastaneye ve ameliyathaneye iade edilmiş olmanın coşkusuyla dolup taşıyor, mutluluğunu mutlaka Frida'yla paylaşmak istiyordu. O da yıllardır yaptığı gibi dinliyor, onaylıyor, alkış tutuyordu; bazen de, İsmail ile Sadık'ı, üstlerinde kanlı önlükleri ve ağızlarında sigaralarıyla, geceleri büyük bir gizlilik içinde ameliyathanede deneyler yaparken görür gibi oluyor, kahkahalarla gülüyordu:

"Büyücü çıraklarından farkınız yok!"

Sadece, hademeler tarafından toplanan ve bayıltılarak çeşitli deneylere tabi tutulan köpekler hakkında hiçbir şey duymak istemiyor, hatta bazen İsmail anlatmakta ısrar ederse, kulaklarını tıkıyordu:

"İşte bu düpedüz barbarlık. Bu mevzu hakkında tek kelime bile dinlemem."

"Haksız da değilsin. Şimdi aklıma Şef adını verdiğimiz kocaman kurt köpeği melezi geliyor mesela... Atardamarlar üzerine bir sürü deneyde kullandık onu; sonunda her tarafı yara izi olmuş bir savaşçıya benzedi. Hayvancağızı ameliyat masasına her yatırdığımda, güven dolu bakışıyla kahroluyordum, inan. Geçenlerde onu, muhtemelen hayatını kay-

bedeceği bir deney için masaya bağlarken, tutup elimi yalamasın mı? Çaresiz hayatını bağışladım; ne var, niye ağlıyorsun? Hayatını bağışladım, kurtuldu dedik ya! Ama bütün köpekleri azat edecek olursam, tecrübelerimi insanlar üzerinde yapmam gerekecek..."

Aslında neşeli, coşkulu, nerdeyse çocuksu bir İsmail'i dinlemek başka, onu bir ameliyat sırasında, görev başında görmek bambaşka bir şeydi. Eline bisturiyi aldığı andan itibaren mükemmellik arzusunu yansıtan katı bakışları, yoğun gayreti ve eksiksiz disiplini onu bambaşka bir insana dönüştürüyordu...

En ufak hatada etrafına bazen kibirli, soğuk bir ses tonuyla sitem etmesi, bazen de ağır hakaretler yağdırması Frida'yı rahatsız ediyordu. "Sağa sola emirler yağdırmaya, başkasının hislerini hiçe saymaya ne kadar da çabuk alıştı" diye düşünmeden edemiyordu. Bir gün, arkadaşı, akranı Sadık'ın daktiloyla yazmış olduğu bir raporda bir iki imla, bir de Türkçe hatası gördüğünde, kâğıdı anında yırtıp atarak onu, "Şunu adam gibi yazacaksan yaz, yoksa bırak başkası yazsın!" diye azarladığını, yeterince hızlı davranmayan genç bir hemşireye, "Nerde kaldın kaltaaak!" diye kabaca bağırdığını duyduğunda, yerin dibine geçmeyi arzulamıştı.

Ama hemen sonra, İsmail'i tanıdığından bu yana onun, hastaların korku dolu bakışlarına şefkat dolu bir bakışla, endişeli sorularına rahatlatıcı bir sesle karşılık verdiğine defalarca şahit olduğunu hatırlıyordu.

İsmail'in, yer silen hademelere hal hatır sorduğunu, bütün sabırsızlığına rağmen afazik hastalarla konuşup iletişim kurmaya çalıştığını, yarı koma halindeki yaşlıların elini tuttuğunu, bir çocuğun korkusunu gidermek için türlü şaklabanlıklar yaptığını görmüştü. Daha geçenlerde, genç ve güçlü bir hastasında kanserli bir beyin tümörü teşhis edildiğinde, yüzünün allak bulak ve bembeyaz kesilip, "Ne b... iş ya!"

diye söylenmesi hâlâ aklındaydı.

"Aslında bu sertliği, bu acımasızlığı, bu korkunç sabırsızlığı etrafına karşı değil... Hekimlik vazifesinin ciddiye alınması için... Kendisi dahil, herkes, hepimiz canların mesuliyetini taşıyoruz ve bunun her an akıllarda kalmasını istiyor" diye düşünüyordu Frida. İsmail etrafındakilere ve kendine yönelik bu inanılmaz disiplinle, hiçbir ameliyatın özensizlik yüzünden başarısız olmaması, hasta için fazladan bir ölüm riski taşımaması için uğraşıyordu.

"Bir ameliyat sırasında kısmete, şanssızlığa ya da ihtimal hesaplarına yer tanımayı sessiz sedasız kabul edemem, anlıyor musun?" demişti bir gün Frida'ya.

Bazen sadece iradesi hastalarının ölmesine engel olacak gibi hareket ediyor, bu iradeyi adeta yaratıyor ve etrafındakiler de kendini en az onun kadar mesul hissediyordu.

Frida, İsmail'in mesleğinden başka ilgi alanı olmadığının da farkındaydı. Sadık, caz müziği senkoplarıyla bölünmüş hayallere dalıyordu zaman zaman; bazı arkadaşlarının sesi güzeldi, fasıl söylüyor ve dinliyorlardı, kimi edebiyata ilgi duyuyor, şiirler, makaleler yazıyordu; spora merak duyanlar da vardı: Galatasaray'da kürek yarışlarına katılanlar, Laleli'deki spor salonunda düzenli talim yapanlar... İsmail sadece ameliyat yapıyordu. Müzik dinlemek, dama ya da tavla oynamak ve kitap okumak, bu yegâne uğraşına eklemlenmiş yan ve önemsiz uğraşlar gibiydi; onlardan her an vazgeçebileceği izlenimi veriyordu...

"Ya ben? Acaba onun hayatındaki yerim ne?" diye düşündüğü oluyordu Frida'nın. Ancak bu yerin çok mühim olduğunun artık iyice bilincindeydi.

"Çocuğa bu ilaçtan günde iki çorba kaşığı vereceksin, her akşam da ateşini ölçeceksin ya da birilerine ölçtüreceksin" diye izah etti Frida, muhtemelen okuma yazma bilme-

yen genç anneye. "Kaşığını, tabağını ayrı yıka, başka kimseye kullandırma, öksürüğü geçmezse bile sakın ha ilaçtan daha fazla verme, şişeyi elinin ulaşamayacağı bir yere koymaya bak..."

Durdu. Hocanın bakışının üstünde olduğunu fark etti. Hafifçe kızardı. Lüzumundan fazla izahat verdiğinin bilincindeydi. Hastalığın bulaşmaması için alınacak önlemleri saymakla yetinmeliydi. Her birine bu kadar zaman ayrılırsa, bu kadar çok insana gün içinde bakılamazdı. Hem hangi tabaktan bahsediyordu! Çocuğun muhtemelen kendine ait bir tabağı bile yoktu. Sonraki yatağa doğru yöneldi hocanın peşi sıra. Hoca ona dönüp geride bıraktığı yatağı gösterdi:

"Not et bakalım kızım. Bu çocuğun, bir ay sonra yeniden röntgeni çekilecek. Ağır bir kızamık sonucunda bir primoenfeksiyon geçiriyor. Ciğerlerinin ikisinde de 'kavern' var, toparlanması zor olacak. Bir iki senedir Amerika'da Streptomisin diye bir antibiyotik bulunmuş, vereme etkili olabilirmiş ama henüz tescilli değil. Hem olsa da bizim memlekete gelmesi zaman alır..." Hem konuşuyor hem de başasistanın hazırladığı müşahedeyi okuyordu hoca.

"Bunda da 'Mal de Pott' var..."

"Sağlam çocuğu hasta çocuktan, bulaşıcı hastalıklı çocuktan ayırmak, her birini ayrı ayrı muayene etmek bu kalabalıkta ve personel azlığında ne kadar da zor oluyor" diye düşünmeden edemedi Frida. Gelen hastaları durumlarına göre ayırma işi, sağlık personeli yokluğundan kapıdaki hademeye düşünce, bugün olduğu gibi tüberkülozlu iki çocuk, bulunmamaları gereken bir pavyonda karşılarına çıkabiliyordu.

Yine de pediatri servisi her geçen gün gelişiyor, başında bulunan iki değerli hoca sayesinde en çağdaş tedavi yöntemlerini halkın hizmetine sunuyordu. Frida onların yanında çalıştığı için kendini şanslı görüyor ve pediatrinin kendisi için en doğru seçim olduğuna her geçen gün daha çok kanaat geti-

riyordu. Canla başla çalışıyordu. Sabahları hoca ve başasistanla "süt çocukları", "adi hastalıklar" ve intaniye pavyonlarını geziyor, hasta kabul ediyor, şikâyetlerini dinliyor, hafif vakalara ilaç yazıyor, annelere bu ilaçların nasıl verileceğini dili döndüğünce izah ediyor, daha ağır hastaların kan ve idrar örneklerini alıp tahlillerini bizzat laboratuvarda yapıyordu...

Fakülteden eski arkadaşlarından pek kimseler yoktu etrafında. Sadece... Kemal Levi Leventer. Kemal, askerliğini erteletip Etfal'in hariciye servisine girmişti.

Saat beş buçukta kendini dışarı attığında, Frida her zamanki gibi bitkindi ve o gün nedense her zamankinden fazla gözüne batan imkânsızlıklar karşısında yılmasına ramak kalmıştı. Oysa biraz uzaklaşılınca, ağaçlar arasında küçük pavyonlara dağılmış çocuk hastanesi ne kadar da hoş görünüyordu... Nerdeyse lüks bir kliniği andırıyordu.

İnce ince çiseleyen yağmur altında tramvay istasyonuna doğru yürürken, ertesi sabah buraya yine umutla ve şevkle döneceğini biliyordu. Akşamları beden yorgunluğu ruhsal durumunu da etkiliyordu; çocukluğundan beri hep öyle olmuştu. Bu akşamki umutsuzluğuna ayrıca genel bir huzursuzluk ekleniyordu. Birkaç gün evvel Emma ile konuşmuştu. Ablası gergindi. Ona, "Yakında memlekette çok kötü şeylerin olabileceğini, faşistlerin boş durmadıklarını" söylemişti.

Kapıdan çıkarken Kemal'le karşılaştı. Gülümsedi ona; Kemal Frida'nın özel hayatıyla ilgilenmeyi çoktan bırakmıştı; ya İsmail ile hâlâ birlikte olduğunu bilmiyor ya da biliyor ancak artık umursamıyordu. Frida aralarında sağlam bir iş arkadaşlığının temellerinin atıldığını düşünüyor ve buna seviniyordu. Kemal bugün telaşlı ve solgun görünüyordu.

"Taksim'e gidiyorsan dikkatli ol, nümayiş varmış, asistan odasındaki radyonun ikindi haberlerinde duydum. Beyoğlu ve Taksim kaynıyormuş."

"Ne nümayişi, kime karşı?"

"Ne bileyim işte, *Görüşler* dergisine, *Tan*'a, Sertellere, velhasıl komünist sanılan her şeye, herkese... Aman ha kalabalıklardan uzak dur!"

Frida omuz silkti:

"Nümayiş olsun ya da olmasın, Beyoğlu'na pansiyona dönmem lazım. Bunun için de Taksim'den geçmeliyim..."

"Biraz geç ama bu geceki nöbetçi asistanla sıranı değişebilirsin belki. Hoca sever seni biliyorsun, kimse de bir şey demez."

"Çok yorgunum bugün, kimselere faydam olmaz."

Hiçbir yere sığınmaya niyeti yoktu. Hangi şartlarda olursa olsun pansiyonuna dönecekti. Taksim'e giden tramvaya bindi. Oradan Kallavi Sokak'a kadar yürüyecek, yolda fırından ekmek alacaktı. Soğuk hava yorgunluğunu ve umutsuzluğunu biraz olsun giderirdi.

Taksim'de indiğinde, kendini aniden bir kargaşanın içinde buldu: Çığlıklar, bağrışmalar yükseliyordu. Polisler, ellerinde bayraklarla "Kahrolsun komünizm" diye haykıran kalabalığın devamını dağıtıyordu. Frida bir yandan adımlarını hızlandırırken, öte yandan etrafına bakıp söylenenlere kulak kabarttı; hem bir an önce odasında güvende olmak istiyor hem de olup bitenleri merak ediyordu. Yanından geçen birileri, "*Tan* gazetesi basıldı, arkasından da *La Turquie*'yi yerle bir etmişler..." diye izahat veriyordu ötekine. Besbelli olay bitmişti, polis sadece uzatmaları oynamaya ısrar edenleri çok da kaba güç kullanmadan itekliyordu.

"Az önce şu Cumhuriyet abidesinin etrafında toplanmışlar, bir talebe çıkmış 'Biz yeni dünya istemiyoruz, bu eski dünya bize yeter' diye bağırıyordu. Anlaşılan bu Moskof uşaklığı gençlerin canına da tak etmiş..."

"Hüseyin Cahit Yalçın'ın dünkü yazısını okuyunca tüylerim diken diken oldu, o yazıyla galeyana gelenler olduysa şaşmam..."

"'Kalkın, ey ehli vatan!' Ne güzel yazmış üstat!"

Frida etrafındakilerin heyecan dolu yorumları sayesinde az çok bilgi edinmişti. Yoluna aynı hızla devam etti. Sağda solda koşuşan birkaç kişi dışında ortalık artık iyice sakinleşmiş gibiydi... Daha fazlasını akşama radyodan dinlerdi. Şimdi öylesine yorgundu ki tek isteği sıcak bir çorba içip yatağına uzanmaktı.

Anahtarı çantasında aramaya üşenip zili kuvvetle çaldı. Madam Lorenzo'nun terlik şıkırtısı duyuldu, kapı aralandı:

"Tanrı'ya şükür kızım nihayet gelebildin. Az önce annen Moda'dan telefon etti. Deli gibi endişeli. Endişelenmekte haklı da... Ona derhal telefon et!"

Frida yorgunluğuna rağmen odasına gireceğine, verilen emre uyarak holdeki telefonun alıcısını kaldırdı, ailesine istediğinde ulaşabilmek gibi bir lükse sahip olduğu için, bir kez daha içinden şükrederek evinin 60 ile başlayan numarasını çevirdi. Annesi ilk çalışta cevap verdi:

"Babıâli'de bu Allah'ın cezası komünistlere karşı korkunç saldırılar olmuş... Sertellerin gazetesine, *Tan*'a... Ablan da başka işi yokmuş gibi hep okur o gazeteyi! Sonra da Taksim'e yürümüşler! Çok korktum Frida, çok! Tramvaydan hep Taksim'de indiğini biliyorum."

"Endişe etme anneciğim! Ben Taksim Meydanı'na vardığımda etraf sakinleşiyordu. Fazla bir taşkınlık olmadı. Yol boyunca da öyleydi."

"Rusçanı unutmamak için benden bir Türkçe-Rusça lügati istemiştin, hâlâ sende mi? Aman kızım, sakın onu bir yerlerde teşhir edeyim deme, yatağının altına sakla!"

Frida gülümsedi. O sözlüğü İsmail için almıştı. Ona anadilini biraz olsun öğretebilmek için...

"Merak etme, buraya kimseler gelmez. İki yalnız kadınla kim uğraşır..."

Bu cümleyi söyleyip telefonu kapatmasının üstünden ya-

rım dakika geçmemişti ki zil ısrarla çalındı. "İki yalnız kadın" önce hafif bir endişeyle bakıştılar, ardından, "Aç Frida, benim Emma!" sözlerini duyunca, derin bir nefes aldılar. Frida gidip kapıyı açtı...

Eşikte Emma! Ortadan ayrılmış ve ensesinde toplanmış saçları, üstünde geniş vatkalı bej mantosu, yıllardır kullandığı, Schiaparelli'den Shocking adlı parfümün baştan çıkarıcı kokusu...

Frida annesiyle yeni konuşmuş olmasaydı, ailesinin bir ferdinin başına bir felaket geldiğini zannedecek, çok korkacaktı; zira Emma'nın yüzü makyajının altında fark edilir derecede beyazdı. Konuşmaya başladığında ise sesi heyecandan hafif ama belirgin şekilde titriyordu.

"Seninle baş başa çok mühim bir meseleyi görüşmeliyim, derhal odana gidelim" dedi, sonra da belli belirsiz bir baş hareketiyle Madam Lorenzo'yu yeni görmüşçesine selamladı.

"İyi bari, iki kardeşin arasına girmeyeyim, Frida ablanı odana götür, aranızda ne konuşacaksanız konuşun, benim zaten işim var!" dedi kadın alınmış bir tavırla.

Frida ablasını omuzlarından tutup odasına doğru iterken onun el çantasından başka küçük bir bavul taşıdığının farkına vardı.

***

"Anlamıyorum Emma, bu bir oyun mu? Bir oyundan bahseder gibisin!" Frida bu cümleyi nerdeyse bağırarak söylediğinin farkına varınca hafifçe kızardı. "Anlattıklarının ciddiyetinin farkında değilmişsin gibi bir halin var da..." diye ekledi.

İki kardeş odaya girer girmez, Emma elindeki küçük bavulu Frida'nın dar yatağının üzerinde açmış, içinden pirinçten bir telsiz mikrofon kulaklık takımı ve iki kalın dosya çıkarmıştı.

"Bunları saklamanı istiyorum Frida" demişti, heyecanı bi-

raz yatışan sesiyle. “Senin odanı aramayı kimse akıl etmez, oysa bizim ev önümüzdeki günlerde muhtemelen aranacak. Bugünkü olaydan sonra memlekette bir solcu, bir komünist avı başlatılacağı söyleniyor. En başta Serteller var namlunun ucunda, ama ardından çorap söküğü gibi...”

Frida’nın konuyu anlaması için fazla izahata ihtiyacı olmamıştı.

“Sıra başkalarına gelecek ve o başkaları arasında Ferenc ile sen de varsınız, bunu mu demek istiyorsun?” diye sormuştu, sakin görünmeye çalışarak.

Emma kısa bir tereddüt anından sonra, önemli bir karara varıp rahatlamış biri gibi, derin bir nefes almıştı:

“Evet... Hayır! Yani mevzubahis olan sadece komünistler değil. Çok çok uzun bir hikâye! Dinlemeye vaktin var mı?”

“Senin anlatmaya varsa, dinlerim elbette!”

“Var. Ferenc evde bazı... makine, eşya, kâğıt, kitap gibi şeyleri imha etmekle meşgul. Bu gece sende kalmamı bile tavsiye etti. Ama ben onu bırakıp hiçbir yere gitmem. Hadi en baştan anlatayım, ama daha önce hiçbir şeyden şüphelenmediysen, iyice sarsılmaya hazır ol.”

Hiçbir şeyden şüphelenmediyse... Sahi Emma ile Ferenc’ın gizli solcu faaliyetlerde bulunduklarından, ne zamandan beri şüpheleniyordu Frida? Tam olarak bunu kestiremiyordu. Bu kuşkular galiba İsmail askerliğini yaparken, ikisinin onu evlerinde ağırlamak istememeleriyle başlamıştı. Belki de daha önce. Belki Emma’nın Nâzım Hikmet’in şiirlerini yüksek sesle söylediği yazdan beri... Her şey biraz belirsizdi, çünkü bu faaliyetlerde nasıl, nerede, kimlerle bulunduklarına dair en ufak bir fikri yoktu, ayrıca üstünde düşünmeyi hep reddetmişti. Acaba yasadışı bir örgüte mi mensuplardı? Ama sadece komünist avı söz konusu değil, demişti Emma. “Çok sarsıcı” başka ne anlatabilecekti ona ablası? Herhalde yine başrolde bulunduğu bir olaylar dizisi...

Bu düşünceler kafasından hızla geçerken, Emma biraz tumturaklı bir ses tonuyla açıklamaya başlamıştı: 1941'den bu yana İstanbul'da ajan bulunduran İngiliz istihbaratı için çalışıyordu.

İstihbarat örgütünün adını Frida ilk defa duyuyordu. SOE, yani Special Operation Executive.[39] Gözleri fal taşı gibi açılmıştı.

"Gizli bir istihbarat örgütünde ajan ha! Sen! Ablam Emma! Peki, ne yapıyordun... yani ne yapıyorsun orda?"

"Ajan demeyelim istersen, örgütün bir çalışanı, bir gönüllüsü diyelim. Hiçbir zaman çok mühim vazifelerim olmadı" diye anlatıyordu şimdi Emma daha alçakgönüllü bir şekilde. "Ama işte kendi çapımda Nazi Almanyası'na karşı bir şeyler yapmak istedim ve..."

"Ya Ferenc? Ferenc bunu baştan beri biliyor muydu?"

"Bilmez olur mu? O da zaten baştan beri..."

"Demek o da! Pekiyi, neydi bu mühim olmayan vazifeleriniz?"

" 'Posta kutusu' yerine geçmek... Türk halkını Almanlara karşı öfkelendirecek söylentiler yaymak, SOE'nin çıkardığı propaganda gazetelerini, özellikle de *Politika*'yı el altından mümkün olduğu kadar çok insana dağıtmak, bazen evimizi bizden çok daha önemli çalışanlara açıp buluşmalarını sağlamak, teşkilatın en üstte olanlarıyla en altta olanları arasında bağlantıyı sağlamak..."

Emma karşısında oturmuş, diktireceği elbisenin modelini tarif eden bir kadın edasıyla bunları anlatırken, Frida'nın gözlerinin önünden çeşitli görüntüler geçiyor, kafasına hatıralar üşüşüyordu: Evlenir evlenmez balayı seyahatlerini Edirne'de, Trakya sınırına yakın bir yerde geçirmeyi seçmekle herkesi şaşırtan genç çift, evinde gazeteci Guttridge'i, sevgilisi Luisa'yı ve Macar asıllı o diğer gazeteci Pal Erdelyi'yi

39. Özel Harekât Timi.

ağırlayan, Markiz'de veya Tilla'da çayını içip Alman ve İtalyan ordularının yenilgilerinden, şu anda takındığı havai eda ve çınlayan bir sesle uzun uzun bahseden, gece yarılarında kocasının o aynı Guttridge ile buluşmak üzere çıkıp sabaha karşı gelmesine aldırış etmeyen ablası... Ve ayazmada Ortodoks rahibe üstü yazılı bir kâğıdı aceleyle uzatan... Aslında o rahip de... –kafasında uzun bir süre soru işareti olarak kalmış bir olay birden aydınlanıverdi– evet o rahip Moda deniz banyosunda yanına yaklaşıp anlaşılmaz bir şeyler anlatan ve kendisine Ann diye hitap eden, yanıldığını görünce kaçarcasına uzaklaşan sakallı genç Rum'dan başkası değildi ve Ann...

"Ann kimdi?"

"Ben! Belki hatırlarsın, ben henüz nişanlıyken odama girmiştin, üstünde Ann ve Eleven adlarının kazılı olduğu bir bilezik düşmüştü yere... Eleven Ferenc idi tabii, bunlar kod adlarımızdı. Hâlâ öyle. Daha sonra rahip kılığında gördüğün o Yunanlı genç, o kızgın güneşin altında seni benimle karıştırmış, listeden falan bahsetmişti... Tanınacak diye de ödümüz kopmuştu. Saroz, Kuşadası ve İstanbul arasında gidip geliyor, SOE'nin desteğiyle Yunan direnişçilerin takalarla Türkiye'ye geçmelerini sağlıyordu. Ben de ona buradaki başımız, Sir Cecil Richardson'un bize ulaştırdığı, sınırı geçecek olanların isimlerini veriyordum listeler halinde... Bu da vazifelerimden biriydi."

Muhtemelen yılbaşı gecesi, gece kulüplerini dolaşıp karikatür dağıtan da oydu...

"Sendin değil mi o karikatürleri dağıtan..."

"Sadece ben değildim... Başka arkadaşlar da vardı."

Her milletten, ülkeden, dinden insan vardı... Ortak payda Nazi karşıtı olmalarıydı.

"Yoksa Von Papen suikastında da mı sizin parmağınız vardı?"

"Hayır yoktu, ama olayı SOE'nin üstüne yıkmaya çalıştılar. O sıralar Guttridge emniyete çağrıldı, sorgulandı ve sonunda serbest bırakıldı, ancak bizzat İngiltere Büyükelçiliği tarafından faaliyetlerine son vermesi ve gitmesi istendi. O da Kahire'ye yerleşti. Bildiğin gibi Kral Faruk bizimkilerin aksine üslerini İngilizlere açmıştı, tarafsız olmakla birlikte, çok daha fazla destek oluyordu onlara. Guttridge'e gelince, ara sıra Türkiye'ye döndü, Ankara, İstanbul ve İzmir'de daha önce başlamış olduğu propaganda faaliyetlerini devam ettirdi, en büyük yardımcısı da Ferenc oldu. Bu arada biz Von Papen olayından sonra bir süre arkadaşların evinde saklanmaya karar verdik, hatırlarsın herhalde Ankara'ya gittiğimi yazmıştım. Kendimizi, emniyet tarafından tutuklanıp sorgulanmaya hiç bu kadar yakın hissetmemiştik Ferenc ile."

"Ferenc ne yapıyordu? Onun vazifesi neydi tam olarak?"

"Ferenc'in en önemli vazifesi telsiz ve radyo cihazları yapmaktı, çalıştığı firmanın teknik imkânlarından ve malzemesinden faydalanarak. Biliyorsun onun en sevdiği uğraştır. O telsizlerle de Yugoslav ve Yunan direnişçilerle konuşuluyordu. İstanbul'un bazı stratejik noktalarının fotoğraflarını da çekiyor, film negatiflerini İngilizlere ulaştırıyordu. Hem o benden epey önce, bu işe Balkan Haber Bürosu'nda başlamıştı. Budapeşte'den tanıdığı Erdelyi onunla İstanbul'da Tokatlıyan'ın barında temasa geçmiş ve bu işe girmeye ikna etmiş. Ama Erdelyi aynı zamanda buradaki Siyonist örgütle çalışıyordu; onlara yardım ediyor, karşılığında SOE'yi alakadar edebilecek her türlü istihbaratı topluyordu."

Gülerek eklemişti: "Köpek Hapsi'nin bile kendine göre vazifesi vardı. Sabahın köründe haberleşmek için tek başına dolaşmaktansa, köpeğini dolaştırmak daha tabiidir, daha az dikkat çeker."

Soluklanmıştı bir an, sonra anlattıklarını özetlemek istercesine, "İngilizlerin, Ferenc ve benim gibi insanlara ne kadar

çok ihtiyaçları olduğunu tahmin edemezsin" demişti.

Yani...

"Ruhunun en derinlerine kadar Nazi Almanyası'ndan nefret eden, birçok dil bilen... Ve tabii..."

Emnıa'nın gözlerinin içi parıldamış ve bir an için alçakgönüllülüğünden eser kalmamıştı:

"Cesur, soğukkanlı, kararlı ve pek de aptal sayılmayan. Bir de tabii heyecandan hoşlanan... Bu son yılların nasıl heyecanlı, nasıl dolu dolu geçtiğini anlatamam sana... Ferenc ile benim, bir an olsun bile kendimizden, birbirimizden ya da sürdürdüğümüz hayattan sıkılmaya vaktimiz olmadı."

İşte o zaman Frida biraz sinirli bir şekilde, "Bu bir oyun mu, bir oyundan bahseder gibisin?" diye sordu ablasına...

Enıma yeniden ciddileşti:

"Bir oyun kadar eğlenceli bir vazife... Çılgın bir aşk serüveni kadar harika ve korkutucu."

"Peki, niçin anlatıyorsun bana şimdi bunları? Ben bu verdiklerini sorgusuz sualsiz saklamaya hazırdım."

"Biliyorum canını, sen..." Emma Frida'ya doğru hafifçe eğildi, kardeşinin yüzünü ellerinin arasına alıp alnına bir öpücük kondurdu. Gözleri yaşlarla parlıyordu:

"Sen bir tanesin, en güvendiğim ve hayatım boyunca en güveneceğim insansın, yine de anlatmamam lazımdı. Sana bile. Bu savaşın üstünden çok yıllar geçse de bu yaşananları, bu yapılanları anlatmamak daha doğrudur. Günahı ve sevabıyla savaş dönemine gömülü kalmalılar diye düşündük hep ama... Bu faaliyetlerimize başkaları eklenince..."

Frida sessizce ablasını dinliyordu, duraksadığını görünce, başıyla, "devam et!" dercesine bir işaret yaptı. Enıma ağzı kurumuş gibi birkaç kere yutkundu:

"Biz, yani Ferenc ile ikimiz, son zamanlarda Macaristan müttefiklere yaklaşınca, bu yakınlaşmayı da elimizden geldiğince destekledik. Şey, müttefik deyince, Macaristan Başba-

kanı Kállay, Sovyetler Birliği'ni ilerde ülkeyi egemenliği altına alacak bir tehlike olarak gördüğü için Stalin'i saf dışı edip sadece İngilizlerle anlaşmaya çalışıyordu. Ama biz, Sovyetler Birliği'nin saf dışı edilmesini istemedik ve..."

Frida hafifçe güldü: "Sadece 'posta kutuluğundan' ibaret değilmiş vazifeniz yani, kendi başınıza da kararlar almışsınız..."

"Sadece biz değil, başka arkadaşlar da... Ve özellikle Macar yetkililerin adına İngilizlerle görüşmeleri yürüten Pal Erdelyi. Macarların gizli planından Sovyetler Birliği'ni haberdar etmek istediğinde bizden yardım istedi; ben de onu, evimde ağırladığım Sovyet Başkonsolosluğu'ndan yüksek bir yetkiliyle bir araya getirdim..."

"Vay vay vay... Sen buna çifte ajanlık desene!" diye kesti sözünü Frida. Açık açık gülüyordu şimdi, belki de bütün bu itirafları duymanın yarattığı yoğun heyecanın da etkisiyle...

Emma omuz silkti.

"İstediğin adı verebilirsin buna. Ferenc ile ben inandığımız ideoloji uğruna, evet iki taraflı çalıştık bu son zamanlarda. Pal Erdelyi'yi bilemem, onun çok karmaşık bir iç dünyası var, onu anlamak çok zor..."

Bakışları bir ara sabitleşti ve birkaç kere, "Sahiden çok zor, çok zor..." diye tekrar edip durdu. Frida trende ona serenat söyleyen yakışıklı Macar'ı gözünün önüne getirdi. Birkaç dakikalığına dahi olsa, karizmasından o bile etkilenmişti. O kadar içlidışlı olduğu Emma'ya mutlaka kur yapmış olmalıydı, belki de Emma...

Düşüncelerinden sıyrılıp bütün dikkatini, ablasının şimdi üstüne basa basa söylediği sözlere verdi:

"Artık savaş bitti, vazifemiz de bitti. SOE, çalışanlarını bir yıldan beri tasfiye ediyor. Bilhassa çok mühim olmayanlarını tamamıyla gözden çıkarıyor. Üstüne üstlük, şimdiye kadar yaptıklarımıza göz yummuş olan Türk polisi, bundan böyle

geçmişteki bazı faaliyetlerimiz yüzünden, bilhassa Sovyetler'le ilişkilerimizden dolayı, bizi tutuklayıp sorgulayabilir, birkaç gün, hatta yirmi dört saat içinde sınır dışı bile edebilir..."

Demek Emma ile Ferenc için yani Frida'nın bu kadar yakınındaki iki kişi için, savaşın bitimi hiç tahmin etmediği şeyler ifade etmişti: vazifelerinin son bulması, tehlike...

Frida için savaşın bitimi, İsmail'e kavuşmanın sevinciyle bir arada yaşanmıştı... Şulmanlar, çoğu diğer Türk Yahudileri gibi "Almanlara oh olsun!" tepkisini göstermişler, fazla da tezahürat yapmamışlardı... Sanki Trakya Olayları ile başlayıp Yirmi Kura, Varlık Vergisi, hacizler, mezatlar ile devam eden, doruk noktasına Aşkale çalışma kampında ulaşan acılı süreç, onları ülke meselelerine karşı hissizleştirmiş, ilgisizleştirmişti.

Ama bu durum Emma ve kocası için mevzubahis değildi.

Frida ablasını artık hiç müdahale etmeksizin ama karmakarışık hisler içinde dinliyordu. Gerçekten Emma mıydı polis tarafından sınır dışı edilmekten bahseden, kendini ve bütün ailesini göz kırpmaksızın tehlikeye atan? Nasıl bir şuursuzluktu bu! Öte yandan fikirleri uğruna sonuna kadar kendi küçük imkânları dahilinde savaşmayı seçmesi hayranlık uyandırıyordu Frida'da. Belki de biraz kıskançlık...

Emma heyecanla devam ediyordu:

"... Biz aniden memleketi terk etmek zorunda kalabiliriz. Özellikle ben, çünkü Ferenc'in faaliyetlerini rahatça sürdürebilmesi için hep resmi görevleri oldu... Ama tabii ben gitmek zorunda kalırsam o da benimle gelir. SOE gözden çıkarıyor dediydim ama hakkını teslim etmek lazım: İngiltere yine de bizim gibilere geçmişteki hizmetleri dolayısıyla kapılarını açıyor, her alanda bazı kolaylıklar sağlıyor... Ancak biz şimdilik Macaristan'a gitmeyi, orada yaşamayı düşünüyoruz. Sen burada, yaşlanmakta olan annem ve babamla tek başına kalabilirsin. Belki ilerde onlar da suçlanabilirler, sen de suçla-

nabilirsin... İsmail'in sana bu durumda ne kadar destek olacağı, ne kadar yanında kalacağı da meçhul. Velhasıl hazırlıklı ol."

"Neye?"

"Her şeye!"

Emma elini Frida'nın elinin üstüne koyup devam etti:

"Bütün bunları niçin anlattığımı herhalde şimdi anlamışsındır."

"Belki de sadece, artık konuşmanın zamanı geldiği içindir" dedi Frida.

Ocak 1946
Beyoğlu-Moda

Çember sakalı, esmer teni, siyah gözleriyle bir İspanyol "hidalgo"yu andıran piyanist Georges Peres, beyaz piyanosunda çaldığı Fransız şansonlarını bariton sesiyle söylüyordu.

"Artık seninkilerle konuşup evleneceğimizi söylemelisin" diye fısıldadı kulağına İsmail.

Frida'yı, *Tan* olayından ve Emma'nın inanılmaz itiraflarından yaklaşık bir ay sonra Tokatlıyan'ın sigara dumanına boğulmuş loş, sevimli barına götürmüştü; ablasıyla eniştesinin "ajanlık", ablasının terimiyle "gönüllülük" serüveninin başladığı mekâna...

"Kaç yıldır Beyoğlu sinemalarını ve Beyazıt civarındaki kahveleri ezberledik durduk... Ben artık İstanbul'un şık gece hayatıyla bir müşteri olarak tanışmak istiyorum" demişti İsmail gülerek. Frida, sevgilisinin Park Otel'deki komilik günlerinin artık gerilerde kaldığını biliyordu, buna hiç vakti yoktu, ayrıca vekâlete borcunu nihayet ödemişti. Yine de aldığı cüzi asistan maaşıyla maddi durumunun hâlâ parlak sayılmadığını aklına getirerek, "Bu kadar para harcamaya ne lüzum var. Küllük'te oturmak ya da sinemaya gitmek bana yeter de artar, bar ve pavyonları ileri bir zamana bırakalım istersen!" diye karşı çıkmıştı.

"Makul, akıllı Fridacığım benim! Bu akşam mantığını ke-

nara koy lütfen, bu akşam seninle çok mühim bir şey konuşmak istiyorum."

"Neymiş o çok mühim şey?"

"Biraz sabır..."

Gelir gelmez de Frida'yı dansa kaldırmıştı. Frida için burada onunla dans etmek, hocalarının ve arkadaşlarının da olduğu öğrenci lokallerindeki balolarda dans etmeye benzemiyordu. Burası bambaşka bir gizem, bir büyü taşıyordu sanki. Ufak tefek olmasına rağmen, tam bir tango dansçısı gibi başını eğmeden, dudaklarında mutlu bir gülümsemeyle dimdik duruşu, besbelli etrafındakilerin dikkatini çekiyordu.

Sonraki şarkıyla birbirlerine sımsıkı sarılmışlardı.

Birdenbire İsmail kulağına eğilip, "Artık seninkilerle konuşup evleneceğimizi söylemelisin" diye fısıldamıştı.

"Ne... Ne dedin?"

"Aynen duyduğunu. İkimizin de az dahi olsa bir kazancımız var. Geçiniriz. Zor da olsa, kıt kanaat da olsa geçinebiliriz. Daha ne bekleyeceğiz? Geçim derdinden başka engellere gelince, onlar zaten beklemekle yok olmaz!"

Tokatlıyan Oteli'nin barında bu akşamın, bu anın, İsmail'in "artık evlenmenin sırası geldiğini..." söyleyen tok sesinin, arka planda Peres'in söylediği şarkının hatırasını ömrünün sonuna kadar içinde taşıyacağını düşündü Frida; ama çok da şaşırmadı. İsmail ile karşılaştığı ilk günden beri asla ayrılmayacaklarını biliyordu... Hem zaten Olga da söylememiş miydi?

"Bundan dört yıl önce, falıma bakan bir kadın, bana bir gün mutlaka evleneceğimizi söylemişti" dedi yerlerine oturduklarında.

"Falcı söylediyse bunu mutlaka yapmak zorundayız ki kadıncağız sana karşı mahcup olmasın. E, başka ne söylemişti senin falcı? Başasistanlık mevkiiyle, maaşımla ilgili falan bir şeyler görmemiş miydi falda?"

"Hiç... Başka hiçbir şey dememişti."

"Yakınında olan üç kişi gidecek, bir kaza olacak, ancak o zaman kavuşabileceksiniz birbirinize..." Bir yığın saçmalık! Kimsenin bir yere gittiği yoktu, kaza maza da olmamıştı ve işte, evleneceklerdi. İsmail'e iyice sokulup başını omzuna dayadı.

Biliyordu, başlamakta olan bu evlilik serüveninin ilk ve en zor adımı, ailesiyle konuşmak olacaktı.

Pansiyona, odasına döndüğünde, ses tonunu Madam Lorenzo'nun merakını uyandırmamak için iyice alçaltıp babasına söyleyeceklerini tekrarlayıp durdu. Onunla konuşurken bir imtihandan geçermiş gibi korkacağından, sesinin kendisinin bile duyamayacağı şekilde kısılacağından emindi. Oysa korkusunu ve heyecanını belli etmeksizin, kelimeleri açık seçik telaffuz etmek istiyordu.

Ertesi gün de Emma'ya telefon etti:

"İsmail ile en yakın zamanda evlenmeye karar verdik. Bunu ilk sana söylüyorum. Bu hafta sonu da annemle babama açıklayacağım."

Telefonun öbür ucunda Emma'nın sesi bir an için heyecandan titredi.

"Canım benim, çok sevindim! Onunla pek çok konuda hemfikir değiliz ama daha önce de söylemiştim, şimdi de söylüyorum, İsmail itimat edilir, dürüst bir insan! Her ne kadar yaşanması zor birine benziyorsa da..."

"Kolay insan yok ki."

Emma kardeşinin cevabını kale almadan konuşmaya devam etti:

"Babam mevzuunda ise Tanrı sana kolaylık versin. Hafta sonu aranızda geçecek olan konuşmayı tahayyül bile etmek istemiyorum. Sakın heyecanlanma, sakin ol, bu senin hayatın ve hayatın hakkında ancak sen karar sahibi olabilirsin..."

"Biliyorum Emma, ama yine de onları kaybetmekten korkuyorum..."

"Bedelsiz hiçbir şey olmuyor! Onu da biliyorsun, değil mi?"

Daha birkaç ay önce Frida ablasının bu çokbilmiş laflarına sinirlenirdi, ancak şimdi, bu son beş yıl içinde yaptıklarını öğrendiğinden bu yana, boşuna konuşmadığını ister istemez kabul ediyordu.

"Kocaman insansın. İhtisasın bitmediyse bile meslek sahibi sayılırsın. Az da olsa para kazanıyorsun... Bütün bunları babama durumu izah ederken aklından çıkarma sakın!"

Ablasıyla konuştuktan sonra kendini daha rahat, daha güvenli hissetti Frida. Etfal'deki işinin çokluğu, geriye kalan endişeleri de kafasından nerdeyse tümüyle alıp götürdü.

Cuma akşamının geleneksel yemeği oldukça neşeli geçti... Frida annesiyle babasına hastanede karşılaştığı kimi acıklı, kimi gülünç olayları anlattı. Her ikisi de kızlarını, yüzlerinde sevgi ve gurur dolu bir ifadeyle dinliyorlardı. Frida ise bu mutlu ifadeler, ilgi ve hayranlık dolu sorular karşısında iyice tedirgin oluyordu. Cumartesi de gün boyunca ağzını açmamaya kararlıydı; zira günün "kutsallığı"nın bozulması babasını çok daha fazla öfkelendirebilirdi. "İtiraf"ını pazar sabahına bıraktı. Ancak o gün ev, aralarında Emma ile Ferenc'in de bulunduğu misafirlerle doldu ve Frida bunca zamandır tasarladığı konuşmayı, ancak akşamın geç bir saatinde yapabildi.

Koyu ve şekerli çay, peynir ve ekmekten ibaret akşam yemeğinden sonra, ablasının birkaç yıl önce yaptığı gibi, küçük oturma odasında babasının karşısına oturdu:

"Sana bir şey söylemem lazım baba" dedi, sonra kapıdan içeri giren annesine ondan yardım istercesine döndü ve telaşla ekledi: "Sana da tabii..."

Samuel Şulman kızının sesinden ve yüz ifadesinden iyi bir haber vermeyeceğini anlamış olmalıydı. Koltuğunda gerildi. Eli piposuna uzandı ama yakacak kudreti kendinde bulamıyormuş gibi elinde tutmakla yetindi.

"Neymiş kızım söyleyeceğin? Dinliyorum."

Birdenbire annesi ile babasının yarım daire oluşturan koltuklarının tam karşısındaki bir sandalyede oturduğunun farkına vardı Frida. Mahkemedeydi ve suçunu itiraf edecekti. İtiraf da suya balıklama atlamak gibi bir şeydi. Önce alınacak pozisyona odaklanmak, derin bir nefes alıp başarabileceğini düşünmek, sonra hiç tereddüt etmeden kendini denize atıvermek...

"Sevdiğim biri var, onunla evlenmek istiyorum..."

"Çok şükür Tanrım, nihayet!" Kocası, bu sevinç çığlığını atan Bronia'yı sert bir işaretle susturdu.

Frida başı öne eğik, zorlukla devam etti:

"Yani birbirimizle evlenmek istiyoruz... Ancak... Ancak..."

Durdu. Babasının yüzüne bakamıyordu, Samuel Şulman ise susuyordu.

Bronia yeniden atıldı:

"Ne var kızım, nedir mesele? Çok mu fakir bu adam? Yoksa maazallah, işsiz güçsüz mü?"

"Şimdilik parası yok ama mesleği var!"

"Çok şükür! Mesleği ne, hekimlik mi?"

"Evet!"

Bronia eliyle, "Başka ne olabilirdi ki!" der gibi bir işaret yaptı...

Frida annesinin bir soru daha sormasını umutla bekledi. Boşuna. Sonunda çaresiz kalıp konuştu.

Ne olursa olsun, başına ne gelecekse gelsin, artık konuşmanın zamanıydı:

"Bizim gibi değil, yani Musevi değil, Müslüman!"

"Tahmin etmemiz lazımdı!"

Babasının sesi...

Frida ona nihayet bakabildi. Samuel Şulman kendini koltuğunun derinliklerine sanki bütün gücünü kaybetmiş gibi bırakmıştı. O da kızına bakıyordu; ifadesiz, donuk bakışları en büyük öfkeden de ürkütücüydü.

Babasının canını ne kadar yaktığının farkına vardı birden. Tamiri imkânsız, dönüşü olmayan bir acı veriyordu babasına...

"Neler söylediğinin, ne yapmak istediğinin farkında mısın?"

"Baba..."

"Annenle ben Rusya'da çektiğimiz acıları sana anlattıktan sonra... dünya, Yahudi düşmanlığının bir çılgınlık halini aldığı bir savaştan yeni çıkmışken... sen... sen... " Boğulacak gibi oldu bir an için Samuel Şulman, sonra yutkunup bakışları kadar donuk bir sesle devam etti:

"Peki, bu adam bir Yahudi ailesine dahil olmayı gönül rahatlığıyla kabul edecek mi? Yahudi karısını herkese gururla tanıtabilecek mi bakalım?"

"Baba o öyle bir insan değil, ırklar arasında fark görmüyor."

"Öyle mi? Hazır fakültedeyken göz mütehassısına muayene olsun!"

Frida başını yine önüne eğdi. Aşkı uğruna bütün dünyaya karşı koyabilecek güçte hissediyordu kendini, ama babasının, bu, öfkeyi de aşan tepkisinin karşısında kolu kanadı kırıktı.

"Onu tanımayı kabul..."

"Sus!" diye kesti babası. "Sen ne dediğini bilmeyen bir zavallısın. Hayatta yapabileceğin en büyük hatayı yapmak üzeresin ve karşıma geçmiş onu müdafaaya çalışıyorsun."

"Bana hiç söz hakkı tanımayacak mısın?" diye haykırabildi sonunda Frida.

Şulman cevap vermedi bir süre. Sonra Frida'yı iyice korkutan aşırı sakin bir sesle, "Senin ne diyeceğin beni bu noktadan sonra hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Bana gelince, ben diyeceğimi dedim. Artık sen bilirsin. Ama bu izdivacı, Emma'nınkini kabul ettiğim gibi, eninde sonunda kabul edeceğimi sanma sakın. Her kimse, şu adamla birlikte olmaya devam eder-

sen, ailenden vazgeçmek zorunda kalacaksın. Bunu bir an olsun unutma."

Bronia ağlıyordu. Samuel Şulman yavaş hareketlerle nihayet piposunu yaktı. Yüzü bembeyazdı. Frida onlara bakakaldı. Ağlayan annesine, piposunu yakan ve kendisini bir duman perdesi ardına gizleyen babasına... Vazgeçmek zorunda kalacağı ailesine... Evine... İçinde bulundukları, kitaplar ve saksılarla dolu küçük oturma odasına, bir koltukta tortop olmuş, güven dolu mırıltılar içinde uyuklayan Valentino'ya... "Ailenden" demişti babası. Bu "aile" sözü Emma'yı içine alıyor muydu? Emma'yı da mı bir daha göremeyecekti? Bir insan, bir başka insana, hele öz kızına, sözleriyle bu kadar acı verebilir miydi? Verebilirmiş, demek. Yıllardır korktuğu an gelip çatmıştı ve korkularında ne kadar haklı olduğunu bütün çıplaklığıyla görüyordu.

Ailesinden ve evinden vazgeçmek!

Kendisi bunu yapabilecek güçte miydi? Her şeyden vazgeçebilecek miydi İsmail uğruna? Şu anda bilmiyordu. Artık hiçbir şey bilmiyordu. Hiçbir şeyden emin değildi. Aşağıda telefonun çaldığını duydu. İsmail olmalıydı. Konuşmanın neticesini öğrenmek için telefon edeceğini söylemişti.

Babası ayağa kalktı. Frida'nın zil sesini duyunca kapıldığı heyecanı fark etmişti.

"Telefonu ben açacağım. Eğer telefon eden bu adamsa ve sen hâlâ ailemizin bir ferdi olarak, bu evde yaşamak istiyorsan, ona seni unutmasını söyleyeceğim. Kararını hemen vermelisin. Cevabını bekliyorum."

Frida felce uğramış gibiydi. Kendini bir uçurumun kenarındaymış ve toprak ayağının altından hızla kayıyormuş gibi hissediyordu. Direnmek, bir yerlere tutunmak istiyordu, ama etrafında tutunacak hiçbir dal yoktu; toprak sanki durmadan kayıyor, onu boşluğa doğru sürüklüyordu. Ellerini şakaklarına dayadı. Başı, beyni infilak edecekmiş gibi zonkluyordu.

Bitkindi. Tek isteği, bu son saati kafasından, yüreğinden, hayatından silmek, zayıf da olsa bir umudun var olduğu önceki saatlere dönebilmekti.

"Evet Frida, cevabın ne?"

Bir kere daha babasına ne kadar benzediğini, tepkilerinin ne kadar benzeştiğini geçirdi hızlıca aklından... Bedel ne olursa olsun, kendisi için en doğru olduğuna inandığı yoldan sapmayacaktı. Asla!

"Üzgünüm baba, fakat ondan vazgeçmeyeceğim. Evleneceğim!"

Başka tek kelime söyleyemeden merdivene doğru yürüdü. Telefon çalmaya devam ediyor, kimse açmaya yanaşmıyordu. Frida bir an önce odasına çıkmaktan başka bir şey düşünemiyordu, İsmail'i daha sonra arayıp olanları anlatırdı. Nasıl olsa artık önlerinde birlikte geçirecekleri kocaman bir ömür vardı.

Bir rüyadaymış gibi, babasının, "Bir felakete doğru gidiyorsun, pişman olacaksın, hem de çok!" diyen sesini duydu. Telefon nihayet susmuştu. Odasına girip kapıyı kapadı. Başı bir kıskaca alınmış gibiydi; kıskaç, yatağının üstüne yığılıp kendinden geçene kadar acımasızca sıktı şakaklarını.

Ertesi sabah erken saatte kahvaltıya indiğinde karşısında sadece annesini buldu. Bronia'nın gözleri ağlamaktan kızarmış ve şişmişti.

"Baban sabah erkenden çıktı" dedi bitkin bir sesle. "Bütün gece gözüne uyku girmedi... Dün söylemesine vakit kalmadı, ama şu aralar başında çok mühim bir başka derdi var!"

"Başka" kelimesini, üstüne basa basa söylemişti. Kendini en az annesi kadar kötü hisseden Frida, ilgilenmiş görünmek için büyük bir çaba sarf etti.

"Ne olmuş, neymiş o dert?" diye sordu zorlukla...

"Biliyorsun, baban nüfus cüzdanlarımızı yenilemek için

muntazam şekilde Asayiş Şube Müdürlüğü'ne başvurur. Geçen gittiğinde görevli memur eski nüfus cüzdanlarını alıp uzun uzun incelemiş ve bir ay sonra gelmesini istemiş. Memurun tavrı ve sorduğu sorulardan baban hiç hoşnut kalmamış. Gidişinin üstünden bir değil, iki ay geçti, bir türlü gidemiyor şubeye, nasıl karşılanacağını kara kara düşünüyor. Bugün bu işleri iyi bilen bir arkadaşına danışacaktı."

Frida omuz silkti. Bu muydu, dün akşam kendisini nerdeyse lanetleyen babasının "öteki" derdi.

"Yoktur mühim bir şey. Kim bilir belki de o gün adamcağızın şahsi bir sıkıntısı vardı. Bu sefer eminim onu iyi karşılar" diye mırıldandı.

Dünkü sinir krizinden geriye sadece bitkinlik kalmıştı ve ailesine karşı o güne değin hiç duymadığı bir kin... Sofradaki yiyecekler kadar, mutfakta demlenen çayın kokusu midesini bulandırıyordu bu sabah... Radyo haberlerine dalgınca kulak verdi: "Macar Halk Cumhuriyeti" kurulmuştu. Bronia'nın, aileyi epey yakından ilgilendiren bu haberle ilgili yorumlarını cevapsız bıraktı. Bir an önce gitmek, Etfal'de işbaşı yapmak ve akşam mümkünse İsmail'le buluşup ona, onun sevgisine sığınmak istiyordu. Ailesi artık oydu, sadece o. İkisi bir aile olacaklardı. En azından, o anda öyle hissediyordu.

"Çay ister misin? Kızarmış ekmek?"

"Anne lütfen üstüme varma, hiçbir şey içecek ya da yiyecek halde değilim..."

"Bak kızım..."

Belli ki annesi o kadar kolay bırakmayacaktı onu.

"Sanırım dün söylediklerinin bizi nasıl mahvettiğinin farkındasın. Özellikle de babanı... Ben onun gibi felsefi ve dini değil, pratik açıdan düşünüyorum. Sadece dinleriniz değil, muhakkak her şeyiniz farklıdır bu adamla, aileleriniz, gelenekleriniz, hayata bakışınız... Her şey! İlerde o büyük aşkınız bitince, ki mutlaka bitecektir, birbirinize söyleyecek tek

kelime bulamayacaksınız! Anlayabiliyor musun? Ya çocuklarınız? Onların durumunu hiç aklına getirdin mi? Felakete koşuyorsun Frida."

"Felakete koşmak... Bu adam..."

Frida aniden çıldıracak gibi oldu.

"Yetti artık. Babamla sen dünden beri aynı kelimeleri tekrar edip duruyorsunuz!"

"Çünkü bunlar doğru kelimeler."

Bir an durdu Bronia, tereddüt edercesine başını çevirip pencereyi örten kar perdesine baktı. Sonra birisi onları dinliyormuş gibi, sesini alçaltarak devam etti:

"Bak ne düşündüm. Bu ad... şey o sevdiğin delikanlıyla evlenmeden, bir süreliğine birlikte olsan diyorum, yani hevesin geçene kadar... Nikâh her zaman şart değildir. Böylece, yürümezse ayrılmanız çok daha kolay olur."

Frida kızardığını hissetti. Neler söylüyordu böyle annesi?

Ayağa kalktı.

"Sus lütfen anne! Bu yaşadığım bir heves değil, senin tabirinle 'yürüyeceğinden' de yüzde yüz eminim."

Annesinin kullandığı fiili alaycı bir şekilde üstüne basa basa tekrar etmişti. Kendisini hiç bu kadar sevgisiz ve acımasız hissetmemişti.

Bronia'nın gözleri yeniden doldu.

"Darılma kızım. Ben sadece, sana en az zarar verecek çözümü arıyorum."

"Biz beş yıldır birbirimizi seviyoruz, beş yıldır birlikteyiz, daha neden emin olacağız?"

Kızının bu son sözleri onu ikna edeceğine, sanki yeni ve hepsinden ağır bir darbe indirmiş oldu. Büyük bir hüzün ve hayal kırıklığıyla konuştu:

"Demek beş yıldır bizden, benden saklayabildin bunu, gerektikçe bize yalan da söyledin..."

Ardından başını eğdi, birkaç kere kendi kendine, "Beş yıl,

beş yıl...” diye tekrarlayıp durdu. Gözyaşları hiç durmayacak gibi akıyordu şimdi.

Frida da ağlamanın eşiğine gelmişti ama yumuşamak istemiyordu, mantosunu giydi, sonra elinde büyük çantasıyla eğilip dudaklarını annesinin yanağına hafifçe değdirdi:

“Allahaısmarladık anne! Ben... Bir süre buraya gelmesem, daha iyi olacak galiba.”

“Lütfen beni habersiz bırakma, sık sık telefon et, konuşalım, belki sonunda bir çözüm bul...”

Annesinin cümlesini bitirmesine dahi izin vermeden kendini dışarıya attı. Gece boyunca yağmış olan kar, karşı bahçe duvarından sarkan ağaç dallarını dantel gibi örtmüş, sokağa kalın bir halı sermiş, tüm sesleri boğmuştu. Besbelli gün boyu şehir felç olacaktı. Frida kendisini bekleyen yoğun mesaiyi düşünerek derin bir iç çekti. Sonra yeniden çözümsüz görünen sorunlarına döndü: Bir süreliğine gelmeyeceğini söylemişti annesine, bu süre ne kadardı? Evlenene kadar mı? Yoksa ebediyen miydi? Ya uğruna savaş verdiği bu evlilik? Ne zaman gerçekleşecekti? Hemen mi? Birkaç aya kadar mı? Aslında İsmail’le henüz hiçbir tarih kararlaştırmamışlardı. İsmail evlendikten sonra da mı Cerrahpaşa’da mekân tutacak, orada yatıp kalkacak, yemeklerini orada yiyecekti? Ya kendisi? Birlikte nerede oturacaklardı? Yine hastanede mi? O zaman Etfal ne olacaktı? Ev açmaya kalkışsalar, kirayı düzenli ödemek mümkün olacak mıydı? Ya geçinebilmek? İsmail sakin ve güçlü görünmesine rağmen, en az onun kadar endişeli olmalıydı ki bugünlerde her zamankinden çok sigara ve içki içiyordu. Acaba ilerde zora düşünce hep öyle mi davranacaktı? Kolay insan yok demişti ablasına ama ya İsmail gerçekten birlikte yaşanamayacak kadar “zor” olursa? Aslında bu iki yıl hep ayrı kalmışlar, ayrı yaşamışlardı, dolayısıyla aşkları hakikatlerden kopuk bir hal almış olabilirdi. Bundan sonra müşterek bir hayat sürmeleri mümkün olabilir miydi?

Sorular kafasına üşüşüyordu Frida'nın ve baş ağrısı nüksetmek üzereydi. Bu ağrıya tam olarak tarif edemediği genel bir rahatsızlık hali de ekleniyordu.

Hafta içinde Emma'ya gitmeye karar verdi. Sorunlarına çözüm bulmasalar da ablasıyla eniştesinin desteği onun için çok önemliydi.

Öldürmenin zamanı

Nisan 1946
Beyoğlu

Önce onu ellerinin arasında tutuyordu. O, yani yaklaşık bir oyuncak bebek boyunda bir cenin... Rengi tuhaf bir koyuluktaydı ve kıpırdamıyordu. Ellerinde öylece kıpırdamadan duruyordu. Sonra Frida onu çalışma masasının üstüne koyduğunda, birdenbire hareketleniyor, minicik, içe doğru kıvrık cılız kol ve bacaklarını oynatıyor, incecik bir sesle, "Yaşamak istiyorum!" diye bağırıyordu. Frida, yanında duran ve yüzünü görmediği bir insana –belki İsmail'di o insan ya da annesi– "Bak gördün mü, yaşamak istiyor ve capcanlı!" diyordu. Cenin de bunun üzerine kollarını bacaklarını daha da büyük bir hızla oynatmaya başlıyordu.

Frida genellikle tam bu noktada kan ter içinde uyanıyordu.

Hamile kaldığını anladığı günden beri, hemen her gece aynı rüyaydı gördüğü...

Moda'daki evden son kez çıktığı günkü bulantıları, sadece ailesine olan kızgınlığından olmamalıydı ki sonraki günlerde de devam etmişti. Bunlara baş dönmeleri de eklenmişti, diş fırçalamayı işkence haline getiren diş macunu kokusuna karşı tiksinti, İsmail'in içtiği sigaralara tahammülsüzlük... Kısa bir süre sonra, etrafındaki her insanın, her nesnenin, her mekânın ağır mı ağır bir koku yaydığını dehşetle fark etmişti... Etfal'de koğuşları gezmek dayanılmaz bir işkenceye dö-

nüşmüştü. Üstelik iki aylık bir gecikmesi vardı! İki miydi, iki buçuk mu, yoksa daha mı fazla? Ay halleri hep düzensiz olan Frida, telaşla saymaya koyulmuştu. Ancak görünen köy kılavuz istemiyordu.

İsmail'le konuşmadan önce bir akşamüstü ablasına uğradı; istediği danışmak değildi, zira bu çocuğu doğurmanın şimdilik imkânsız olduğuna ilk andan beri kanaat getirmişti; istediği sadece bu yaşadıklarını paylaşmaktı...

Emma onu sevinç içinde karşıladı. Epey kilo almış görünüyordu, ama ilk defa bunu pek dert etmiyor gibiydi.

Tan Matbaası olayından sonra yaptığı itiraflar hakkında bir daha tek kelime konuşmamışlardı. Frida kendisine verilen evrak ve telsizi yatağının altında uzun süre saklamış, günün birinde de Emma gelip hiçbir izahat vermeden onları geri almıştı. Ferenc ile birlikte hayatlarını görünürde sorunsuz sürdürüyorlardı. Tek değişiklik, Emma'nın artık kitabevinde çalışmayı bırakmış olmasıydı; evde oturup tercümeler yapıyordu.

O akşam sofraya oturur oturmaz Ferenc bir şişe şarap açtı, ablası ise Frida'ya gülümsedi.

"Haberi Ferenc'ten sonra ilk sana veriyorum: Ağustos sonu ya da Eylül başında teyze olacaksın!" dedi gururla.

Frida ablasına ve Ferenc'e sarıldı, tebrik etti, için için cesaretlerine hayran olarak onlarla kadeh tokuşturup iyi dileklerde bulundu ve yemekten sonra, karnında, herkesten gizlediği, hâlâ onu ağır kokulu bir dünyada yaşatmaya devam eden minik yaratıkla pansiyonuna döndü. Artık İsmail'le konuşup harekete geçme zamanı gelmiş de geçiyordu.

Hemen o akşam buluştuklarında söyledi.

İsmail'in tepkisi beklediği gibi oldu.

"İstersen hemen evleniriz, ama çocuk için henüz çok erken, sen de bunu benim kadar biliyorsun Frida."

Hamilelik daha çok yeniydi. Bebekten kurtulmak zor olmayacaktı.

"Sadece benim değil, senin de en azından bir iki, hatta üç sene çok sıkı çalışman gerekecek. Ailen evliliğimizi kabul etseydi, belki sen çalışırken bebeğe bakarak sana yardım ederdi... Ama bu durumda hemen aldırmak lazım, hiç beklemeden..."

Evet, tepkisi Frida'nın beklediği gibiydi, ikisi de bu konuda hemfikirdiler. İyi güzel de, Frida kalbinin ta derinlerinde daha başka sözler mi bekliyordu acaba? İsmail'in, "Evet aldıralım" diyeceği yerde, tam aksine çocuğa sahip çıkacağını, hem çalışması hem de onu büyütebilmesi için çareler üreteceğini mi zannediyordu?

Her neyse, durum buydu. Karşısında her zamankinden sinirli hareketlerle sigarasını içen adam için mantık, hislerin önünde gitmeliydi. Bunu değiştirmenin mümkün olmadığını pekâlâ biliyordu.

Peki ya kendisi? Kendisi istiyor muydu bu çocuğu? Onu doğurmak, büyütmek için olağanüstü bir çaba göstermeye hazır mıydı?

"Frida'ya zamansız hamile kalmıştım, onu aldırmak istedim önce. Sonra... Korktum. Vicdan azabı çektim. Hem belki de erkek olur umudum vardı. Aldırmaktan vazgeçip doğurdum. Fakat ilk zamanlar, keşke doğurmasaydım dediğim çok oldu."

Annesinin, kendisi daha küçükken onun önünde düşüncesizce sarf ettiği sözler...

Yok hayır, karnındaki çocuk bunu hak etmiyordu. Pişmanlıklar, keşkeler içinde dünyaya gelmemeliydi.

"Önce ihtisas bitecek, aksi halde kendimizi birkaç yıl içinde Anadolu'nun ücra bir köşesinde, altı çocuklu bir doktor ailesi olarak buluveririz..."

İsmail savunmasına devam ediyordu... Onun gittikçe öfkelendiğini, telaşlandığını gören Frida, birkaç yıl içinde nasıl altı çocuklu bir aile olabileceklerini sormaya gerek duymadı.

Kendini bile şaşırtan bir kararlılıkla sözünü kesti:

"Tamam, anlaştığımıza göre bu konuyu daha uzun tartışmayalım ve bir an önce müdahale edebilecek birini bulalım..."

"Ben arkadaşlara güvenilir bir adres sorarım, merak etme, ne idüğü belirsiz birine emanet etmem seni."

Ertesi akşam buluştuklarında pardösüsünün cebinden bir kâğıt parçası çıkardı.

"İşte bak, iyi bir adres alabildim. Adamın muayenehanesi Harbiye'de, 'işi' orada hallediyormuş. İki ayı doldurduğuna göre, vakit kaybetmemekte fayda var. Perşembeye randevu aldım. Sabah erkenden gideriz..."

İsmail'le yaşayan yahut çalışan bir insanın hiç tereddüde hakkı var mıydı? Olabilir miydi? Belki birkaç yıl önce bu mümkündü. Ama şimdi... Karar alınmıştı bir kere, derhal uygulanmalı, sonra da başka konuya geçilmeliydi. O karar yanlışsa da duyulan pişmanlık içe gömülmeli, hiçbir şey olmamış gibi hayata devam edilmeliydi. Bunu hiç bu kadar belirgin bir şekilde hissetmemişti Frida.

"Tamam, perşembeye hazır olurum" dedi sadece.

Halâskârgazi Caddesi'ne bakan eski bir apartmanın en üstten bir alttaki katında küçücük bir daire, kapıyı bizzat onlara açan ufak tefek esmer suratlı, gri saçlı bir adam...

Adam önce onları kuşkuyla süzdü. Karşısındakini rahatsız eden tiz bir sesle, "Kimi aramıştınız?" diye sordu.

İsmail ona kim olduklarını, kimin vasıtasıyla geldiklerini söyleyince ifadesi bütünüyle değişti. Aynı garip sesle ama dudaklarında hafif bir tebessümle, "Anlıyorum, sizler, İsmail Bey ile Frida Hanım'sınız. Buyursunlar efendim, buyursunlar..." diyerek içeri aldı.

Kapıdan içeri girerken, onu göz ucuyla süzmekten kendini alamamıştı Frida. İsmail'le kendisinden oldukça yaşlı görünüyordu. Ona fakültede rastladığını hatırlamıyordu. Aca-

ba diplomasını alabilmiş miydi? Aldıysa da hangi sebeplerden dolayı, mesleğini sadece gölgede, gizlilik ve korku içinde icra etmeyi seçmişti acaba? Fazla yorulmadan bol para kazanmak için mi?

"Şöyle bekleme odasına geçiniz efendim!" diyordu şimdi, gölgede çalışan adam.

Gösterişli bir şekilde "bekleme odası" dediği yer, giriş bölümünden bir buzlucamla ayrılmış, zemindeki muşambası yer yer yırtılmış, duvarları köşedeki sobanın isinden kapkara olmuş küçücük bir odaydı. İçeride üç sandalye, üzerinde bir yığın tozlu derginin bulunduğu alçak bir sehpa ve gri bir dantelle örtülü Philips marka bir radyo vardı. Görünürde onlardan başka bekleyen de yoktu. Oturdular. Ellerinin buz gibi olduğunu hissediyor, başını sürekli İsmail'e doğru çeviriyordu Frida. Galiba bir söz söylemesini, buradan çekip gitmeye karar vermesini bekliyordu belli belirsiz bir umutla. Ama hayır, İsmail'in bir heykel kadar muntazam profili, o an için tıpkı bir heykel gibi hissiz olduğu izlenimini veriyordu. Ona bakınca, hatlarının ne kadar sert olduğunun, çıkık çene kemiğinin ona ne kadar inatçı bir ifade verdiğinin sanki yeni farkına varıyordu. İsmail kendisine bir bakış dahi atmıyordu. Görünürde heyecansızdı. Yıllar önce ölen babasının başucunda olduğu gibi...

Doğru ya, şimdi bir başka ölüm bekleniyordu, şu farkla ki o ölüme bizzat kendileri sebep olacaktı.

Fazla beklemediler. Meslektaşları ıslak ellerini küçük bir havluyla kurulayarak kapıda belirdi, Frida'yı içeri çağırdı. İsmail sandalyesine çakılmış gibi hiç hareket etmedi. Frida, ortasında bir jinekolojik muayene masası duran oldukça dağınık bir odaya girdi. Odada doktordan başka beyaz önlüklü, kıvırcık saçlı şişmanca bir kadın vardı, Frida'ya külotunu çıkarmasını ve eteğini sıyırıp masaya uzanmasını söyledi.

"Bacaklarını aç, bacaklıklara yerleştir ve gerisini düşünme, fazla uzun sürmez."

Frida bakışlarını tepesindeki lambaya dikti. Çok şükür, ışığı kuvvetli bir ameliyathane lambasıydı...

"Narkoz verecek misiniz? Ne tür? Eter mi?"

"Aman da aman! Her şeyi de bilmek istermiş bu kız... Merak etme acımayacak, derin derin nefes al ve bir, iki, üç diye saymaya başla..."

Frida yoğun bir eter kokusu soludu, kadının ya da doktorun söylediği diğer sözler kulaklarında anlaşılmaz bir uğultu şeklinde yankılandı, tepedeki lamba genişleyip yüzüne yaklaşır gibi oldu...

İçinde yaşayan küçük varlığı öldürmenin zamanı gelmişti.

Uyandığında başka bir odada, duvara dayalı bir sedire uzanmıştı. Ağzı kupkuruydu ve midesi bulanıyordu. İsmail yanına oturmuş, dudaklarında ıslak bir pamuğu gezdiriyordu. "Çok şükür, bitti, gitti. Az bekle. Bir taksi bulup geleceğim" dedi.

***

Taksiyle pansiyona giderken, İsmail'in omzunda sürekli uyukladı, yıllardır yaptıkları gibi kapıda ayrıldılar:

"Hep hastanede olacağım, yolunda gitmeyen bir şey olursa mutlaka ara, asistan odasına bağlamalarını söyle, orada beni haberdar edecek birilerini bulursun."

Yüzünü ellerinin arasında tuttu bir an, bir şeyler daha söyleyecek gibi oldu, sonra vazgeçip altdudağını ısırdı. "Mutlaka ara!" diye tekrarlayıp uzaklaştı.

Kapıyı açan Madam Lorenzo'ya bir migren hikâyesi uydurup, odasına çıkıp yatmak, kanamanın dinmesini endişeyle beklemek... İsmail'in ateş pahasına temin ettiği, Türkiye'ye yeni gelmiş penisilin haplarından bir tane almak... Yine beklemek... Adamın ona hasar vermemiş olması için dua etmek... Varlığıyla İsmail'in yanında bulunmasını engelleyen, sık sık kapıyı tıklatıp hatırını soran Madam Lorenzo'yu içinden lanetlemek...

"Frida telefon!"

İşte onun sesiydi. Arkasından ne geleceğini adı gibi biliyordu: "Şu Doktor İsmail'e bu saatte aramamasını söylesen olmaz mı? Medeni insanlar bu saatte aramazlar..."

Omuz silkti. Evlenmesine az kalmıştı.

Hayır, İsmail değil, annesiydi. Annesi o karlı günde evden çıkıp gittiğinden beri kendisine ara sıra telefon ediyor, fikrini değiştireceğini umar gibi biraz titrek bir sesle hatırını soruyordu. Ancak bu kez daha kararlı görünüyordu.

"Frida lütfen inat etmeyi bırak ve bu hafta bizimle birlikte Hamursuz'u kutlamaya gel!"

Hamursuz mu? Demek Hamursuz erken gelmişti bu yıl![40] Evet, doğruydu, çok değil bir iki ay önceye kadar Hamursuz denen bir bayramın, her yıl, hep birlikte ailece kutlandığı bir dünyada yaşıyordu Frida ve onu kendi isteğiyle terk etmişti. Şimdi de o dünyaya geri çağrılıyordu, ama herhalde geçici olarak, şartlı olarak!

"Eminim bu arada babanın ve benim söylediklerimizi düşünmüşsündür..."

Yanılmamıştı, şartlı olarak davet ediliyordu.

"Olur gelirim. Ancak kararımın değişmediğini bilmeni isterim!"

"Olabilir. Sen yine de gel. Bari bu Hamursuz'u hep birlikte kutlayalım. Sonra... Zamana zaman tanıyalım."

Ve de geçici olarak...

Arkasından İsmail aradı. Sesi sanki gün boyu belli etmeden biriktirmiş olduğu bir şefkat ve ilgiyle doluydu.

"İyi misin? Kanaman var mı? Ateşin yükseldi mi? İstersen geleyim. Cadıdan çekinecek değiliz herhalde!"

"Hayır, iyiyim ben. Yarın çalışacağım, sen de evine git... Onca yıl idare ettikten sonra, boş yere Madam Lorenzo'yu sinirlendirmeyelim."

40. Bayramlar Yahudi takvimine göre hesaplandığından tarihleri değişir.

İyiydi gerçekten, ne üzüntü ne de pişmanlık duyuyordu, ayrıca yalnız kalmayı tercih ediyordu. Bu olay sanki İsmail'i ilgilendirmiyordu. Her şeyi, baştaki tereddüdü, acısı, kaygısı, üzüntüsüyle tek başına yaşamıştı ve şimdi kurtulmuş olmanın rahatlığıyla birlikte hiçbir zaman doğmayacak olan minicik yaratığın hasretini, yine tek başına yaşamak istiyordu.

Yıkmanın zamanı

Nisan 1946
Moda

Annesinin sözünü dinlemiş, gelmişti Frida.

Kapıdan içeri girdiğinde paltolarını çıkarmakta olan Emma ve Ferenc'le karşılaşmıştı. İkisi de son derece sevinçli görünüyordu. Emma boynuna sarılıp kulağına, "Bak gör, her şey yoluna girecek" diye fısıldadı. Frida, Ferenc ve annesiyle kucaklaştı. Babası ise, girişte biraz geride bulunduğu yerden, bakışlarını kaçırarak soğuk bir baş işaretiyle selamladı onu:

"İyi akşamlar Frida!"

"Sana da iyi akşamlar baba!"

Hepsi bu kadardı. Öylesine soğuk bir karşılamaydı ki Frida, babasının yanına yaklaşmaya dahi cesaret edemedi. Yoksa Samuel Şulman'ın pes edeceğini, durumu kabulleneceğini mi ummuştu bir an için? Kendini kapana kıstırılmış gibi hissetti birden. Derhal kaçıp gitmek, ona dokunmayan, ona bakmakta dahi zorlanan bu adamdan bir an önce uzaklaşmak istedi... Sakinleşmek için bakışlarını ablasının ve eniştesinin dost yüzlerine çevirdi. Ferenc, "Aldırma, her şey düzelecek" der gibi gülümseyip göz kırptı ona.

Yemek boyunca genç çiftin neşesine ve konuşkanlığına rağmen, ortam gerginliğini korudu. Samuel Şulman, Frida'ya tek kelime etmiyor, ondan yana bakmıyordu. Frida ise baba-

sıyla göz göze gelmemek için olağanüstü gayret sarf ediyordu. Bronia her an patlamaya hazır bir volkanın üstündeymiş gibi temkinli konuşmaya dikkat ediyordu. Valentino bile bu gerginlikten etkilenmiş olmalıydı ki, sarı ipeksi tüyleri elektriklenmiş, havada uçuşuyordu.

Dualar okundu, şarap içildi, Hamursuz ekmeği parçalara bölünerek aile fertlerine marul ve kuru üzüm reçeliyle birlikte küçük lokmalar halinde dağıtıldı. Frida çocukluğunda onlara "sandviç" derdi; seneye herhalde o "sandviç"leri yiyemeyecekti. Gözlerinde biriken yaşları gizlemek için sık sık yerinden kalkıyor, mutfakla sofra arasında mekik dokuyordu.

Samuel ortalığa hitaben konuşarak, asayiş şubesine mutlaka uğraması, görevli memurla görüşmesi gerektiğini tekrarladı birkaç kez. Bu işi erteleyip duruyordu, artık bir an önce halletmeliydi. İhmale gelmezdi. Ferenc kayınpederinin söylediklerini onaylıyordu. Ardından sözü, ülkesi Macaristan'a getirdi. Haberler istediği yöndeydi: Szálasi'nin terör rejimine karşı başlayan muhalefet, komünistlerin güçlenmesine ve Rusların Macaristan'ı işgaline yol açmıştı; 30 Ocak'ta cumhuriyetin ilan edilmesinden bu yana, sene içinde madenlerin, ağır sanayi tesislerinin, bankaların devletleştirilmesi bekleniyordu. Keza arazilerin de...

Frida, annesiyle babasının damatlarını hafif ama belirgin bir endişeyle dinlediklerini fark etti. Ferenc besbelli ülkesine dönmek için sabırsızlanıyordu. Macaristan'dan söz edildiğinde Emma'nın da nedense gözleri parlıyordu.

Sonunda Bronia dayanamayıp, "Hamilesin kızım! En az bir yıl buradan, benim yanımdan ayrılmaman lazım; oralara gitmek için heveslenme şimdiden..." dedi yarı şaka yarı ciddi. Ferenc ve Emma bakıştılar, ancak ikisinden de cevap gelmedi.

Emma'nın hamileliği... Bunun her sözü edildiğinde, kendisininkine daha yeni son vermiş olan Frida karmaşık hislere kapılıyordu. Emma adına sevinç, evet ama aynı zaman-

da bir tür kızgınlık ya da... isyan. Yarım bıraktığı bir işi ablası tamamına erdiriyormuş gibi geliyordu ona. Bir süre önce buna şaşkınlık da duyabilirdi. Çünkü o hiçbir işini yarım bırakmazdı. Yarı yolda cayan, sıkılan, boş veren Emma diye bilinirdi. Ama aralarındaki geleneksel rol dağılımı, zaten Emma'nın itiraflarından bu yana değişmişti. Ablasını galiba yeni yeni tanıyordu.

Babası, aile fertlerinin her birine, birer yudum içmeleri için şarapla dolu kadehi uzatırken, Frida onun tarafından alenen "atlanmamak" için bir kez daha ayağa kalkıp mutfağa yöneldi.

Oradan Emma'nın neşeli sesini duydu:

"Ben içmesem daha iyi olur!"

Bronia Frida'nın yanına mutfağa geldi. Birlikte dikkatli bir şekilde, balığı servis tabağına yerleştirip ekşi tatlı sosu porselen kaba doldurdular.

Kapı çalındı.

"Hayırdır bu saatte!" diye mırıldandı Bronia.

Mutfaktan, kapıyı açmaya giden Samuel ya da Ferenc'in ayak sesleri duyuldu. Ardından Türkçe konuşan birden fazla erkek sesi ve Samuel Şulman'ın bir şeylere itiraz eden sözleri...

Anne-kız o an kaygıyla bakıştılar; servis tabağını ve sos kabını tezgâha bırakıp içeri koştular.

Dar girişin tavanında sallanan ampulün yorgun ışığı, Samuel ve Ferenc'den başka, koyu renk pardösülü ve şapkalı iki adamı zar zor aydınlatıyordu. Aralık kalmış sokak kapısından, ürperten bir akşam ayazı esiyordu.

Samuel karısına döndü. Sakin görünmeye çalışıyordu:

"Sakın korkma Bronia! Bu beyler Emma ile beni... sınır dışı etmek için geldiler, fakat..."

"Oy vey its mir!"

Samuel karısının çığlığına rağmen konuşmaya devam etti. Belli ki sadece onu değil, kendini de rahatlatmaya çalışıyordu:

"Fakat bu işte mutlaka bir yanlışlık olmalı! Yarın araştıracağım..."

"Maalesef Samuel Efendi, herhangi bir yanlışlık yok! Dikkatlice dinleyin, tekrar okuyorum!"

Adamlardan biri, elindeki kaşeli samankâğıdını gözlerine iyice yaklaştırdı:

"Sa-mu-el Şul-man, Em-ma Sar-di, genç kızlık adı Şulman!" diye heceledi zorlukla, ardından da, "Bayanlardan hangisi o?" diye sordu gözlerini geri planda birbirlerine sokulmuş üç kadının üstünde gezdirerek.

"Emma Sardi benim memur bey."

Sesi zor duyulan Emma bir adım öne çıkmıştı.

"Tamam. Sizi evinizde bulamayınca, aldığımız istihbarata göre babanızın evinde bulacağımızı tahmin etmiştik. Yanılmamışız!" dedi memur kendinden memnun bir ifadeyle. Sonra boğazını hafifçe temizleyip elindeki kâğıda yeniden baktı ve ses tonunu iyice resmileştirip tane tane konuştu:

"Her ikiniz de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne zarar verebilecek faaliyetlerde bulunmakla suçlanıyorsunuz. Bu sebeple de Ankara'dan gelen bir emirle sınır dışı edileceksiniz. Hazırlık yapmanız için bu andan itibaren yirmi dört saatiniz var. Yarın aynı saatte buraya gelip sizi alacağız ve seçtiğiniz istikamete göre, Sirkeci ya da Haydarpaşa Garı'na mevcuden götüreceğiz. Trene bindikten sonra bir memur arkadaşımız sınıra kadar sizlerle birlikte olacak. Bu süre içinde gözaltında bulunacaksınız. Kaçmaya ya da saklanmaya çalışmanız nafile."

Bu konuşmanın ardından yerleşen derin, korku dolu sessizliği Samuel Şulman bozdu:

"Ne yaptık ki memur bey? Nedir suçumuz? Yirmi beş yıldır bu ülkede yaşıyoruz, vergimizi muntazaman ödedik, hiç kim-

seye karşı herhangi bir yanlışımız olmadı. İsterseniz hakkımda piyasadan malumat alabilirsiniz."

"Bu sorunuzun muhatabı biz değiliz Samuel Efendi. Bizim vazifemiz tam yirmi dört saat sonra, sizi ve kızınızı buradan alıp size sınıra kadar mevcuden refakat etmek. Ne yapalım ki emirler böyle" diye cevap verdi memurlardan biri.

"Bozuk plak gibi" diye düşündü Frida.

"Bari kızıma acıyınız. Hamiledir!" diye bağırdı Bronia.

"Maalesef bayan, dedik ya emirler böyle. Ama endişe etmeyin, kızınızın sıhhatine zarar verecek hiçbir şey yapılmayacak. Trene binip gidecek işte."

O an tartışılacak hiçbir şey kalmadığını nihayet anladılar. Bronia ağlıyordu; Emma ile Ferenc onu teselli etmeye çalışırken Samuel, memurları sessizce yolcu ediyordu. Onlar kapıdan henüz çıkmadan Emma'nın sesi yeniden duyuldu:

"Beni, sizde kayıtlı olan ikametgâhımdan almanızı isteyeceğim. Ensiz Sokak, Tünel..."

Memurlardan biri olur anlamında başını salladı. Bunun üzerine Bronia vücudunun en derininden yükselen, engel olamadığı bir çığlıkla kızına sarıldı:

"Nereye götürecekler seni?"

"Sınıra dedik ya, sınıra! Ondan sonra da nereye isterse oraya gidecek."

Besbelli adamlar bunca feryattan sıkılmışlardı.

Frida o loş girişte oynanan sahneyi sessiz, kıpırtısız izlemişti.

Kendisi dahil, ailesinin bütün fertlerini bir çocuğun beceriksiz parmaklarının gelişigüzel oynattığı kuklalar gibi görüyordu.

Dahiliye Vekâleti'ne bağlı emniyette, tanımadıkları bir bürokratın, tanımadıkları bir kâtibe yazdırdığı kelimelerle, babasıyla ablasının, dolayısıyla da bütün ailenin kaderi bir gün içinde değişiyordu.

Tıpkı yıllar önce Odessa'da başka bürokratların iki dudağının arasından dökülen kelimelerin kâğıda geçirilmesi ve bunun sonucunda da evlerinin ellerinden alınmasıyla, kaderlerinin değiştiği gibi...

Memurlar gittikten sonra, soğukkanlılığına ilk kavuşan Ferenc oldu:

"Artık sabaha kadar oturup konuşmaktan başka çaremiz yok... Kim ne yapacak, nereye, nasıl gidecek... Bunları en hızlı şekilde planlamaya çalışmalıyız."

Emma ile kendisi, bu meşum olayı fırsat bilerek, zaten ilerde yerleşmeyi düşündükleri Macaristan'a gideceklerdi. Tabii bu çok da kolay olmayacaktı. Birçok Avrupa ülkesi giriş vizesi istiyordu ve Emma'nın bu kısa sürede bunları almaya vakti yoktu.

"Şu anda önemli olan ülkeden kolaylıkla çıkıp kolaylıkla giriş yapabileceğin güvenli bir yerde beni bekleyebilmen" dedi karısına. "Bu durumda aklıma ilk gelen Filistin. Hem, bana orada bir halanın yaşadığını söylemiştin..."

"Ablam, yıllardır Hayfa yakınlarında bir kibutzda yaşıyor, düzenli olmasa da mektuplaşıyoruz..." dedi Samuel Şulman. "Emma bir süreliğine yanında barınabilir. Ancak bildiğim kadarıyla, Filistin'e de vize lazım ve bu vizenin verilmesi için, İngilizlerin Türk hükümetine buna izin verdiklerini bildirmeleri lazım. Hâlâ Filistin'e göçü kısıtlamaya çalışıyorlar. Öyle değil mi?"

"Orası kolay, bu vizeyi hemen yarın sabah İngiliz Konsolosluğu'ndan elde ederiz. Frida, rica etsem bana bir atlas bulur musun?" diye karşılık verdi damadı kendinden emin bir tavırla.

"... SOE gözden çıkarıyor dediydim, ama hakkını teslim etmek lazım: İngiltere yine de bizim gibilere geçmişteki hizmetleri dolayısıyla kapılarını açıyor, her alanda bazı kolay-

lıklar sağlıyor...” Tan Matbaası olayından sonra, Emma’nın sarf etmiş olduğu bu sözler aniden aklına geldi Frida’nın. Tek kelime söylemeden kütüphanede okul yıllarından kalma *Büyük Atlas*’ı alıp eniştesine getirdi.

Annesiyle babası artık hiçbir tepki vermeksizin planın geri kalanını dinliyorlardı...

“Emma, yarın akşam Haydarpaşa’dan Toros Ekspresi’ne binip Suriye üzerinden Filistin’e gideceksin. Bu arada halanı gelişinden haberdar etmeye çalışırız. Seni karşılar, kibutza götürür. Zamanında haber veremezsek de bulunduğu yere kendi imkânlarınla gidersin. Orada benden haber alana kadar barınırsın, bu arada Hayfa’dan Pire Limanı’na sefer yapan bir gemide kararlaştıracağımız tarihte yerini ayırtırsın; gemiyle, Atina’nın Pire Limanı’na vardıktan sonra, Atina’dan trenle Bükreş’e gidersin. Bana gelince, bu arada İstanbul’da kalıp işlerimi düzene sokup, Hapsi’yi bir arkadaşıma emanet ederim, ardından ben de Bükreş yolunu tutarım. Seninle orada buluşur, birlikte Macaristan’a kesin dönüş yaparız” diye özetledi Ferenc, önüne açmış olduğu haritanın muhtelif noktalarını elindeki kalemle işaretleyerek.

Frida onu biraz şaşkınlıkla izliyordu: Ne kadar da çabuk planlayıp programlamıştı güzergâhlarını. Sanki bu gece olup biteceklerden haberi vardı da bütün hazırlıklarını önceden yapmıştı.

Hafizasında tekrardan, Tan Matbaası’nın basıldığı, Emma’nın Madam Lorenzo’nun pansiyonuna sığındığı, kendisinden o telsizi saklamasını istediği gün ve o gün ablasının anlattıkları canlandı.

“... Biz aniden memleketi terk etmek zorunda kalabiliriz. Bilhassa ben, çünkü Ferenc’in faaliyetlerini rahatça sürdürebilmesi için onun hep resmi görevleri oldu... Ama tabii ben gitmek zorunda kalırsam o da benimle gelir. (...) Biz şimdilik Macaristan’a gitmeyi, orada yaşamayı düşünüyoruz. Sen bu-

rada, yaşlanmakta olan annem ve babamla tek başına kalabilirsin. Belki ilerde onlar da suçlanabilirler, sen de suçlanabilirsin... Velhasıl hazırlıklı ol."

"Neye?"

"Her şeye! (...)"

Şimdiki olayların ışığında bir kehanet niteliğini taşıyordu o günkü konuşmaları. Emma'nın bütün söyledikleri bir bir gerçekleşiyordu. Memurları kapıda gördüğü andan itibaren, babasının sınır dışı edilişinde Ferenc ile Emma'nın yeraltı faaliyetlerinin payının olduğunu düşünmüştü.

Ferenc kayınpederine döndü:

"Ya siz baba? Sizin planınız ne? Nereye, nasıl gitmeyi düşünüyorsunuz?"

Yıllardan bu yana Şulmanlar, Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmaları durumunda, Bronia'nın, Belçika'nın Anvers şehrinde elmas işiyle uğraşan akrabalarını hep bir can kurtaran simidi olarak görmüşlerdi.

"Benim Avrupa ülkelerinin birçoğuna giriş vizelerim büyük bir şans eseri hâlâ geçerli; Anvers'dekilerin yanına sığınabilirim bir süreliğine. Tabii hâlâ hayattalarsa, savaş sırasında kamplara sürülüp oralarda can vermedilerse" dedi Samuel acı acı gülerek.

Bronia'nın, bahsi geçen akrabaların birkaçının savaş sırasında Londra'ya sığındıklarını ve oradan bir iki mektup yazdıklarını hatırlamasıyla herkesin yüreğine biraz olsun su serpildi. Savaş bitince Anvers'e, eski adreslerine dönmüş olmaları lazımdı. Ama Samuel yine de hemen pes etmek istemiyordu. Asayiş şubesine gitmekten, Ankara'daki Dahiliye Vekâleti'yle Emniyet Müdürlüğü'ne telgraflar çekmekten söz edip duruyordu.

Ferenc yine müdahale etti. Sivil polisler evi terk ettiklerinden bu yana, bariz bir şekilde olayların idaresini ele almıştı ve bu durum Frida'yı giderek daha çok sinirlendiriyordu.

"Vaktiniz çok dar baba, hiçbir işinizi halletmeden sınır dışı edilebilirsiniz. Siz, bence bu yirmi dört saatlik süre içinde Anvers'e yolculuğunuz için para, adres gibi, ne lazımsa onu düşünün... İlerde anne de yanınıza gelir... Geçen beş yıllık süreye dönüp baktığımızda, artık şu hakikati iyice görmemiz lazım: Bu ülke, biz Yahudileri istemiyor!"

"Tabii onun tuzu kuru" diye düşünüyordu Frida eniştesini dinlerken. "O, karısı ve doğacak çocuğuyla kendi ülkesine dönüyor, bizim burada ne çok hatıramız olduğunu ve buraya büyük bir alışkanlıkla bağlı olduğumuzu düşünmüyor bile..."

Birden kendine hâkim olamayarak, eniştesinin son cümlesine kızgın bir ses tonuyla karşılık verdi:

"Peki, senin ülken bizleri çok mu istedi? 1941'de Yahudilerle evlilikleri ve cinsel ilişkileri yasaklayan kanunu unuttun galiba. Ardından da Macar birliklerinin Yugoslavya'da binlerce Yahudi'yi katlettiğini... Bunlar aklıma ilk gelenler. İstersen savaş öncesi Miklós Horthy döneminde, *numerus clausus*'tan, yani üniversite ve devlet kurumlarında Yahudilerin sayılarını sınırlama uygulamasından bahsedelim; neden Budapeşte'den kaçıp Türkiye'ye sığındığını sorayım sana!"

"Sus Frida, enişten haklı" diye müdahale etti Bronia, nefes nefese konuşan kızına.

"Hayır, anneciğim bırakın konuşsun. Sana hemen cevap vereyim Frida. Biz Emma'yla eski Macaristan'da değil, sosyalist bir ülkede, Macaristan Halk Cumhuriyeti'nde yaşamak için Budapeşte'ye dönüyoruz."

"İşte bu fikirleriniz yüzündendir ki, hepimiz bugünden itibaren bir taraflara dağılacağız" diye düşündü Frida giderek artan bir kinle; ancak düşündüğünü dile getirmedi; ailesiyle kalan son bağlarını da koparmak istemiyordu.

Babası düşüncelerini duymuşçasına söz aldı:

"Ferenc ile Emma'nın sol sempatizanlığı malum. Görüştükleri insanlarınki de... Asayiş şubesi onları takip ettirmiş-

tir, bir ihbar olmuştur. Bana gelince, nüfus cüzdanımı ihtarlara rağmen yenilemekte geciktim... Evet, ne kadar gülünç görünse de, bu sebep şimdiki dönemde maalesef ihraç için kâfi olabiliyor."

"Ayrıca 'Ann' lakaplı bir SOE ajanının babası olduğunu bilmiyorsun henüz, belki de hiç bilmeyeceksin..." diye geçirdi aklından Frida...

"Ferenc haklı" diye devam etti Şulman. "Fazla vakit kaybetmeden Anvers'e yolculuk hazırlıklarımı yapmalıyım. Yine de yarın sabah şansımı denemek, ilgili yerlere ve insanlara telgraf çekmek istiyorum."

O uzun, bitmek bilmez gecenin sabahında, herkes payına düşen cesareti, gücü ve iyimserliği sergilemek için elinden geleni yapıyordu. İlk Emma el çantasını kapıp kocasının koluna girdi.

"Gitmem lazım. Akşama evimden alıp götüreceklerine göre, sizlerle şimdi vedalaşayım..." dedi.

"Kendine ve bebeğine çok dikkat et kızım, yalvarırım hamile olduğunu unutma" diyebildi zorlukla ayakta duran annesi. Babası elini başına koyup alçak sesle bir dua mırıldandı. Sıra Frida'ya gelince, ablasına tüm gücüyle sarıldı:

"Gün gelecek, birbirimize sağ salim kavuşacağız" diye fısıldadı kulağına. Emma "Biliyorum" der gibi bir işaret yaptı ve baba evinden çıkıp arkasına bakmadan uzaklaştı.

Frida, karnında çocuğuyla uzun ve tehlikeli bir yolculuğa çıkacak olan narin, kırılgan ve bir o kadar güçlü ablasının gidişini yaşlı gözlerle piyano odasının penceresinden izledi. Sabahın soluk ışıklarının aydınlattığı parke taşlı tenha sokağın köşesini kocasıyla birlikte dönene kadar baktı arkalarından... Gözden kayboldukları an, yerin ayaklarının altında dalgalandığını hissetti. Pervaza tutundu. Sonra annesiyle babasının yanına döndü.

"Bugün hastaneye gitmeyeceğim, gün boyu yanınızda kalacağım... Yarın durumu hocalara izah ederim" dedi. Fakat sözleri sanki hedefine ulaşmamış, onlar tarafından hiç duyulmamıştı. Bronia hıçkırarak bir koltuğa yığılırken, Samuel Şulman iki aydan bu yana kızının yüzüne ilk defa bakıp umutsuzluğunu artık gizleyemeden konuştu: "Ne kadar uğraşsam da İstanbul'da kalabileceğimi pek sanmıyorum Frida. Çok az vaktim var."

Tahmin edildiği gibi, kalan on iki saate ancak yolculuk hazırlıkları sığabilmişti; zaten başvurulmak istenen kişilerin hiçbirine ulaşmak da mümkün olamamıştı... Anvers'deki akrabalara da öyle...

"Habersiz gideceğim" demişti çaresiz, Samuel Şulman. "Onları bulamazsam dahi, bir yerlerde, birilerinin yanında karnımı doyuracak bir iş bulurum. Hem zaten bu sürgünün çok uzun süreli olacağına inanmıyorum."

İnanmak istemiyordu...

Akşam, memurlar söyledikleri saatte yine kapıyı çaldılar. Samuel Şulman bizzat kapıyı açmaya gitti. Üstünde, "özel günlerde ve bayramlarda" giydiği bej kostümü ve krem rengi gömleği vardı.

"Hazırım memur bey ama lütfen bir dakika müsaade edin" dedi.

Önce karısına sarıldı, sonra Frida'ya döndü:

"Ne zaman döneceğim, hatta dönüp dönmeyeceğim dahi belli değil. Annen sana emanet kızım. Tanrı her ikinizi de korusun."

Eli kapıdaki *mezuza*'ya[41] uzandı, parmaklarını önce ona değdirdi, sonra dudaklarına, sonra da Frida'nın başına.

Evinin eşiğini geçmeden önce, kızlarından ayrılırken hep

41. Her Musevi'nin evinin giriş kapısının sağ pervazına yerleştirdiği ve içinde Tevrat'ın Tesniye bölümünden parçaların bulunduğu tahta ya da metal kutucuk.

yaptığı hareket... Frida'nın bütün çocukluğu ve gençliği boyunca görüp babasıyla nerdeyse özdeşleştirdiği hareket.

"Haydi artık Samuel Efendi, uzatmayalım..." diye bir uyarı geldi refakatçilerinin birinden.

"Tamam memur bey, geliyorum" dedi uysalca. Köşede hazır duran bavulunu aldı, gecenin serinliğine rağmen askıda duran pardösüsünü giymeyip serbest kalan koluna attı ve eşiği geçip dışarıda bekleyen iki memurun arasında uzaklaştı. Frida ise bu kez kapıda durup babasının karanlıkta uzaklaşmakta olan tıknaz görüntüsüne, o görüntüyü kafasına ve yüreğine iyice kazımak istercesine uzun uzun baktı...

Bu, bir gün içinde ikinci vedalaşma, ikinci gidişti ve her ikisinin de ucunda kocaman karanlık bir boşluk ve soru işaretleri vardı.

"İsmail şimdi yanımda olabilse! Bana destek olabilse..." diye geçirdi aklından.

Korkuyordu, hiç bu kadar korkmamıştı. Etrafında bir tür yıkım başlamış gibiydi ve bu yıkım, yakında sanki onlara –İsmail ile kendisine– kadar uzanacak, onları da yok edecekti.

Haziran 1946
Moda

Ferenc çalıştığı firmaya istifasını vermiş, yolculuğu için bütün hazırlıklarını tamamlamıştı. Gitmeden bir gece önce kayınvalidesini ziyaret etmişti:

"Size hayırlı haberlerim var anne. Bir telgraf aldım. Emma Filistin'de ki kibutzda, halasının yanında. Ancak uzun bir süre tafsilatlı haber beklemeyin. Filistin'den mektuplar zor ulaşıyor. İlerde size mutlaka yazar ama şimdilik kısa telgraflarla yetinmeliyiz."

Vardım stop iyiyim sevgiler stop

Bronia bu, incecik kâğıttaki üç kelimenin kendisini bu kadar mutlu edebileceğini önceden hiç tahmin etmemişti. Varmıştı... İyiydi... Şükürler olsun! Şimdilik her şey yolundaydı. Şimdilik! Çünkü Budapeşte'ye varmak için, bir süre sonra, gemiyle ve trenle yine uzun bir güzergâh izlemek zorunda kalacaktı kızı. Ama olsun, şimdilik iyiydi.

Ardından Ferenc cebinden büyük bir zarf çıkarmış ve Bronia'ya kararlı bir şekilde uzatmıştı...

"Bu Frida ile size. İlerde ihtiyacınız olabilir. Bir köşede dursun."

"Hiç olur mu Ferenc! Bir çocuğunuz olacak..." Ardından kı-

sa, boğuk hıçkırıklar sözlerini bölmüştü: "Kızım ben yanında olmadan doğum yapacak... Yapayalnız! Yabancı bir ülkede!"

"Anneciğim üzüntünüzü çok iyi anlıyorum. Yerinizi tabii ki kimse tutamaz, ama emin olun, Emma asla yapayalnız olmayacak, doğum yapacağı tarihte yanında annemle teyzem bulunacak ve en önemlisi, yanında ben olacağım, hem de her zaman, her durumda..."

Bronia damadı konuşurken biraz olsun toparlanmıştı. Ferenc'in söylediklerini başıyla onaylayıp para konusunda itirazlarına devam etti:

"... Tamam da yeni bir hayata başlıyorsunuz. Sizin için her kuruş önemli. Alırsam içim asla rahat etmez."

"Emma ve ben ülkemde her mevzuda emniyette olacağız. Emma buradan gitmeden önce, bu parayı size ayırmaya birlikte karar vermiştik. Başka türlü, asıl bizim içimiz rahat etmezdi."

"O kadar kararlıydı ki hayır diyemedim. Köşede dursun, çok zor durumda kalmazsak kullanmayız. Umarım en kısa zamanda Emma'yla birbirimize kavuştuğumuzda ona iade ederiz. Yine de çok takdir ettim bu hareketini" dedi Bronia, damadının ziyaretini Frida'ya anlatırken.

Frida nezaketen başını salladı. Annesinin görüşlerini pek paylaşmıyordu aslında. Babasının, sadece ve sadece Ferenc ve Emma yüzünden sınır dışı edildiği inancı pekişmişti onda. Dolayısıyla bu ikisinin ailenin geri kalanına maddi manevi borçlu olduğunu düşünüyordu. Üstelik babasına da, Emma'ya da, kısa zamanda kavuşmanın pek kolay olmayacağının farkındaydı, fakat bunu annesine söylememeyi tercih etti.

Zaten Ferenc de gittikten sonra, Bronia gözyaşı dökmenin, yakınmanın hiçbir faydası olmadığını anlamış görünüyordu. Ayakta durmaya, gündelik hayatı her zamanki gibi sürdürmeye olanca gücüyle gayret ediyordu.

Babasız, Emma'sız kutlanan ilk Şabat... Sofrada artık sadece Frida ve annesi vardı. Ama yine de her şey eksiksizdi... Beyaz kolalı sofra örtüsü, gümüş şamdanlar, tatlı şarap ve gün içinde maharetle hazırlanmış örgü ekmekler... Babasının bazen Şabat akşamları sinagog dönüşünde, yumuşak ve bariton sesiyle mırıldandığı tekdüze ilahi uğultu halinde yankılanıyordu Frida'nın kulaklarında:

"Selam size ey koruyucu melekler... Gelişiniz barış için olsun..."

Ve arka planda ablasının zar zor bastırdığı, boğuk, muzip gülüşü... Aslında Emma da çok severdi bu ilahiyi ama işte, alaycılığı hep ağır basardı...

Şabat duasını, geriye kalan iki kişilik ailenin yeni reisi Bronia okudu. Sonra da iki kadın, gözlerindeki yaşların akmasına izin vermeksizin, karşılıklı oturup havadan sudan bahsederek yemeklerini yediler. Ancak aralarında konuşmadan gizlice sözleşmişçesine, "dinlenme", "iş yapmama" kuralına riayet etmemişlerdi, ne o akşam ne de ertesi gün...

Bronia kızından o akşam gelen, evini kapatıp yanına pansiyona yerleşme teklifini kesin bir dille geri çevirdi:

"Hayır, kızım, teşekkür ederim, ilerde belki, ama henüz değil. Şimdilik burada kendimle baş başa kalmayı tercih ederim; ayrıca talebelerimi de düşünmem lazım; hem onlara karşı mesuliyetlerim var hem de iyi bir gelir elde ediyorum bu derslerden. Üstelik senin pansiyona para vereceğime, ilerde belki ben burayı pansiyona çevirip boş kalan bunca odayı genç talebelere, dul bayanlara falan kiralarım."

Pazartesi sabahı kızını uğurlarken de, "İşin çok evladım, biliyorum, öyle her cuma gelmen şart değil. Yeni durumlara intibak etmekte fayda vardır!" dedi.

Bir dönem kapanmış, bir sayfa çevrilmişti.

***

Bronia'nın en acı dolu olaylarda bile ağır basan pratik yönü kızında hep hayret uyandırmıştı, ama annesi onu, en çok bu konuşmadan bir hafta kadar sonra telefon edip yaptığı teklifle şaşırtmıştı:

"Frida lütfen bu hafta sonu geleceğin zaman, yanında Doktor İsmail'i de getir... Mademki onunla evlenmeye o kadar kararlısın, artık tanışmamızın vakti geldi, diye düşünüyorum."

"Getirmek mi? Anneciğim o bir paket değil, o çok meşgul biri."

Frida bir yandan bu teklife sevinmiş, öte yandan İsmail'i yoğun iş temposu içinden çekmenin zorluğunu düşünüp telaşlanmıştı.

"Kızım, onun gözünde biraz olsun değerin varsa, gayret edip vakit bulsun, gelsin, tanışalım. Ayağına ben gidecek değilim ya!"

"Tamam, ama cumartesi gelemeyiz! Ancak pazar!"

"Olur. İkinizi de pazar günü bekliyorum."

İsmail bu teklifi Frida'nın hiç ummadığı bir uysallıkla kabul etmişti. Hatta, "İyi olur, artık zamanıydı!" gibi bir şeyler mırıldanmıştı.

Böylece o pazar sabahı ilk defa, iskelede kalıp vapurun uzaklaşmasını seyredeceğine, İsmail onunla birlikte vapura bindi.

Frida bu son yıllarda kaç kez hayal etmişti birlikte el ele güvertede, tuz, balık ve ıslak tahta kokularını solurken evine, ailesine doğru yol alışlarını... Ancak bu kısa yolculuk ve onu izleyen ziyaret defalarca hayalinde canlandırdığı sahneden oldukça farklıydı. İsmail teklifini kabul ettiğine pişman görünüyor, tek kelime söylemiyordu. Onu evde karşılayacak olan Frida'nın bütün ailesi değil, sadece Bronia idi. Ayakta durabilmek için olağanüstü bir mücadele vermekte olan, yaşlanmaya yüz tutmuş yalnız bir kadın!

Bostan Sokak 45 numaralı evin kapısını çaldığında, Fri-

da yanındaki adama kaçamak bir bakış attı. İnatçı, içedönük ifadesini takınmış, ısrarla susmaya devam ediyordu. Frida tam içinden, "Keşke günü yanlış anlamış olsam, annem bizi bu hafta değil de, gelecek hafta bekliyor olsa, keşke bizi davet ettiğini unutup komşuya gitmiş olsa!" diye dualar ederken, Bronia kapıyı, dudaklarında biraz tereddütlü bir gülümsemeyle açtı.

"Buyurunuz, hoş geldiniz!"

Frida'nın beklediği gibi, gün içinde misafirlerin buyur edildiği, giriş kapısının hemen yanındaki küçük odaya geçtiler.

Kitaplarla dolu beyaz boyalı raflar, savaş öncesi Emma ile kendisinin tohumlarını yurtdışından getirtip yetiştirdikleri garip şekilli kaktüsler, rengi solmuş çiçekli kretonla kaplı koltuklar ve sedir... Her şey yerli yerindeydi ama bugün sanki Frida her şeye yabancı bir gözle bakıyordu, İsmail'in gözüyle. Acaba yıllardır birlikte olduğu kadının nasıl bir dekorda büyüdüğünü hiç merak etmiş miydi? Beklediği bu muydu? Raflarda hemen hemen hiç Türkçe kitap olmayışını yadırgıyor muydu? Şu anda bunları anlamak imkânsızdı. Zira hastane ortamında rahat, neşeli ya da kavgacı ama her daim kendinden emin görmeye alıştığı İsmail, Frida'yı bir hayli şaşırtmaktaydı bu görüşme sırasında. Annesinin elini sıktıktan ve "memnun olduğunu" mırıldandıktan sonra sedire oturdu. Kol ve bacaklarını nereye sığdıracağını bilmiyor gibi bir hali vardı. Dudaklarında zoraki, belli belirsiz bir tebessüm geziniyordu. Karşılıklı, "nasılsınız" türünden nezaket formüllerinin ardından, Bronia'yla müşterek konular bulmakta çok zorlandığı belliydi. Sigara üstüne sigara yakıyor, iyice bunaldığında başını arkaya atıyor, bakışlarını, oradan medet umuyormuş gibi tavana dikiyordu. Bu da her an, Frida'da karşı konmaz bir gülme nöbetine yol açabilirdi. Allah'tan, annesi "Size limonata ve bisküvi getireyim" diyerek odadan çıktı, üstü dolu bir tepsiyle döndüğünde daha kararlı görünüyordu,

aniden lafı "esas konuya" getirdi, hem de hiçbir yumuşak geçişe gerek duymadan...

"Doktor İsmail Beyefendi, anlıyorum ki siz kızımla evlenmek istiyorsunuz. Öyle mi?"

"Öyle, efendim!"

"Bizim Musevi olduğumuzu biliyorsunuz tabii?"

Sorusuna cevap beklemeden, hem sert hem de oldukça heyecanlı bir ses tonuyla, "Ama bilmelisiniz ki benim kızım hiçbir zaman Müslüman olmayacak!" cümlesini ekledi.

"Benim zaten böyle bir talebim yoktur efendim. Ben müstakbel karımdan bunu istemek gibi bir saygısızlıkta bulunmam. Din değiştirmek, benim gözümde, tabiri caizse, çocuk oyunu değil! Başkasının hatırı için, başkasının isteğiyle asla olmaz, olmamalı!" dedi İsmail, aynı sertlik ve galiba aynı heyecanla. "Zaten din mevzuu, her ikimiz için fazlaca bir önem taşımıyor."

"Peki, ya çocuk?" diye sordu Bronia, Frida'nın yüzünü kızartan bir patavatsızlıkla.

"İlerde doğacak çocuklarımızı kastediyorsunuz herhalde efendim. Bakın, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre çocuk babanın dinini taşır. Çocuklarımızın nüfusunun din hanesine İslam yazılacak, bu benim isteğimle olmuyor, kanunlar bunu emrediyor" diye cevap verdi İsmail.

O da baştaki tedirgin ve tereddütlü halini terk etmiş, her zamanki kararlı tavrıyla konuşuyordu.

Aslında bu iki önemli noktayı son zamanlarda aralarında da konuşmuş, müşterek kararlara varmışlardı. Evet, çocukları Müslüman olacaktı elbette. Başka türlüsü düşünülemezdi. Frida'ya gelince dinini değiştirmeyecekti. İsmail'in, "Sevdiğin kız Müslüman olsun, gelsin artık elimi öpsün" diyen annesine, bu isteğinin asla mümkün olamayacağını münasip bir dille anlattığını biliyordu. Kendi annesine de sadece saygı icabı dahi olsa bunların bildirilmesi lazımdı.

Bronia birden konuyu değiştirdi:

"Frida'dan başımıza gelenleri öğrendiniz galiba."

"Biliyorum efendim. Çok üzüldüm. Umarım en yakın zamanda sevdiklerinize kavuşursunuz!"

Frida o an, İsmail'in bu son günlerde kendisine ne kadar destek olduğunu hatırladı. Ferenc ile Emma'nın savaş zamanındaki faaliyetlerini ve bunun kendisinde uyandırdığı öfkeyi nihayet ona anlattığında, İsmail hiç beklemediği bir tepki vermiş, konuya büyük bir anlayış ve saygıyla yaklaşmıştı:

"Kızmakta haklı değilsin Frida. Her ikisini tanıdım ve eminim ki bu yaptıklarını inandıkları bir davaya hizmet için yaptılar. İnandığı uğruna, tabii kimseye zarar vermeden, kim ne yaparsa yapsın daima saygı duyarım."

Ardından babasıyla ablasına mutlaka bir gün kavuşma umudunu aşılamaya çalışmıştı Frida'ya, tıpkı ağır bir hastaya iyileşme umudunu aşıladığı gibi... Aynı güven ve cesaret verici kelimelerle, aynı ikna edici ses tonuyla, aynı şefkatli davranışlarla...

Bronia konuşmaya devam ediyordu:

"... Ben artık kızımın hem annesi hem de babasıyım... Bundan dolayı aklıma takılan her türlü suali sormalıyım size, kusuruma bakmayın!"

"Haklısınız efendim, ama sorulacak başka ne var, doğrusu anlamış değilim!" dedi artık iyice bunalmış görünen İsmail. Frida'yı ter bastı. Sevgilisinin sabırsızlığını, hele sürekli aynı konunun tekrarlanmasına hiç tahammül edemediğini iyi bilirdi.

Telaşla araya girdi:

"Seni Valentino'yla tanıştırayım!"

Mırıldanıp duran sarı-beyaz yumağı kucakladı ve İsmail'e yaklaştırdı.

Heyhat o kediye bir bakış dahi atmadan, elinin tersiyle hafifçe itti:

"İyi, güzel, gördüm ama kucağıma verme lütfen, üstüm başım tüy olacak..." diye söylendi.

Ferenc'in ablasını istemeye geldiğinde annesinin kalbini nasıl fethettiğini düşünmeden edemedi Frida. Oysa İsmail ona son derece soğuk ve sabırsız cevaplar veriyor, Valentino'ya hiç bakmıyor, en kötüsü, bisküvi ve limonataya elini sürmüyor, hiç durmadan sigara üstüne sigara içiyordu.

Erken bastıran sıcaklar, savaş sonrası memleketin zor durumu, Demokrat Parti'nin vaat ettikleri üzerine bir iki basmakalıp sözden sonra saatine bakıp hızla ayağa kalktı.

"Müsaadenizi isteyeceğim efendim."

Frida'ya döndü:

"Bütün hafta anneni görmediğine göre, herhalde kalmak istersin. Benim hastanede işim var!"

"Ben biraz daha kalacağım. Belki akşam, belki de yarın sabah ilk vapurla dönerim."

İsmail gittikten sonra Bronia kızına ve kendisine çay hazırlarken müstakbel damadı hakkında ne düşündüğünü dile getirdi:

"Errol Flynn'a benziyor... Keşke bu kadar çok sigara içmeseydi!" diye başladı lafa, sonra kızına kaygılı bir bakış atarak ekledi: "Pek cana yakın davranmadıysa da efendiliğine diyecek bir sözüm yok, ama dün de söylemiştim, bugün de tekrar ediyorum: Ayrı bir din ayrı bir kültürü de beraberinde getirir. Biliyorum, ne babanı ne de beni dinlemeye niyetin var... Yine de bu söylediklerim üzerine çok iyi düşün."

Haziran 1946
Beyazıt-Gülhane

Aşılacak engeller hiç bitmeyecek gibiydi.

"Ablalarım da seninle tanışmak istiyorlar" demişti İsmail ertesi gün. "Cuma günü sakin bir mekânda buluşalım, onlar Küllük tarzı kahvelerden pek hazzetmezler, ama Gülhane'deki çay bahçesi gibi bir mekân bence gayet uygun. Ben akşamüstü müsait olurum. Senin de nöbetin yoksa..."

Yoktu. Gülhane ona da gayet uygundu. İsmail ile en sevdikleri gezi yerlerinden. İlk sevişmelerinden önce, sarmaş dolaş boğazı seyretmiş oldukları...

Sabah hastaneye gitmeden önce bu buluşmaya hazırlanmak üzere aynanın karşısına geçmişti Frida. Birkaç kere dudaklarına ruj, yanaklarına allık sürmüş, silmiş, tekrar sürmüştü... Tamamıyla makyajsız kaldığında yüzü çok solgundu. Ama makyajla da yaşından daha olgun görünüyordu. Yirmi beş yaşına geldiğini elbette kimseden saklamıyordu ama bunun altını iyice çizecek, bunu iyice sergileyecek bir görünüme de hiç gerek yoktu. Sonunda Emma'nın da sıkça başvurduğu bir çare buldu: Boyalarını son bir defa silip yüzüne, özellikle de yanak ve dudaklarına bir buz kalıbını bastıra bastıra sürdü, böylece teni canlanıp pembeleşmiş oldu ama sadeliğini de korudu. Tamam da buluşma saatine kadar o buzun mucizevi etkisi, ter ve yorgunluk yüzünden çoktan bitmiş olacaktı. Sonunda omuz

silkti. Önemli olan İsmail'in beğenmesi değil miydi?

Sıcak bir gündü. Boğaz'a nazır asırlık çınar ve ceviz ağaçlarıyla, sıcaklığa rağmen püfür püfür esen rüzgârıyla, bir yeşillik vahası gibi duran çay bahçesine soluk soluğa vardı Frida. Piknik masaları etrafında, tabure ve sandalyelerde oturmuş kalabalıkta İsmail ve ablalarını bulmakta önce güçlük çekti. Belki de onları hemen bulmak istemediğindendi... Zira kalbi hızlı hızlı atıyordu, ağzı heyecandan kupkuru olmuştu. "Frida buradayız!" diyen İsmail'in sesiyle nerdeyse sıçradı, sakin ve rahat görünmeye çalışarak, bulundukları masaya doğru yürüdü. İsmail, önünde sigara izmaritleriyle dolup taşan bir küllük, sağında ve solunda iki ablası, ona el sallıyordu... Yanaştığında, iki kadın yerlerinden hafifçe doğrulup "Hoş geldiniz" gibi bir şeyler söylediler.

Yüzünde biraz gergin bir tebessümle karşılık verip denize karşı oturdu Frida. Akşam tüm albenisiyle Boğaz'a iniyor, sular güneşin kızıllığında tutuşuyordu. Bu manzara karşısında heyecanı daha da arttı... Masaya getirilen bakır çaydanlıktan bardaklara çay konurken, karşılıklı hal hatır sorulurken, havadan sudan laflar edilirken müstakbel görümcelerini göz ucuyla inceliyordu... Büyük abla, topuz yaptığı griye çalan kumral saçları, kalın çerçeveli gözlüğü, sıcağa rağmen giydiği oldukça kalın kumaştan gri ve bej tayyörüyle, konuşurken karşısındakini pek dinlemeden kendince doğru olanları sıralamasıyla, Frida'ya bir romanın basmakalıp öğretmen tiplemesi gibi görünüyordu. İsmigül sanki daha kırılgan, kendinden daha az emin gibiydi. Giyimi daha süslüydü. Saçlarının rengini besbelli bizzat kendisi, biraz da beceriksizce açmış, kaşlarına kalem, yüzüne pudra sürmüştü, elmacıkkemiklerine ise hafif bir allık. Az konuşuyor, hemen her söylenene kıkırdama şeklinde kısa, kuru bir gülüşle eşlik ediyordu. Her ikisinin de İsmail'in üstüne titrediği ortadaydı. Onlar için hayal ettikleri eşin Frida olmadığı ise, bir an

bile bozmadıkları nezaketin altında, hallerinden belli oluyordu. Bir Yahudi, hem de buralı bile olmayan... Ailesiyle ta Ukrayna'lardan kalkıp gelmiş bir Rus...

Frida bütün o sadeliğine rağmen, Baise Hanım'ın bakışı altında birdenbire kendini her şeyi "fazla", "eksik" ya da "yanlış" olan bir kadın gibi hissetmeye başladı. Elbisesi sanki fazlasıyla beyazdı, tırnaklarındaki oje fazlasıyla kırmızı, saçları omuzlarına dökülmemeli, Baise Hanım'ınki gibi kibar bir topuz şeklinde toplanmalıydı... Beyaz iskarpinlerinin topukları da çok yüksekti. Terliydi üstelik, burnunun ucu mutlaka parlıyor olmalıydı.

İsmail, nişanlısının babası ile ablasının sınır dışı edildiklerini gizleyemeyeceğini düşünerek, olayı ablalarına kısaca anlatmış olmalıydı; zira Baise Hanım boğazını temizleyip hafifçe öksürdükten sonra sesini biraz alçaltarak, "Babanızın ve ablanızın başına gelenlere çok üzüldük... Geçmiş olsun!" dedi, esas konulara geçmeden bir angaryadan kurtulmak istercesine...

Rus asıllı baba herhalde ticaretle "iştigal" ediyordu, kim bilir hangi karanlık iş yüzünden atılmıştı ülkeden... Abla da bir Macar'la evliymiş... Bir sürü şüpheli ecnebi işte, ne olacak! Frida, Baise Hanım'ın aklından bu tür düşüncelerin geçtiğini tahmin ederek gerildikçe geriliyordu. İstediğinden sert bir ses tonuyla, bunun büyük bir yanlışlık olduğunu, yakında bu yanlışlığın giderileceğini belirtti...

Cevap, "Hayırlısı Allah'tan!" gibi ne anlama çekeceğini bilemediği bir cümle ve İsmigül'den kıkırdama şeklinde gelince, daha da tedirgin oldu.

"İsmail, anneniz hanımefendiyle tanışmış bile" dedi birden, ağzını o zamana kadar pek açmamış olan İsmigül; sesi sanki sitemle doluydu. Hem erkek tarafı hem de toplumun çoğunluğuna ait aile olarak, ilk önce onlarla görüşülmesi gerekmez miydi, diye ima ettiğini düşündü Frida.

"Peki, anneniz ne ile iştigal ederler?" diye sordu büyük abla.

Annesinden bahsettikçe çoğul kipini kullanması, Frida'yı için için neşelendirdi. Zira annesi, Türk arkadaşlarının nezaket kurallarına uyarak bu şekilde konuşmaya çalışırken, oldukça komik deyimler uydururdu. Mesela telefonda, önem verdiği bir tanıdığının evde olup olmadığını öğrenmek istediğinde, "Evde yoklar mı" diyeceğine, bütün resmiyetiyle, "Evdeler yok mu?" ya da "Evde yok mudurlar?" diye sorduğu olurdu.

Annesi için "Hocalık yapıyor" dediğinde müstakbel görümcelerinin sanki yüzleri biraz olsun aydınlanıverdi. İşte bu çok iyiydi. "Demek, 'bunların hepsi' gibi ticaretle ya da bankerlikle değil, eğitimle meşgul valide hanım" diye düşünüyor olmalıydılar. Ancak Frida annesinin piyano ve Fransızca dersi verdiğini ekleyince, hafif bir hayal kırıklığına uğradıklarını hissetti. Piyano, Fransızca... Mutlaka çok faydalı olan, ama tam da kozmopolit insanların, Rum, Levanten ve Yahudi "madamların", "matmazellerin" öğreteceği şeylerdi bunlar.

Ardından Baise Hanım, her iki gencin de hekimlik gibi "kutsal" ve "yüce" bir mesleği seçmelerine ne kadar sevindiğini belirtti. İsmail'in bu mesleği seçmiş olmasında büyük bir payı olduğunu hatırlattı. Frida'ya ihtisas ve kariyer planları hakkında ayrıntılı sorular yöneltti. Frida hem cevap veriyor hem de için için kendine kızıyordu. Neden bu kadına, öğretmeninin gözüne girmeye çalışan küçük kız edasıyla cevap veriyordu ki?

Konuşmaya son verme işaretini yine Baise Hanım verdi, ayağa kalktı.

"Tanıştığımıza memnun oldum Frida Hanım, gelecekte daha sık görüşeceğimizi ümit ediyorum" diyerek elini sıktı. Arkasından gelen İsmigül de, "Çok memnun oldum" diye tekrar etti ve ardından yine kıkırdadı.

Her ikisinin de el sıkışları son derece sağlamdı; resmi, basmakalıp sözlerin ardında ilk defa bir sıcaklık sezdi Frida. "Daha sık görüşmeleri" konusunda samimi bir istek... "İsmail'in

ablaları... Onunla mutlaka pek çok müşterek noktaya sahiptirler, onun gibi dürüsttürler, merhametlidirler, zaman içinde anlaşmamamamız için hiçbir sebep yok" diye geçirdi aklından biraz rahatlayarak.

Baise ile İsmigül gittikten sonra kısa bir sessizlik oldu. Sessizliği genç adam şakacı olmaya çalışan bir tavırla bozdu:

"Annen ve ablalarım aradan çıkmış sayılırlar. Elde var üç... Geriye benim annemle erkek kardeşlerim kaldı. Ancak..." Bir anlık tereddütten sonra devam etti:

"İstesem de yalan söylemeyi, gizlemeyi beceremem biliyorsun... Annem Müslüman olmanı çok arzuluyordu. Sen din değiştirmeden evlenirsek, Allah'ın huzuruna açık alınla çıkamayacağına inanıyor. Nikâha gelmeyecekmiş. Zaten sıhhati pek iyi değil, evden dışarı çıktığı yok. Anlayacağın henüz tanışmanız için erken... İlerde, elbette bir yolunu bulacağız... Ağabeyime gelince... Onun namına çok müteessirim."

Frida'ya cebinden çıkardığı bir kâğıdı uzattı:

"Biliyorsun Çatalca'da vazifede. Ona kısa bir mektup yazdım. Önümüzdeki aylarda nikâh için gün alacağımızı, babam öldüğüne göre, o gün ailenin reisi olarak kendisini aramızda görmeyi arzuladığımızı söyledim. Velhasıl adam yerine koyduk, saygı gösterdik... Cevabı telgrafla bugün geldi. Al oku."

Frida kâğıdı eline aldı, üstünde yazılı cümleyi ve imzayı okudu:

Benim artık İsmail diye bir kardeşim yoktur stop İskender Bosnalı

Sonra tek kelime söylemeden İsmail'e geri verdi.

"Hastaneye dönmeliyim" dedi İsmail. "Bu gece nöbetçiyim. Pazartesi görüşürüz seninle."

Frida yine konuşmadan başıyla onayladı. Hızla uzaklaşan İsmail'e bakmadan bütün dikkatini içtiği çaya verdi.

Olayların ve insanların baskısı, birden kendisine fazla gelmeye başlamıştı.

İlk defa bu cuma akşamı vapura binip Moda'ya gitmekten ve İsmail'i hafta başına kadar görmemekten, mutluluk değilse bile bir tür rahatlama duyuyordu.

***

Annesiyle oturup banka hesaplarına bakmaları gerekiyordu. Babasının bankadan çektiği parayla bütçeleri iyice kısıtlanmıştı. Bütçeyi iyi idare etmek, Emmaların bıraktığı meblağa dokunmamak, kimseye muhtaç olmamak için her kuruşun hesabını çok dikkatlice yapmaları lazımdı. Ertesi günü de kitap okuyarak, müzik dinleyerek, sohbet ederek geçireceklerdi. Belki akşamüstü kol kola Bahariye'deki Kaman'a kadar gidip dikiş ipliği, yün, düğme gibi öteberi alırlardı.

Ancak akşam eve vardığında, annesi onu yüzünde hüzün dolu bir ifadeyle karşıladı.

Hayır, kötü bir haber yoktu, hatta haberler iyi sayılabilirdi, babasından bir mektup gelmişti, varır varmaz çektiği telgraftan sonra ilk mektubuydu bu. Samuel Şulman işlerini düzene koyduğunu anlatıyordu mektupta. Bronia bunları söyledikten sonra, büfenin üzerinde duran mavi mürekkeple yazılı beyaz kâğıdı alıp Frida'ya biraz tereddütlü bir şekilde uzattı.

"Seni de yakından ilgilendiren cümleler var."

Frida içini çekti. Bugün ikinci kez ona bir kâğıt uzatılıyordu ve bu kâğıttaki satırların da onu mutlu edecek türden olmadığını tahmin ediyordu.

Anvers, Nisan 1946

Pek Sevgili Karıcığım,

Savaştan dolayı yerle bir olmuş bir Avrupa'da trenle meşakkatli bir yolculuktan sonra nihayet Anvers'e, kuzenin

Raymond'un yanına vardım. Sana bu satırları onun evinden yazıyorum... Kendisi ve ailesi savaşın yaralarını yeni yeni sarabiliyor. Ancak nispeten şanslı sayılabilir. Pek çok Yahudi elmas taciri gibi savaş çıkar çıkmaz karısı, çocukları ve kardeşi Georges ile Belçika'yı terk edip İngiltere'ye yerleşmek gibi akıllı bir iş yapmakla kalmadı. Meğerse savaş zamanında stoklarını kurtarmak için bütün elmas tacirleri bir araya gelip "Correspondence Office for the Diamond Industry" diye bir büro kurmuşlar. Dolayısıyla barıştan hemen sonra Anvers'e döndüklerinde bu stoklar sahiplerine iade edilmiş ve onlar da çok büyük bir zarara uğramadan tekrar elmas işine başlamak üzere kolları sıvamışlar.

Bana da işinde bir vazife vermeyi vaat etti. Ama uygun bir vazife bulmasına henüz zaman var. Ben de bu arada buradan götürdüğüm küçük meblağ ile idare etmeye çalışıyorum.

Çok zor günler geçirdik ve henüz sıkıntılarımız son bulmuş değil. Maalesef hepimiz bir tarafa dağıldık. Ama yüce Tanrı'nın bize acıyacağını ve çok yakında tekrar bir araya geleceğimize inanıyorum. Bu korkunç yanlışlık mutlaka giderilecek. Ben Türkiye'ye dönüp Frida'yla sana sarılabileceğim. Geri dönemezsem de sizleri buraya çağırırım. Frida tıp diplomasının muadilini alıp mesleğini burada icra edebilir; ancak Emma'yı ve yakında doğacak olan ilk torunumuzu ne zaman görebileceğimiz meçhul. Macaristan artık bir halk cumhuriyeti ve orada giriş çıkışlar pek kolay olmayacağa benziyor. Ne yapalım! Kendi kaderini kendi seçti. Tanrı yardımcısı olsun.

Frida'ya gelince, ona lütfen benim tarafımdan söyle, bir çılgınlık rüzgârına kapılıp gitmişti, artık kendine gelsin. Özünü inkâr edip soyunu yok etmekle, Nazilerin yarım bıraktıkları işi devam ettirmesin. Fakat illaki, dinimizden olmayan biriyle evlenmek gibi çılgın kararında ısrar edecek olursa, ona şunu mutlaka bildir:

Öyle bir durumda ben üstümdeki esvapları parçalayıp yırtar,[42]

42. Üstündeki kıyafeti parçalayıp yırtmak, Yahudilikte birinci derecede bir yakının ölümü için tutulan matem işaretlerinden biridir.

ardından Kadiş[43] duasını okurum. On bir ay[44] kızımın yasını tuttuktan sonra da onu kafamdan ve yüreğimden ebediyen silerim. Son sözüm budur. Bunu yapmazsam, bana Samuel Şulman demesinler.

Seni ve tabii kızım olmaya hâlâ layıksa, Frida'yı sevgiyle kucaklıyorum sevgili Bronia.

Kocan Samuel Aronoviç Şulman

Frida acımasız bir elin yüreğini hoyratça burktuğunu hissediyordu. Acı öylesine büyüktü ki bir an için nefesi kesildi; ancak, renk vermemeye, mektubu annesine iade ederken zoraki bir gülümsemeyle işi şakaya vurmaya çalıştı:

"Anvers şehri, elmas tacirleri... Eyvah, eyvah! Yoksa babama kavuştuğunuzda, onu başında geniş siyah bir şapka, üstünde siyah bir kaftan, yanaklarından aşağı sarkan *peyot*[45] ve uzun bir sakalla mı göreceğiz, ne dersin anneciğim?"

Bronia da, kızının titreyen sesinin farkına varmış olmasına rağmen gülümsemeden edemedi:

"Her şeye tamam da *peyot*'a hiç ihtimal vermem. Uzatacak saç mı kaldı babanda?"

***

"... Ebediyen silerim. Son sözüm budur." Bunları gerçekten inanarak yazmış olabilir miydi babası? Sahiden yapar mıydı? Bu tür davranışlar, Ortaçağ'da Ukrayna'nın, Moldavya'nın *stetl*'lerinde olurdu, 1946'da İstanbul'da değil...

Ama maalesef, her dediğini yapardı babası.

Ya İskender Bosnalı'ya ne demeliydi:

43. Yahudi dininde Aramice okunan en önemli, en yüce duadır. Ölen bir kişinin ardından da okunur.

44. Yahudi dininin kurallarına göre yas süresi.

45. Çok dindar Yahudilerin başlarındaki bütün saçlarını kazıdıktan sonra, şakaklarından aşağıya sarkıtıp zülüf şekli verdikleri uzun saç tutamları.

"Benim artık İsmail diye bir kardeşim yoktur."

İsmail'in annesi ise, Allah'ın huzuruna açık alınla çıkabilmek için kendisiyle görüşmek istemiyordu.

Ne oluyordu bunların hepsine! Demek bu kadar basitti, öz kızını, öz kardeşini, "kızı, kardeşi olmaya layık değil", "gerektiği gibi davranmıyor" diye bir kalemde silmek, ölmüş kabul etmek. Öz oğlunun nikâhına gelmemek. Babasının mektubunun son cümlelerini hatırladıkça Frida'nın gözleri buğulanıyor, vücudu ateş nöbetine yakalanmış gibi tir tir titriyordu. Yer yer kâğıda yayılan soluk mavi bir mürekkeple yazılmış satırlar gözlerinin önünden bir türlü gitmiyor, telgraftaki o acımasız cümle beyninde dönüp duruyordu; başı öne eğik, kafasında babasıyla ve İsmail'in, tanımadığı ağabeyiyle hesaplaşıp onları ikna etmeye çalışarak, tramvay istasyonuna kadar yürüdü...

Eminönü'nden tramvaya binip Cerrahpaşa Hastanesi'nin önünde inecekti. Ne olursa olsun İsmail ile konuşmalıydı. Bunları onunla paylaşmalıydı. Belki de... Evet, belki de ayrılmalıydılar. Bu lanetler üstlerine kapkara bir bulut gibi çöküyordu, eninde sonunda her şeyi zehirleyecekti. Hayatlarını, ilişkilerini... Hayır, herkesin sandığı kadar güçlü değildi Frida. Pes ediyordu. Her şeyi bitirmek istiyordu. Sonuçta her şeyi yıkarak "onlar" kazanmışlardı.

Ne derse desin, ne yaparsa yapsın, yıkmanın zamanıydı ve artık elinden gelen hiçbir şey yoktu.

Birden yanlış yönde bulunduğunun farkına vardı. Karşıya geçmeliydi. Raylar boştu. Tramvay sesi de duyulmuyordu. Tereddütlü bir adım attı. Bir adım daha. Üçüncü adımda tramvayın geldiğini haber veren bildik uğultu kulaklarına doldu. Arkadan bir ses, "Bayan geri çekilsene!" diye bağırdı. Fakat Frida artık geri çekilmek için çok geç olduğunu düşünüp karşı tarafa doğru koşmaya karar verdi. Uğultunun daha da artıp her yeri kaplaması ve bir cismin ona inanılmaz bir sertlikle çarpmasıyla şuurunu kaybetti.

Haziran 1946
Cerrahpaşa

İsmail, hocanın başladığı bir apandisit ameliyatını bitirmekteydi. Tam hemşireden dikiş iğnesini alıyordu ki birdenbire kapı açıldı, Hasan onbaşı hızla içeri girdi, masanın üstünde yer alan bone ve maskelerin birini alelacele giyerek yanına yaklaştı; sesi telaşlıydı:

"Doktor bey, biraz dışarı gelin! Mühim bir hadise var!"

İsmail ona bakmadan öfkeyle cevap verdi:

"Zamanı mı şimdi! Ameliyatı daha bitirmediğimi görmüyor musun?"

Onbaşı istifini bozmadı:

"Çok mühim ama doktor bey, aşağıya birini getirmişler, galiba sizin yakınınızmış, Eminönü'nde tramvay çarpmış, yol ortasına fırlatmış, baygın yatıyor, aşağıda tanıyanlar çıktı, Frida Yenge bu dediler, bilmek istersin, diye düşündük."

İsmail "Frida" adını duyduğu an kanının donduğunu hissetmişti. Elinde iğneyle onbaşıya doğru döndü. Adamın yüz ifadesi durumun söylediğinden daha da kötü olduğunu açığa vuruyordu.

"Nerede şimdi?"

"Alt katta, poliklinikte, sedyede."

Anladı. Sorularla kaybedilecek vakit yoktu. Yanındaki stajyere, "Dikişleri sen atarsın" deyip onbaşıya döndü tekrar:

"Nabız nasıl? Tansiyon? Solunum? Kan kaybı çok mu? Kesikler, kırıklar? Derhal röntgen çektirmeli."

Sorular ve kararlar, düşünmesine dahi gerek kalmadan dudaklarından bir çırpıda dökülüverdi. Ağır bir kaza geçiren kim olursa, hakkında soracağı ilk sorular, vereceği ilk kararlardı bunlar.

Bir yandan konuşuyor, bir yandan da maskesini indirip bonesini ve eldivenlerini çıkararak ameliyathaneden dışarı çıkıyordu. Onbaşının arkasından gelip gelmediğine bakmadan merdivenin basamaklarını dörder dörder indi, önündeki kapalı kapılara omuz mu vurdu tekme mi attı, farkına dahi varmadan, Frida'nın bulunduğu bölüme soluk soluğa ulaştı. Frida tekerlekli bir sedyeye yatırılmıştı. Yanında bir başka onbaşı nabzını tutuyordu. İsmail'in gözüne ilk çarpan, omuzlarına saçılmış saçları oldu. Kanla yapış yapış olmuşlardı. Kan gözünden, yüzünden ve ensesinden aşağılara akmış, kaza anında üstünde olan lacivert keten tayyörün ceketine ve lacivert puantiyeli beyaz bluzuna bulaşmıştı. İsmail başındaki adamın anlattıklarını fazla dinlemeden, onu nerdeyse kenara itti ve Frida'nın üzerine eğildi. Kanın kurumuş olduğunu gördü. Beline kadar örtülü çarşafı sıyırıp yere attı. Birileri eteğini, jartiyer ve çoraplarını çıkarmıştı. Üstünde sadece beyaz donu vardı. Vücudun alt kısmında ilk bakışta göze çarpan, sadece kocaman morluklardı. Kesik ve sıyrık yoktu. İsmail kolları, bacakları, kaburgaları, köprücükkemiğini ve leğenkemiklerini hızlı ama dikkatli bir şekilde yokladı. Kaburgalarda kırık vardı mutlaka. Kol ve bacakların birinde ya da ikisinde de... Atele alınıp sabitlenecek, istirahatla iyileşecekti bu kırıklar. Köprücükkemiği kırıkları ise, omuz üçgen sargıya alınarak iyileştirilebilirdi, kaburgalar da istirahat ve zamanla kaynardı. Bütün bunlar can sıkıcı ama korkutucu değildi.

Ancak kafatasında kırık olduysa, beyne hasar geldiyse...

Gözlerini yeniden Frida'nın başına çevirdi. Bu kadar çok kan aktığına göre kafatasında mutlaka sıyrık ve deride kesikler olmalıydı. Gözlerin etrafındaki kocaman yuvarlak morluklar, kafatası kırıklarının sebep olduğu cilt altı kanamalardan kaynaklanıyor olmalıydı. Usulca fısıldadı: "Frida, beni duyuyor musun? Duyuyor musun beni?" Şuuru kapalı, solunumu besbelli rahatsızdı. Acaba nefes yolunu tıkayan bir şey mi vardı? Frida şimdi bir öksürük nöbetine tutulmuş, sarsıla sarsıla öksürüyor, boğulacak gibi oluyordu. Sinüsler yoluyla ciğerlere kan doluyor olmalıydı.

Onbaşıya döndü:

"Aspire edeceğiz!"

Kan ve mukustan kurtulunca solunum biraz olsun düzene girdi. Göğse stetoskobu dayadı, dinledi, evet artık kesin düzene girmişti. Kalp atışlarını da dinledi. Bütün bunları yaparken, bakışlarını Frida'nın gözünün etrafındaki morluklardan bir türlü ayıramıyordu.

Ama önce karın içi kanama olup olmadığını kontrol etmesi lazımdı. Muayene etti. Batın normal yumuşaklıktaydı. İyi. Ama tabii hiçbir şey siyah ya da beyaz olmazdı bu konuda. Karnı sürekli kontrol etmek lazımdı. Nabzı ve tansiyonu da...

"İlk bakışta batın ve toraksta mühim lezyonlar meydana gelmemiş. Saçını tıraş et. Gazlı bezle de kafadaki, yüzdeki kanı sil" dedi onbaşıya kararlı ve sakin çıkarmaya çalıştığı bir sesle.

Şimdi Frida'nın kestane rengi ipeksi saçları, kıvırcık olmadığına o kadar çok üzüldüğü o güzel saçları, acil bölümünün kırmızı-siyah döşeme taşlarının üzerinde küçük bir yığın halinde duruyordu.

"Röntgen çekilecek. Kafa, toraks, batın... Film yok demesinler sakın. Dün Kızılay'dan yeni alındığını biliyorum!" diye bağırdı birden. Bastırmak zorunda kaldığı acısını öfkeyle dı-

şa vuruyor, böylece biraz olsun rahatlıyordu.

Bir şey unutmuş olabilir miydi? Böbrekler. İdrarda kan var mıydı? Çok kan kaybederse transfüzyon yapılabilirdi, yani başkasından kan alınıp ona verilebilirdi belki, ama bu yepyeni uygulama oldukça tehlikeli diye biliniyordu. İsmail buna pek sıcak bakmıyordu. Yine de gerekirse yapılacaktı, icabında uyarsa kendi kanından verirdi...

"Doktor bey, gelir misiniz? Mide röntgeni çekmek için onu birinin ayakta tutması lazım!"

Tabii, karın röntgeni çekilerek, batın içinde organ yaralanmasından kaynaklanan serbest hava olup olmadığına bakılmalıydı. Kollarının arasında kırık bir oyuncak bebek tutuyormuş gibi Frida'yı koltukaltlarından yakaladı. Onbaşı ayaklarını tutuyordu. Röntgen odası her zamankinden daha mı soğuktu, yoksa ona mı öyle geliyordu?

"Üstüne bir şey örtelim, üşümesin" dememek için kendini zor tuttu.

"Diyafram altında serbest hava yok gibi! Her şey normal gözüküyor!"

"'Gibi'lerle, 'gözüküyor'larla işimiz yok burada! Film net değil, ötesi yok! Yeniden çekelim!"

"Aman yapmayın doktor bey, filmleri böyle harcayamayız. Miktarları sayılı, siz de biliyorsunuz!"

"O halde parasentez yapacağız."

Karın içine belirli yerlerden iğne batırıp aspire ettikten sonra bir anlık rahatladı. Gerçekten de her şey normaldi. Artık sadece başa odaklanacaklardı.

Onu bir odaya aldırmış, onbaşının da yardımıyla, üstündeki tayyör ceketini ve bluzu makasla kesmiş, hastane önlüğü giydirmişti. Bunları yaparken adamı dinliyordu. "Yengeyi getirenlerin dediğine göre, Eminönü'nde tramvayın ikiye ayrıldığı istasyonda olmuş kaza. Dalgınmış, hatta af buyurun ama biraz şaşkın gibi yürüyormuş, karşıdan karşıya geçmek

istemiş, tramvay sırtından vurup onu havalandırmış, raylara kafa üstü düşmüş."

"Getirenler kimlerdi?"

"Vatman, birkaç yardımsever vatandaşın da yardımıyla, onu içeri alıp çıngırağını öttüre öttüre buraya kadar getirmiş. Allah razı olsun adamdan, hiçbir kabahati yoktu, yine de sıtmaya tutulmuş gibi titriyordu, bundan başka bir yardımım dokunabilir mi, diye sordu. Kapıdan ben aldım yengeyi, ilk müdahaleyi Mustafa onbaşıyla birlikte yaptık."

İsmail artık dinlemiyor, Frida'ya endişeyle bakıyordu. Tekrardan nabız ve tansiyon ölçülmeliydi.

"Solunum tekrar bozulursa oksijen tüpü ve maske lazım gelecek" diye mırıldandı.

Gözü bir daha Frida'nın şimdi bir genç oğlanınkini andıran başına ilişti. Dışarıdan gözüken sıyrıklar temizlenmiş, tentürdiyot sürülmüş, kanama durdurulmuştu. Ancak şuur yerine gelmediğine göre, sarsıntı içerde bir travmaya yol açmış olmalıydı. Hematom, beyin ödemi... Tarifi imkânsız bir endişeyle, gözkapaklarını kaldırıp oftalmoskopla gözbebeklerini inceledi. Sağdaki epey büyümüştü. İsmail kalbinin, nefesinin giderek sıkıştığını hissetti. Sinirde ödem vardı. Kafa içinde basınç artmıştı. Belki de tanı koyabilmek için ameliyat gerekecekti. Ancak bu konularda hocanın mutlaka fikri alınmalıydı. Frida'yı onbaşıyla baş başa bırakarak, aynı merdivenleri yine dörder dörder çıktı ve cerrahi kliniğinin Marmara'ya bakan balkonunun kapısını hızla itti.

Balkonda sigara ve kahve molası vermekte olan hoca olanları duyup asistanın yüz ifadesini de görünce, tek kelime söylemeden onunla birlikte aşağıya indi.

Genç kadını o da muayene ettikten, gözkapaklarını kaldırıp gözbebeklerine baktıktan sonra asistanına döndü, kendine has bir hareketle yakasından tuttu:

"Yani evet, yani bu geceyi bekleyelim. Durum daha kötü-

ye giderse açarız bakarız, ama şimdilik biraz bekleyelim, takip edelim."

"Tamam hocam, takip edelim. Ağrıya cevap verdikçe, ışık refleksi kaybolmadıkça..."

"Evet yani, tabii tansiyon da çıkmayacak, bradikardi de gelişmeyecek... Bu durumda giderek açılması, şuurunun yerine gelmesi umudu var. Yani, evet, ancak sıkı bir takip lazım."

"Ben hep buradayım!"

Hoca, İsmail'e uzun uzun baktı. Besbelli aralarındaki bağı ya biliyordu ya da anlamıştı. Bir şeyler söyleyecek gibi oldu, belki teselli lafları, belki cesaret verici sözler veya tam aksine umut kırıcı bir tanı... Fakat sonunda vazgeçti. Yakasını nihayet bıraktıktan sonra kuru bir geçmiş olsun mırıldandı. Tıpkı babası için yaptığı gibi...

Önce babası, şimdi de Frida... Aynı mekân, aynı hoca, aynı "evet"li, "hayır"lı, "yani"li muğlak sözler! İsmail bir an için derinden ürperdi.

Ardından hızla toparlandı. Korkma ve üzülme hakkını kendine daha sonra tanıyacaktı. Şimdi yapılacak çok iş vardı.

Frida hastaneye getirileli üç saat bile olmamıştı ancak İsmail kendini onunla birlikte başka bir evrene fırlatılmış gibi hissediyordu. Üç saatten beri düşüncelerinin merkezinde sadece o ve geçirdiği kaza vardı. Her ihtimali düşünmüş, her önlemi almıştı. Ancak yine de bir şeyler unuttuğu hissine kapılıyordu.

Tabii. Evet, hem de en önemlisi! Frida'nın annesine haber vermeliydi. Bir ay önce kocası ve karnında çocuğuyla kızlarından biri, yirmi dört saat içinde açıklanmayan bir nedenle sınır dışı edilmiş olan bu kadına, şimdi öteki kızının kaza geçirdiğini, baygın olduğunu, akıbetinin de henüz belli olmadığını bildirecekti.

Derin bir nefes aldı, servisin dışında duvara asılı telefona doğru yürüdü. Ezbere bildiği numarayı çevirdi. Bir iki ça-

lıştan sonra, endişeli bir sesle "Alo" diyen Bayan Şulman açtı telefonu. Endişeli olmakta ne kadar da haklıydı... İsmail bir an için, Frida'yla sohbet etmek için evlerini aradığı, annenin sesini duyunca sessiz kaldığı, sonunda öfke dolu bir "*Nahal*!" işitip utandığı, beş yıl önceki cumartesi günlerine dönmeyi arzuladı.

"Bayan Şulman, iyi günler efendim, ben Doktor İsmail. Frida... Frida burada yanımda, Cerrahpaşa'da, bir kaza geçirmiş... Hayatta efendim, hayatta... Telaşlanmayın lütfen, emin olun en iyi şekilde bakılıyor, bütün tetkikleri yapılıyor, ben de hep yanı başındayım; hayır, şimdilik kendinde değil, evet derhal gelseniz iyi olur."

Tek çare buydu işte: Herhangi bir hastanın yakınıyla konuşuyormuş gibi davranmak! O durumda haberi nasıl veriyorsa öyle vermek. Lafı dolandırmadan, yatıştırıcı ama kesin bir üslupla, belli bir mesafeyi koruyarak...

Kadının ahizenin öbür tarafında duyduğu haykırışlarından, hıçkırıklarından etkilenmemeye çalışarak, aynı kesin tavırla devam etti:

"Şu anda koğuşta yatıyor. Akşama müstakil bir odaya almaya çalışacağız. Gelir gelmez kapıdakilere adımı söyleyin. Sizi onun yanına götürürüm. Geldiğinizde daha fazla malumat veririz. İyi günler efendim. Geçmiş olsun!"

Kapadı. Daha fazla vakit kaybetmeye ve kaybettirmeye hakkı yoktu. Bir an önce de Frida'nın yanına dönmek istiyordu.

Ondan ameliyata girmek için istemeye istemeye ayrıldı. Üç ameliyata girip çıktı. Döndüğünde, Bayan Şulman acilde hâlâ kıpırtısız, şuursuz yatmakta olan kızının yanı başında, ayaktaydı. Herhalde onu çağırtmak istemiş, ameliyatta olduğunu öğrenince kendi imkânlarıyla, bozuk Türkçesiyle sağa sola sorular sorarak, kızını bulmuştu. Zaten Cerrahpaşa Hastanesi, idare, amfi, dahiliye ve cerrahi bölümlerinden ibaret, hepi topu birkaç yüz yataklı bir hastaneydi.

Ev ziyaretinden hatırladığı uzunca boylu, oldukça şişman, gösterişli, dediğim dedik kadın, şimdi adeta ufalmış ve bitkin gözüküyordu. Gözleri kıpkırmızıydı. İsmail onun yanına gitti.

"Gözlerini açtı mı?"

"Yok, hayır evladım, gözleri kapalı, öylece yatıyor geldiğimden beri."

Kadının sesi titremeye başlamıştı. "Kurtulacak mı İsmail? İyileşecek mi? Sen ne diyorsun?" Kadının ona adıyla hitap etmesi, "sen" demesi, Türkçesinin heyecandan daha da bozulmasından kaynaklanmıyordu. İsmail bütün endişesine, acısına rağmen bunu hemen hissetti. Bu kadın sevgiyle, şefkatle hitap ediyordu. İçinde bir şeyler eridi, gün boyu yaşamış olduğu yoğun heyecanların da etkisiyle, gözlerinin dolduğunu hissetti.

Yutkundu. "Henüz bir şey belli değil ama hoca umutlu göründü. Çok yakından takip edeceğiz. Benim size tavsiyem, tabii siz de münasip görürseniz, artık evinize gidip biraz dinlenmeniz... Siz bana gündüzleri lazımsınız. Biliyorsunuz gündüzleri Frida'nın başında sürekli duramam, ameliyat yapıyorum; ama siz yanında olursanız, benim de içim daha rahat olur. Ben de bütün gece başında bekleyeceğim."

"Bütün gece burada ayakta, hiç uyumadan olur mu evladım? Hasta olacaksın!"

"Onu benim odama, yani asistan odasına aldıracağım. Ben orada sandalye üstünde biraz uyuklarım, uyanırım, ameliyat notları yazarım, siz beni merak etmeyin, yıllardır alışığım ben buna!" dedi İsmail.

Tam o sırada onbaşı gözüküp şu anda işi olmadığını, "Doktor beyin 'yenge'yi odaya götürmesine yardım edebileceğini" bildirdi. İsmail ile birlikte hâlâ sedyede olan Frida'yı mümkün olduğunca sarsmadan odanın yolunu tuttular. Bronia da kızının birkaç eşyasını alıp peşlerinden gitti.

Frida'yı yatırdıktan ve eşyasını, kapısı bir türlü kapanma-

yan daracık küf kokan dolaba iyi kötü yerleştirdikten sonra İsmail zorlukla ayakta duran kadını hafifçe kolundan tutarak, kapıya kadar ona eşlik etti. Artık bir an önce Frida'yla yalnız olmak istiyordu.

"Yarın saat dokuzdan itibaren burada olabilirseniz çok iyi olur. Gelir gelmez de beni çağırtın. Ameliyatta değilsem gelirim. Böylece nöbetleşiriz!" dedi.

Bir süre arkasından bakakaldı. Her şeye rağmen başı dik yürüyüşü, Frida'nınkini andırıyordu.

Gün boyu sevgilisi için yapılabilecek her şey yapılmıştı. Gün boyu, kendisinin ve arkadaşlarının güçlerini, bilgilerini, becerilerini seferber etmişti. Bundan sonrası artık Allah'a kalmıştı. Allah ya da herhangi insanüstü bir güç... Çünkü hiç kimse onun kadar insanoğlunun sınırlarını bilemezdi.

Kendini müthiş yorgun hissediyordu şimdi. Oysa gece boyu uyanık kalmalı, Frida'nın nabzını sürekli kontrol etmeliydi. Bu işi başkasına devretmek söz konusu olamazdı. Sigara. Acilen bir sigara yakmaya ihtiyacı vardı. Ancak çoğu hocalarının rahatlıkla yaptığı gibi, ameliyathanede, koğuşlarda, hasta odalarında içilmesine karşıydı İsmail. Kendini balkona attı, Yenice'sini yakıp, derinden birkaç nefes çekti; güneş ışınlarının, Marmara Denizi'ni turuncumsu bir kırmızıya boyayarak, Langa bostanlarının ve eski ahşap evlerin üzerine düşmesini bir iki dakika seyretti. Biraz sakinleşti. Sonra odaya dönüp sandalyeyi yatağın yanına, iyice yanına çekti. Frida'nın küçük elini kendi ellerinin içine alıp nabzını yoklamaya başladı. Kendisi çocukken, annesinin yaptığı gibi dudaklarıyla alnına bir öpücük kondurarak ateşini ölçtü. Artık oda karanlıktı. Dışarıda bir hastanenin alışılmış gece sesleri duyuluyordu, ama bu odaya kimseler girmezdi. Gözyaşlarını salıverebilirdi. Gözyaşları durmaksızın yanaklarına akıyordu. Birkaç kere koluyla gözlerini ve burnunu sildi. Burnunu çekti.

Çok sonra sıçrayarak uyandığında, Frida'nın eli onun elinde, kendinden geçtiğinin farkına vardı. Her tarafı ağrıyordu. Özellikle sırtı ve boynu tutulmuştu. Birazdan sabah olacak, ameliyatlar başlayacaktı; biraz olsun dinlenmesi lazımdı. Ancak Frida'nın elini bıraktığı an, onun bir bilinmeyene doğru kayıp gitmesinden korkuyordu.

Ezan sesi duyuluyordu şimdi. İsmail, bu en bitkin, en güçsüz anında çocukluğundan gelen eski bir alışkanlıkla doğruldu, kendine çekidüzen verdi. Karanlığın giderek dağılmasıyla, Avrupa'dan gelen ekspres trenin sesi yükselip bu saatlerde daima daha iyi duyulan gemilerin sirenlerine, motor gürültülerine karıştı. Odanın yüksek penceresinin siyahı önce koyu griye çaldı, sonra tamamıyla inci rengine dönüştü... Gecenin kör karanlığının yerini şafağın donuk ışığı aldı... Koridorda hastaların ve hasta refakatçilerinin terliklerini sürüyerek çıkardıkları ayak seslerine, hemşirelerin çok daha hızlı ve kararlı, onbaşıların ise yeri sarsacak sertlikteki ayak sesleri karışıyordu. Bir refakatçi telaşlı bir sesle hastabakıcıya serumun bittiğini bildirdi. Sedyeyle taşınan bir hasta bağırarak geçti. Odaya yakın olan erkekler koğuşundan iniltiler taşıyordu. Hastanenin 36 model Chevrolet ambulansı yeni gelmiş olmalıydı ki aşağıda giriş kapıları hızla açıldı... Sedyeler indiriliyor, hasta ve hasta yakınlarının feryatları birbirlerine karışıp uğultu halinde yükseliyordu.

İsmail bir daha silkindi, üstünü başını tekrar düzeltti. Başucu masasında duran sürahiden bardağa su koyup içti. Kapı tıklatılıp kendisine haber verilmesini beklemeden, aşağıya polikliniğe inip olup bitenlere bakacaktı; sonra hastalara viziteye çıkacaktı, pansumanlar yenilenecek, tedaviler yapılacaktı. Ardından uzmanla ve hocayla birlikte bir vizite daha. Ekstradan tahliller isteyecekti hoca, tedavilere eklemeler yapacaktı. Nihayet ameliyatlara girecekti peş peşe. Boş kalan her zaman kırıntısını da Frida'nın durumunu takip etmeye

ayıracaktı. Zaten hoca da vakayı ele almıştı; meslektaşlarına da danışacaktı.

Frida'ya son bir kere göz attı. Derin bir uykudaymış gibi solukları sakindi. Genel durumu dünkünden sanki daha iyiydi...

"Frida, bir iki saate kalmaz yine gelirim seni görmeye" diye fısıldadı, kendisini duyar ve anlar umuduyla. Yine tepki alamayınca bir an için kanının vücudundan çekildiğini hissetti... Olmayacaktı, olamayacaktı, kaybedecekti onu... Bir şeyler yapmalıydı, hemen, şimdi! Onu ameliyathaneye taşımak, açmak, sorunu görerek, elleriyle dokunarak halletmeye çalışmak...

Ama pekâlâ biliyordu ki Frida için şu anda yapılacak tek şey, tetikte bir bekleyişti. İlk üç günlük kritik devre atlatılırsa, beyin giderek şişmez ve intrakranial basınç artmazsa... Tabii kanama da olmazsa...

Çaresiz bekleyecekti.

Beklemek! Kendisi için en zor olanı!

Sonraki günlerde Frida idrar söktürücü, hipertonik tuzlu su serumu, kortikosteroid ve oksijenden oluşan tedaviye beklenenden iyi ve hızlı cevap verdi.

Bir hafta içinde nörolojik tablo iyiye gitmeye başladı. Artık ağrılı uyarana anlamsız sesler ve sızlanmalarla dahi olsa cevap veriyordu.

Bir iki gün sonra ağrıyla gözlerini açtı, gözlerini açtığında gördüğü ilk kişi İsmail oldu, ertesi gün sesini çıkarmaya başladı.

Ve kazadan yaklaşık on beş gün sonra, bir sabah ilk mantıklı cümlesini kurabildi.

Ondan sonra iyileşmesi şaşırtıcı bir şekilde hızlandı.

İnşa etmenin zamanı

Eylül 1946
Moda

Budapeşte, Ağustos 1946

Çok sevgili Fridacığım, bir tanecik kardeşim,

Nihayet Budapeşte'deyim ve Ferenc bir haftadır yanımda. Eski Yahudi mahallesinde, annesiyle babasının evinde kalıyoruz. Fakat bana sorarsan kendimi bir rüyada gibi hissediyorum. Her şey o kadar hızlı gelişti ki bu kadar kısa zamanda, bu kadar çok değişik olayı, bu kadar yeniliği yaşamış olmam imkânsız gibi geliyor.

Sana bu bitmek bilmez seyahatimin bazı ayrıntılarını anlatayım.

Filistin'de Sara Hala'nın yaşadığı kibutzda bir süre bekledikten sonra (kibutz yaşamı ayrı bir mektuba ancak sığar, şimdi sana sadece taze haberler vermek istiyorum) Pire'ye giden bir gemiye bindim. Atina'dan trenle Bükreş'e geçtim ve orada Ferenc ile nihayet birbirimize kavuşabildik. Romanya üzerinden de nihai hedefimiz Budapeşte'ye vardık.

Bükreş ila Budapeşte arası tren yolculuğumda, adeta fıkra gibi bir olay yaşadım, eminim seni de güldürecek:

Kompartımana yerleşir yerleşmez, içeri gençten bir Sovyet askeri girdi, önce Ferenc'in pasaportuna baktı, sonra da benimkine. Ancak benimkini inceledikçe, besbelli hayretler içinde kaldı ve aramızda Rusça şöyle bir diyalog geçti:

"Pasaportunuz İspanyol vatandaşı olduğunuzu gösteriyor, ancak Odessa doğumlusunuz."

"Evet."

"Fakat pasaportunuz aynı zamanda Türkiye'den bir çıkış damgası taşımakta."

"Aynen öyle!"

"Gördüğüm kadarıyla, Filistin'den geliyorsunuz."

"Doğrudur."

"Bir süre Atina'da, sonra da Bükreş'te kalmışsınız!"

"Evet kaldım."

"Peki, şimdi yolculuk nereye?"

"Budapeşte'ye."

"Ne amaçla?"

"Gördüğünüz gibi bir Macar'la evliyim ve orada yeni bir hayata başlamak istiyoruz!"

"Anlıyorum bayan. Ancak size mutlaka son bir soru sormalıyım."

"Tabii sorun!"

"Affedersiniz, *Sind Sie Messhüge*?"[46]

Genç asker kompartımanı çoktan terk etmişti ama biz Ferenc'le yorgunluğun ve heyecanın da tesiriyle hâlâ gülüyorduk. Sonunda Ferenc gözlerinden gelen yaşları silerek, şöyle dedi: "Deli olmasına delisin karıcığım. Ancak mademki bu genç adam da Yahudi, böyle bir güzergâha en son onun şaşırması lazımdı, öyle değil mi?"

İşte böyle Fridacığım. İstanbul'da telaşlı hazırlıklar ve acıklı vedalaşmalarla geçen o kâbus gibi yirmi dört saatin bitiminde, seninle evimizin kapısında son defa sarılıp öpüştüğümüzde birbirimize söylediklerimiz hâlâ aklında, değil mi? "Asla ve asla cesaretimizi ve umudumuzu kaybetmeyeceğiz!" Ben bu sözlere şimdi şunları da eklemek istiyorum: "İstikbale güvenle ve maziye hasret duymadan bakacağız!"

46. Yiddiş dilinde "Siz deli misiniz?"

Bak, her ikimiz de hedeflerimize gittikçe daha çok yaklaşıyoruz.

Ben sevdiğim erkekle birlikte, yıllardır hayal ettiğim bir düzenin içinde, zaten bir iki yıl içinde yerleşmeyi düşündüğümüz, adaletin ve eşitliğin hâkim olduğu bir ülkede yaşamaya hazırlanıyorum. İlk çocuğumu, kısmetse bu ülkede doğuracağım. Macar Halk Cumhuriyeti'nde...

O gün babamın kapısını çalan emniyet memurları süreci biraz hızlandırmaktan başka bir şey yapmadılar. Belki de hızlandırmaları, bizler için en hayırlı karardı.

Sen, mesleğini icra ederek, artık tam vatandaşı olacağın ülkeye canı gönülden hizmet edeceksin.

Burada oldukça zor bir alışma dönemindeyim. Kaldığımız daire küçük, Ferenc'in annesi ve babası yaşlı, savaş yılları onları huysuzlaştırmış, oldukça tahammülsüz yapmış; onlarla şimdilik Almanca konuşuyorum, ama en kısa zamanda Macarca öğreneceğim. Doğum kısmetse çok yakında... Ancak bebek için hazırlık yapmakta epey zorlanıyorum, çünkü burada hiçbir şey bu-lun-mu-yor. Neyse, benimki, bu kargaşada doğacak olan, ne ilk ne de son bebek. Budapeşte'deki diğer anneler nasıl yapıyorsa ben de öyle yapacağım ve cesaretimi asla kaybetmeyeceğim!

Annemi lütfen benim tarafımdan defalarca öp. O artık İsmail ile sana emanet. Ona çok iyi bakacağınızdan eminim. İsmail'in ne kadar güçlü, dürüst ve güvenilir bir insan, hakiki bir *mensch*[47] olduğunu gördüm ve her şeye, herkese rağmen senin seçiminin doğru olduğuna inanıyorum. İlk zamanki tereddütlerine ne oldu diye soruyorsan, insan, Odessa-İstanbul gettosundan çıktığında, dışarıdan, Avrupa'dan, her olaya başka, sanki kuşbakışı, etraflıca bakıyor ve düşünceleri ona göre değişiyor... Göreceksin zaman içinde, babam da şimdi Belçika'da yaşadığı için, ilişkinize başka gözle bakacak. Hele tekrar bir araya gelebilelim, birbirimize sağ salim kavuşabilelim!

47. Yiddiş dilinde "Dürüst ve şerefli bir insan."

Her ikimiz, sevdiklerimiz ve yaşamayı seçtiğimiz ülkeler için, eminim yarınlar çok güzel şeyler vaat ediyor.

Ben yeterince anlattım, senden gelecek mektubu sabırsızlıkla bekliyorum.

Şu uzun mektubuma ilk öğrendiğim Macarca kelimeyle son veriyorum.

Servus (Selam).

Seni çok seven ablan Emma

Frida elinde mektup, incir ağacının gölgesindeki şezlongunda zorlukla kıpırdadı. O kıpırdanınca, şezlongun altında yatan Valentino küçük başını ve beyaz patilerini uzatarak gerindi. Genç kadın uzun süre hareketsiz kaldı mı her tarafı tutuluyordu. Bakışları ağacın gövdesine dayalı bastonunu aradı. Bir süre daha kullanması gerekiyordu, ama geçen haftaki nikâhında onu evde bırakmış, İsmail'in kolundan güç almıştı. Beyoğlu Evlendirme Dairesi'nde yalnızca ikisi ve iki şahit vardı; bunlardan biri Madam Lorenzo, ikincisi ise Sadık'tı. İsmail'in annesi nikâhta bulunmamak için yeniden ve ısrarla yaşlılığını ve hastalıklarını öne sürünce, böylesinin daha iyi olacağına karar vermişlerdi birlikte. İki taraf da fazlasıyla fire veriyordu, her iki tarafta da fazlasıyla gözyaşı ve öfke birikmiş, onulması zor yaralar açılmıştı. "Bir tek ailemiz olacak, o da sen, ben ve doğacak çocuklarımızdan oluşacak" dememiş miydi bir gün İsmail?

Ancak gelinin hâlâ bakıma ihtiyacı olduğundan nikâhtan sonra Moda'ya on beş günlüğüne Bronia'nın yanına gelmişler, balayı niyetine Koço'da rakılı, balıklı bir akşam yemeği yemişlerdi.

"Bu çocuk çok inatçı ve seni çok seviyor! Ayrıca hakiki bir *mensch*! Onunla evlenirsen gözüm arkada kalmadan babanın yanına gidebileceğim" demişti bir kez Bronia, Frida'nın nekahet döneminde. Emma ile aynı kelimeyi kullanmıştı annesi. Frida da ona bu ani fikir değişikliğinin nedenini sorma-

mış, kendisi komadayken İsmail'in davranışlarından kaynaklandığı tahmin etmişti.

"Aslında sadece bana değil, her hastasına biraz öyle davranır" diye geçirmişti aklından Frida, fakat bu düşüncesini annesiyle paylaşmayı lüzumsuz bulmuştu.

Annesinden sonra kayınvalidesi de yumuşayacaktı, bundan emindi! Önemli olan, gerilmemek, geçmişi hatırlayıp asla kin tutmamak, her zaman için onun İsmail'in annesi olduğunu göz önünde bulundurmaktı.

"Baise ile İsmigül'den duydum, bizim gelin hanım Yahudi olmasına Yahudi, ama, şaşılacak şey, bizimkilerin birçoğundan daha iyi huylu, daha akıllı, daha hamaratmış... Eli yüzü de bayağı düzgünmüş maşallah!"

Sadık, yaşlı kadından duyduğu bu sözleri kendisine aktardığında, Frida alınmaktan ziyade bir tür şefkatle gülmüştü. Fahriye Hanım kendisine güvenebilirdi. İlerde ona, kızlarını aratmayacak kadar iyi bakmaya, hatta onu şımartmaya hazırdı...

Görümceleri ise kazadan sonra, birkaç kez Moda'ya ziyaretine gelmişlerdi. Keşke bu kadar nazik, bu kadar resmi davranmasalar, bu kadar kitabi konuşmasalardı, "siz"den vazgeçip aralarında artık "senlibenli" olabilselerdi. Keşke Baise sürekli ders vermese, İsmigül olur olmaz yerde, bu kadar kıkırdamasaydı... Zamanla ilişkileri daha tabii hale gelecekti, bundan emindi Frida. Baise dürüsttü, güvenilirdi; İsmigül'ün her şeyden çok sevgiye ihtiyacı vardı. Hayat onlara şimdiye kadar pek güler yüzlü davranmamıştı, bunu akıldan çıkarmamakta fayda vardı.

Heyecanlı günler, değişim günleri yaşanıyordu. Sanki kendileri gibi bütün ülke de üstündeki baskıyı atıyordu... Ekmek karnesi uygulaması kalkıyor, Demokrat Parti'nin yanı sıra irili ufaklı başka partiler kuruluyor, basına daha çok özgürlük tanınıyordu...

Tekrar göz gezdirdi mektuba Frida. Olanlardan haberi olmayan ablası sanki başka bir dünyadan konuşuyordu ama söyledikleri kulağa ne kadar hoş geliyordu.

Gelecek artık sadece zorluklarla değil, umutlarla da doluydu.

İsmail Cerrahpaşa'da asistan olarak çoktan adını duyurmuş, ön plana çıkmıştı, Frida bir ay kadar sonra işinin başına dönecekti. Şimdilik kâh Bronia ile birlikte Moda'daki evde kalacaklar, kâh gerektiğinde her biri kendi çalıştığı hastanede yatacaktı. Madam Lorenzo evini satışa çıkarmıştı, İtalya'ya akrabalarının yanına gidiyordu.

Babası Belçika'da düzenini kurduktan sonra annesini herhalde yanına çağırırdı.

Babası bir an gözünün önüne geldi. Memurların onu götürdükleri akşam giydiği bej takım elbise, krem rengi gömleği... İki memurun arasında akşamın alacakaranlığında dimdik yürüdüğü tenha sokak... Giderken kutsamıştı kendisini, ama İsmail'den vazgeçeceğini umarak...

Niye götürüldüğü, niye sınır dışı edildiği tamamen tahminlere dayalıydı; herhalde gerçek neden sır olarak kalacaktı. Aslında babasının iç dünyası da kendisi için hep bir sır teşkil etmişti.

Bronia kocasının yanına gidince belki Moda'daki evi satıp payları bölüştürürler, kendilerine düşen payla Cerrahpaşa'ya daha yakın bir semte yerleşirlerdi. Frida belki de ilerde bir muayenehane açabilirdi, belki de burs kazanırdı İsmail, Londra'ya ya da Amerika'ya gider, bilgilerini pekiştirir, burada yeni uygulamalara öncülük ederdi.

O zaten öncü olmak için doğmamış mıydı?

En önemlisi, her şeye, herkese rağmen artık birlikteydiler ve geçici olarak ayrılsalar da hep öyle olacaklardı...

Evin açık pencerelerinden Çaykovski'nin *Altıncı Senfoni*'sinin ilk bölümü yankılanıyordu. Senfoninin başlangıç te-

masını, bakır nefesli çalgıların muhteşem tınısını alçak sesle tekrarladı Frida... Elinde hâlâ Emma'nın mektubuyla, ablasına kilometrelerce öteden şefkat dolu bir selam da yolladı. Sahi, ne derdi o şimdi...

"Dinle, bu nefesli çalgıların muhteşem sesi *fatum*'u, yani kaderi temsil ediyor. Hani saadeti eksiksiz tatmamıza engel olan, sükûnetimizin hiçbir zaman tam ve kusursuz olmasına müsaade etmeyen, Demokles'in kılıcı gibi başlarımızın üstünde durup ruhumuzu zehirleyen o kötü kader. Ona eninde sonunda boyun eğmek, onu kabullenmek zorundayız..."

Güneşe rağmen ürperdi birden Frida... Sonuçta bu parçayı şu anda dinlemekten hoşlanmadığına karar verdi... Keşke annesi plağı değiştirip ev işlerini daha hafif daha neşeli bir parça eşliğinde yapsaydı. Zorlukla yerinden kalktı. İçeri girip plağı bizzat değiştirecekti.

İsmail ile kendisi için, Emma ve Ferenc için, hatta dünyadaki tüm insanlar için artık inşa etme zamanının geldiğine inanıyordu.

Çok daha neşeli, umut verici bir parça koyacaktı gramofona.

Sonra vazgeçti. Nedense babasının cumartesileri sinagog dönüşü Tevrat'tan okuduğu, Hazreti Süleyman'ın özlü sözleri hatırına geldi:

> Sevmenin zamanı var, nefretin zamanı var, susmanın zamanı var, konuşmanın zamanı var, gülmenin zamanı var, ağlamanın zamanı var...

Gelecekte hepsinin zamanı yeniden gelecek, çark yeniden durmadan dönecekti, zira:

> Şimdi ne oluyorsa, geçmişte de oldu, ne olacaksa, daha önce de olmuştur.
>
> Güneşin altında yeni bir şey yok.

Bahçe kapısı ısrarla çalınıyordu. Müziğin sesinden kapının çalındığını duymamış olmalıydı. Eve gireceğine küçük ve dikkatli adımlarla o kapıya yöneldi. Açtığında emektar postacı çantasını karıştırıyordu:

"Merhaba Frida Hanım, bugün sizi iyi gördüm maşallah! Günden güne toparlanıyorsunuz. Madama telgraf var."

İrkilmemek, telaşlanmamak lazımdı. Bu uzaktaki sevdiklerinden gelen ilk telgraf değildi. Sonuncusu da olmayacaktı.

"Nereden?"

"Macaristan. Budapeşte. Emma Hanımlar oraya yerleşmişlerdi değil mi?"

Demek telgraf Emma ile Ferenc'ten geliyordu! Yoksa ablasının başına bir şey mi gelmişti? Zarfı artık hâkim olamadığı bir telaşla açarken, babasının okuduğu Tevrat bölümünden bir cümle daha hatırladı:

> Kendisinden sonra olacakları görmesi için, kim insanı geri getirebilir?

Sonra da telgrafta yazılı olanları nihayet okudu:

> Baba Anvers'de sokakta inme geçirdi. Hastanede yatıyor. Durumu çok çok ağır. İkinizden biri ya da ikiniz mutlaka gelmeli. Derhal pasaport muamelenizi başlatın. Ben bu akşam Anvers'e gidiyorum. Her şeye hazırlıklı olun. Sevgiler. Ferenc.

Ağustos 2011 - İstanbul

Teşekkür

Kitap yazarken yalnızsınız. Kocaman bir yalnızlık süreci yaşıyorsunuz. Aşağıda adları yer alan kişilere, sadece muhtelif konularda beni aydınlattıkları için değil, bu yalnızlık sürecimi hafiflettikleri için de minnettarım.

Kimilerini önceden tanıyordum, her yazın serüveninde bana destek oldular, onlar benim en yakın dostlarım. Kimilerini bu kitabı kaleme alırken tanıdım ve tanıdığım için çok talihli olduğumu söyleyebilirim.

Hepsine istisnasız kocaman bir teşekkür borçluyum. Onlar olmasaydı bu kitap çok eksik kalırdı.

Kitabı yazmaya başladığımda Doç. Dr. Mehmet Alkan'ın tavsiyeleri benim için büyük bir teşvik unsuru olmuştu, kendisine bundan dolayı teşekkür ederim.

Beni İstanbul ve Cerrahpaşa Tıp Fakülteleri ve tıp eğitiminin çeşitli aşamaları konusunda bilgilendiren, 40'lı yılların üniversite günlerini, savaş zamanında öğrenci ve asistan olmanın zorluklarını anlatan ya da o konularda bilgi edinebileceğim en doğru kaynakları gösteren, Dr. Haydar Altıok, Dr. Müfit Ekdal, Prof. Dr. Şevket Tuncel, Prof. Dr. Kenan Önen, Dr. Sevim Belli, Prof. Dr. Turan Gürgen, Op. Dr. Avram Behar, Prof. Dr. Mois Bahar, Op. Dr. Kemal Keşmer ve tabii, sadece bunda değil, istisnasız her kitap yazma sürecinde yanımda olup teşvik eden ve yardımlarını esirgemeyen, çok de-

ğerli dostum, Prof. Dr. Selçuk Erez'e minnet borçluyum.

Prof. Dr. Kenan Önen'e ve Mesut Ilgım'a, savaş zamanında Nazi rejiminden kaçıp Türkiye'ye sığınan Alman hocalar hakkında bildiklerini, hatırladıklarını anlatıp bana belge sağladıkları, Cerrahpaşa Tıp Müzesi'ni bana bizzat gezdirip 40'lı yılların Cerrahpaşası hakkında bildiklerini aktardığı için de, Müze Müdürü Fatma Tolan'a, ayrıca minnettarım.

40'lı yılların Moda semtini anlatan ve o döneme ait fotoğraflar ve belgeler sağlayan annem Jaklin Katalan ve dayım Alber Anavi'nin yanı sıra, Şeyda Versan ile Erdoğan Yalkın'a candan teşekkür ederim.

Aynı dönemin Ankarası için, rahmetle andığım Beki L. Behar'ın yazılı, Mualla Gültekin ve Yücel Teoman'ın sözlü anılarından ve Altan Öymen'in, *Bir Dönem Bir Çocuk* başlıklı muhteşem kitabından büyük çapta faydalandım, çok az tanıdığım bir kentin geçmişini tahayyül etmek gibi zor bir işte yardımları için onlara içtenlikle teşekkür ederim.

Kitabın kurgusundaki bazı olayların hukuki yönlerini aydınlattıkları için sevgili ağabeyim Av. Nihat Türel ve Av. Fuat Topdemir'e minnettarım.

Yahudi dinsel ritüellerden söz ettiğimde yanlış bilgi vermememi sağlayan sevgili danışmanım, Rav Yehuda Adoni'ye sonsuz teşekkürler.

Türkiye'de yaşayan Aşkenaz Yahudi toplumu hakkında beni bilgilendiren, Maryo Frayman, Leon Grünberg, Moşe Grosman, Renata Katz, Abela Sehon ve Robert Shild'e candan minnetarım.

İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye'de SOE'nin (Special Operation Executive) örgütlenmesi, çalışma tarzı ve muhtelif faaliyetleri konusunda, en önemli bilgi kaynağım, Doç. Dr. Süleyman Seydi'nin, *1939-1945 Zor Yıllar* başlıklı aratırma kitabı oldu. Onun yanı sıra Barry Rubin'in *Casuslar Kenti İstanbul* başlıklı kitabından da zaman zaman faydalandım.

SOE hakkında bazı ek bilgileri ise Sir Francis Shelton'dan edindim. Çalkantalı bir dönemin anılarını su yüzüne çıkarmak için gösterdiği gayretten dolayı, kendisine içtenlikle teşekkür ederim.

Rita Meşulan, Nora Sirman, Nükhet Sirman, Aydın Aytaç ile özellikle Leyla Lavenex ve Pal Lederer, kitabın kurgusunun oluşmasına büyük katkı sağladılar. Bundan dolayı onlara candan teşekkürlerimi sunarım.

Nermin Mollaoğlu, Öner Ciravoğlu, Sibel Yıldız ve her zamanki gibi Soli Özel, kitabımı baskıdan önce okuyup değerli önerilerde bulundular. Dostlukları, açık sözlülükleri için ve bana ayırdıkları zamandan dolayı hepsine sonsuz teşekkürler.

Son olarak, editörüm Işıl Özgüner'e bilinçli ve candan yardımları için minnetimi belirtmek isterim.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki bir anatomi dersinin tasviri için Dr. Sevim Belli'nin *Boşuna mı Çiğnedik?* adlı anı kitabından ve sözlü anlatılarından, eserde geçen bazı hastalıkların tasvirleri ve tedavi yöntemleriyle 40'lı yıllardaki cerrahi müdahale tasvirleri için de François Ody'nin *Mémoires d'un Chirurgien,* André Soubiran'ın *Les Hommes en Blanc* kitaplarından ve bazı ders anlatıları, özellikle de bir ortopedi dersi anlatısı içinse *Tıp Yolunda Yılbaşı* dergilerinden faydalanılmıştır.

Puşkin'in şiirinin Türkçe çevirisi, Everest Yayınları'ndan çıkan *Aşk Şiirleri* kitabından alınmıştır, çevirmenleri Ahmet Necdet ve Kansaubiy Miziev'dir.

Kitabımı hastalığı sırasında okumuş olan ve kitabın baskı aşamasında maalesef kaybettiğimiz rahmetli Prof. Dr. Vakur Versan için buraya özel bir ibare koymak, kendisini bu sayfalarda bir kez daha sonsuz saygı ve sevgiyle anmak istiyorum.

Sevinç içinde olduğumuzda gözyaşlarını aklımıza getirmemiz zordur, keza dans ederken matemi göze almak ya da etrafımızda her şey yıkılırken her şeyin yeniden inşa edilebileceğini hayal etmek... Zaman insanoğluna armağanlar sunan bir hazine değildir. Hiçbir dakikasının içinde bir şey yoktur. Her dakikası, insanoğlu onu ne yapacaksa sadece odur. Ve böylece içkindir zaman, her var olanın zerresinde. Zaman bize hediye edilmiş boş bir defter gibidir, ne yazılırsa o okunur.

1940'lı yılların ilk yarısı... Dünyanın kaderini değiştiren, yaşamları altüst eden ve artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı İkinci Dünya Savaşı yılları... Her şey yıkılır, insanlık savaşın, hoşgörüsüzlüğün girdabına kapılmış akıl almaz bir hızla yok oluşa doğru sürüklenirken, ikisi de İstanbul Tıp Fakültesi'nde öğrenci, biri Müslüman diğeri Yahudi, iki genç aşka düşerler. Her şeye ve herkese inat imkânsız bir aşk filizlenir aralarında. Kızın ailesi Odessa'dan göç etmiştir, erkeğinki ise Balkanlar'dan. Ve zoraki göçlerin İstanbul'da buluşturduğu iki ailenin dramına eşlik eden bu büyük sevgi nice sınavlardan geçmek zorundadır.

Sevmenin Zamanı bağnazlık ve ırkçılığın yol açtığı yıkımlar ve her şeye rağmen mutluluğu "inşa etme" gayretlerine dair sıcacık, ama sarsıcı bir roman.

ISBN 978-605-09-0412-3

sertifika no: 11940

DOĞAN KİTAP

dogankitap.com.tr

TL